İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI: ÖTANAZİ SORUNU

Yüksek Lisans Tezi

Nergiz Gamze DEMİR

1T10001T100024367

İSTANBUL, 2026

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI: ÖTANAZİ SORUNU

Yüksek Lisans Tezi

Nergiz Gamze DEMİR

Danışman: Doç. Dr. Abdülkadir AKIL

İSTANBUL, 2026

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Nergiz Gamze Demir

ÖZET

Yaşam hakkı hem ulusal mevzuatlarda hem de uluslararası belgelerde koruma altına alınan, "üstün hak" olarak nitelendirebileceğimiz, diğer tüm hak ve özgürlüklerin varlık sebebidir. Yaşam hakkının dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez özelliği yaşamın kutsallığını ön plana çıkarmaktadır. Özellikle devletleri aynı amaç etrafında toplayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle yaşam hakkı bir üst boyuta taşınmıştır. Bu sürecin devamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kurulmasıyla yaşam hakkı ihlallerine yönelik etkili bir denetim mekanizması oluşturulmuştur.

Yaşam hakkının dokunulmaz ve en birincil hak olmasına karşılık yaşam hakkının vazgeçilmezliği konusunda "ötanazi sorunu" gündeme gelmektedir. Ötanazi, iyi, hoş, kolay ölüm anlamlarına gelen, tedavisi mümkün olmayan hastalıklara sahip, sürekli acı ve ızdırap içinde bulunan hastaların acılarını sona erdirmek için uygulanmaktadır. Antik çağlardan günümüze kadar geçen süreçte ötanazinin kabul edilebilir olup olmadığı sürekli olarak tartışılmıştır. Ancak ötanazi uygulamasının bir ihtiyaç olarak kendini göstermesi, kişinin kendi kaderini tayin hakkı kapsamında yaşam hakkı kadar ölümün de bir hak olup olmadığını gündeme getirmiştir. Ötanazi kimi ülkelerde yasal olarak kabul edilmişken kimi ülkelerde ise yaşam hakkı üstün tutulmuş ve ötanazi yasal hale getirilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: *İnsan Hakları, Uluslararası Hukuk, Yaşam Hakkı, Ötanazi*

ABSTRACT

The right to life, which can be described as a “superior right” protected in both national legislation and international documents is the very reason for the existence of all other rights and freedoms. The inviolable inalienable and indispensable nature of the right to life emphasizes the sanctity of life. The adoption of the European Convention on Human Rights, which unites states around a common goal, has elevated the right to life to a higher level. Following this process, the establishment of the European Court of Human Rights has created an effective monitoring mechanism for violations of the right to life.

While the right to life is an inviolable and fundamental right, the issue of euthanasia arises regarding the inalienability of this right. Euthanasia, meaning a good, pleasant and easy death is practiced to end the suffering of patients with incurable diseases who are in constant pain and agony. The acceptability of euthanasia has been continuosly debated from ancient times to the present day. However the emergence of euthanasia as a neccessity has brought to the forefront the fact that death like the right to life is a right within the scope of a person’s right to a person’s right to self determination. While euthanasia is legally recognized in some countries, others prioritize the right to life and have not legalized it.

Keywords: *Human Rights, Internatonal Law, Right to Life, Euthanasia*

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR xii
GİRİŞ 1
1. ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKU ÇERÇEVESİNDE YAŞAM HAKKI KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ 3
1.1. HAKLARA KAVRAMSAL BAKIŞ 3
1.1.1. İnsan Hakkı Kavramı 3
1.1.2. Temel Hak ve Özgürlükler 5
1.1.2.1. Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Özellikleri 5
1.1.2.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınıflandırılması 7
1.1.2.2.1. Negatif Statü Hakları 7
1.1.2.2.2. Pozitif Statü Hakları 8
1.1.2.2.3. Aktif Statü Hakları 8
1.1.3. Yaşam Hakkı ve Genel Özellikleri 9
1.1.3.1. Yaşam Hakkı Kavramı 9
1.1.3.2. Yaşamın Başlangıcı ve Sonu 11
1.1.3.3. Yaşam Hakkının Özellikleri 11
1.2. Uluslararası Belgelerde Yaşam Hakkı 12
1.2.1. Magna Carta Libertatum 12
1.2.2. Habeas Corpus Act (Kişi Güvenliği) 13
1.2.3. 1689 Bill of Rights (Haklar Beyannamesi) 14
1.2.4. Virginia Haklar Bildirgesi 15
1.2.5. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 15
1.2.6. 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 16
1.2.7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 17
1.3. Türk Hukuku'nda Yaşam Hakkı ve Tarihsel Gelişimi 20
1.3.1. 1808 Senedi İttifak'ta Yaşam Hakkı 23

1.3.2. 1839 Tanzimat Fermanı'nda Yaşam Hakkı 23
1.3.3. 1856 Islahat Fermanı'nda Yaşam Hakkı 24
1.3.4. 1876 Kanuni Esasi'de Yaşam Hakkı 24
1.3.5. 1921 Anayasası'nda Yaşam Hakkı 26
1.3.6. 1924 Anayasası'nda Yaşam Hakkı 26
1.3.7. 1961 Anayasası'nda Yaşam Hakkı 28
1.3.8. 1982 Anayasası'nda Yaşam Hakkı 29
2. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI 29
2.1. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NE GÖRE YAŞAM HAKKININ NİTELİĞİ VE ÖNEMİ ..... **Error! Bookmark not defined.**
2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İç Hukuktaki Yeri ..... **Error! Bookmark not defined.**
2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Yaşam Hakkı 30
2.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Korunması **Error! Bookmark not defined.**
2.1.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Korunmasının İstisnaları 32
2.1.2.2.1. Bir Kimsenin Yasa Dışı Şiddete Karşı Korunmasını Sağlamak . 32
2.1.2.2.2. Bir Kimsenin Usulüne Uygun Olarak Yakalanmasını Gerçekleştirme veya Usulüne Uygun Olarak Tutulu Bulunan Bir Kişinin Kaçmasını Önleme 33
2.1.2.2.3. Ayaklanma veya İsyanın Bastırılması 33
2.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkının Korunması 34
2.1.3.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Olağanüstü Hal 34
2.1.3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkı ..... **Error! Bookmark not defined.**
2.1.3.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Dokunulmazlığının Sınırı 37
2.1.3.2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Dokunulmazlığı 37
2.2. TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI 45
2.2.1. 1982 Anayasası'na Göre Yaşam Hakkı 45
2.2.1.1. Maddi ve Manevi Varlığın Korunması Kapsamında Yaşam Hakkı 47
2.2.1.2. Tıbbi Zorunluluklar Kapsamında Yaşam Hakkı 50
2.2.1.3. İşkence ve Eziyet Yasağı Kapsamında Yaşam Hakkı 51

2.2.1.4. 1982 Anayasası'na Göre Yaşam Hakkının Korunmasının İstisnaları 54
2.2.1.4.1. Meşru Savunma Hali 54
2.2.1.4.2. Yakalama ve Tutuklama Kararını Yerine Getirilmesi 57
2.2.1.4.3. Tutuklu veya Hükümlünün Kaçmasının Önlenmesi 59
2.2.1.4.4. Ayaklanma veya İsyanın Bastırılması 59
2.2.1.4.5. Olağanüstü Hallerde Silah Kullanılması 60
2.2.1.5. 1982 Anayasası'na Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkı 60
2.2.1.5.1. 1982 Anayasası'na Göre Olağanüstü Hal Kavramı 60
2.2.1.5.2. 1982 Anayasası'na Göre Yaşam Hakkının Dokunulmazlığı 65
2.2.1.5.2.1. Yaşam Hakkının Dokunulmazlığının Sınırı 65
2.2.1.5.2.2. 1982 Anayasası'na Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkı 66
2.2.2. Türk Ceza Hukuku'nda Yaşam Hakkı 67
2.2.3. Türk İdare Hukuku'nda Yaşam Hakkı 69
2.2.4. Özel Hukukta Yaşam Hakkı 72
2.2.5. Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu 73
2.2.6. Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Kanunu 74
2.2.7. Terörle Mücadele Kanunu 75
2.3. YAŞAM HAKKININ KORUNMASINDA DEVLETİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ 75
2.3.1. Devletin Negatif Yükümlülüğü 76
2.3.2. Devletin Pozitif Yükümlülüğü 78
2.3.3. Devletin Etkili Soruşturma Yükümlülüğü 80
3. ÖTANAZİ SORUNU 82
3.1. ÖTANAZİ KAVRAMI VE KOŞULLARI 82
3.2. Ötanazinin Tarihçesi 86
3.3. Ötanazi Türleri 90
3.3.1. Dar Anlamda Ötanazi- Geniş Anlamda Ötanazi- En Geniş Anlamda Ötanazi 90
3.3.2. İradeye Bağlı Ötanazi- İrade Dışı Ötanazi 91
3.3.3. Aktif Ötanazi- Pasif Ötanazi 92
3.3.4. Kazai Ötanazi- Medikal Ötanazi 95
3.3.5. İç Ötanazi- Dış Ötanazi 95
3.3.6. Erken (Pediatrik) Ötanazi 95
3.3.7. Dolaylı Ötanazi- Doğrudan Ötanazi 95

3.4. ÖTANAZİNİN SEMAVİ DİNLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 96
3.4.1. İslamiyet'te Ötanazi 96
3.4.2. Yahudilik'te Ötanazi 99
3.4.3. Hıristiyanlık'ta Ötanazi 100
3.5. Ötanazi ile Bağlantılı Kavramlar 104
3.5.1. Kürtaj....105
3.5.2. Açlık Grevi ve Ölüm Orucu 107
3.5.3. İntihar 109
3.5.4. Hekim Yardımlı İntihar 110
3.6. Ötanazi Hakkında Görüşler 111
3.6.1. Ötanaziyi Destekleyen Görüşler 111
3.6.2. Ötanazi Karşıtı Görüşler....113
3.7. TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI KAPSAMINDA ÖTANAZİ 114
3.7.1. Anayasa'ya Göre Yaşam Hakkının Korunması Kapsamında Ötanazi..114
3.7.2. Hasta Hakları Yönetmeliği Kapsamında Ötanazi 116
3.7.3. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi Kapsamında Ötanazi....118
3.7.4. Türk Ceza Hukuku Kapsamında Ötanazi 118
3.7.4.1. Kasten Öldürme Suçu Bakımından Aktif Ötanazi 118
3.7.4.2. Kasten Öldürme Suçunun İhmali Davranışla İşlenmesi Bakımından Pasif Ötanazi 122
3.7.4.3. İntihara Yönlendirme Suçu Bakımında Ötanazi 125
3.8. KARLAŞTIRMALI HUKUKTA ÖTANAZİ UYGULAMALARI 127
3.8.1. Hollanda....133
3.8.2. Belçika....135
3.8.3. Lüksemburg 136
3.8.4. İspanya....137
3.8.5. Fransa 137
3.8.6. Amerika Birleşik Devletleri....**Error! Bookmark not defined.**
3.8.7. Avustralya....**Error! Bookmark not defined.**
3.8.8. Yeni Zelanda....**Error! Bookmark not defined.**
3.8.9. İsviçre 138
3.8.10. Avusturya....139
3.8.11. İngiltere....**Error! Bookmark not defined.**
3.8.12. Almanya....140

3.9. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA ÖTANAZİ 143
3.9.1. Pretty-Birleşik Krallık Davası (Başvuru No. 2346/02) 144
3.9.2. Haas- İsviçre Davası (Başvuru No. 31322/07) 145
3.9.3. Gross- İsviçre Davası (Başvuru No. 67810/10) 146
SONUÇ 153
KAYNAKÇA 160

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
md	Madde
s	Sayfa
S	Sayı
TBK	Türk Borçlar Kanunu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Devamı

GİRİŞ

Devletin varlık sebebi olan insanlar, birtakım hak ve özgürlüklere sahip olarak doğmaktadırlar. Yaşam hakkı bütün bu hak ve özgürlüklerin varlık sebebi olarak, olağanüstü hal rejimlerinde dahi kullanımı durdurulamayan dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez en üstün hak konumundadır.

Yaşam hakkı sadece biyolojik varlığımızı sürdürmek anlamına gelmemekte, yaşam hakkımızı geliştirme ve varlığını koruma açısından devletin sorumluluğunda kendini göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde devletin insan yaşamını hem kendisine hem de üçüncü kişilere karşı koruma altına alması, hukuk devleti olma gereğinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Hak ve özgürlüklerin varlığının tanınması yolunda yasal düzenlemelerin İngiliz Magna Carta'sı ile başlayıp günümüze kadar geçen süreçte ulusal ve uluslararası düzenlemelerde haklar listesi oluşturulmuştur. Ancak yaşam hakkı, haklar listesinin en başında yer alarak geliştirilmeye devam etmiştir. Yasalar üstü bir Sözleşme olan AİHS'nin kabul edilmesiyle yaşam hakkı daha nitelikli bir hal almıştır. Ölüm cezasının kaldırılmasıyla yaşam hakkının kutsal varlığı ön plana çıkarılmıştır.

Türk hukuk sisteminde yaşam hakkı 1982 Anayasası'nın 'Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı' başlıklı 17.maddesinde '*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir'* şeklinde düzenlenmiş ve ayrıca 'Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması' başlıklı 15.maddesinde dokunulmaz haklar listesinde yer almıştır.

Yaşamın hak olarak dünya genelinde koruma altına alınmış olmasına karşılık belirli sorunlarda gündeme gelmiştir. Bu açıdan 'Ötanazi sorunu' antik çağlardan günümüze kadar bir sorun olarak tartışılmaya devam etmiş, böylelikle meşruluğu konusunda kabul edilebilirliği sürekli sorgulanmış ve güncelliği korunmuştur. Ötanazinin genel bir tanımını yapmak gerekirse ötanazi, kolay, iyi, hoş ölüm anlamlarına gelen, yaşama ihtimalinin olmadığı hastalık hallerinde, hastanın daha fazla acı çekmesini önlemek için belirli tıbbi yöntemlerle yaşamın sona erdirilmesidir.

Türk hukuk sisteminde ötanazi yasaklanmış, ötanazi uygulayan kişiler kasten öldürme suçunun cezası ile cezalandırılmıştır. Karşılaştırmalı hukukta ise günümüzde yaşam hakkı kadar ölme hakkının kabul edilebilirliği önündeki engeller aşılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla güncel durumda devletler aktif ötanaziye karşılık hekim yardımlı intiharı tercih ederek, kişinin kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde ölüm kararı tamamıyla kişinin kendi iradesine teslim edilmiştir.

Ötanazinin bir ihtiyaç olarak varlığını göstermesi uluslararası alanda yeni yasal düzenlemelere yol açmıştır. Günümüzde İngiltere ve Fransa gibi ülkeler hekim yardımlı intiharı yasal hale getirme yolundaki ülkelerdendir.

Tezimizin birinci bölümüne ‘Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Çerçevesinde Yaşam Hakkı ve Temel Özellikleri’ başlığında yaşam hakkının genel özelliklerine yer verilerek, uluslararası belge ve sözleşmeler açısından incelemesi yapılmış, devamında ise Türk hukukunda yaşam hakkının tarihsel gelişimine yer verilmiştir.

İkinci bölümde ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Yaşam Hakkı’ düzenlenmiştir. Yaşam hakkının AİHS ve Türk hukuk sistemindeki yeri ve önemi ortaya konularak, yaşam hakkının dokunulmaz niteliğiyle birlikte yaşam hakkına yönelik sorunların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise ‘Ötanazi Sorunu’ yer almaktadır. Ötanazi kavramına ve ötanazinin türlerine yer verilmiş, semavi dinler açısından meşruluğuna değinilmiştir. Ötanazinin Türk Hukuku açısından konumu değerlendirilmiş, karşılaştırmalı hukuktaki güncel yasal düzenlemeleriyle ötanazi uygulamaları ortaya konulmuştur.

1. ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKU ÇERÇEVESİNDE YAŞAM HAKKI KAVRAMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

1.1.HAKLARA KAVRAMSAL BAKIŞ

1.1.1. İnsan Hakkı Kavramı

"İnsan" kelimesi gerçek kişileri ifade etmek için kullanılır.[1] Kişilik doğumla başlamaktadır.[2] Sağ ve tam doğmak koşuluyla kişilik kazanılır ve hak sahibi olma ehliyeti elde edilir.[3] İnsan olmanın özünde de belirli haklara sahip olmak vardır.[4] Doğuştan sahip olunan hak ve özgürlükler, kişilere birtakım yetkileri kullanabilmenin yanı sıra bu hakları kullanırken başkalarının hak ve özgürlüklerini ihlal etmemek adına belirli sınırları da beraberinde getirmektedir.

İnsan hakkı kavramını belirginleştirebilmek için öncelikle hak ve özgürlük kavramlarını açıklamayı yerinde bulmaktayız.

Hak kavramı Arapça kökenli bir kelime olup, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'ne göre; *doğru, gerçek, adaletli davranma, adaletin, hukukun gerektirdiği veya birbirine ayırdığı şey, kazanç, dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk, verilmiş emekten doğan manevi yetki* anlamlarına gelmektedir.

Hak, kişilere hukuk düzenince tanınmış olan ve koruma altına alınan menfaattir.[5] Hak sahibi olmak, bir şeye yetkili olmak veya onu meşru olarak talep edilebilmesini[6] ve hukukça korunan hakkın tanınan ölçüde himaye görmesi, varlık kazanmasıdır.[7] Hak, bir eylemin yapılmasının veya yapılmamasının toplumsal

---

[1] Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, 3.baskı(b), **İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2010, s.31.
[2] Şebnem Akipek Önal, **Medeni Hukuk-I**, (Ed. Hayriye Şen Doğramacı), 5.b., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.32.
[3] Mehmet Emin Palamut, **Medeni Hukuk**, 2.b., İstanbul: Alfa Yayınevi, 2004, s.19.
[4] Atilla Özer, **Anayasa Hukuku (Genel İlkeler)**, 4.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2010, s.317.
[5] Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt II, 1.B., Bursa: Ekin Yayınevi, 2011, s.486.
[6] Aydın Turhan, "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt:4, Sayı:2, Yıl: 2013, s.361.
[7] M. Emin Emini, "Hak Kavramı", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.12, Y.1 Ağustos 2004, s.2015.

olarak kabul gördüğü, genel olarak yasal dayanağa sahip bir kavramdır.[8] Doğuştan sahip olduğumuz haklar, devlet güvencesi altına alınarak diğer kişilere ve hatta devlete karşı da ileri sürebileceğimiz irademizi oluşturmaktadır.

Özgürlük, Latince kökenli bir kavramdır. TDK Sözlüğüne göre yapılan tanımı ise şu şekildedir; *herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu; azadelik, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu; hürlük, hürriyet,* anlamına gelmektedir.

Özgürlük, insanın bilinçli ve amaçlı olarak hareket etme potansiyeli ve bunu serbestçe yönlendirebilme kapasitesidir.[9] Böylece kişiler belirli eylemleri yapmaya veya yapmamaya sahip olurlar.[10] Özgürlük, kişinin sosyal haklarının sağlanması için de gereklidir.[11] Özgürlük hem kişisel hem de toplumsal gelişimimiz açısından değer atfeder. Ancak özgürlüklerimizi sınırsız bir şekilde kullanmak toplumsal sorunlara yol açabileceğinden dolayı özgürlük hakkımız belirli açılardan yasalara uygun olarak kontrol altına alınabilir.

Bireysel özgürlük, toplumsallaşma sürecinde, diğer kişilerin özgürlükleri de gözetilerek, önce akıl sonra ahlaki sebepler ve sistem tarafından sınırlandırılabilir.[12] Hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması bazı sınırlamalara güvence karşılığında kişiler tarafından rıza gösterilmiştir.[13] Bu sınırlama keyfi bir şekilde değil, ancak durumun gerektirdiği hallerde ve hakkın özüne riayet edilerek yapılmalıdır. Aksi halde özgür bir toplumun varlığından söz edebilmek güç hale gelebilir.

İnsanlık değerlerinin gerçekleştirilebilmesi ve bilinçlendirilmesinin karşılığı, insanca yaşamak ve insan haklarına sahip olmakla kazanılabilir.[14] İnsan haklarının tanımlanmasında üç unsur öne çıkmaktadır. Bunlar; kişiler, haklar ve hakların korunmasıdır.[15]

İnsan hakları; cinsiyet, etnik köken, dinsel inanç vb. gözetilmeksizin sahip olunan[16] hukuk tarafından herkese tanınması gerektiğine inanılan ideal hak ve

[8] Murat Atan, Emre Ekici ve İlker Karakoyunlu, "Özgürlük ve Hak Kavramlarının Çatışan Doğası: Özgürlük Hakkı ve Hak Özgürlüğü Görüşleri", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S.54, Y. Nisan 2023, s.131.
[9] Mustafa Erdoğan, "İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım", **Liberal Düşünce Dergisi**, S.12, Y.3, Güz 1998, s.8.
[10] Murat Atan vd. **a.g.m.,** sy.131.
[11] Alim Sabır, **Kanunilik İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Yansımaları**, Ankara: Astana Yayınları, 2022, s.133.
[12] Gülsün Bozkurt, **Özgürlük Kavramının Düşünsel Dayanakları**, 1.b., Ankara: Nobel Bilimsel Eserler Yayınevi, 2020, s.3.
[13] Anıl Çeçen, **İnsan Hakları**, 5.b., Ankara: Astana Yayınları, 2020, s.22.
[14] Çeçen, **a.g.e**., s.335.
[15] Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, 3.b. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s.27.
[16] Uğur Kara, İlker Gökhan Şen, Atilla Nalbant, Ayşe Işıl Karakaş, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.3.

özgürlüklerdir.[17] İnsan hakları doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez ve alım satım konusu yapılamaz özelliklere sahiptir.[18] Aynı zamanda doğrudan devlete karşı sahip olduğumuz haklardır.[19] Burada devletin temel görevi, doğuştan sahip olunan hakları özlerine dokunmadan koruyup geliştirmektir.[20] Devletin yasalarının insan haklarına uygun ve her türlü uygulamasında insan haklarını koruma duyarlılığı ile eylemde bulunması gerekmektedir.[21] İnsan hakları siyasal bir meseledir. Çünkü hakların yerine getirilip getirilmemesi konusunda siyasi otoriteler karar verme mekanizması durumundadır.[22] Devlet gerekli kısıtlamaları yerine getirirken meşru bir amaçla hareket etmeli ve demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülü olması şartları aranmalıdır.[23] İnsan haklarına saygı duyulan bir düzende herkes, onurlu bir yaşama sahip olma, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına ve iradesine doğuştan sahip olmaktadır.[24]

Devlet insan haklarını koruma altına alırken bireylerin birbirine karşı olan hak sınırlarını da yasalarla düzenlemelidir. Nitekim demokratik bir toplum oluştururken, öncelikle kişilerin kendi günlük yaşamlarında diğer kişilerle olan görüşlerine saygılı ve hoşgörülü davranması[25] insan hakları düzenlemesinde temel oluşturur. Devletin varoluş sebebi olan insanın haklarının koruma altına alınması devletin de devamlılığı açısından büyük rol oynamaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde toplum içinde yaşamak, birey olarak varolabilmenin zorluklarını aşmak için insan hakları düzenlemeleri gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda zorunluluk oluşturmuştur. Bunun için hakları ihlalden korumak adına iç hukuktaki yasal düzenlemelerin yanı sıra uluslararası sözleşmelerde insan hakları ulusüstü bir boyuta ulaşmıştır. Böylelikle uluslararası alanda da ulusların birbirine karşı olan insan haklarına saygı ve koruma alanı oluşturulmuştur.

1.1.2. Temel Hak ve Özgürlükler

1.1.2.1. Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Özellikleri

[17] Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, 6.b. Konya: Mimoza Yayınevi, 2011, s.111.
[18]Fatih Karaosmanoğlu, **İnsan Hakları**, 2.b., Ankara: Seçkin Yayınevi, 2012, s.91.
[19] Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 5.b., Ankara: Orion Yayınevi, 2009, s.45.
[20] Karaosmanoğlu, **a.g.e.,** s.91.
[21] Erdoğan, **a.g.e.,** s.45.
[22] Celal Yeşilçayır, **Felsefi Bağlamda İnsan Hakları ve Barış Eğitimi**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ağustos, s.37.
[23] Erkan Duymaz, **Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanmasında Yetkinin Kötüye Kullanılması ve Yetki Saptırması (Avrupa İnsan Hakları Sistemi ve Türkiye -Seçilmiş Haklar Bakımından Bir Değerleme-)**, (Ed. Itır Aladağ Görentaş), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s.9.
[24] A. Tarık Gümüş, **Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı**, Konya: Eğitim Akademi Yayınları, 2010, s.VI.
[25] Doğan Cüceloğlu, **İnsan İnsana**, 64.b., İstanbul: Kronik Yayıncılık, 2021, s.18.

İnsan hakları doğuştan sahip olduğumuz haklardır. Onlara Devlet güvencesi sağlandığında "temel hak" olarak adlandırılır.[26] Temel haklar anayasalarda düzenlenerek somut biçimde ortaya konulduğunda ve Anayasa Mahkemesi kararları ya da yasalarda yer verildiğinde temel haklar formuna dönüşmektedir.[27] Temel haklar, siyasal güç karşısında kişilere tanınan hak ve güvenceler olarak anlaşılır.[28]

Temel hakların tek tek şekillendirilmeleri, yasa koyucuyu bağlama statüsü ya da temel haklara saygının yargısal denetimi farklılık gösterebilmektedir.[29]

Belirli bir toplumda hakların "temel" olması, anayasal hükümler kategorisinde yer alması, devletin tüm faaliyetlerinin bu kurallara uygun olarak gerçekleşmesini zorunlu kılar.[30] Devletin sırf devlet olmasından kasıtla meşruluğundan bahsedilemez, meşruluk ona dışarıdan verilir. Bu da devletin insan haklarını korumak ve toplum barışını sağlamak üzere 'kurulmuş' bir kurum olmasından başka bir şey değildir.[31] Devletler, insanların kendilerini diğer insan ya da topluluklara karşı korumak ve birlikte yaşamayı kolaylaştırmak adına doğmuştur. Bu sebeplerden dolayı, devletin asıl görevi öncelikle bu hakların tanınması ve korunmasıdır.

1982 Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklere, *Temel Hak ve Hürriyetlerin Nitelikleri* başlıklı 12. maddesine göre; *Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.* şeklinde yer verilmiştir.

İnsan hakları, mensup olduğu toplum, doğuştan getirdikleri özellikleri ve kazanılmış hakları ne olursa olsun, bütün insanlığın sahip olduğu üstün haktır.[32] 1982 Anayasası'nın 12. maddesinde de *"herkes"* ibaresi kullanılarak, temel hak ve özgürlükler devlet tarafından anayasal olarak ifade edildiği için bu hakkın doğal sahibi de insandır.

İnsan hakları doğal hukuktan kaynaklandığı için dokunulmaz özelliğe sahiptir. Dokunulmazlık ilkesi özellikle negatif haklara devletin müdahale etmemesi gereken alanı ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle birey siyasi baskıdan korunmuş bir alana sahip olacaktır.[33] İnsan hakları kişiliğine sıkı sıkıya bağlı haklardır. Onların özlerine müdahale edilmesi, bu hakkın dokunulmaz özelliğini anlamsız hale getirecektir. Bununla birlikte devredilemez ve vazgeçilemez özelliktedir. Kişiler

[26] Zafer Gören, "Temel Hakların Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırı"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.6, S. 12 Güz 2007/2, s.39.
[27] Zafer Gören, **Anayasa Hukuku,** Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2015, s.377.
[28] Yılmaz Aliefendioğlu, "Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Anayasa Yargısı", **Amme İdaresi Dergisi**, C.24, S.3, Eylül 1991, s.32.
[29] Zafer Gören, **Temel Hak Genel Teorisi,** 3.b., Ankara: Adalet Matbaacılık, 1995, s.5.
[30] Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi,** 10.b., Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013, s.166.
[31] Erdoğan, **Anayasal Demokrasi,** s.151.
[32] Erdoğan, **Anayasal Demokrasi,** s.181.
[33] Mahir Terzi, **İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika**, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, C.22, S.2, 2017, s.58.

sahip olduğu bu haklardan kendi isteğiyle veya bir başkasının isteğiyle vazgeçemez. Çünkü bu haklar kişiliğe doğrudan bağlıdır.

1.1.2.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınıflandırılması

Georg Jellinek'e göre temel hakların tipleştirilmesi üç şekilde yapılmıştır. Bunlar; negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü haklarıdır.

İnsan haklarının anayasalaşması, uluslararasılaşma ve küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler, bu statü ilişkisini birey lehine işlevselleştirmiştir.[34] Jellinek, kişinin devlet ve toplum karşısındaki konumu ile kişinin devletten beklentisini ifade eden bu sınıflamayı yapmıştır.[35]

Anayasa'mızdaki temel hak ve özgürlüklerin tipleştirilmesi Jellinek'in tipleştirmesiyle uygunluk göstermektedir. 1982 Anayasası'na göre; *kişi hak ve ödevleri, sosyal ve ekonomik hak ve ödevler, siyasi hak ve ödevler* olarak üç grupta tipleştirme yapılmıştır.

1.1.2.2.1. Negatif Statü Hakları

Negatif statü hakları, devletin, kural olarak kişilerin alanına müdahale etmemesi, yani haklarını sınırlayıcı işlemde bulunmamasıdır.[36] Negatif yükümlülük devlete, yasaların izin verdiği ölçüde müdahale etme ve bu sınırlar dışında müdahale etmeme görevi yüklemektedir.[37] Burada devletin hareketsiz kalması ve bireylerin özgürlüklerini istedikleri ölçüde kullanabilmeleri beklenir.[38] Bu haklar, devlete "karışmama" ödevi yüklemektedir. Kişiyi devlete ve hatta topluma karşı koruma altına alır.[39]

Örneğin, kişi dokunulmazlığı haklarından bireyin yararlanması için devletin aktif müdahalesi gerekmez. Bu haklar kişiye dokunulmaz, özerk bir hareket alanı sağlamaktadır.[40]

Negatif statü haklarının 1982 Anayasası'ndaki karşılığı *Kişinin Hakları ve Ödevleri'*ne tekabül etmektedir. Anayasamıza göre negatif statü hakları 17.md.-40.md arasında düzenlenen haklardır. Bu haklar şu şekildedir; *kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı, zorla çalıştırma yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme hürriyeti, yerleşme ve seyahat hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, bilim ve sanat hürriyeti, basın hürriyeti, dernek kurma hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı,*

---

[34] Karaosmanoğlu, **a.g.e.,** sy.92.
[35] İlyas Doğan, **İnsan Hakları Hukuku,** 3.b., Ankara: Astana Yayınları, 2019, s.63-64.
[36] Karaosmanoğlu, **a.g.e**. s.92.
[37] Suat Şimşek, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri"**, Sayıştay Dergisi**, S.84, Ocak-Mart 2012, s.2.
[38] Uğur Kara vd**. a.g.e.,** s.43.
[39] Bilal Canatan, **Anayasa Hukuku,** 2.b., Ankara: Detay Yayıncılık, 2012, s.20-21.
[40] Aydın Turhani "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi"**, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.4, S.2, Y.2013, s.368.

mülkiyet hakkı, hak arama hürriyeti, kanuni hakim güvencesi, suç ve cezalara ilişkin esaslar, ispat hakkı, temel hak ve hürriyetlerin korunması.

1.1.2.2.2. Pozitif Statü Hakları

Pozitif statü hakları, devletin bir eylemde bulunduğu, "yapma" borcu altında olduğu haklardır.[41] Bu hakların temelinde toplum içindeki sosyal eşitsizlikleri giderme amacı vardır.[42] Devlet sahip olduğu imkanlar ile bireyin taleplerini yerine getirecektir.[43]

Pozitif statü hakları kişilerin özgürlüğüne devlet olmadan tam olarak ulaşamadığı, devletin sağladığı hizmetler sonucu ihtiyaçlarının karşılandığı durumdur.[44]

Pozitif statü haklarının Anayasamızdaki karşılığı; *Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler'*dir. 1982 Anayasası'na göre md.41-md.65 arası haklardır; *Ailenin korunması ve çocuk hakları, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, kıyılardan yararlanma, toprak mülkiyeti, tarım ve hayvancılık, kamulaştırma, devletleştirme ve özelleştirme, çalışma ve sözleşme hürriyeti, çalışma hakkı ve ödevi, çalışma şartları ve dinlenme hakkı, sendika kurma hakkı, sendikal faaliyet, toplu iş sözleşmesi ve toplu sözleşme hakkı, grev hakkı ve lokavt, ücrette adalet sağlanması, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması, konut hakkı, gençliğin korunması, sporun geliştirilmesi ve tahkim, sosyal güvenlik hakkı, sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması, sanatın ve sanatçının korunması, devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları,* şeklinde düzenlenmiştir.

1.1.2.2.3. Aktif Statü Hakları

Aktif statü hakları, kişilerin özgürlüğünü devlet içinde ve devlet adına kullandığı haklardır. Vatandaşlık hakları ile şekillenir ve korumaya alınır.[45] Bu haklar kişinin siyasi ve kamu yaşamına katılmasıyla gerçekleşebilecek haklardır.[46] Seçme ve seçilme, siyasi parti kurma ve bunlara üye olma gibi haklar bu kategoride yer alır.[47] Genel olarak aktif statü hakları vatandaşların devlet yönetiminde yer almasına, söz söylemesine olanak sağlayan haklardır. Devletin bu hakları gözetmesi ve koruması halinde demokratik bir yönetimden bahsedilebilir.

---

[41] Uğur Kara vd. **a.g.e.** s.43.
[42] Turhan, **a.g.m**. s.368.
[43] Karaosmanoğlu, **a.g.e.** s.93.
[44] İbrahim Dursun, "Devletin Faaliyet Alanını Belirleyen Temel Özgürlükler: Negatif ve Pozitif Özgürlükler"**, Akademik İncelemeler Dergisi**, C.4, S.1, Y.2009, s.9.
[45] Zafer Gören, "Aktif Statü Hakları"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.22, S.3, Y.2016, s.3303.
[46] Karaosmanoğlu, **a.g.e**., s.94.
[47] Turhan, **a.g.m**. s.368.

Vatandaşların kendi geleceğini tayin etme konusunda yönetimde yer alması hukuk devletinin en temel unsurlarından birisidir.

Anayasamızda *Siyasi Hak ve Ödevler* olarak yer alan, katılma hakları olarak da adlandırılan bu haklar, devlet yönetime katılımı sağlayan haklardır. 1982 Anayasası'na göre Siyasi Hak ve Ödevler md.66-md.74 arasında düzenlenmiştir; *Türk vatandaşlığı, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı, parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma, kamu hizmetine girme hakkı, mal bildirimi, vatan hizmeti, vergi ödevi, dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı,* şeklindedir.

1.1.3. Yaşam Hakkı ve Genel Özellikleri

1.1.3.1. Yaşam Hakkı Kavramı

Yaşam, insanın doğup doğal şartlarda olabilecek refah düzeyinde hayatını sürdürerek ölümüne kadar geçen süredir.[48] Yaşam, bedensel olarak var olabilmektir.[49]

Yaşam hakkı, bir insan olarak yeryüzüne gelmek ve orada kendi varlığını idame edebilmedir.[50] Kişinin kullandığı bütün haklar, yaşam hakkına bağlı olduğu için tüm hak ve özgürlükler içinde yaşam hakkının üstün bir yeri vardır.[51] Yaşama hakkı olmadan diğer haklara sahip olmanın bir anlamı olmaz.[52] Diğer hak ve özgürlüklerin kullanabilmesi ancak yaşam hakkının korunabilmesi ile mümkün olur.[53] Dolayısıyla her şeyin temelini oluşturan yaşamın korunması, bireyin değişmeyen ilk önceliğini oluşturmaktadır.[54] Üstün hak olarak nitelendirebileceğimiz yaşam hakkının korunması hukuk devletinin en önde gelen görevidir. Devlet bu sebeple yaşam hakkına yönelik ihlallere karşı önlem almalıdır.[55]

---

[48] Güner Akyazı ve Onur Tatar, **Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası, AİHM'nin Ölüm Cezası Hakkındaki Yorumu,** Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu Yayınları, 2002, s.7.

[49] Zafer Gören, "Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.5, S.10. Güz 2006/2, s.68.

[50] Bahri Savcı, 'Yaşam Hakkı' 'Felsefesel Açıdan Pratiğe Doğru', **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.35, S.01, Ocak 1980, s.19.

[51] Haydar Efe ve Seyfi Han, "Uyum Yasaları İle Türkiye'de 'Yaşam Hakkı' Alanında Sağlanan Gelişmeler"**, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.4, S.5. Y.2013, s.125.

[52] Hamide Tacir, "Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.19, S.2, 2013, s.1302.

[53] Furkan Y. Şen, "Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötanazi ve Siyasal Sorumluluk"**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2015 (19) s.2.

[54] Serkan Kızılyel, "Yaşam Hakkı: AİHM Kararları ve İdari Yargı Uygulaması"**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.8, S.2, 2014, s.254.

[55] Hakan A. Yavuz- İsmail Doğukan Bölükoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Yaşam Hakkı Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü"**, Terazi Hukuk Dergisi**, S.229, Eylül 2025, s.162.

Yaşama hakkı hem insanların varlığını oluşturması açısından hem de insan hakları anlayışındaki tarihsel gelişim sürecinin izlenmesi açısından ölçüt olarak varsayılacak bir haktır.[56] Yaşamın başlangıcıyla birlikte yaşam hakkını koruma gereksinimi doğmuş, buna bağlı başka hakların da güvence altına alınması sağlanmıştır.

Yaşam hakkı, doğa, toplum, birey açısından her şeyin başındadır. Onun için hukuk bireyin yaşamını sürdürmede üstün bir işlev göstermek zorundadır.[57] Bu hak en temel haktır. Diğer haklar türev, ikincil haklar şeklindedir. Bu yönüyle yaşam hakkı mutlak bir hak statüsündedir.[58]

Anayasa Mahkemesi'nin Salih Karakuş bireysel başvurusunda verdiği karara göre; *Bütün diğer haklar için bir temel oluşturan yaşam hakkı, Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınmış ve bu maddede belirlenen istisnalar dışında hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemeyeceği belirtilmiştir. Devletin yaşam hakkına saygı gösterme yükümlülüğü öncelikle kamu otoritelerinin yaşam hakkına müdahale etmemelerini, yani maddede belirtilen istisnalar dışında öldürmemelerini gerektirir. Bu, devletin yaşam hakkından kaynaklanan negatif ödevidir. Yaşam hakkına saygı, ikinci olarak devletin üçüncü kişilerden gelecek tehlikelere karşı bireylerin hayatını korumasını gerektirir. Bir kimsenin hayatına yönelik çok özel ve ciddi bir tehdidin varlığı kanıtlanmışsa, devletin bu tehdide karşı bireyin hayatını korumak için makul tedbirleri alması gerekir. Bu, devletin yaşam hakkından kaynaklanan pozitif yükümlülüğüdür. Bir ölüm meydana gelmişse, devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında ölümün nedenlerini soruşturma ve sorumluları tespit ederek cezalandırma ödevi de vardır. Bu usul yükümlülüğünün gerektiği şekilde yerine getirilmemesi halinde devletin negatif ve pozitif yükümlülüklerine gerçekten uyup uymadığı tespit edilemez. Bu nedenle, devletin bu madde kapsamındaki negatif ve pozitif yükümlülüklerinin güvencesini soruşturma yükümlülüğü oluşturmaktadır.*[59]

Doğumla başlayıp, ölümle biten yaşamın herkes için değerli oluşu ve yaşamın devamını sağlamak adına vücut bütünlüğünün korunması da önem arz etmektedir. Devlet insan yaşamının korunması için gerekli önlemleri almak zorundadır. Daha ileri boyutta, uluslararası sözleşmelerle de bu hassasiyet devam ettirilmelidir. Bireyin varlığını sürdürmesi ve bununla da kalmayıp insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamak, ancak alınmış sıkı tedbirlerin varlığıyla mümkün olur. Gelişen ve değişen zaman içerisinde dünya nüfusu da yükselmektedir. Devletler kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlarken diğer ülkelerdeki insanların yaşamına da saygı duymalıdır.

---

[56] Cengiz Topel Çiftçioğlu, "Yaşama Hakkı", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2012 (103) s.138.
[57] Bahri Savcı, **Yaşam Hakkı ve Boyutları,** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No.449, 1980, s.11-12.
[58] Çiftçioğlu, **a.g.m**. s.138.
[59] Salih Karakuş Başvurusu, (Başvuru No: 2012/1017, 18.9.2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1017 (E.T. 11.10.25)

1.1.3.2. Yaşamın Başlangıcı ve Sonu

Yaşama hakkının öznesi insan olduğu içi yaşamın ne zaman başlamış olacağının belirlenmesi zorunluluktur.[60]

4721 Sayılı Türk Medeni Kanun'un 28. maddesine göre; *Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder.*

Çocuğun tamamıyla doğmasından kasıt, ana rahminden tam olarak ayrılması; sağ olarak doğması ise bir an bile olsa yaşaması, bir kez bile nefes almasıdır.[61]

Cenin, sağ ve tam doğmadan önce, henüz doğup doğmayacağı, hak ehliyetini kazanıp kazanamayacağı belirsiz olan, potansiyel olarak "kişi" olarak kabul edilmesi mümkün olabilecek varlıktır.[62] Burada ceninin yaşam hakkının olup olamaması bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Nitekim ceninin doğumuyla insan yaşamı başlamaktadır.

Yaşamın sona ermesi ise ölüm ile gerçekleşir. Ölüm, yaşam fonksiyonlarının sona ermesidir.[63] Ölüm, olağan ve olağanüstü olarak ayrılır. Olağan ölüm, normal vadenin birtakım sebeplerle sona ermesi, dolaşım, solunum, sinir sistemlerinin işlevini yitirmesiyle beklenen bir haldir. Olağanüstü ölüm ise, beklenmeyen bir nedenle kişinin yaşamının sona ermesidir.[64] Kişi ölümle hak sahibi olma niteliğini kaybeder.[65]

Somatik ölüm (vücut ölümü) tanımını ilk kullanan kişi Emanuelle Fodere'dir. Somatik ölüm, temel vücut fonksiyonlarının kaybıdır. Somatik ölümle birlikte belli durumlar için "beyin ölümü" kavramı da kullanılmaktadır.[66] Türk hukukunda ölüm kriteri olarak beyin ölümü kabul edilmektedir. Beyin ölümü gerçekleşen kişi hem tıbben hem de hukuken ölü sayılmaktadır.[67]

1.1.3.3. Yaşam Hakkının Özellikleri

Anayasa'nın 12.maddesine göre; *Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.* Buna göre yaşam hakkı da bu niteliklere sahiptir. Ayrıca diğer hakların varlığı yaşam hakkına bağlı olduğu için yaşam hakkı üstün bir hak konumundadır.

---

[60] Tacir, **a.g.m.**, s.1303.
[61] Şebnem Akipek Öcal, **Medeni Hukuk I.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları, 5.b., 2013, s.32.
[62] Dilşad Keskin, "Doğum Öncesi Gerçekleşen Zarar Verici Fiil Sebebiyle Tazminat: Ceninin Tazminat Talebi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.17, S.1-2, 2013, s.770.
[63] Esra Burcu ve Emel Akalın, "Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.8, 2008, s.29.
[64] Palamut**, a.g.e.** s.20.
[65] Akipek Öcal, **a.g.e.** s.32.
[66] Sermet Koç ve Muhammet Can, **Birinci Basamakta Adli Tıp (Ölüm Kavramı ve Ölü Muayenesi)**, (Ed. Sermet Koç, Muhammet Can), 2.b., İstanbul: İstanbul Tabip Odası, s.18.
[67] Serap Kaygusuz, **Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar,** 3.b., Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s.166.

Kişiliğe bağlı hak kavramı ile anlatılmak istenenlerden bir tanesi, kişilik hakkıdır. Bir diğeri ise, yorumlayıcı bir anlamda kişiye sıkı sıkıya bağlı olan hak anlamındadır.[68] Kişilik hakkı insanın maddi ve manevi değerlerine, bunlar üzerindeki hareket serbestliği, özgür olmak, saygı görmeye ilişkin herkese karşı ileri sürülebilen mutlak hakka denir.[69] Kişilik hakları her türlü saldırıya karşı korunmalı, bu koruma yalnızca üçüncü kişilere karşı değil, kişinin kendisine karşı korunmasını da kapsayıcı nitelikte olmalıdır.[70] Yaşam hakkı da kişinin kendisine sıkı sıkıya bağlı bir haktır. Bu hakkın korunmasında kişinin hem üçüncü kişilere karşı hem de kendine karşı olan hakları koruma altında olmalıdır.

Yaşam hakkının bir diğer özelliği dokunulmaz hak olmasıdır. Anayasamızın 15.maddesinde olağanüstü haller bile dokunulamayacak, çekirdek alan niteliğine sahip haklar sayılmıştır. Yaşam hakkı olağanüstü hal durumlarında dahi kullanımı durdurulamayan haklardandır.

Yaşam devredilmez niteliği ise, bir hakkın başkasına kendi hükmi iradesi ile veya kanunun öngördüğü başka türde intikal edilememesidir.[71] Kişinin kendi yaşam hakkı üzerindeki yetkisinin de belirli sınırları vardır. Devredilmezlik ilkesi gerek Türk hukukunda gerekse de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yerini almıştır.

Yaşam hakkının vazgeçilmezliği, üçüncü kişilere karşı değil, kişinin bizzat kendi yaşam hakkı üzerindeki hakkıdır.[72] Türk hukukunda yaşam hakkının vazgeçilmezliği kabul edilmekle birlikte, dünya genelinde tartışmalı bir konu olmasının yanı sıra bazı ülkelerde kişinin kendi yaşam hakkını sonlandırma hakkı (vazgeçme) kendi iradesine bırakılarak yasal düzenlemelerle kabul edilmiştir.

Sosyal eşitsizliklere rağmen her yaşam diğer yaşamlara eşit olduğu için her yaşam kendisini geliştirme hakkına sahiptir.[73]

1.2. Uluslararası Belgelerde Yaşam Hakkı

1.2.1. Magna Carta Libertatum

Magna Carta, 1215 yılında imzalanmış İngiltere Kralı John ve Derebeyler arasında imzalanmış, 63 maddeden oluşan İngiliz belgesidir. Bu belgenin özelliği, ilk defa İngiltere Kralının yetkileri derebeyler lehine sınırlandırılmıştır.

---

[68] Kudret Güven, **Kişilik Hakları ve Ötanazi,** Ankara: Nobel Yayınları, 2000, s.96.
[69] Rona Serozan, "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler**", İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.11, S.14, Y.1977, s.93.
[70] Halime Yalmancı, "İnternet Ortamında Kişilik Haklarına Karşı Gerçekleşen Saldırı Türleri"**, İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.5, S.9, Y.2024, s.119.
[71] Güven, **a.g.e.** s.97.
[72] Hasan Atilla Güngör, "Yaşam Hakkı", (İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2007, s.217.
[73] Guillaume Le Blanc, "Le Droit a La Vie", **Raison Politiques,** 2007, s.57.

Magna Carta'nın imzalandığı tarihe kadar diğer belgelerden farklı olarak, insan hakları özelliklerini yansıtan bir başlangıç noktası olmuştur.[74] Hukuk sisteminde anayasal düzene ulaşıncaya kadar olan süreçte ilk basamaklardan birini oluşturmaktadır.[75]

Magna Carta, ayrıcalıklı sınıfların etkisi ile yapılmış olsa da İngiltere'deki tüm özgür kişilerin hak ve özgürlükleri esas alınmıştır. Bununla birlikte kralın bu özgürlüklerle bağlı olduğunu kabul etmesi hukuk devleti oluşumu adına önemli bir gelişme addeder.[76] Magna Carta'nın özellikle 39. Maddesi, insan hak ve özgürlükleri açısından temel olmuş, hukukun üstünlüğü ilkesinin oluşmasının kapısını açmıştır.[77] 39.madde şu şekildedir; *Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz.* Bu anlamda suç ve cezaların kanuniliği esas alınarak, hukukun üstünlüğüne yer verilmiştir.

Magna Carta, İngiliz halkına yeni hak ve özgürlük tanımak iddiasında değildir, var olan hak ve özgürlükleri teyit etmektedir.[78]

Yaşam hakkı Magna Carta ile doğrudan düzenlenmemiş olsa da yaşam hakkının devletçe tanınmasına yönelik önemli hususların temeli bu ferman ile atılmıştır.[79] Yaşam hakkıyla bağlantılı olarak kişi güvenliği üzerindeki hakları koruma altına alınmıştır.

1.2.2. Habeas Corpus Act (Kişi Güvenliği Yasası)

Habeas Corpus Act, 1679 yılında İngiliz Parlamentosu tarafından ilan edilmiştir. Habeas Corpus Act, Anglo Sakson hukukunda kişinin özgürlüğünün korunmasını

[74] Cemre Belçim Gölbaşı Uçar, "1215 Söylencesi: Bir İnsan Hakları Belgesi Olarak Magna Carta**", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16(1), s.113.
[75] Sefa Dereköy, "Magna Carta (Büyük Ferman) Bir Magna Sancta (Büyük Kutsal) Mı?", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.11, S.56, Nisan 2018, s.158.
[76] Bihterin Dinçkol, "İngiltere'de Parlamenter Monarşinin Erken Dönemi", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.27, S.2, Aralık 2021, s.884.
[77] Ali Çimen, **Tarihi Değiştiren Olaylar,** 20.b., İstanbul: Timaş Yayınları, 2019, s.20.
[78] Ersan İlal, "Magna Carta"**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.34, S.1-4, s.211.
[79] Sibel Güzeldağ, **Yaşam Hakkı ve Sınırları,** İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021, s.21.

sağlamak için geliştirilmiştir. Temelinde kişinin özgürlüğünün idare tarafından keyfi biçimde sınırlanmasını engellemek yatmaktadır.[80] Hukukun üstünlüğü kurumu gereğince hukuka aykırı şekilde özgürlüğünden yoksun kılınan bireyin yine mahkemenin vereceği bir karar ile özgürlüğünün sağlanmasını mümkün kılmak üzere düzenlenmiştir.[81]

Habeas Corpus Act, kraliyet mahkemelerinin ve ortak hukuk emirlerinin, bireysel haklar pahasına yürütmenin aşırıya kaçmasını yeteri kadar kontrol edememesine doğrudan bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.[82]

Habeas Corpus Act'ın günümüzdeki yansıması AİHS'nin *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* başlıklı 5.maddesinin 3.fıkrasında görülmektedir.[83] Buna göre; *İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.*

1.2.3. 1689 Bill of Rights (Haklar Beyannamesi)

1689 Haklar Beyannamesi, Birleşik Krallık'ta ilan edilerek, yasama organı kralın hakimiyetinden parlamentoya geçmiştir. Bu belge ile kralın birtakım yetkileri sınırlandırılmış, temel hak ve özgürlükler alanında güvencelere yer verilmiştir. Teminat altına alınan bazı haklar şu şekildedir; *-Krallığın parlamentonun onayı olmadan yasaları askıya alamayacağı -Krallığa dilekçe vermenin tebaanın temel hakkı olduğu ve bu dilekçeler için soruşturma başlatılamayacağı, -Parlamento*

[80] Metin Feyzioğlu, "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu"**,** **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.44, S.1, Y.1995, s.665.
[81] Faruk Yasin Turinay, **"**Suçta ve Cezada Kanunilik Prensibinin Anayasal Temelleri"**,** (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2013, s.154.
[82] Amanda L. Tyler, "A 'Second Magna Carta': The English Habeas Corpus Act and the Statutory Origins of the Habeas Privilege", **Notre Dame Law Review**, Vol.91, No.5, 2016, s.1951.
[83] Güzeldağ, **a.g.e.** s.24.

seçimlerinin serbest olacağı, -Parlamentodaki konuşma ve ifadeler için soruşturma başlatılamayacağı, -Adil para ve hapis cezaları verileceği.[84]

Bildirge, Parlamento tarafından değiştirilebilmekteydi. Parlamentonun gücünü arttırmak ve kralın günü azaltmak için tasarlanmıştı. Bununla birlikte Magna Carta'da ilk kez ifade edilen kralın hukukun üstünlüğüne uyması fikri genişletilmiştir.[85]

Bill of Rights hukuk devletine geçişte ve hak ve özgürlüklerin korunması adına önemli bir belge mahiyetindedir. Yaşam hakkını doğrudan düzenlememiş olmasına rağmen yaşam hakkıyla bağlantılı olarak kişi dokunulmazlığı, vücut bütünlüğünün korunması gibi kavramlara yer vermiştir.

1.2.4. Virginia Haklar Bildirgesi

12 Haziran 1776 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kabul edilmiştir. Bildirge'ye göre tüm insanların özgür ve eşit oldukları, bağımsızlığa sahip oldukları belirtilerek sivil güç teması ön plana çıkarılmıştır. Güvenlik güçlerinin sınırsız yetkilerinin kontrol altına alınarak sınırlandırılması konusu üzerinde durulmuştur.[86] Herhangi bir baskı olmadan temsilcilerin anlaşarak ilan ettiği bir bildirgedir. Bildirge'deki haklar, halk ve gelecek neslin yönetimlerinde hukuki temel olmuştur.[87] Virginia Haklar Birdirgesi'nin amacı, vatandaşın, devletin keyfi davranışlarına ve zorbalığına karşı korunmasıdır.[88] Bildirgeye göre yaşam hakkı, özgürlük ve mutluluğu arama haklarının vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir.[89]

1.2.5. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi

---

[84] Kürşat Akça, "Birleşik Krallık Anayasası'nın Kaynakları"**, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** 11 (2), Güz 2024, s.68.
[85] David L. Hudson, "The Bill of Rights The First Ten Amendment to The Constitution", **Published by First Amendment Press Middle Tennessee State University Murfreesboro,** 2021, s.31.
[86] Ahmet Mercan, **Adalet Anlayışında İnsan Hakları,** 3.b., İstanbul: Siyer Yayınları, 2025, s.14.
[87] Soner Aksoy, **Tarihi Süreç İçinde Özgürlük Anlayışı (İtiraz Etmek Erdemdir),** 2.b., Ankara: Atlas Kitap, 2019, s.242.
[88] Milton Friedman- Rose Friedman, **Tercih Özgürlüğü Piyasanın Gücüne Dair Kişisel Bir İzah,** Ankara: Serbest Kitaplar Yayınları, 2020, s.185.
[89] Hilal Sanioğlu, "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.74, 2008, s.79.

26 Ağustos 1789 tarihinde Fransa Ulusal Meclisi tarafından ilan edilmiştir. Giriş ve 17 maddeden oluşan Bildirge, sadece Fransız halkını değil, tüm insanlığa yönelik özgürlük düşüncesini getirmiştir.[90] Bildirge'nin birinci maddesine göre "insanlar eşit ve özgür doğarlar".[91] Bu düşünce Bildirge'nin temelini oluşturmuştur.

İnsan haklarının sistematik bir biçimde yer alması Bill of Rights ile betimlense de asıl dönüşümü 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile meydana gelmiştir.[92] Bildirge, doğadan kaynaklanan insanın doğal hakları olduğunu, bunların dokunulmaz, devredilmez, tüm insanlar için aynı olduğu ve eşitliğin bunların sonucu olduğunu belirtir.[93] Bu Bildirge ile tüm yurttaşların *özgürlük, güvenlik, mülkiyet ve baskıya karşı direnme hakkı* koruma altına alınıyordu.[94]

1.2.6. 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilan edilmiştir. Bir başlangıç ve 30 maddeden oluşmaktadır. Bildirge uluslararası antlaşma olmadığı halde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) kabul edilmiş ve 27 Mayıs 1949 tarihinde Resmi Gazete'de (RG) yayımlanmıştır.[95]

Bildirge'nin asıl amacı evrensel insan haklarının ihlal edilmesi halinde aykırılıkları engellemek için sistem oluşturarak dünya barışını koruma altına almaktır.[96]

Bildirge'nin önemli özelliği, *klasik hak ve özgürlüklerle sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin bir sentezini* ortaya koymuştur.[97]

---

[90] Rasim Bayraktar, **Fransız İhtilali Döneminde Batılı Düşünürlerin Tanrı ve Din Anlayışı,** Ankara: Astana Yayınları, 2023, s.34.
[91] Oğuz Dönmez, "İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması"**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.3, S.3, Y.1985, s.230.
[92] Mithat Sancar, **'Devlet Aklı' Kıskacında Hukuk Devleti,** 8.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.56.
[93] Jale Civelek, "1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi"**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C.9, S.1, 1989, s.2.
[94] Anıt Baba, **Dünden Bugüne İnsan Hakları,** İstanbul: Cinius Yayınevi, 2021, s.22.
[95] Hande Sevindik, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Sistemleri"**, İzmir Barosu Dergisi**, Eylül 2019, s.563.
[96] Çeçen, **a.g.e**. sy.324.
[97] Fazıl Sağlam, "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** C.25, S.2, Aralık 2019, s.1238.

Bildirgenin ilk cümlesi; *İnsanlar doğuştan eşittirler ve vazgeçilmez haklara sahiptirler.*[98]

Yaşam hakkına 3. Maddede şu şekilde yer verilmiştir; *Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.*[99]

1.2.7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzaya açılmış ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir.

Yaşam hakkı 2.maddede *Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır* şeklinde düzenlenmiştir. AİHS *yaşam hakkı* konusuna tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

1.2.8. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulunun 2200 A (XXI) sayılı kararı uyarınca 16 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme, 35 ülkenin onay belgelerini BM Genel Sekreterine tevdi etmesi üzerine 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz, Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır.[100]

Sözleşme'nin "Yaşama Hakkı" başlıklı 6.maddesine göre; *Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz*[101]

---

[98] Ahmet Mumcu-Elif Küzeci, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri,** 2.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005, s.73.

[99] Cihan Daban, "Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi"**, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.3, Y.2019, s.174.

[100] Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/589), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf (E.T. 25.01.26)

[101] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (E.T. 25.01.26)

BM Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1989 tarihinde aldığı 44/128 Sayılı karara göre Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne ek olarak "Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi"nin Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan 2. İhtiyari Protokolü kabul edilmiş ve Protokol 11 Temmuz 1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir.[102]

Sözleşmede tanınan hakların taraf devletlerce uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve sözleşmenin uygulanmasına yönelik gerekleri gerçekleştirme konusunda devletlere yardımcı olmak üzere bağımsız uzmanlardan oluşan komite kurulmuştur.[103] Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin amaçlarını daha iyi gerçekleştirebilmek ve Sözleşme hükümlerini uygulamak maksadıyla kurulan İnsan Hakları Komitesi, Sözleşmeye EK. 1. İhtiyari Protokol'e göre Sözleşmede düzenlenen bir hakkın ihlal edilmesi dolayısı ile mağdur olduğunu ileri süren bireylerin şikayetlerini inceleme ve karar vermeye yetkili kılınmıştır.[104]

İnsan Hakları Komitesi'nin yaşam hakkına yönelik bazı kararlarına yer vermeyi uygun bulmaktayız.

Komite, "Yaşama Hakkı" başlıklı 6.maddeye ilişkin olarak, iki tane yorum çıkarmıştır. Komite, ilk olarak yaşama hakkının dar bir şekilde anlaşılmaması gerektiğine hükmetmiştir. Diğeri ise yaşama hakkını korumak için devletlerin üzerine düşen görevleri içerisinde savaş, soykırım ve keyfi olarak yaşam hakkı ihlaline sebep olan kitlesel şiddet içeren eylemleri önlemek amacı taşımaktadır.[105]

İnsan Hakları Komitesinin 9 Kasım 2000 tarihli Rodger Chongwe v. Zambia kararında, Zambiya vatandaşı Roger Chongwe, Zambiya tarafından Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. ve 14.maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmekte ve 9.maddeyle bağlantılı olarak ele alınabilecek kişi güvenliği konusunu gündeme taşımaktadır.

---

[102] Nesrin Dabanlıoğlu Alanur, "Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari 1. Protokol'e Göre Bireysel Şikayet Usulü" **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.23, S.1-2, 2019, s.7.

[103] Songül Atak, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmelerinde Öngörülen Denetim Yöntemleri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,** C.5, S.16, Bahar 2006, s.91.

[104] Dabanlıoğlu Alanur, **a.g.m.** s.12.

[105] Raija Hanski ve Martin Scheinin (Der.) **İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları,** (Çev. Defne Orhun), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.37.

Karar, halka hitaben siyasi konuşma yapan başvurucunun hayatını kaybetmemiş olsa bile polis tarafından vurulması ve yaralanmasını konu almaktadır.[106]

Komite kararında, *6.maddenin 1.fıkrasının, bir taraf devletin kendi topraklarında ve yargı yetkisi altındaki tüm insanların yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü içerdiğini gözlemlemektedir. Mevcut davada yazar, Komite önünde itiraz edemediği üzere, yasal gerekçe olmadan ölümcül güç kullanımına izin verdiğini ve bunun da yazarın ölümüne yol açabileceğini iddia etmiştir. Bu koşullar altında, Komite taraf devletin Sözleşmenin 6.maddesinin 1.fıkrasına göre yazarın yaşam hakkını koruma yükümlülüğüne uygun davranmadığına hükmetmiştir.*[107]

İnsan Hakları Komitesi'nin Rickly Burrell v. Jamaica kararı ise idam cezasıyla ilgilidir. Bu başvuru Londra'da avukatlık yapan Philip Leach tarafından yapılmıştır. İdam cezasını beklemekteyken hapishane isyanı sırasında öldürülmüş olan Burrell, Jamaika tarafından Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin, 6;7;9.maddelerinin ihlal edilmesinin mağduru olduğu belirtilmektedir. Bunun üzerine Komite başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

İnsan Hakları Komitesi'nin kararı ise şu şekildedir; *ilgili Devletin Bay Burrell'in yaşamını korumak için etkili önlem almadığı için Sözleşmenin 6.maddesinin ihlal edildiği anlamına gelmektedir.*[108]

Basilio Laureano Atachahua v. Peru davasında ise, iletişim yazarı, Peru vatandaşı yazar, torunu Ana Rosario Cesil Laureano'nun kayıp olması nedeniyle dava açmıştır. Peru tarafından Sözleşmenin 6.maddesinin ihlal edilmesinin mağduru olduğu iddia edilmiştir.

Olayda mağdur ve ailesi ordudan tehdit almış ve başvurucu öncesinde terörist olduğu söylenen bir örgütle iş birliği yaptığı gerekçesiyle ordu tarafından tutuklanmış ve gözaltına alınmıştır.[109]

---

[106] Hanski- Scheinin, **a.g.e.,** s.38.
[107] https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2000/en/18759 (Başvuru No: 821/1998) (E.T. 25.01.26)
[108] https://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/VWS54657.htm (Başvuru No:546/1993) (E.T. 25.01.26)
[109] Hanski- Scheinin, **a.g.e.,** s.39.

Komite'nin kararı ise şu şekildedir; *6.madde uyarınca taraf devletlerin sadece suç teşkil eden eylemlerle yaşamdan mahrum bırakılmayı önlemek ve cezalandırılmak için değil, aynı zamanda kendi güvenlik güçleri tarafından öldürülmesini engellemelidir. Ayrıca taraf devlet, kişilerin kaybolmasını önleme için özel ve etkili önlemeler almalı ve kaybolan kişiler tarafsız bir organ tarafından kapsamlı bir biçimde soruşturmak için etkili tesisler ve prosedürler oluşturmalıdır. Davanın koşulları altında 6.madde kapsamında yaşam hakkının Devlet tarafından etkili olarak korunamadığı sonucuna varılmıştır.*[110]

1.3. Türk Hukuku'nda Yaşam Hakkının Tarihsel Gelişimi

1.3.1. İslamiyet Öncesi Türk Hukuku'nda Yaşam Hakkı

İslamiyet öncesi Türk tarih ve uygarlığında dini yapı bağlamında bakıldığında birden fazla dini inanıştan bahsetmek mümkündür. Gök Tanrı inancının baskın olmasıyla birlikte Şamanizm, Maniheizm, Budizm, Atalar Kültü, Musevilik, Hristiyanlık gibi dinlerinde yaygın olduğu kabul edilmiştir.[111]

Halkın dini, hükümdarın dinidir inanışına dayanarak, Kağan din değiştirince halk da onun seçtiği dini kabul ediyordu. Bu kabulün en önemli sebebi Gök Tanrı inancına dayanmaktadır. Gök Tanrı'nın yeryüzünü yönetmek üzere görevlendirildiğine inanıldığı Kağan din değiştirince halk buna uymaktaydı.[112]

Bununla birlikte İslamiyet öncesi Türk hukukunda kişi haklarının korunmasına önem verilerek kişilerin mağdur olmaması amaçlanmıştır. Bunun için töre ile katı kurallar konulmuştur.[113] Töre, daha çok devletin kuruluş düzeni ve işleyişi ile ilgili olsa da Türkler aile yaşantısı içinde de bu kavramı kullanmışlardır. Türk töresi Kağan dahil tüm toplumca uyulması gereken hukuk kurallar olarak değerlendirilmektedir.[114] Toplum bu kurallara riayet ederek düzeni sağlamaktadır. Töre ceza hukukuna ilişkin kuralları da içermektedir. Yazısızdır, ancak yürütülmesine ilişkin geniş bir toplumsal içselleştirme mevcuttur. Hatta Töre'den

[110] https://hrlibrary.umn.edu/undocs/540-1993.html (Başvuru No: 540/1993) (E.T. 25.01.26)
[111] Yıldız Deveci Bozkuş, "İslamiyet Öncesi Dönemin Türk Kültür ve Uygarlığına Genel Bir Bakış", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.24, S.1, Mart 2022, s.342.
[112] Murat Öztürk, "İslamiyet'ten Önce Türklerin Din Anlayışı ve Gök Tanrı Dini", **History Studies International Journal Of History,** Prof. Dr. Halil İnalcık'a Saygı, C.5, S.2, Mart 2013, s.334.
[113] Ali Altunbaş, "İslamiyet Öncesi Türklerde Hukuk", **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.12, S.23, Ocak 2022, sy.30.
[114] Aybars Pamir, "Orta Asya Türk Hukukunda 'Töre' Kavramı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.58, S.2, 2009, s.362.

uzaklaşan Hakanda Tanrı'nın Kut'u aldığı, onun artık erdemden uzak olduğu ve yönetme yetisini yitirdiğine inanılmaktadır.[115]

Yaşam hakkı da Töre kuralları çerçevesinde korunmakta ve yaşam hakkına yönelik ihlaller yine Töre kuralları ile cezalandırılmaktadır.

Bu bakımdan İslamiyet öncesi Türklerde cezalandırma yetkisi Devlete aittir. Suçlar genel olarak ağır ve hafif suçlar olarak ayrılmaktadır. Adam öldürme, ırz, suçüstü hırsızlık, barış zamanı kılıç çekme, harp anında gevşeklik gösterme ağır suçlardan sayılmış ve cezası idam olarak hükmedilmiştir.[116] Malları da devlet hazinesine kalırdı. Hafif suçlarda ise 10 günü geçmemek şartıyla hapis cezası ya da bedelin ödetilmesi yoluyla ceza verilirdi.[117]

Bununla birlikte hukuk devleti anlamında Orhun Yazıtlarından edinilen bilgiye göre hakanın budunu rahat ve güven içinde yaşatma sorumluluğu olduğundan söz edilmektedir.[118]

İslamiyet öncesi Türklerde yönetim töreler üzerinden geleneksel hukuk sistemine uygun olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda yaşam hakkı da töreler çerçevesinde hem koruma altına alınmış hem de yaşam hakkı ihlallerinin önüne töre kuralları ile geçilmeye çalışılmıştır. Türk tarihi bakımından yazılı kaynak eksikliği olması yaşam hakkının değerlendirilmesi zorluklar içermektedir. Ancak Göktürk'lerin Orhun Yazıtlarından da edinilen bilgiye göre hakanın halkın güvenliğini sağlaması gibi değerlere yer verildiği için hukuk devleti özellikleri taşıması açısından yaşam hakkının da güvenliği için tedbir alındığına dair çıkarım yapabilmekteyiz.

1.3.2. İslamiyet Sonrası Türk Hukuku'nda Yaşam Hakkı

İslam hukuku, İslam inanç sisteminin VII. yüzyılın başlarında Arap yarımadasında ortaya çıkmış yeni bir dinin öğretisiyle gelişmiş, kurumsal ve istikrarlı, dinamik bir hukuk sistemidir. İslam hukuku bir yasa hukukundan ziyade temel kaynaklar olan Kur'an ve Peygamber sünnetine ilave olarak geniş bir bilimsel ve yargısal içtihatlarla gelişmiş hukuk sistemidir.[119]

İslamiyet'te yaşam hakkının korunması, Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'de "Ey insanlar! Canlarınız, mallarınız ve namusunuz Rabbinizle mülaki oluncaya kadar birbirinize haramdır." şeklinde ifade edilmiştir. İnsan onuru, barış, güven, can ve

[115] Yılmaz Yurtseven, "İslam Önce Türk Toplumlarında Ceza Hukuku Yaptırımlarının İnsaniliği Üzerine", **Selçuk Hukuk Kongresi II Konya,** C.1, S.2032, s.599.
[116] M. Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi,** 16.b. İstanbul: Beta Yayınevi, 2019, s.15.
[117] Ali Altunbaş, "İslamiyet Öncesi Türklerde Hukuk", **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.12, S.23, Ocak 2022, s.20.
[118] Yılmaz Yurtseven, "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişimi", **Karşılaştırmalı Hukukta Hukuk Devleti İlkesi ve Yansımaları,** (Ed. Yener Ünver- Kerem Öz) Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s.22.
[119] Yurtseven, Türkiye'de Hukuk… s.20.

mal namus dokunulmazlığının şartları yerine getirilerek[120] yaşam hakkı güvence altına alınabilir. İnsan haklarına yönelik olan bazı belgelerin bağlayıcılığı olduğu gibi bazılarının bağlayıcılığı yoktur. Ancak Veda Hutbesi bağlayıcılığı ve yaptırımı olan hukuki bir belge niteliğindedir. Bir vaaz ya da öğüt değildir. Çünkü hutbeyi veren Hz. Muhammed'in kendisidir, yani yasa koyucu (şari') olmasından kaynaklanır.[121]

İslam'ın Gök Tanrı inancına yakın olması, Türklerin Müslüman olmasını kolaylaştırmış, topluluklar halinde Müslüman olmalarını sağlamıştır. Cennetin atalarının uçmağ olarak gördüğü göğün yedi kat ötesinde olduğunu, cehennemin ise yerin yedi kat altında olduğu görüşü, İslam'da da var olduğu için her iki dinde de özgür düşünce ve hoşgörünün varlığı, Tek Tanrı inancıyla bağdaşması Türklerin Müslümanlığı kabulünü kolaylaştırmıştır.[122]

Türkler önce tek tek sonra grup ve kitleler halinde İslam'ı kabul etmişlerdir. Tek tek ya da küçük gruplar şeklinde Müslüman olan Türkler sızma yoluyla İslam ülkelerine girerek, kendilerini İslam devletinin hizmetine sunmuşlardır.[123]

İslamiyet'i kabul eden ilk Türk boyu Karluklar, Avrupa'da kurulan ilk Türk İslam Devleti İtil (Volga) Bulgarları, Orta Asya'da kurulan ilk Türk İslam devleti Karahanlı'lar olmuştur.[124] Türkler İslamiyet'i kabulden sonra Müslüman hukuku esasları üzerinde muhtelif devletler kurmaya başlamışlardır.[125]

Türklerle ilgili hadislerde Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur; "siz, küçük gözlü, kırmızı yüzlü, basık burunlu, yüzleri örsle dövülmüş kalkana benzeyen Türklerle harbetmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Yine siz, kıldan ayakkabı giyen bir kavim ile harbetmedikçe kıyamet kopmayacaktır." "Benim bir ordum var. Ona Türk adını verdim. Doğuya yerleştirdim. Bir millete kızdığımda bu orduyu onlara musallat ederim." "Türk dilini öğreniniz. Çünkü onların uzun sürecek hakimiyetleri vardır."[126]

Osmanlıda Şer'i ve örfi hukuk geçerlidir. Şer'i hukuk İslam hukukunu ifade eder ve Kur'an, sünnet ve icma'dan oluşan hukuk sistemidir. Örfi hukuk ise siyasi otoritenin oluşturduğu hukuktur. Örfi hukukun Şer'i hukuka uygun olması

---

[120] Mehmet Görmez, "Veda Hutbesi Bir Veda Değil Bir Bedadır", **Hz. Peygamber'in Veda Haccı Hutbeleri, Sempozyum Tebliğler 2-3 Kasım 2019**, (Ed. M. Suat Mertoğlu), Ankara: Ted Matbaacılık, 2021, s.27.

[121] Recep Şentürk, "Veda Hutbelerinde İnsan Hakları", **Hz. Peygamber'in Veda Haccı Hutbeleri, Sempozyum Tebliğler 2-3 Kasım 2019**, (Ed. M. Suat Mertoğlu), Ankara: Ted Matbaacılık, 2021, s.50.

[122] Halil İbrahim Ayçiçek, "Türklerin İslamiyet Öncesi ve Sonrası Devlet (Kamu) Yönetimi Anlayışının Karşılaştırılması", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C.26, S.1, 2022, s.7.

[123] Salim Koca, "Türkler ve İslamiyet", **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,** Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı-I, S.22, 1996, s.268.

[124] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://orgm.meb.gov.tr/ekpssmebozel/content/magazines/flipbook/tar/turkislamtarihi2/files/downloads/turkislamtarihi2.pdf (E.T.23.10.26)

[125] M. Fuad Köprülü, **İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1983, s.15.

[126] Nesimi Yazıcı, **İlk Türk -İslam Devletleri Tarihi,** Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992, s.13.

beklenir. Ancak Şer'i hukuku aştığı durumlar da mevcuttur. Örfi hukuk Osmanlı Devleti'nde kanunnameler, adaletnameler, padişah düzenlemeleri şeklindedir.[127]

İslam hukuku çerçevesinde Osmanlıda bireyin güvenliği amacına hizmet eden temel haklar, eşitlik, adalete kavuşma, suçlunun cezalandırılmasını isteme, namus ve şerefin korunması şeklinde ortaya çıkar. İslam'da yaşam hakkı dokunulmazdır, başkalarını öldürmeyi kesin olarak yasaklar. Yaşama hakkı yalnızca hayatta kalmayı değil, yaşamı özgürce devam ettirmeyi de ifade etmektedir.[128]

Ayrıca yaşam hakkına yönelik olarak "siyaseten katl" adı verilen ceza sistemi vardır. Siyaseten katl, İslam ceza hukukunun yetersiz kaldığı durumlarda örfi hukuk ve dönemin şartlarına uygun olarak uygulanmıştır. Osmanlılar ceza sistemlerinde bu düalist ve faydacı hukuk sistemine göre ölüm cezasını siyaseten katl hükmüyle gerçekleştirmişlerdir.[129]

1.3.3. Osmanlı Hukuku'nda Yaşam Hakkına Yönelik Anayasal Belgeler

1.3.3.1.1808 Senedi İttifak'ta Yaşam Hakkı

Senedi İttifak, 1808 yılında padişah 2. Mahmud döneminde imzalanmıştır. Toplumun bir kesimi olan ayanlarla padişah arasında yapılan bir anlaşmadır. Toplum ve kişi hakları adına olumlu bir gelişme olduğu söylenemez.[130] Bu vesika şekil bakımından şer'i nitelikli bir yemindir. Şahsi bakımdan padişah bu yeminin dışında tutulmuş, bunun yerine sadaret makamının hanedana karşı teahhüdü padişahın teahhüdü yerine geçmiştir.[131]

Bazı Türk tarihçileri Senedi İttifak'ı padişahın yetkilerini sınırlandırması sebebiyle Magna Carta ile benzerlik taşıdıklarını ifade etmektedirler.[132]

Kısa bir süre yürürlükte kalmış ve padişah tarafından kaldırılmıştır. Ancak bu anayasal belge, padişahın yetkilerine sınırlama getirmesi açısından 'hukuk devleti'ne gidilen yolda önemli bir adım olarak nitelendirilebilir.[133]

1.3.3.2.1839 Tanzimat Fermanı'nda Yaşam Hakkı

3 Kasım 1839 tarihinde Padişah Abdülmecid döneminde Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Parkında ilan edilmiştir. Batılılaşma ve modernleşme yönünde

---

[127] Yılmaz Yurtseven, "Klasik Dönem Osmanlı Örfi Hukukunda Reayanın Statüsü" **İnsan Onuru ve İnsana Saygı Sempozyumu,** Antalya, Nisan 2020, s.113-114.
[128] Belkıs Konan, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti'ne Bakış", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 15, S.4, 2011, s.259-260.
[129] İsmail Katgı, "Osmanlı Devleti'nde Siyaset Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı ve Sonuçları), **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C.6, S.24, Kış 2013, s.208.
[130] Suat İlhan, **Evrimleşen Türk Devrimi,** Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, s.77.
[131] Halil İnalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu"**, Belleten Dergisi,** C.28, S.112, Y.1964, s.606-607.
[132] Abdulkadir Macit, Adem Alper Özcan, Ahmet Vedat Koçal vd., (Ed. Hasan Acar) **Türk Siyasal Hayatı Osmanlı Modernleşmesinden Günümüze,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, s.14.
[133] Aybars Pamir, **"**Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak'ın Yeri"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.53, S.2, Y.2004, s.80.

bir gelişimi ifade eder. Devletin ve halkın koşulları ve diğer ülkelerle olan ilişkiler Fermanın İlanıyla yeni bir dönemi başlatmıştır.[134] Türk tarihinde anayasa rejimi, laikleşme hareketi gibi oluşumların Tanzimat Fermanıyla başladığı söylenebilir.[135]

Ayrıca Tanzimat Fermanındaki haklar Müslümanlarla birlikte gayrimüslimlere de tanınmıştır. Gayrimüslimlere haklar tanınması gayrimüslim azınlıklar arasında birliğe yol açarken, Müslümanlar arasında bölünmeye sebep olmuştur.[136]

Tanzimat Fermanı, yaşam, mülkiyet ve namus konularının yasayla güvence altına alınmasını öngörüyordu.[137] Yaşam hakkının yasayla koruma altına alınması için Tanzimat Fermanı önem atfetmektedir.

1.3.3.3.1856 Islahat Fermanı'nda Yaşam Hakkı

18 Şubat 1856 tarihinde Padişah Abdülmecid döneminde ilan edilmiştir. Osmanlı'nın gerileme döneminde gayrimüslim tebaaya yönelik olarak oluşturulmuştur.

Islahat Fermanı Avrupa Devletleri tarafından ilan edilmesi şart koşulmuş bir reform belgesi niteliğindedir. Tanzimat Fermanı'nın da Gayrimüslimler için öngörülen eşitliğin sağlanamadığı görüşü üzerine hazırlanmıştır.[138]

Islahat Fermanı'nın genelinde anayasal hak ve özgürlükler konu edilmiştir. Bunlardan en önemlisi can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması olmuştur. Hukuk en başta yer almak üzere Osmanlı tebaasının toplumsal olarak eşit kabul edildiği düzen öngörmektedir.[139]

1.3.3.4.1876 Kanuni Esasi'de Yaşam Hakkı

Kanuni Esasi 23 Aralık 1876 yılında ilan edilmiştir. 12 bölüm ve 119 maddeden oluşan, devletin temel organlarını, işleyişini ve vatandaşların temel hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir.[140]

Osmanlı tarihini ilk anayasası olan Kanuni Esasi, II. Abdülhamid tarafından seçilen "Cemiyet-i Mahsusa" hazırlamış, Mithat Paşa başkanlığındaki Heyeti Vükela metin üzerinde bazı değişiklikler yapmış ve böylece ilan edilmiştir.

---

[134] İbrahim Durhan, "Tanzimat Dönemini Hazırlayan Temel Etkenler Üzerine Bir İnceleme"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.5, S.1-4, 2001, s.65.
[135] İnalcık, **a.g.m.**, sy.622.
[136] Mehmet Zakir Sarıkaya, "Osmanlı Devleti'nde Yeni Bir Yapılanma: Tanzimat Fermanı"**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 100. Yıl Özel Sayısı**, 2023, s.81.
[137] Mehmet Aktel, "Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.1998, S.3, Güz, s.181.
[138] Ahmet Dönmez, "Tanzimat, Islahat Fermanları ve Avrupa Devletleri: İçerik, Ortaya Çıkış ve Tepkiler (1839-1856)"**, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.22, Y.2019, s.58.
[139] Musa Gümüş, "Anayasal Meşruti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi", **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S.47, Güz 2008, s.235-236.
[140] Eren Cenan, "Osmanlı-Türk Anayasacılığının İlk Anayasası: 1876 Tarihli Kanun-i Esasi", **Adalet Dergisi,** S.71, 2023, s.602.

Padişah II. Abdülhamid'in tek taraflı kabul ve ilanı nedeniyle bir ferman anayasası mahiyetindedir.[141] Bu yönüyle Anayasanın hazırlanmasında ve yürütülmesinde tam olarak milli egemenlik ilkesi kabul edilmiş varsayılamaz.[142]

İlk defa anayasal monarşiye benzer bir rejime geçilmesini sağlayan Kanuni Esasi'nin temel haklar listesinde sivil ve siyasal haklara da yer verilmiştir.[143] Uyruklara tanınan haklar ise "Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-ı Umumiyesi" başlığında düzenlenmiştir.[144]

Anayasa'nın 113. Maddesi gereği padişahın, bütün hak ve özgürlüklere müdahale olanağı bulunmaktaydı. Padişaha ayrıca bu madde sürgün yetkisi de tanıyordu.[145] Anayasa'daki hak ve özgürlüklerin oluşturulması yasalara bağlıydı ve padişahın yasa yapım sürecindeki etkisi büyük önem taşıyordu. Bu sebeple padişaha tanınan sürgün yetkisi de hak ve özgürlüklerin anlamını yitirecek boyuttaydı.[146] Ayrıca padişahın hak ve özgürlükler üzerindeki yetkileri denetlenemiyordu.

Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükler; *kişi özgürlüğü (md.9), kişi güvenliği (md.10), ibadet özgürlüğü (md.11), basın özgürlüğü (md.12), ticaret, sanat ve ziraat alanlarında şirket kurma hakkı (md.13), dilekçe hakkı (md.14), öğretim özgürlüğü (md.15), eşitlik ilkesi (md.17), mali güce göre vergilendirme ilkesi (md.20), mülkiyet hakkı (md.21), konut dokunulmazlığı (md.22), tabii hakim ilkesi (md.23,89) hak arama özgürlüğü (md.83,84) müsadere ve angarya yasağı(md.24) vergilerin kanuniliği ilkesi (md.25) işkence ve eziyet yasağı (md.26) vatandaşlık hakkı(md.8) devlet memurluğuna girme hakkı (md.19)*[147] şeklindedir.

1909 değişiklikleri ise, 1876 Anayasası'ndaki eksikliklerin giderilmesi ve hak ve özgürlüklerin güvencesinin sağlanması adına önemlidir.[148] Hak ve özgürlükler açısından yeni düzenlemelere gidilmiştir. Padişaha ait yetkiler sınırlama getirilmiş, buna karşılık meclisin yetki alanı genişletilmiş, mebuslara kanun teklif etme hakkı tanınmış, güvenoyu ile yürütme meclise karşı sorumlu tutulmuş, kişi hak ve özgürlükleri anayasal anlamda güvenceye alınmıştır. [149] Bu anlamda değişikliklerin istikameti demokratikleşme yönündedir.[150] Kişi dokunulmazlığı ve özgürlüğünü düzenleyen 10. maddedeki yasa kaydına şeriat kaydı eklenerek bu alan güçlendirilmiştir. 12.maddedeki basın özgürlüğüne "sansür yasağı"

---

[141] Hasan Tahsin Fendoğlu, **Anayasa Hukuku,** Ankara: Yetkin Yayınları, 2015, s.213-214.
[142] Merve Ünal Açıkgöz, "1876 Tarihli Kanun-i Esasi'de Yasama Yürütme İlişkisi", **Yasama Dergisi**, S.43, Ocak-Haziran 2021, s.82.
[143] Mustafa Erdoğan, **İnsan Hakları ve Teorisi Hukuku,** 4.b., Ankara: Orion Yayınevi, 2015, s.136.
[144] Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri,** 24.b., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, s.145.
[145] Zafer Gören, **Anayasa Hukuku,** Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2015, s.41.
[146] Nihat Bulut, "Türkiye'de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi"**, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.12, S.1-2, Y.2008, s.14.
[147] Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku,** 6.b., Konya: Mimoza Yayınevi, 2011, s.20.
[148] Bulut, **a.g.m**. s.14.
[149] Mehmet Kaan Çalen, "1909 Kanuni Esasi Tadilatı", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.2, S.4, Temmuz 2012, s.139.
[150] Tanör, **a.g.e**. s.196.

eklenmiştir. "Haberleşmenin gizliliği" "toplanma ve dernek kurma özgürlükleri" de eklenerek kişi hak ve özgürlükleri alanı genişletilmiştir.[151]

1876 Kanuni Esasi genel olarak kişi hak ve özgürlüklerine yer vermiş, yaşam hakkına yönelik olarak işkence ve eziyet yasağı gibi yaşam hakkıyla bağlantılı güvenceleri sağlamıştır.

1.3.4. Cumhuriyet Döneminde Yaşam Hakkı

1.3.4.1.1921 Anayasası'nda Yaşam Hakkı

23 Nisan 1920'de Ankara'da iki seçimle oluşturulmuş, olağanüstü yetkilere sahip bir Büyük Millet Meclis'i kurulmuştur. 20 Ocak 1921'de Büyük Millet Meclis'i tarafından Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiş ve Kanuni Esasi'nin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile çelişmeyen bazı hükümleri uygulanmaya devam etmiştir.[152] 1921 Anayasası'nı diğer anayasalardan ayıran özellik, halktan gelen yeni kurulan devletin karar organını oluşturmasıdır. Milletin kaderini ve geleceğini hiçbir etki altında olmadan ilk ve demokratik Anayasa'nın temelini oluşturmuştur. 21 Anayasası halkçılık ilkesine dayanarak düzenlenmiştir.[153]

Milli egemenlik ilkesinin kabul edilmesiyle egemenlik hanedan ailesine ait olmaktan çıkıp millete ait olmuştur. Egemenliğin temeli halka geçmiş ve Cumhuriyetin ilanına giden yol açılmıştır.[154]

1921 Anayasası, yeni bir devletin kuruluş sürecinde yapıldığından, 1876 Kanun-i Esasi'nin temel hak ve özgürlükler için oluşturulan hükümleri uygulanmaya devam etmiştir. Hak ve özgürlükler adına yeni bir şey katılmamıştır. 21 Anayasasının en yeni ve kalıcı niteliği "milli egemenlik" ilkesini benimsemiş olmasıdır.

1.3.4.2.1924 Anayasası'nda Yaşam Hakkı

---

[151] Gören, **Anayasa Hukuku,** s.44-45.

[152] Müzehher Yamaç, "Türkiye Devleti'nin İlk Anayasa'sı 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.22, S. TBMM'nin 100. Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı, Kasım 2020, s.204.

[153] Murat Köylü ve Halil İbrahim Ayçiçek, **Tanzimat Dönemi'nden, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kadar Anayasallaşma Hareketlerinin Analizi (1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu ve Makaleler),** Hazırlayan: Murat Alper Parlak, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2022, s.46.

[154] Hatice Derya Ormanoğlu Duranlıoğlu, "1921 Anayasası'nın Anayasal Boyut Kazandırdığı Meclis Hükümeti Sistemi İle İsviçre Hükümet Sisteminin Karşılaştırılması", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi,** Y.15, S.58, Nisan 2024, s.2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 20 Nisan 1924 tarihinde ilan edilmiş, içerik ve uygulanışı itibariyle Türk demokrasisi için önemli bir adım olmuştur. 24 Anayasası yapıldığı dönemde üç ilkeye göre hazırlanmıştır. Bunlar; Cumhuriyet, milliyetçilik ve güçler birliğidir.[155]

İlk olarak Hürriyetin tanımına yer verilerek başlanmış, devamında Türklerin kanun karşısında eşit ve istisnası olmadan kanuna bağlı kalma ödevinin olduğu ve her türlü grup, aile ve ayrıcalıkların kaldırılarak yasaklandığı belirtilerek kanun önünde eşitlik ilkesi çerçevesinde düzenlenmiştir.[156]

24 Anayasası, temel hak ve özgürlükler adına bir bölüm oluşturmuştur. "Türklerin Kamu Hakları" başlıklı beşinci bölümünde hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. 68 ve 88.maddeler ve bunlar arasındaki maddelerde temel hak ve özgürlükler yer almıştır.

1924 Anayasası, hak ve özgürlüklerin kökeni ve sınırları anlamında 'tabii hak' anlayışını kabul etmiştir.[157] 24 Anayasası'nda mevcut olan hak ve özgürlükler klasik hak ve özgürlük standartlarına bağlıdır. Yeni yeni anayasalara girmeye başlayan "sosyal ve ekonomik haklar"a 24 Anayasası'nda yer verilmemiştir.[158]

Anayasa, hemen bütün kişi haklarına yer vermiştir. Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünce, söz, yayım, seyahat, toplantı, dernek kurma (m. 70), hayat hakkı (m.71), tutuklama ve yakalamanın kanuniliği (m. 72), işkence, eziyet, müsadere ve angarya yasağı (m. 73), kanunda belirtilen istisnalar dışında el koyma ve kamulaştırma yasağı (m. 74), dini ve felsefi görüş, düşünce ve inançlarından dolayı kişinin kınanmaması, (m. 75), kanun çerçevesinde dini ayin ve törenler düzenleyebilme (m. 75), konut dokunulmazlığı (m. 71 ve 76), sansür yasağı (m. 77), seferberlik, sıkıyönetim ya da salgın hastalık halleri dışında seyahat hürriyetine engel olunmaması (m. 78), haberleşmenin gizliliği hakkı (m. 81), kanuni yargı yolu (m. 83).[159]

Sivil ve siyasal haklar konusunda ise, şekil olarak güvence altına alınmış, anayasal olarak tanınmış olmasına rağmen, bu hakların uygulamada güvencesi sağlanmamıştır.[160]

Genel olarak 24 Anayasası, hak ve özgürlükleri soyut ilkeler olarak saymakla yetinmiş, hak ve özgürlüklerin düzenlenmesini kanunlara bırakmıştır. Kanunların ise anayasaya aykırı olamayacağını belirtmiş, ancak aykırı olması halinde nasıl hareket edilmesi konusunda düzenleme sağlamamıştır.[161] Meclis hak ve

---

[155] Ahmet Mumcu, "1924 Anayasası"**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Y.1986, C.2, S.5, s.383-389.
[156] İzzet Eroğlu, "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması"**, Yasama Dergisi**, S.14, 2010, s.81.
[157] Atar, **a.g.e**. s.25.
[158] Burhan Kuzu, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi"**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** C.54, S.1-4, 1991-1994, s.74.
[159] Ömer Anayurt, "924 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler"**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.7, S.2, Haziran-Aralık 2003.
[160] Erdoğan, **İnsan Hakları…,** s.139.
[161] Anayurt, **a.g.m.**

özgürlükleri sınırlama hakkına sahiptir. Bunun için hak ve özgürlükleri sınırlayacak kanunları çıkarabiliyordu. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi henüz yerleşmemiş olmasından sebeple meclisin hakları ölçüsüz bir şekilde sınırlandırabilmesi mümkündü.[162]

24 Anayasası'nda yaşam hakkı 71.maddede *Can, mal, ırz, mesken her türlü taarruzdan masundur*[163] şeklinde düzenlenmiştir.

1.3.4.3.1961 Anayasası'nda Yaşam Hakkı

1961 Anayasası, Ankara ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakülteleri tarafından tasarılar şeklinde hazırlanmış ve MBK üyeleri bu tasarıları incelemişlerdir. Ankara Üniversitesi'nin hazırladığı tasarı uygun bulunmuş ve gerekli düzenlemelerle birlikte yeni Anayasa oluşturulmuştur. 20 Temmuz 1961 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.[164]

İlk kez "insan haklarına dayalı" devlet anlayışı anayasamıza girmiş, temel hak ve özgürlükler devletin kuruluşunu düzenleyen esaslardan önce düzenlenmiştir.[165]

1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükleri ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda bu sınırlamalara sınırlar getirmiştir.[166] 61 Anayasası'nın ileri taraflarından birisi de kişi hak ve özgürlükleri ile siyasi hakları geliştirmesiyle birlikte sosyal hakları da düzenleyen ilk anayasa olmasıdır.[167] Böylece "Sosyal ve Ekonomik Hak ve Hürriyetler" konusunda yeni bir bölüm oluşturulmuştur.[168]

1961 Anayasasının 2. Bölümünde *Kişi Hak ve Ödevleri*, 3. Bölümünde *Sosyal ve İktisadi Hak ve Ödevler* 4. Bölümünde ise, *Siyasi Hak ve Ödevler* yer alarak temel hak ve özgürlüklere üç bölüm halinde yer verilmiştir.

1961 Anayasasının 2. maddesine göre; *Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir* denilerek anayasanın insan haklarına dayalı olarak gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

1961 Anayasasının 10. maddesinde *Temel Hakların Niteliği ve Korunması* başlığında temel hakların özelliklerini şu şekilde belirtmiştir; *Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.*

---

[162] Ergun Özbudun, **Anayasa Hukuku,** 2.b., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004, s.8-9.
[163] https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/ (E.T.26.02.26)
[164] Bilal Tunç, "Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası'nın Yeri ve Önemi"**, Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi**, 17/67, 2020, s.678.
[165] Fatih Özkul, "1961 Anayasası'nın Türk Anayasacılığındaki Yeri ve Önemi", **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.13, S.25, Ocak 2023, s.53.
[166] Sinem Birol, "1961 Anayasası'nda İfade Özgürlüğü"**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2012/II, 43, s.43.
[167] Atar, **a.g.e**. s.28.
[168] Kuzu, **a.g.m**. s.75.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

1961 Anayasası yaşam hakkına *Kişi Dokunulmazlığını* başlıklı 14. maddesinde şu şekilde şu şekilde yer vermiştir; *Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.*

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.

1971 ve 1973 değişiklikleri, 61 Anayasasının önemli ve köklü bir değişime uğramasına sebebiyet vermiştir. Bu değişikliklerle birlikte Anayasa'da yer verilen temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda yürütmenin takdir yetkisi genişletilerek[169] hak ve özgürlükler adına belirli yasal düzenlemelerle kısıtlamalar getirilmiş, hak ve özgürlüklerin kullanım alanı daraltılmıştır.

Temel hak ve özgürlüklere, sınırlamalar için geçerli "genel sınırlama" hükmü getirilmesi (md.11), "devlet memurlarının sendika kurma hakkının kaldırılması" gibi yasal sınırlamalar[170] hak ve özgürlüklerin değerini önemli ölçüde kısıtlamıştır.

1.3.4.4.1982 Anayasası'nda Yaşam Hakkı

1982 Anayasası'nda yaşam hakkı *Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı* başlığındaki 17.maddede *Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir* şeklinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nda yaşam hakkı, tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

2. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKININ NİTELİĞİ VE ÖNEMİ

[169] Bilal Tunç ve Eren Akarçay, "12 Mart Muhtırası Sonrası 1961 Anayasası'nda Yapılan Değişlikler Üzerine Bir Değerlendirme"**, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi,** 2022, 11(3), s.1561.
[170] Gözler, **Anayasa Hukuku,** s.189.

2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Yaşam Hakkı

İnsanın insanca yaşayabilmesi için sahip olması gereken birtakım temel insan hakları bulunmaktadır. Günümüzde her modern devlet bu temel insan haklarını kabul etmekte ve bu hakları koruma yükümlülüğü altına girmektedir. Söz konusu temel insan hakları iç hukukta koruma altına alınmalarının yanında uluslararası düzenlemelerle de koruma altına alınmaktadır. Uluslararası düzenlemelerin başında şüphesiz AİHS gelmektedir.[171]

AİHS'nin *Yaşam Hakkı* başlıklı madde 2/1'e göre; *Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur* şeklinde düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin 2.maddesi "herkesin" ifadesini kullanarak, her insanın 'yaşam hakkının' korunmasını kastetmektedir.[172] Herkesin yaşam hakkı kanunlar üzerinden koruma altındadır ve kasıtlı bir şekilde hiç kimsenin yaşam hakkı elinden alınamaz.[173] Sözleşmeci devletlerin egemenliğindeki herkes bu korumadan yararlanır.[174]

AİHS'nde yer alan haklar içerisinde yaşam hakkı en temel hak konumundadır. Bu hakkın gereğince korunmadığı hallerde Sözleşme'deki diğer hakların önemi kalmayacaktır.[175] Bununla birlikte diğer haklar yaşam hakkı karşısında ikincil öneme sahiptir. Tüm hakların varlığını koruması yaşam hakkına bağlıdır. Bu açıdan AİHS'nde bu hak, dokunulmaz haklar kapsamında yer alır.[176]

Sözleşmenin ikinci maddesi bir kişinin yaşamının keyfi biçimde sona erdirilemeyeceğini düzenlemektedir. Ancak maddede yaşam hakkı kavramı açıkça tanımlanmamış ve hakkın kapsamı belirtilmemiştir. Bu konudaki boşluk içtihatla doldurulmaya çalışılmıştır. Yaşam hakkı kavramı kürtaj, ötanazi, açlık grevi ve ölüm cezasının varlığı gibi tartışmalara neden olmuştur. İnsanların ötanazi ya da intihar yöntemleriyle ölme hakkına sahip olduklarına dair uluslararası alanda kabul görmüş bir anlayış mevcut değildir.[177]

Yaşam hakkı çoğu zaman diğer haklardan daha üstün sırada yer almıştır. Bu sıralamanın ahlaki açıdan uygunluğunun en önemli nedeni, yaşama hakkının (işkence, sakatlama ve açlıktan kurtulma özgürlüğünü de kapsayacak şekilde) en üstün

---

[171] Muhammed Sami Alevcan ve Abdülkadir Akıl, "Makul Sürede Yargılama Hakkına İlişkin Olarak Anayasa Mahkemesine Başvurmadan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvurulabilir mi?" **İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.12, S.2, 2024, s.476.

[172] Douwe Korff, **Yaşam Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2.maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz)**, İnsan Hakları El Kitapları, No:8, Kasım 2006, s.8

[173] Mehmet Semih Gemalmaz, **Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı,** İstanbul: Kavram Yayınları, 1993, s.62

[174] Osman Doğru ve Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (Açıklama ve Önemli Kararlar),** İstanbul: Legal Yayıncılık, C.1, 2012, s.9.

[175] Kızılyel, **a.g.m.** s.253.

[176] Çiftçioğlu, **a.g.m**. s.137.

[177] Fatih Ulaşan, "Limits and Exclusions Of The Right To Life Under The European Convention On Human Rights and Turkish Law" **Kırıkkale Hukuk Mecmuası,** C.3, S.2, Ekim 2023, s.544.

konumunu kabul etmektedir. Çünkü diğer tüm haklar yaşam hakkına bağlıdır, oysaki yaşam hakkı diğer haklara bağlı değildir. Temel güvenlik sağlanamadığında yaşam hakkı ihlal edilirse diğer tüm hakların korunması söz konusu olamaz.[178]

Ölüm cezasını kaldıran 28 Nisan 1983 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen ve 1 Mart 1985'te yürürlüğe giren 6 numaralı Protole göre; *Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılamaz ve idam edilemez.*

Ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 1.madde, 2.maddeyle birlikte değerlendirilmelidir.[179] 6 numaralı protokolün 2. Maddesinde ölüm cezasına kaldırılmasına ilişkin düzenlemenin savaş zamanı ile sınırlandırmaktadır.[180] Savaş Zamanında Ölüm Cezası' başlıklı 2.maddeye göre; *Bir devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabilir. İlgili devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir*. Böylelikle ölüm cezasının kaldırılmasına istisnai bir durum öngörülmüştür.[181] Ancak barış zamanlarında ölüm cezasının verilmesi mümkün değildir.

Bununla birlikte 6. Protokolün 4. maddesinde; *Sözleşme'nin 57. maddesine dayanılarak bu Protokol'ün hükümleriyle ilgili hiçbir çekince konulamaz* denilerek Sözleşmeci devletler tam bir yükümlülük altına konulmuştur. Yani hiçbir sözleşmeci devlet, ölüm cezası verilebilmesine yönelik olarak sözleşmeye çekince koyamaz, sözleşmeyle bağlı kalmak zorundadır.

13. protokolün yürürlüğe girmesiyle birlikte ölüm cezası tamamen kaldırılmıştır. Bu protokollere taraf devletler kendi iç hukuklarında ölüm cezasını kaldırmak ve infaz etmeme yükümlülüğü altındadırlar.[182]

Bu protokol, Avrupa Konseyi üye devletleri tarafından herkesin yaşam hakkının demokratik bir toplumda temel bir değer olduğu ve ölüm cezasının kaldırılmasının yaşam hakkının korunması ve tüm insanların doğuştan gelen insan onurunun tam olarak tanınması için şart olduğu inancıyla kabul edilmiştir. Böylelikle yaşam hakkının korunması güçlendirilmiştir. 6. Protokol savaş zamanında ya da yakın savaş tehlikesi durumunda işlenen fiiller için ölüm cezasını yasaklamamış olması sebebiyle her koşulda ölüm cezasını kaldıran 13 No'lu Protokol'e ihtiyaç duyulmuştur.[183] İnsanın yaşam hakkına dair mutlak bir görüş olarak ölüm cezası asla haklı gösterilemez.[184]

---

[178] Amitai Etzioni, "Life: The Most Basic Right", **Journal of Human Rights**, 9: 1, Mayıs 2010, s.105.
[179] Gemalmaz, **a.g.e.,** s.123.
[180] M. Sezgin Tanrıkulu, "İHAM Kararlarında ve Türk Hukukunda Yaşam Hakkı"**, TBB Dergisi**, S.66, 2006, s.53.
[181] Gemalmaz, **a.g.e**. s.124.
[182] Doğru-Nalbant, **a.g.e**. s.15.
[183] Matthew Enya Nwocha, "International and Domestic Dimensions Of the Right to Life", **IOSR Journal Of Humanities And Social Science,** C.25, S.3, Mart 2020, s.62.
[184] Peter J. Riga, "Capital Punishment and The Right to Life: Some Reflections on The Human Right as Absolute", **University of Puget Sound Law Review,** C.5, S.23, 1981, s.23.

2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Korunmasının İstisnaları

AİHS 2.maddenin 2.fıkrasına göre;

Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;

b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;

c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması

Yaşam hakkının yukarıda yer aldığı üzere birtakım istisnaları bulunmaktadır. Bu istisnalardan birinin meydana gelmesi durumunda yaşam hakkının ihlalinden söz edilemez. Çünkü Sözleşme kişilerin yaşam hakkına saygı duymakla birlikte toplumun güvenliğinin de koruma altına alınmasını sağlamaktadır.

Yaşam hakkının AİHS'nde bu istisnalar bulunsa dahi AİHM istisnaları daha dar çerçevede, özgürlükleri ise geniş yorumlamaktadır. Yaşam hakkının korunma altına alınmasına özen göstermekte, istisnalar hakkında özenli bir tavır sergilemektedir.[185]

2.1.1.1.Bir Kimsenin Yasa Dışı Şiddete Karşı Korunmasını Sağlamak

AİHS m.2/2-a'da yer alan bu hükümden kastedilen meşru savunmadır. Kişinin hukuka aykırı bir saldırıya karşı kendisini korumak amacıyla durumun gereklerine uygun olarak orantılı bir şekilde kendini savunması yaşam hakkının ihlali anlamına gelmemektedir. Meşru savunmadan bahsedebilmek ve yaşam hakkına aykırı davranılmadığını kanıtlayabilmek için, saldırının haksız ve devam etmekte olması, savunmanın zorunlu ve orantılı olması gerekmektedir.

Aynı şekilde kişi kendisinin yaşam hakkını savunabileceği gibi bir başkasına yönelmiş haksız saldırıyı ortadan kaldırmak suretiyle hareket etmişse Sözleşmeye aykırı hareket etmiş sayılmaz.[186] Kişinin yaşam hakkına yapılan saldırıdan kurtulması için mutlak zorunlu savunmanın gerekmesi ve saldırıyla savunmanın orantılı bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir.

Sözleşme, haksız saldırı durumunda kişinin kendisini savunması sırasında şayet zorunlu bir durum mevcutsa saldırganının yaşamına son verme hakkını verir.

---

[185] Hayri Keser, "Bireysel Başvuru İçtihatlarında Yaşam Hakkının Usuli Boyutu: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü", **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.12, S.2, Aralık 2022, s.416.
[186] Safa Reisoğlu, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2001, s.40.

Savunmanın şayet gerekmesi halinde ateş edilerek gerçekleştirilmesi de mümkündür.[187]

Burada savunmanın meşruluğundan bahsedebilmek için saldırının bir mala değil, cana yönelmiş haksız nitelikte bir saldırı olması gerekmektedir.[188] Malvarlığına yönelik haksız saldırıyı defetmek amacıyla hareket edilmesi ve bunun sonucunda saldırıda bulunan tarafın yaşam hakkının ihlal edilmesi Sözleşmeye aykırılık oluşturmaktadır.[189]

2.1.1.2.Bir Kimsenin Usulüne Uygun Olarak Yakalanmasını Gerçekleştirme veya Usulüne Uygun Olarak Tutulu Bulunan Bir Kişinin Kaçmasını Önleme

AİHS'nin md.2/f.2-b'ye göre ölüm; *Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme* amacıyla ve mutlak zorunlu olarak meydana gelmişse yaşam hakkı ihlali anlamına gelmemektedir.

Yakalama, tehlikeli bir durumun meydana gelmesi ve bunun önlenmesi amacıyla kamunun güvenliğini korumak için resmi görevliler veya durumun gereklerine göre herkes tarafından kişinin hareket kabiliyetinin kaldırılması yeterli[190] olacak biçimde, suç şüphesi altındaki kişinin, hakim kararı olmadan da veya gözaltına alınması kararına kadar, zorunlu durumlarda başvurulabilen,[191] maddi gerçeğe ulaşmak için, kişinin özgürlüğünün geçici bir süre ortadan kaldırılmasıdır.[192]

Sözleşme usulüne uygun olarak yapılan yakalamanın gerçekleşmesine olanak tanımış ve bunu yasal olarak nitelendirmiştir. Bu durumda meydana gelen ölüm, kamu güvenliğini korumak adına ve gerekli kurallara uygun olarak gerçekleşmişse, yaşam hakkının ihlal edildiği anlamına gelmez. Ancak usulüne uygun olmayarak yapılan, orantısız ve zorunlu olmadan yakalamaya başvurulması sonucu meydana gelen ölüm, yaşam hakkı ihlali sonucunu doğurmaktadır.

AİHS'nin md.2/f.2-b'ye göre; *usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme* amacıyla gerçekleşen ölüm yaşam hakkının ihlali anlamına gelmemektedir. Daha büyük tehlikelerin oluşmasını engellemek, kamu güvenliğini sağlamak amacıyla tutuklunun kaçmasını önlemek için güç kullanılması zorunlu hale gelebilmektedir.

2.1.1.3.Ayaklanma veya İsyanın Bastırılması

---

[187] Çiftçioğlu, **a.g.m**., s.155.
[188] Karaosmanoğlu, **a.g.e.,** sy.228.
[189] Mustafa Ruhan Erdem, "Mal Varlığına Yönelik Saldırılara Karşı Meşru Savunma İçin İnsan Öldürme ve Yaşam Hakkı (AİHS m.2)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.9 Y.2007, s.998.
[190] Pervin Aksoy İpekçioğlu, "Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.9, Özel sayı, 2007, s.1216.
[191] Nevzat Toroslu ve Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** 14.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 2015, s.236.
[192] Bahri Öztürk, Behiye Eker Kazancı ve Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri,** Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s.28.

AİHS'nin md.2/f.2-c'ye göre; *Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması* sonucu güç kullanımını zorunlu hale getiren durum karşısında meydana gelen ölüm, yaşam hakkı ihlali değildir. Sözleşmeci devlette meydana gelen bir ayaklanma veya isyan olması halinde, durumun şartlarına uygun olarak tehlikeyi defetmek amacıyla kuvvet kullanılması gerekebilir.

Kanuna uygun olarak bir ayaklanma veya isyanın bastırılması mutlak zorunluluk gerektiriyorsa, bunun sonucu meydana gelen ve normal şartlarda yaşam hakkı ihlali sayılan durumlar böyle bir hal içinde aykırılık oluşturmaz.[193] Ayaklanma ve isyanın bastırılması gerekli ve zorunlu ise devlet güçlerinin meşru savunma halinde olmasına gerek yoktur.[194]

Ayaklanma veya isyan çıkması durumunda, devletin güvenliği, kamu düzeninin korunması adına, gerekli tedbirler alınmalıdır. Ancak bu durumun meşru kabul edilebilmesi için yasal bir kapsamda hareket edilmelidir. Zorunlu olmadıkça bir güç kullanımına başvurulmamalı, eğer zorunluluk arz ediyorsa ölçülü olacak ve yasal sınırı aşmayacak şekilde ayaklanma veya isyan bastırılmalıdır.

2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkının Korunması

2.1.2.1.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Olağanüstü Hal

AİHS'nin md.15/f.1'e göre; *Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir.*

Sözleşmeye göre, savaş durumunda veya ulusun varlığını tehdit eden tehlike halinde, sözleşmeci tarafın, sözleşmeye aykırı tedbir alabilmesine olanak tanımıştır. Ancak bu durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde olmasını ve uluslararası yükümlülüklere ters düşmemesini şart koşmuştur.

Sözleşmeci ülkede olağanüstü hal ilan edilmesi ya da savaş ilan edilmesi durumlarında bu maddeye uygun kapsamda kişilerin hak ve özgürlükleri askıya alınabilmektedir. Eğer savaş ya da olağanüstü hali gerektirecek tehlikede bir durum söz konusu değil ise, hak ve özgürlükler askıya alınamayacaktır.

---

[193] Karaosmanoğlu, **a.g.e.** s.228.
[194] Reisoğlu, **a.g.e.** sy.41.

Olağanüstü hallerde veya savaş halinde sözleşmeci devlet tarafından hak ve özgürlüklerin askıya alınması, zorunlu bir hal alabilmektedir. Çünkü devletin birliğini ve varlığını tehdit eden bir durum var olabilir. Devlet, tehlike arz eden durumu derhal defetmek zorundadır. Bununla birlikte oluşabilecek daha büyük tehlikeleri önleyebilmek adına ülkede yaşayan insanların hak ve özgürlükleri sınırlanabilmekte ve hatta durdurulabilmektedir. Olağanüstü halde veya savaş durumunda kişilere bazı yükümlülükler getirilebilmektedir. Önemli olan devletin ve kişilerin güvenliğinin devamlılığını sürdürmesidir. Durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası yükümlülükler ihlal edilmediği sürece sözleşmeye uygun olmayan bir tedbir alınması, sözleşmenin ihlal edildiği anlamına gelmez.

AİHS'nin md.15/f.3'e göre; *Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.*

AİHS olağanüstü haller veya savaş ilan edilmesi durumunu, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine bildirmesi gerekmektedir. Sözleşmede böyle bir duruma yer verilmesindeki temel amaç, sözleşmeci devletin olağanüstü hal veya savaş durumunda sözleşmeye aykırı olabilecek tedbirler alabilmesini bildirmekle durumun gereğine uygun davranıldığını kanıtlar hale getirebilmesidir. Savaş ya da olağanüstü hal ilan edilmesi sözleşmeye uygun olarak sözleşmeci devletin yetkisi dahilindedir. Buradaki temel amaç durumun "bildirilmesi"dir.

AİHS'nin md.15/f.1'e göre hak ve özgürlüklerin askıya alınabilmesinin şartlarından birisi *savaş veya ulusun varlığını tehdit eden durum'*un varolmasıdır.

Olağanüstü hal ise, birtakım nedenlerin oluşması halinde hak ve özgürlüklerin belirli bir süre için kısmen veya tamamen durdurulmasına, devlet tarafından kişilere belirli yükümlülüklerin getirilmesini mümkün kılan olağanüstü yönetim şeklidir.[195] Olağanüstü hal ilanının temel amacı, durumun gereklerine uygun olarak bozulmuş olan kamu düzenini olağanüstü hal ilanına sebep olan durumu ortadan kaldırarak tekrar olağan düzene geçme çabasıdır.[196]

[195] Metin Günday, **İdare Hukuku,** 10.b. Ankara: İmaj Yayınevi, 2011, s.317.
[196] Bülent Tanör- Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku,** İstanbul: Beta Yayınevi, 2012, s.413.

Sözleşme'ye göre Yüksek Sözleşmeci tarafın hak ve özgürlüklerin kullanılmasının olağanüstü halin oluşması dahilinde askıya alınabilmesini meşru kabul edilmiştir. Ulusun varlığının korunması adına bir takım hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen ya da tamamen durdurulabilmektedir. Bununla birlikte ülke varlığını tehlikeye düşüren kişilere karşı Sözleşmeci tarafın, ülkenin ve kişilerin korunması adına önlem alması mümkündür. Bunun için Sözleşme, hak ve özgürlüklerin askıya alınabilmesine olanak vermiştir. Yaşam hakkının bu şartlar altında korunmasına özen gösterilmeli, Sözleşmeyi ihlal edecek boyutta hareket edilmemelidir.

AİHS'nin md.15/f.1'e göre; *Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde* ifadesiyle sözleşmedeki yükümlülüklere aykırı tedbir alınabilmesinin "ölçülülük" kriterine uygun olması kaydıyla olanak tanımıştır. Olağanüstü hal ya da savaş hali durumunda bile hak ve özgürlüklerin kullanılmasının sınırlandırılması ya da tamamen durdurulabilmesi için ölçülülük ilkesine uygun olarak ve bu şartın gereklerini ihlal etmeyecek şekilde önlem alınması gerekmektedir.

Ölçülülük ilkesi, elde edilmek istenen amacı ortaya koymak için kullanılan aracın en olanaklı ve hakları en az derecede sınırlandıracak şekilde, kişiye verilen zarar ile devletin elde edeceği yararın dengeli olması koşulunu sağlayacak sınırdır.[197] Bu açıdan AİHS, Sözleşmeci tarafın kişi haklarının kullanımını sınırlarken belirli bir dengenin korunmasını ve devletin orantısız bir müdahalede bulunmasının önüne geçilmesini amaçlamaktadır.

AİHS'ndeki bir hak ve özgürlüklere bir sınır koyabilmek adına karar almak için araç ve amaç arasında orantı aranmaktadır. Gerçekleştirilmek isten amacı elde etmek için hak ve özgürlüğü daha az sınırlama imkanı varsa ve bu kullanılmamışsa, AİHM, AİHS'ne aykırı hareket edilmiş olduğunun kararını verebilir.[198] Ölçülülük ilkesi bu açıdan hak ve özgürlüklerin korunması adına önemli bir işleve sahip olmaktadır.

AİHS, olağanüstü hal durumunda bile ölçülü davranılmasını şart koşmuştur. Hak ve özgürlüklerin kullanımı kısmen veya tamamen durdurulabilmesi için gereken ölçü aşılmamalıdır. İnsanın üstün bir varlık olması, insan olarak dünyada yaşama hakkına sahip olması, bunun gereğidir.[199] Olağanüstü hal ilanı durumunda bile bunun göz önüne alınarak önlemlerin alınması gerekir. Ölçülülük ilkesin aşılması halinde Sözleşmeci taraf, Sözleşmeye aykırı hareket etmiş olur.

Hak ve özgürlüklerin kullanımının sınırlandırılması ya da tamamen durdurulabilmesinin meşru kabul edilebilmesi için alınan önlemlerin elverişli, zorunlu ve oranlı olması gerekmektedir. Bu takdirde ölçülülük ilkesinin uygulanmasının işlerlik kazandığından söz edilebilir.

---

[197] Jülide Gül Erdem, "Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.62, S.4, Y.2013, s.971-1005.

[198] Hasan Tahsin Fendoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü"**, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi,** S.25, Y.7, Şubat 2016, s.1-19.

[199] Ömer Adil Atasoy, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Yeni Bir Kavram: Ölçülülük İlkesi ve Yasa Uygulayıcılar Açısından Uyma Zorunluluğu" **Anayasa Yargısı Dergisi**, C.19, 2002, s.123.

Olağanüstü hallerde yükümlülüklerin Sözleşmeci devlet tarafından askıya alınabilmesinin diğer bir koşulu AİHS md.15/f.1'e göre; *uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklere ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir,* şeklinde ifade edilmiştir.

Uluslararası hukukta kişi, devlete karşılık olarak söylenebilir. Devletlerin uluslararası hukukta eşit ve egemen oldukları kabul görür. Siyasal ilişkilerinin önemi olmaksızın uluslararası hukukta bu ilke temel alınır.[200]

2.1.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Dokunulmazlığının Sınırı

AİHS md.15/f.2'ye göre; *meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında* yaşam hakkına dokunulmazlığı korunmaktadır. Ancak meşru savaş fiillerine uygun hallerde gerçekleşen ölümler, yaşam hakkının dokunulmazlığının sınırını oluşturmaktadır.

Savaş, zamandan ve mekandan bağımsız olarak iki veya daha fazla aktörün arasındaki çatışma durumudur. Bu çatışmalar insan, topluluk ya da grup, veyahut devlet, imparatorluk gibi daha yüksek ölçekte düşünülebilecek aktörler arasında olabilir.[201]

Savaş, kural olarak, siyasal güçler tarafından gerçekleştirilen açık ve ilan edilmiş çatışmaları ve hatta silah kullanımını gerektiren halleri ifade eder.[202] Devletler tarafından ulusal güçleri kullanarak tarafların düşmanca niyetlerin ve davranışların varlığıyla hareket edilmesidir. Savaşın temel özellikleri; *1) Savaş kuvvet kullanma hâlidir 2) Savaş düşmanca bir tutum ve/veya eylem içerir 3) Savaş hukuki bir durum yaratır 4) Savaşın faili devlettir.*[203]

Savaş suçlarına örnek vermek gerekirse, İsrail'in keyfi uygulamalarıyla savaş hukuku kurallarını defalarca çiğnediği çok açıktır. Özellikle Batı Şeria, Gazze ve Kudüs'te Filistinlilere yönelik olarak sayısız kez savaş suçları işlenmiştir ve günümüzde de bu suçları işlemeye daha da arttırarak devam etmektedir.[204]

2.1.2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Yaşam Hakkının Dokunulmazlığı

AİHS md.15/f.2'ye göre; *meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.*

---

[200] Ertuğrul Uzun, Elif Uzun, Galip Engin Şimşek ve Ayşe Nur Tütüncü, **Uluslararası Hukuk I,** (Ed. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ/Elif UZUN), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, s.4.

[201] Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşüm: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, C.2, S.1, 2015, s.34.

[202] M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri"**, TBB Dergisi**, S.79, 2008, s.235.

[203] Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", **Avrasya Terim Dergisi,** 2013, 1(2), s.119, 128.

[204] Özlem Yücel, "Filistin'de İsrail'in İnsan Hakları İhlalleri ve Türkiye", **Ortadoğu Etütleri,** C.10, S.1, Haziran 2018, s.51.

Bu kapsamda 2. madde "yaşam hakkına", 3. madde "işkence yasağı" 4. madde "kölelik ya da kulluk yasağı" 7. madde "Kanunsuz ceza olmaması", hakları dokunulmaz, askıya alınamaz niteliktedir. Sözleşme'ye göre meşru savaş fiilleri sonucu meydana gelen ölüm hali dışında bu hakların kullanılması engellenemez, kişilerin bu haklarından alıkonulması söz konusu olamaz.

Savaş halinde Sözleşme'nin md.15/f.2'ye göre savaş hukukuna uygun olarak meydana gelen ölümler, yaşam hakkının ihlal edildiği anlamına gelmez. Ancak meşru bir savaş durumu haricinde meydana gelen ölümler, yaşam hakkı ihlalidir. Yaşam hakkına yönelik bir ihlal veya saldırı, diğer bütün haklarında ihlaline yol açacaktır. Yaşam hakkının korunması hem ulusal hem de uluslararası alanda öncelikle korunması gereken en temel haktır. Herkesin yaşam hakkı Sözleşme'ye uygun olarak korunmak zorundadır. Devlet, kişilerin yaşam hakkını gözetmeli ve bunun ihlaline yol açacak tüm durumlardan kaçınmalıdır. Ayrıca devlet, yaşam hakkını koruyucu ve destekleyici önlemler almalı, insan onuruna yakışır şekilde kişilere muamelede bulunmalıdır.

Ancak ortada bir savaş durumu varsa ve buna yönelik önlem alınmak zorundaysa, savaş hukukuna uygun olarak meydana gelen ölümler, yaşam hakkı ihlali değildir. Ülkenin geleceğini ve kişilerin yaşamlarını korumak amacıyla devlet, savaş halinde olabilmektedir. Bu halde meydana gelen ölümler Sözleşmeye aykırılık teşkil etmez. Çünkü diğer kişilerin yaşamının ve geleceğinin korunması adına devlet önlem almakla yükümlüdür.

Savaş hukukuna aykırı olan ölümleri Sözleşme korumamaktadır. Savaş suçları teamül ve uluslararası sözleşmelerde savaş idaresini düzenleyen kuralları ihlal eden fiillerdir. Bu suçlara örnek olarak sivil halkın işkence ve eziyete maruz bırakılması, öldürülmesi, kötü muamelede bulunulması, savaş esirlerine yönelik ihlalleri gösterebiliriz.[205] Bu gibi durumlarda dokunulmaz haklar olarak nitelendirilen sert çekirdekli alan Sözleşmeye uygun davranılmamasından dolayı yaşam hakkının ihlaline sebep olunacaktır.

AİHS'de dokunulmaz haklar kapsamında yaşam hakkıyla bağlantılı olarak diğer dokunulmaz haklara da yer vermeyi uygun bulmaktayız.

AİHS'nin 3.maddesine göre; *Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.*

"İşkence", "insanlık dışı muamele veya ceza", "aşağılayıcı muamele veya ceza" kesin sınırlar çerçevesinde yasaklanmıştır.

AİHM'ne göre işkence; *Belirli bir kötü muamele biçiminin işkence olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğine karar verirken, Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan işkence kavramı ile insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele kavramları arasında*

[205] M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri"**, TBB Dergisi**, S.79, 2008, s.274.

ayrım yapılmış olmasına dikkat edilmelidir. Daha önceki davalarda da kaydedildiği gibi, Sözleşme'nin böyle bir ayrım yapmaktaki amacının, çok ağır ve zalimane ıstıraplara sebep olan kasdi insanlık dışı muamelelere özel bir damga vurmak olduğu görülmektedir.[206]

AİHM'ne göre aşağılayıcı muamele ise; *Bir bireyi utandıran ya da küçük düşüren, onun insanlık onuruna saygı göstermeyen ya da saygıyı azaltan ya da bireyin ruhsal ve fiziksel direncini kıracak şekilde korku, ıstırap ya da aşağılık duygusu uyandıran muamele 3. madde anlamında 'aşağılayıcı' olarak değerlendirilir.*[207]

Sözleşme'nin 3.maddesinde maddi ve manevi varlığın bütünlüğü koruma altına alınarak devletin yükümlülüğü kapsamında yer almaktadır.[208] Bu maddeyle yalnızca işkence değil, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muamele de yasaklanarak Sözleşme'de yasaklanmıştır.[209] Sözleşme'ye üye devletler, ülke sınırları içindeki vatandaş veya vatandaş olmayan herkesin işkenceye karşı korunmasından sorumludur.[210]

AİHM'nin Eski/Türkiye kararında işkence ve kötü muamele yapılmasına maruz kalınmasına yönelik; *Mahkeme ayrıca, bir Devlet görevlisinin 3. maddeyi ihlal eden bir suç işlemesi halinde, bu suç hakkında yürütülen yargılamanın, yargılama sonucunda verilen hükmün zaman aşımına uğramaması ve bu suçlar açısından af çıkarılmasına izin verilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, Mahkeme, bir Devlet görevlisinin işkence ve kötü muamele içeren suçlarla suçlanması halinde, soruşturma ve yargılama boyunca görevden uzaklaştırılması gerektiğini ve mahkum*

---

[206] Gäfgen-Almanya Davası, Başvuru No: 22978/05, 1 Haziran 2010 https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111106%22]} (E.T.26.01.26)

[207]Svinarenko ve Slyadnev/Rusya, Başvuru No: 32541/08 ve 43441/08, 17 Temmuz 2014 https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-153630%22]} (E.T.26.01.26)

[208] Osman Doğru ve Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (Açıklama ve Önemli Kararlar),** İstanbul: Legal Yayınevi, C.1, 2012, s.126.
[209] Erdoğan, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku,** s.185.
[210] Aydın Akgül, "İşkence Nedeniyle Açılan Tam Yargı Davalarında Danıştay Ölçütleri"**, TBB Dergisi**, S.112, 2014, s.201.

edilmesi halinde, görevden alınması gerektiğini vurgulamaktadır[211] ifadesine yer vermiştir.

Sözleşmenin 3.maddesi için savaş hali olsa bile istisna olmaksızın sınırlama getirilememektedir.[212] AİHS ve işkence yasağının yer aldığı uluslararası belgelerde olağanüstü halde bile işkence ve kötü muamele yasağına uyma ve bununla ilgili önlemleri almak devletin yükümlülüğündedir.[213] İşkence yasağının dokunulmaz hak olarak mutlaklığı o derecedir ki, yaşam hakkının bile istisnai halleri mevcutken işkence yasağı için hiçbir istisnai hal kabul edilmemektedir. Burada insan onuru kavramının değeri belirginleşmektedir.[214]

AİHM Bouyid/Belçika davası kararında; "Sözleşme, *işkenceyi*, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırmayı, ilgili kişinin davranışı ne olursa olsun, kesin ifadelerle yasaklamaktadır. Kötü muamele, demokratik bir toplumda yetkililerin karşılaştığı sorunlara karşı asla uygun bir yanıt değildir. Özellikle polisin, 'hiçbir koşul altında *işkence* veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve ceza uygulamaması, teşvik etmemesi veya bunlara göz yummaması' gerekmektedir (Avrupa Polis Etik Kuralları). Ayrıca, Sözleşme'nin 3. maddesi Devlete, kimsenin *işkenceye* veya söz konusu hükme aykırı olan bir muameleye maruz bırakılmaması için kolluk kuvvetlerini mesleki davranışlarında yüksek düzeyde yetkinlikte olmalarını sağlayacak şekilde eğitme konusunda pozitif yükümlülük yüklemektedir."[215]

Olağanüstü hallerde bile kişiler işkenceye tabi tutulamazlar. İşkence kişinin vücut bütünlüğünün ihlalini oluşturmakla beraber, insan onurunu da zedeleyici bir niteliktedir. İnsanlar, sırf insan olma vasfıyla zaten değerli bir varlıktır. Bunun için

---

[211] (Eski/Türkiye, B. No: 8354/04, 5 Haziran 2012) https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-111266%22]} (E.T. 26.01.26)

[212] Uğur Kara, İlker Gökhan Şen, Atilla Nalbant ve Ayşe Işıl Karakaş, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri,** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.98.

[213] Neval Oğan Balkız, "Uluslararası Belgelerdeki İşkence Kavramının Pratikte Yarattığı Sorunlar ve Türkiye'de İşkence Sorununa Hukuksal Bir Yaklaşım Denemesi (Öneriler)", **Ankara Barosu Dergisi**, 2001-4, s.98.

[214] Köroğlu Kaya, "İnsan Haklarının Korunması ve Ceza Politikası Bağlamında İşkence Yasağı ve Hukuka Aykırı Deliller"**, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD),** S.24, Y.7, Ocak 2016, s.482.

[215](Bouyid/Belçika, Başvuru No: 23380/09, 28.9.2015) https://insanhaklari.gen.tr/Metin.aspx?id=72562&d=T (E.T. 29.01.26)

kişilere işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye tabi tutulamaz, bu yönde bir ceza verilemez.

Diğer bir dokunulmaz hak olan "kölelik ve kulluk yasağı" ise Sözleşme'nin md.4/f.1'e göre; *Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz* şeklinde düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin 15.maddesinde olağanüstü hallerde dahi kölelik ve kulluk yasağı ihlal edilemez. Böylelikle köle veya kul olmama hakkının kesin şekilde sınırı çizilmiştir.[216]

Kölenin tanımlamasını yaparsak, özgürlüğü olmaya, başka kişilerin hükmü ve kararı altında olan kişidir.[217] Hukuki olarak da birey olarak değil, mal olarak varsayılır.[218] Özgürlüğünden yoksun olan ve mal olarak nitelendirilen bu kişilere köle denmektedir.[219] Köleliğin kaldırılmasında Avrupa kültürünün ilerlemesinin büyük payı olduğu söylenebilir.[220]

İnsan hakları alanındaki evrensel veya bölgesel sözleşmelerin çoğunda kölelik, kulluk yasağı ve zorla çalıştırma yasaklanmıştır.[221] Bu hak mutlak bir hak olduğu için insan onuru kavramı ile yakın ilişkidedir. Bu sebeple bu hakka yönelik bir müdahale manevi olarak bakıldığında insan onurunu zedelemiş olur.[222]

Sözleşmeci ülkeler, kölelik yasağına aykırı davranamazlar. Kişileri onur kırıcı bir muameleye tabi tutamazlar. Olağanüstü hallerde bile Sözleşme'nin bu hükmünü ihlal edici hiçbir davranışta bulunulamaz.

Olağanüstü hallerde askıya alınamayan bir diğer hak, "kanunsuz suç ve ceza olmaması" ilkesidir. AİHS'nin *Kanunsuz Ceza Olmaz* başlıklı 7. maddesine göre;

---

[216] Doğru, Nalbant, **a.g.e.** sy.318.
[217] İbrahim Etem Çakır, "Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.36, 2014, s.201.
[218] Bülent Tahiroğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Kölelik", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.45, S.1-4, s.649.
[219] Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD),** 1981, C.38, S.1-4, s.65-67.
[220] Mahmut Çelik, "Türk Edebiyatı Sanatçılarının Eserlerinde Kölelik ve Cariyelik Anlayışı", **Hikmet Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi**, S.26, Kasım 2015, s.40.
[221] Mahmut Yavaşi, "Çalışma Yaşamında İnsan Hakları: Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasağı", **TÜHİS: İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.19, S.3, Şubat 2005, s.23.
[222] Ali Rıza Çoban, "İnsan Hakları Hukukunda 'Dokunulmaz Haklar' (Sert Çekirdekli Temel Haklar)", **Argumentum Aylık Hukuk Dergisi**, S.52, Y.7, Nisan, Mayıs, Haziran, 1997, s.294.

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Kanunilik ilkesi, kanunların açık, belirli ve geriye yürümezliği ilkelerinin varlığını gerektiren yasal bir ifadedir.[223] Hak ve özgürlüklerin hukukun üstünlüğü kavramı ile koruma ve gelişimi anayasal olarak teminat altındadır.[224]

AİHM'nin Konstantin Stefanov/ Bulgaristan kararında; "*Kanunilik* ilkesi, aynı zamanda, yerel hukuktaki uygulanacak hükümlerin, yeterince *açık, erişilebilir ve uygulamasının öngörülebilir olmasını* da gerektirmektedir"[225] şeklinde belirtmiştir.

AİHS'ne göre kimse işlediği fiilin ulusal ya da uluslararası hukukta suç teşkil etmediği sürece suçla sayılamaz ve bunun için cezaya mahkum edilemez. Bu durum olağanüstü halde bile geçerlidir.

Suç ve cezanın kanuniliği lehe olan ceza kuralının geriye dönük uygulanmasına karşılık, aleyhe olan kuralların uygulanamayacağını güvenceye bağlamaktadır. Bu da hukukun üstünlüğünün bir gereğidir.[226]

2.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk İç Hukukundaki Yeri

İkinci dünya savaşı sonrası, insan haklarının korunması açısından hem ulusal hem de uluslararası alanda yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. İnsan haklarına yapılan saldırıların önlenmesi, uluslararası barışın sağlanması için uluslararası sözleşmeler düzenlenmiştir. İki dünya savaşı sonrası dünyada büyük yıkımlara uğrayan insan hakları, uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Devletler, insan haklarına saygı gösterilmesi ve insan onurunun korunması için hem ulusal hem de uluslararası anlamda belirli düzenlemelere tabi olmuşlardır.

Temel hak ve özgürlükler adına düzenlenen uluslararası sözleşmeler, devletlerin siyasi ve hukuki düzenlemelerinde önem arz eder. Böylelikle devletlerin hak ve özgürlükler ile ilgili yaklaşım ve uygulamaları devletin kendi sınırlarının dışına

---

[223] Ezgi Aygün Eşitli, "Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi", **TBB Dergisi** 2013 (104), s.225.
[224] Onur Eroğlu, "Vergi Ceza Hukuku Açısından Kanunilik İlkesi", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İBBF Dergisi**, Aralık 2013, 8(3), s.158.
[225](Konstantin Stefanov/Bulgaristan, Başvuru No: 35399, 27 Ekim 2015) https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-158155%22]} (E.T.26.01.26)
[226] Kara vd. **a.g.e**. s.103.

çıkarak, uluslararası alanda yer bulmaktadır.[227] AİHS'de uluslararası alanda kendini gösteren ve insan haklarının değerinin korunması açısından devletlere belirli sorumluluklar yükleyen önemli bir belgedir. Bu sözleşmeye taraf olan devletler, sözleşmeye uygun hareket etmekle yükümlüdürler.

AİHS belirli bir düzenin ortaya çıkış amacıyla Avrupa kamu düzeni oluşturmaktadır. Böylelikle Sözleşme ile denetim mekanizması sağlayarak, hak ve özgürlüklere yönelik ihlal gerçekleştiren taraf devletlerin denetlenmesi amacı güdülmüştür.[228] Taraf ülkelerde AİHS'nin iç hukuklarındaki statüsü farklılık gösterse bile genel olarak yasa üstü bir konuma sahip olduğu söylenebilir.[229] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerin iç hukukta düzenlenişini taraf devletin takdirine bırakmakla birlikte bu hak ve özgürlüklerin etkin şekilde uygulanmasını sağlama amacını gütmektedir.[230]

Anayasa'nın 90.maddesinin 5.fıkrasına göre; *Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*

Anayasa'nın 90.maddesi Milletlerarası antlaşmaların Türk Hukuku'ndaki yerini düzenlemektedir. Madde hükmüne göre usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaların "kanun hükmünde" olduğu kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle birey, böyle bir antlaşmaya aykırılığı TBMM'ce çıkarılmış kanunlar gibi yargı önünde ileri sürme hakkına sahiptir. Diğer yandan Anayasa, milletlerarası antlaşmaların Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülemeyeceğini yine aynı maddede düzenlemekle, sanki milletlerarası sözleşmeleri kanundan daha üst bir statüye kavuşturmuştur.[231]

Bu madde hükmü gereğince temel hak ve özgürlüklere yönelik Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası bir sözleşme ile kanun hükmü arasında çatışma olması durumunda, uluslararası sözleşme hükümleri esas alınacaktır.[232] Ayrıca uluslararası

---

[227] M. Emin Akgül, "Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Bağlamında AİHS ve Anayasa Hükümleri Çatışmasında Öncelikle Uygulama Sorunu"**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.87, 2010, s.121.

[228] Cem Şenol, "AİHS Hükümleri ve AİHM Kararlarının Devletlerin Egemenlikleri Üzerindeki Etkisi", **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** (2012/1), s.283.

[229] E. Yasemin Özdek, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye,** Ankara: TODAİE Yayınları, 2004, s.84.

[230] Abdurrahman Eren, "1982 Anayasası'nın 90. Maddesindeki 2004 Degişikliği'nin Anlaşmaların Türk İç Hukukundaki Yerine Etkisi"**, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.8, S.3-4, Y.2004, s.52.

[231] Abdülkadir Akıl, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Milli Hukuk Sistemlerinin Avrupa Denetimine Tabi Tutulması,** İstanbul: Katip Yayınevi, 2023, s.30.

[232] Ahmet Burak Bilgin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** C.22, S.1, Y.2016, s.104.

sözleşmeler kanun hükmündedir, ancak sözleşmelerin mahiyeti gereği Anayasaya aykırılıkları iddiası ile Anayasa mahkemesine iptali için başvurulamaz.[233]

Anayasa md.90/5'e göre, temel hak ve özgürlükler alanında Anayasa'da hüküm bulunmaması halinde bu boşluk için uluslararası sözleşmelerin bu konudaki hükümlerine başvurulmalı ve oluşan hukuki sorun çözümlenmelidir.[234]

AİHS kanunların üstünde bir sözleşmedir. Taraf ülkeler iç hukuklarını Sözleşmeye uygun olarak düzenlemeli ve Sözleşmeye aykırı bir hüküm olması durumunda gerekli önlemleri almalıdırlar. Aksi halde Sözleşmeye bağlılık ve Sözleşmenin geçerliliğinden söz edilemez.[235]

Taraf devletlerin Sözleşmeyle bağlı kalmasını ve bunun denetiminin yapılmasını sağlamak amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvuru imkanı tanınmıştır.[236] Böylece insan haklarına yapılan ihlallere karşı etkili bir savunma mekanizması oluşturulmuştur.

AİHS doğrudan uygulanan (Self-Executing) antlaşma niteliğindedir. Kendiliğinden yürürlüğe giren antlaşma, bireylerin haklarını ilgilendiren davalarda karar verirken yerel mahkemelere yol gösterici niteliğe sahip bir yerel hukuk kuralı sağlayan antlaşmadır.[237] Mahkeme kararları ve doktrinde, antlaşmalara atıfta bulunmak için "kendiliğinden yürürlüğe giren" terimini kullandıklarında, genellikle uluslararası hukuk sorunlarını iç hukuk sorunlarıyla karıştırırlar. Örneğin bir antlaşmanın "uygulama mevzuatı çıkarılmadan iç hukuk olarak yürürlüğe girmeyeceği" niyetini açıkça ortaya koyması halinde kendiliğinden yürürlüğe girmeyen antlaşma olduğu belirtilir.[238] AİHS insan hakları alanında kendiliğinden uygulanabilen bir antlaşma olarak kendisine yer bulmaktadır.

Doğrudan uygulanabilir nitelikteki antlaşmalar arasında AİHS'nin özel bir niteliği vardır. Çünkü bu Sözleşme ve eki protokollerle getirilen düzen, AİHM'nin denetiminde işlemektedir. Taraf devletler, bu mahkemenin kararlarının bağlayıcılığını kabul etmişlerdir. Fakat, AİHM kararlarının bağlayıcılığı sistemin doğasında zaten vardır. [239]

AİHS, iç hukukumuzda ve yargı kararlarında referans olarak başvurulan, hak ve özgürlüklerin uluslararası alanda geliştirilmesi ve korunmasında ışık tutan bir sözleşmedir. Gerek Anayasamız gerekse de kanunlarımız AİHS'nde düzenlenen hak

---

[233] İbrahim Şahbaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri", **Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi**, S.54, 2004, s.185.
[234] Ali Güzel ve Deniz Ugan Çatalkaya, "Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan (Self Executing) Etkisi ve Örnek Bir Yargıtay Kararı Üzerine", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C.2, S.81, Y.2024/2, s.434.
[235] Tekin Akıllıoğlu, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz"**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.44, S.03, Y.1989, s.164-165.
[236] Şenol, **a.g.m.** s.283.
[237] Leslie Henry, "When is a Treaty Self-Executing", **Michigan Law Review,** Vol.27, No.7, 1929, s.776.
[238] David Sloss, "Self-Executing Treaties and Domestic Judicial Remedies", **Santa Clara Law Digital Commons,** 2004, s.346.
[239] Rona Aybay, "Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri", **TBB Dergisi**, S.70, 2007, s.213.

ve özgürlüklere aykırı olarak düzenlenemeyeceği gibi varolan aykırılıkların AİHS hükümlerine uygun olarak giderilmesi gerekmektedir.

2.2. TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI

2.2.1. 1982 Anayasası'na Göre Yaşam Hakkı

Anayasa'nın *Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı* başlıklı 17. maddesine göre; *Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*

Madde hükmüne göre yaşam hakkı tek başına düzenlenmemiş, "maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi" yaşam hakkının yanında yer almıştır.

Bahri Savcı'ya göre "yaşam hakkı";

1- önce insanın, fizik-biyolojik-psikolojik varlığını arızasız olarak sürdürebilmek için gerekli olan bir sağlık ve bütünlük içinde dünyaya gelebilmesini deyimler

2- sonra, insanın fizik-biyolojik varlığına, doğumu olayı ile birlikte hemen eklenecek olan moral-entelektüel gelişim olanaklarına sahip olarak, sürdürebilmesini deyimler,

3- daha sonra, böylece, fizik-biyolojik-psikolojik- moral-entelektüel bütünlüğünü kazanmış insan varlığının hukuksal kişilik yönü ile beraber toplumun yararı adına da olsa, doğa yasasından gelenden başka, hiçbir yeryüzü bağ, önlem, zor yapım ile sınırlanmamasını, etkilenmemesini, noksana uğratılamamasını, yok edilememesini deyimler.[240]

Devletler, insanların doğuştan sahip oldukları hak ve özgürlükleri korumak, insanların toplum içerisinde birbiriyle uyum içerisinde yaşamalarını sağlamak için oluşturulmuşlardır. Tarihsel süreç içerisinde, devletlerin insan hakları üzerinde aşırı yetki kullanımına sahip olmaları ve insanların bu yetki karşısında güvenliklerinin tehlikeye düşmesi sonucu, devletin yetki alanını meşru düzeye ulaştırmak için yasalar ve uluslararası sözleşmelerle insan hakları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Devletler insan haklarını kendi iç hukuklarında gözeterek, insan haklarının korunması adına oluşturulan uluslararası sözleşmeleri tanıyıp kabul ederek, bu haklara yasal güvence vermiş olurlar. Bununla birlikte gerekli tedbirleri almak ve insan onuruna yaraşır bir denetim mekanizması oluşturmakla, tanıdıkları yasal güvencenin hayata geçirilmesini sağlamış olurlar.

Yaşam hakkı, kişinin doğuştan sahip olduğu, dokunulmaz haklarındandır. Anayasa'mız ve AİHS ile de koruma altına alınmış bu hakkın yararlanılması ve kullanılması kısmen veya tamamen durdurulamaz niteliktedir. Kanaatimize göre

[240] Bahri Savcı, **Yaşam Hakkı ve Boyutları,** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980, s.14

yaşam hakkının diğer bütün haklardan üstün olmasından ziyade, bütün hakların kullanılmasının işlerlik kazanması açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Devlet, kişinin yaşam hakkını hem kendisine hem de diğer kişilere karşı koruyucu tedbirler almalıdır. Savaş hukukuna uygun olarak gerçekleşen ölümler hariç, kişinin yaşam hakkına müdahalede bulunulamaz.

Yaşam hakkının dokunulmaz niteliğine karşılık istisna oluşturan bir takım durumlar mevcuttur. Anayasa'mıza göre bunlar, meşru savunma, yakalama ve tutuklamanın yerine getirilmesi, tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, ayaklanma veya isyanın bastırılmasıdır. Yaşam hakkına yönelik bu istisnai durumlar Anayasa'mız ve AİHS'nce meşru kabul edilmesi, kanaatimize göre, tehlikeli durumun ortadan kaldırılması, daha büyük bir tehlikenin oluşmasının önüne geçilmesi, diğer kişilerin haklarının korunması için hukuka aykırı harekette bulunan kişilerin hareketlerini kontrol altına almaya ve bu kişileri durdurmaya yönelik tedbir alma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Devlet ya da kişiler bu zorunluluğu yerine getirirken orantılı davranmalı ve gerekmedikçe güç kullanımından kaçınılmalıdır. Bize göre yaşam hakkının istisnaları hem olağan hem de olağanüstü dönemlerde, yasal çerçevede gerçekleştiği sürece yaşama hakkının dokunulmaz niteliğini zedeleyen bir durum değildir.

Hukuk devleti olma gereklerinin en önemli kurallarından birisi olarak yaşamın korunması değer atfetmektedir. Bu bağlamda hukuk devletine dair şekli yaklaşım hukukun öngörülebilir niteliğini güvence altına almak için prosedürel gereklilik öngörürken, maddi yaklaşım açısından adalet ve ahlak ilkeleriyle bağdaşması hukuk kurallarının içeriksel gerekliliğine vurgu yapar.[241] Yaşam hakkı ile ilgili olarak tarihsel süreç içerisinde yaptırım türleri değişkenlik göstermiş, ölüm cezası ve bedensel cezalar yerini özgürlüğü bağlayıcı cezalara bırakmıştır.[242]

Türkiye'de ölüm cezasının kaldırılmasıyla birlikte yaşam hakkı, devletin negatif yükümlülüğünde öldürme yasağı içinde yer almıştır. Ölüm cezasının kaldırılması günümüzde de tartışmalı bir konu olmasına rağmen AİHS ile kesin şekilde yasaklandığı ve buna aykırı davranılamayacağı için kanaatimize göre ölüm cezasının tekrardan yasal hale gelmesi pek mümkün görünmemektedir.

Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları ve AİHS'ne taraf olmanın gerektirdiği koşullar çerçevesinde ölüm cezası 'savaş zamanı' dahil olacak şekilde kesin olarak Anayasa'dan kaldırılmıştır.

AİHS'nin 6 No'lu Protokolünü Türkiye onaylamasıyla 13 No'lu Protokolün imza ve onay süreci için yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 2004 yılında 5170 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında

[241] Nergis Kulaksızoğlu Mercan, "Çağdaş Hukuk Düşüncesinde Maddi-Şekli Hukuk Devleti Ayrımı" **Anayasa Hukukundaki Gelişmelerin Işığında Kamu Hukuku Sempozyumu**, (Ed. İbrahim Şahbaz-Melike Ezgi Yetimoğlu) İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları, 2021, s.110.
[242] Buket Abanoz Öztürk, "Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Hukuki Düzenlemesi ve Etkililiği: Türk ve Hollanda Ceza Hukukunun Karşılaştırılması", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** 14/1, 2023, s.344.

Kanun ile ölüm cezası Anayasadan çıkarılmıştır. Bununla birlikte 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren 5237 Sayılı TCK'nda ölüm cezasına yer verilmemiştir.[243]

Ancak 1632 Sayılı Askeri Ceza Kanunu'nun *'Ölüm Cezası'* başlıklı 20.maddesinde; *Ölüm cezası, buna mahkum olan kimsenin hayatının izale olunmasıdır. Bu ceza askeri şahıslar hakkında askeri bir cürümden dolayı hükmedilmiş ise mahkumun kurşuna dizilmesi suretiyle infaz olunur* şeklindeki ifadesiyle ölüm cezasına yer verilmiştir ve henüz bu yönde yasal düzenleme yapılmamıştır.

2.2.1.1.Maddi ve Manevi Varlığın Korunması Kapsamında Yaşam Hakkı

Anayasa'nın 17. maddesine göre; *herkes maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*

Anayasa'nın başlangıç kısmında da belirtildiği üzere her Türk vatandaşı; *hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu,* belirtilmiştir.

Maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkı diğer tüm hak ve özgürlükler gibi insanın ahlaki varlığını oluşturan insan onurundan doğmaktadır.[244] İnsan onuruna saygı açısından değerlendirildiğinde insanın temel hakkı olan kişilik hakkının koruma altına alınması amacı taşır.[245] Anayasal anlamda koruma, manevi alanı içeren, vücut bütünlüğünün korunması, insan onuru ile bağından ortaya çıkmaktadır.[246] Maddi ve manevi varlığın gelişimini sağlayan hakları, insan onuru dolayısıyla insanın yalnız insan olma vasfı temelinde haklara sahip olmasından kaynaklanır.[247] Aksi durumda insan onuru nedeniyle tanınan hak ve özgürlükten bahsedilemez. Çünkü böyle bir halde insanın maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi söz konusu olmaz.[248] Bundan dolayı insan hakları, insan onuru korunarak, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmeyi sağlayan haklar olduğu için, kişinin yalnızca insan olması sebebiyle sahip olduğu haklarıdır. İnsan olarak dünyada yer almak haklara sahip olmak için gerekli ve yeterli bir nedendir.[249]

Kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirebilmesi için insan onuru kavramı değer kazanmaktadır. Çünkü insan onuru, kişinin sırf insan olmasından kaynaklı olarak onun değerini gösteren ve yükselten temel etmendir. Maddi ve manevi varlığın geliştirilebilmesi için insan onurunun korunması gerekir. Maddi ve manevi varlığın korunması, insan onuru kavramıyla iç içe değerlendirilebilir. Nitekim insan onurunun korunması kişinin, sosyal varlığı içinde değerli bir kavram olduğu için maddi ve manevi varlığın geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Bunlarla birlikte, yaşam hakkı da

---

[243] M. Balkan Demirdal, "Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye'deki Süreç", **Politik Ekonomik Kuram Dergisi,** C.2(1), 2018, s.67.
[244] A. Tarık Gümüş, **Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı,** Konya: Eğitim Kitabevi, 2010, s.101.
[245] Zafer Gören, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl.6, S.12, Güz 2007/2, s.24.
[246] Zafer Gören, **Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2015, sy.415.
[247] Tezcan vd. **a.g.e.** s.32.
[248] Gümüş, **a.g.e**. s.9.
[249] Tezcan vd. s.32.

maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesiyle doğrudan doğruya ilişkilidir. Çünkü kişi yaşamını sürdüremezse maddi ve manevi varlığının bir anlamı kalmaz. Bunun için denilebilir ki, maddi ve manevi varlığın korunması, yaşam hakkının mevcudiyetiyle sağlanır.

Maddi varlık hakları, herkesin bedensel varlığı üzerinde haklarıdır. Herkes bedensel bütünlüğünün, sağlığının ve yaşamının bütün haksız saldırılardan korunmasını isteyebilir.[250]

Manevi varlık üzerindeki hak ise, bir kişinin ismi, şerefi, inancı gibi kişisel alanına giren haklardan oluşmaktadır.[251]

Kişi dokunulmazlığı, kişinin maddi varlığını oluşturan vücut bütünlüğü ve manevi varlığının korunmasını ifade etmektedir. Kişinin rızası olmaksızın vücut bütünlüğüne müdahalede bulunulamaz, işkence ve eziyet gibi insan onuruna yakışmayan ceza verilemez.[252] Burada vücut bütünlüğünün ihlal edilmesi, zarara uğrayan kişinin beden ve ruh varlığına zarar verecek düzeyde bozulmasını ifade eder.[253]

Herkesin bedensel bütünlüğünü koruma ve geliştirme hakkının yanında manevi değerlerini de koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Çünkü kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için bedensel bütünlüğünü koruması gerekir. Bu, kişinin yaşamı için vazgeçilmez bir değerdir ve her durumda korunması gerekir.

Bir kişinin bedensel bütünlüğünün bozulması ruhsal sağlığının da bozulmasını beraberinde getirebilecektir. Hem bedenen hem de ruhen sağlığını yitirmiş bireyler toplumdan soyutlanabilmekte ve sosyal ortama geri dönmeleri ya zorlaşmakta ya da tamamen yok olmaktadır. Devletin en temel görevi kişinin sağlığının korunması ve toplumla uyum içinde yaşamasını sağlamaktır.

Bedensel bütünlüğün korunması ve geliştirilmesini devlet gözetmelidir. Bunun için gerekli önlemleri almalı ve uygun ortamın devamlılığını sağlamalıdır. Kişi bedensel bütünlüğüne zarar gelmesi durumunda bunun tazminini talep etme hakkı vardır.

6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 56. maddesine göre;

Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir. Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.

---

[250] Turgut Akıntürk, **Hukuka Giriş,** (Ed. Neval Okan), 6.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.157.
[251] Akıntürk**, a.g.e.** s.157.
[252] Atilla Özer, **Türk Anayasa Hukuku, Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma,** Ankara: Turhan Kitabevi, 2012, s.151.
[253] Ayşenur Şahin, "Vücut Bütünlüğünün İhlalinden Doğan Zararlar ve Tazmini", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.15, S.2, Y.2011, s.124.

Kanununa göre, kişinin bedensel bütünlüğüne zarar gelmesine sebebiyet veren kişiler, bunu tazmin etmek zorundadır. Çünkü zarar gören kişi, hayatını devam ettirebilmek için bedensel yetisini ve çalışma gücünü kaybetmiş olabilmektedir. Bu zararı en aza indirgemek için kişiye tazminat ödenir.

Aynı şekilde, bir kişinin vücut bütünlüğü zarara uğramışsa, onun yakınlarından birisi de aynı nedenlerden dolayı hukuken korunan manevi sağlığının zarar görmesiyle manevi tazminat talebinde bulunabilmektedir.[254] Yani bir kişinin vücut bütünlüğüne zarar gelmesi sonucu etrafındaki kişilerinde etkilenmesi tazminata sebebiyet verebilecektir.

Kişinin maddi ve manevi varlığına zarar gelmesini önlemek adına tazminata hükmedilmesi kanaatimize göre oluşabilecek zararlara karşı hem caydırıcı nitelik taşır hem de hakkın korunması ve tazmini için gerekli bir yaptırımdır.

Maddi ve manevi varlığın korunması diğer bütün haklarla yakın ilişkidedir. Maddi ve manevi varlığın sarsılması diğer tüm hakları da etkileyebileceği için yaşam hakkı açısından önemlidir. Maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesini devlet gözetmelidir. Bu hakkın korunması hem devletin kendi geniş yetkilerine karşı olabileceği gibi diğer kişilere karşı ve hatta kişinin kendisine karşı korunması sağlanmalıdır. Ayrıca devlet bu hakkı korumakla kalmamalı hakkın geliştirilmesi için gerekli tedbirleri almalıdır.

Anayasa mahkemesi kararına göre; *Anayasa'nın 17. maddesinin amacı, esas olarak bireylerin maddi ve manevi varlığına karşı devlet tarafından yapılabilecek keyfî müdahalelerin önlenmesidir. Bunun yanı sıra devletin tıbbi müdahaleler nedeniyle kişilerin maddi ve manevi varlığını etkili olarak koruma ve maddi ve manevi varlığına saygı gösterme şeklinde pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır.*[255]

Bu kapsamda anılan Anayasa hükmü ile kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğü gerek kamusal yetkilerle donatılmış kişilerin gerekse özel kişilerin müdahalelerine karşı güvence altına alınmıştır.[256]

Sosyal ve ekonomik haklarda bireyin maddi ve manevi haklarını geliştirmesi için hizmet görevi taşır. Çalışma, eğitim, sosyal haklar gibi haklarda maddi ve manevi varlığı geliştirme açısından önemli bir yere sahiptir.[257] Bu hakkın geliştirilebilmesine katkısı olması için devlet bu konuda gerekli donanımı sağlamalıdır. Çünkü her toplum gelişmeye ve yeniliklere açık olmalıdır ki devletin refah seviyesi de bu yönde artabilsin.

---

[254] Ayşegül Yeğin, "Trafik Kazlarında Zararın Hesaplanması ve Tazminatın Belirlenmesi" **Konya Barosu Dergisi**, S.23 Y.40, s.39.
[255](Ahmet Acartürk, B. No: 2013/2084, 15.10.2015).
https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2084 (E.T. 27.01.26)
[256] (Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17.9.2013)
https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/752 (E.T. 27.01.26)
[257] Gümüş, **a.g.e.** s.105.

Maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi, doğuştan sahip olduğumuz yaşam hakkının insan onuruna yakışır şekilde korunması için temel unsurdur. Bu hakkın geliştirilmesi yasal düzenlemelerle desteklenmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır.

2.2.1.2.Tıbbi Zorunluluklar Kapsamında Yaşam Hakkı

Anayasa'nın 17.maddesine göre; *Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.*

Tıbbi müdahale, sağlık çalışanlarınca hastalıkların tedavi edilmesi ve birtakım tedbirlerin alınabilmesi amacıyla gerçekleştirilmesi gereken faaliyettir.[258] Tıbbi müdahalenin yasal düzenlemelere uygun olarak yerine getirilmesi zorunludur. Aksi takdirde kişinin vücut bütünlüğü üzerindeki hakkı ihlal edilmiş olacaktır.

Burada tıbbi müdahalenin hukuka uygunluğu için, tedavinin sağlık personeli tarafından yapılmış olması, hastanın gerekli izninin alınması, tıp biliminin gereklerine uygun müdahalede bulunulması[259] gerekir ve üstün kamu yararı ile kanunun verdiği yetki üzerine yapılması zorunludur.[260]

Bir kişinin maddi varlığı üzerinde bilimsel deney yapabilmek için rızası olması gerekir. Alınan rızanın ayrıca hukuka uygunluğu da şarttır. Üzerinde deney yapılacak kişinin temyiz kudretine sahip, iradesi zedelenmemiş, kişiye gerekli bilgiler verilmiş ve rıza hukuka ve ahlaka uygun olarak alınmış olmalıdır.[261] Bu şartlar sağlandığı takdirde yapılan tıbbi müdahalenin meşruluğundan bahsedebiliriz.

İnsanlar üzerinde tıbbi deney yapılmasındaki asıl amaç, insanlığa yarar sağlaması yolunda bilimsel çalışmalardır. Bu araştırmalar sonucunda bilimin amacına uygun evrensel verilere ulaşılabilir.[262]

Sağlık mesleklerinin bu şartları sağlamaması durumunda yaptırımlar uygulanmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda hapis, adli ve idari para cezası, meslekten icra edilmesi gibi yaptırımları vardır.[263]

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) md.90/f.1'ye göre; *İnsan üzerinde bilimsel bir deney yapan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.* İnsan üzerinde bilimsel bir deney yapılması cezai sorumluluğa tabidir. Ancak aynı maddenin ikinci fıkrasına göre; *İnsan üzerinde yapılan rızaya dayalı bilimsel deneyin ceza sorumluluğunu gerektirmemesi için;*

---

[258] Selvi Özçetin ve Murat Balaban, **Sağlık Hukuku,** 2.b. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015, s.43.
[259] Hakan Hakeri, **Tıp Hukuku,** 3.b. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2010, s.85.
[260] Özçetin- Balaban, **a.g.e**. s.44.
[261] Özçetin- Balaban, **a.g.e**, s.44-45.
[262] Erdem Aydın, "Bilim, Araştırma ve Etik"**, Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**, 2007; 64(2), s.50.
[263] H. Fehim Üçışık, **Sağlık Hukuku,** 2.b. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2010, s.108

a) Deneyle ilgili olarak yetkili kurul veya makamlardan gerekli iznin alınmış olması,

b) Deneyin öncelikle insan dışı deney ortamında veya yeterli sayıda hayvan üzerinde yapılmış olması,

c) İnsan dışı deney ortamında veya hayvanlar üzerinde yapılan deneyler sonucunda ulaşılan bilimsel verilerin, varılmak istenen hedefe ulaşmak açısından bunların insan üzerinde de yapılmasını gerekli kılması,

d) Deneyin, insan sağlığı üzerinde öngörülebilir zararlı ve kalıcı bir etki bırakmaması,

e) Deney sırasında kişiye insan onuruyla bağdaşmayacak ölçüde acı verici yöntemlerin uygulanmaması,

f) Deneyle varılmak istenen amacın, bunun kişiye yüklediği külfete ve kişinin sağlığı üzerindeki tehlikeye göre daha ağır basması,

g) Deneyin mahiyet ve sonuçları hakkında yeterli bilgilendirmeye dayalı olarak açıklanan rızanın yazılı olması ve herhangi bir menfaat teminine bağlı bulunmaması, gerekir.

Klinik araştırmalarda bilimsel çalışmaların yanı sıra bilimin geliştirilmesi ve insan sağlığının korunması, gerekli tıbbi müdahalenin amacına uygun olarak yapılması adına yaşam hakkını koruma yükü ortaya çıkmaktadır. Ceza Kanunu bu alanı en etkin ve hukuka uygun yapılması açısından önemli bir görev üstelenmektedir.[264]

Bazı istisnai hallerde kişilik değerlerine müdahale edilmesin kişilik değerlerine zarar verse bile ve kişinin rızası olmadan yapılmış olsa bile hukuka aykırı sayılmamaktadır.[265] Tıbbi müdahalede bulunulan kişinin bilincinin yerinde olmaması ve müdahalenin zorunlu olması halinde kişinin rıza vermesi beklenemez. Önemli olan kişinin yaşamını sürdürebilmesi ve vücut bütünlüğünün korunması için müdahalenin şart olmasıdır. Amaç kişinin yaşamının kurtarılmasıdır. Böyle bir halde kanaatimize göre yasal gereklere uyulmadığından bahsedilemez.

Tıbbi müdahalede hukuki sorumluluk doğması için sağlık çalışanının kusurlu hareket etmiş olması gerekir.[266] Ancak bu durumda zorunlu tıbbi bir müdahale yapılmış olsa bile sorumluluk doğabilir.

2.2.1.3.İşkence ve Eziyet Yasağı Kapsamında Yaşam Hakkı

[264] Gülsün Ayhan Aygörmez Uğurlubay, "İnsan Üzerinde Deney ve Deneme Suçuna İlişkin Bazı Tespitler"**, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı,** C.1, Y.2015, s.202.

[265] Arif Barış Özbilen, "Vücut Bütünlüğüne Yönelik Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu Bakımından Rızanın Aranmadığı Haller"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Y.12 S.24 Güz 2013/2, s.100.

[266] Berna Özpınar, "Tıbbi Müdahalede Kötü Uygulamadan Doğan Hukuki Sorumluluğun Sebepleri ve Sonuçları", **Ankara Barosu Dergisi**, Y.66, S.3, Yaz 2008, s.93

Anayasamızın 17. maddesine göre; *Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz* denilerek, kişinin yaşam hakkı ve maddi ve manevi varlığının korunması yasal anlamda güvence altına alınmıştır.

TDK'ya göre işkence; bir kimseye maddi ve manevi olarak yapılan aşırı eziyettir.

Hukuk devletinin gereği olarak, kişinin insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi ve buna yönelecek tehlikelerin önlenmesi gerekir. İşkence ve eziyet insan haysiyetiyle bağdaşmayan, kişinin yaşama ve vücut bütünlüğünün korunmasına aykırılık teşkil eden bir durumdur.

Kimseye insan haysiyetine uygun olmayan bir muamelede bulunulamaz. Bunun için insanın hem maddi hem de manevi açıdan sahip olduğu değerlerden vazgeçmesinin mümkün olmaması, toplumsal ve siyasal müdahaleye karşı, insan onurunun ön plana çıkarılması gerekir.[267] Kişinin bedensel varlığına yapılan cezalar insanlık dışı ve kötü müdahalelerdir. Ayrıca böyle bir müdahale insan onuru ve bütünlüğüne aykırıdır.[268]

İnsan hakları hukuku ile işkenceyi önleme amacı bir zorunluluk olarak doğmuştur. Bu sebeple birtakım gereksinimler ortaya çıkmıştır.[269] İnsan haklarının korunması, ulusal sınırların ötesinde uluslararası boyutlarda güvenceye kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ihlallerin önleyici ulusal yargının yanı sıra uluslararası denetim de işlevsellik kazanabilmektedir.[270]

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5.maddesine göre; *Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.*

Uluslararası belgelerle de yasaklanmış olan işkence ve eziyet yasağı, kişinin yaşam hakkının, maddi ve manevi varlığının ve nitekim insan onurunun korunmasına

[267] Veli Özbek, **İnfaz Hukuku,** (Ed. Hakan Karakehya- Ozan Ercan Taşkın), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.13.
[268] Osman Doğru, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele Yasağı,** İstanbul: Legal Yayınevi, 2006, s.21.
[269] Gemalmaz, **a.g.e.** s.156.
[270] Tezcan vd. s.33.

yönelik olarak düzenlenmiş ve kişinin hakları uluslararası anlamda güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Kanaatimize göre, işkence ve eziyetin uluslararası mahiyette yasaklanmış olmasının temel nedeni, tarihsel gelişim sürecinde yaşanan olaylar ve insan haysiyetine yakışmayan muamelelerin yapılmış olmasıdır. Bu gibi durumların önüne geçilmesi ve tekrarının yaşanmaması, insanın onurunun korunması için uluslararası alanda güvence altına alınmasına çalışılmıştır. İnsanlık tarihi açısından yaşanan birçok olay, insanlığın özünü zedeleyici ve hatta geri dönüşü olmayan yok edişlerin yaşanması, uluslararası sözleşmeler yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Devletler sözleşmelere taraf olmakla birlikte kendilerini bir takım yaptırım yükü altına sokmaktadır ve yaptırımın yaşanmaması adına gerekli önlemleri almak zorundadırlar.

İşkence ve eziyet yasağının uluslararası boyutta kabul edilmesi, kişinin sırf insan olması ve doğası gereği dokunulmaz hakları da beraberinde getirmesi anlamında, önem kazanmaktadır. Vücut bütünlüğü ihlallerinin önüne geçilmesi anlamında, ulusal hukukun yanı sıra uluslararası sözleşmelerle dokunulmaz hakların niteliğinin daha da ön plana çıkması, kişi haklarının korunması bakımından önemli ve gereklidir.

Uluslararası sözleşmeler, odağını işkence üzerine yapmakla birlikte insan onuru üzerinden de hak ve özgürlükleri tahrip eden davranışları birlikte düşünmüşler ve ortak yükümlülükleri şart koşmuşlardır.[271] İşkence ve eziyet yasağı mutlak bir koruma alanı oluşturularak uluslararası boyutta en temel kurallarından biri haline gelmiştir. Günümüzde uluslararası hukuk açısından işkence ve eziyet meşru bir gerekçeyle bile olsa kesin olarak yasaklanmıştır.[272]

Uluslararası sözleşmeler onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Yani ileriye yönelik etkisi vardır. Ancak temel hak ve özgürlükler açısından durum bundan farklıdır. Yürürlüğe girdiği tarihten önce yapılan hak ihlallerine mağduriyetin sürdüğü durumlar için geriye dönük olarak uygulanabilir.[273]

---

[271] Ömer Anayurt, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İşkence Kavramı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 12, Y. 2008, S. 1-2, s.424.
[272] Anayurt, **a.g.m**. s.454.
[273] Cüneyt Er, "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"**, TBB Dergisi**, S.60, 2005, s.173.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1984 tarihli ve 39/46 sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmış ve 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiş, Türkiye'nin de taraf olduğu "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme"ye göre;

1."İşkence" terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayrım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızi olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.

2. Bu madde, konu hakkında daha geniş uygulama hükümleri ihtiva eden herhangi uluslararası bir belge veya milli mevzuata halel getirmez.

Türkiye bu sözleşmeye taraf olduğu için madde hükmünde geçen tanımdan da anlaşılacağı gibi işkence yasağı kapsamında bir ihlal gerçekleştirilmesi ya da ulusal hukukta meşrulaştırılması mümkün değildir. Ancak sözleşmeye ek olarak işkence ve eziyeti yasaklayan iç hukuktaki yasal düzenlemeler genişletilebilir.

İşkence ve eziyet yasağına giren işlemlerin fiziksel ya da zihinsel sağlığı olumsuz yönde etkilemesinde şüphe yoktur.[274] Uluslararası alanda bu bakımdan savaşların getirdiği tahribatlar insan olmanın önemini zedelemekte, fiziksel ve psikolojik etkileriyle insan onurunu geriye sürüklemektedir.

Devletin en temel görevi kişinin sağlığının korunması ve toplumla uyum içinde yaşamasını sağlamaktır. İnsan haysiyetine uygun olmayacak bir ceza verilmesi ayrıca hukuk devleti ilkesinin sarsılması ve anlamsız kalmasını da beraberinde getirecektir.

2.2.1.4.1982 Anayasası'na Göre Yaşam Hakkının Korunmasının İstisnaları

2.2.1.4.1. Meşru Savunma Hali

[274] İzzet Mert Ertan, **Uluslararası Boyutlarıyla Sağlık Hakkı,** İstanbul: Legal Yayınevi, 2012, s.139.

Yaşam hakkının korunmasının istisnalarından birisi meşru savunmadır. Meşru savunmanın yaşam hakkının ihlali sayılmamasının asıl nedeni, kişinin kendisinin veya başkasının hakkına yönelik haksız saldırıyı durdurmaktır. Diğer bir ifadeyle kişinin yaşam hakkını koruması ya da bu hakkını sürdürebilmesi için savunmanın zorunlu bir hal almasından ibarettir.

Meşru savunma, kişinin kendini koruma içgüdüsüyle hareket etmesinin yasal olarak tanınmış ve kabul edilmiş olmasıdır.[275] Bir kimse kendisine veya bir başkasına yönelen haksız saldırıyı defetme amacıyla tepkide bulunursa, bu zorunlu hal meşru savunma olarak değerlendirilir.[276] Gerçekleşen haksız saldırıya karşılık gösterilen savunma hali, durumun şartları haklı savunmayı destekliyorsa, kullanılan savunma hareketinin sonuçları nedeniyle cezai sorumluluk meydana gelmemektedir.[277]

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun m.25/f.1'e göre; *Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.*

Meşru savunma kişinin kendi hakkına ve hatta üçüncü kişilerin hakkına yönelik haksız bir saldırı olduğunda, hareketle orantılı olarak mevcut saldırıyı defetmek için başvurulan korunma halidir. Olağanüstü hal rejimlerinde bile dokunulmaz nitelikte olan yaşam hakkı, meşru savunmayı gerektirecek bir durum söz konusu olduğunda kişinin kendisinin veya bir diğer kişinin yaşam hakkının korunması adına yaşam hakkının istisnası halini alabilir.

Savunmanın meşruluğundan bahsedebilmek için öncelikle ortada haksız bir saldırı olmalıdır. Bu saldırı, henüz gerçekleşmemiş olsa bile gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılabileceği gibi, sona ermiş saldırının tekrarının gerçekleşebileceği kuvvetle muhtemel olmalıdır.[278] Yani ortada mutlak bir saldırının varlığından söz etmek

[275] Nevzat Toroslu, **Ceza Hukuku** (Ed. Ozan Ercan TAŞKIN), 3.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.36.
[276] Kayıhan İçel, **Ceza Hukuku (Genel Hükümler),** 6.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 2014, s.307.
[277] Erdem Okdemir, Semra Savaş Keten, Abdullah Avşar ve Hakan Önay, "Meşru Savunmada Orantılılık ve Durdurucu Güç Kavramı"**, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y.6, S.22, Temmuz 2015, s.124.
[278] Toroslu**, a.g.e**. s.36.

gerekir. Eğer ortada bir saldırı yoksa ya da saldırı ihtimaline kesin gözle bakılmıyorsa savunmanın haklılığı ortadan kalkar.

Bununla birlikte savunmanın haklı olması için saldırıyı yapanın bilinmesi ve saldırıda bulunan kişiye karşı savunmanın yapılmış olması gerekir.[279] Savunma hareketi saldırıyı yapana karşı yapılmıyorsa meşru savunmadan bahsedilemez. Savunmanın mutlaka saldırgana karşı yapılması ve saldırı ihtimali olmayan kişilere yönelmemesi gerekir.

Meşru savunmanın yaşam hakkını ihlal etmemesi adına, saldırı kişinin hakkına yönelmiş olmalıdır. Burada savunma yaşam, vücut bütünlüğü, manevi değerler, mülkiyet, özel hayat gibi ceza hukukunun koruma altına aldığı gibi kişilik hakkına ve hukuksal olarak kabul gören tüm haklara yönelik yapılabilir.[280]

Ayrıca savunmada bulunabilmek için saldırganın kusur yeteneğinin olması şart değildir. Kusur yeteneği olmayanların davranışı 'tehlike' olarak değerlendirilip, buna karşı korunmayı zorunluluk taşımasıyla açıklamak gereklidir.[281]

Savunmanın zorunluluğunu kişi durumun şartlarına göre tespit etmelidir. Eğer savunma zorunlu değilse ya da başka yolla kurtulmanın imkanı varsa savunma meşru bir hal almaz. Burada önemli olan diğer hakların yanında yaşam hakkının daha öncelikli tutularak korunmasıdır. Savunma gerçekleştirilirken karşı tarafın da yaşama hakkının göz önünde bulundurulması, savunmanın zorunlu bir hal almasıyla ilişkilendirilmelidir.

Bunlarla birlikte savunma saldırı ile orantılı olmalı ve sınır aşılmamalıdır. Savunma ve saldırı arasında oran belirlenirken durumun şartları göz önüne alınarak somut şartlara göre belirlenir.[282] Bu durumda saldırıyı durdurmak ya da en aza indirmek amacıyla kullanılan aracın ve gerçekleşen amacın oranlı olması şarttır. Hareket saldırgana karşı onun hareketleri ölçüsünde olmalıdır. Eğer savunma saldırı hareketlerini aşıyorsa meşru müdafaadan yararlanılamaz. Ancak TCK md.27/f.2'ye göre; *Meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmez.*

Burada sınırın aşılmasının meşru savunmadan farkı, savunma ile saldırının orantılı olması şartında dengenin saldırgan aleyhinde bozulmuş olmasından kaynaklanır.[283]

---

[279] İçel, **a.g.e**. s.311.
[280] Mustafa Ruhan Erdem, "Mal Varlığına Yönelik Saldırılara Karşı Meşru Savunma İçin İnsan Öldürme ve Yaşama Hakkı (AİHS m.2)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.9, Özel Sayı, 2007, s.989.
[281] İçel, **a.g.e.** s.312.
[282] Toroslu, **a.g.e**. s.36.
[283] Mehmet Şahin, "Yasal (Meşru) Savunmada Sınırın Aşılması", **TBB Dergisi**, S.76, 2008, s.325.

Yaşam hakkının korunmasında meşru savunma hali bu şartların varlığında yasal olarak da zorunlu hal alabilmektedir. Kişi kendisinin hakkını ya da bir başkasının hakkını savunurken orantılı şekilde ve yasanın verdiği meşru kabul edilen sınırı aşmadığı sürece başkasının yaşam hakkını ihlal etmiş sayılmaz. Belirttiğimiz hususların vuku bulması haliyle meşru savunma yaşam hakkının bir istisnası olarak kabul görmektedir.

2.2.1.4.2. Yakalama ve Tutuklama Kararını Yerine Getirilmesi

Yakalama ve tutuklama gerçekleştirilirken bir takım hak ihlalleri söz konusu olabilir. Ancak yaşam hakkının ihlal edilmemesi ve durumun meşru kabul edilebilmesi için yakalama ve tutuklama gerçekleştirilirken, yasal olarak kabul görecek düzeyde hareket edilmesi meşru sayılmaktadır. Aksi durumlarda AİHS ile de koruma ve güvence altına alınmış olan yaşam hakkına yönelik bir müdahale sonucu, ihlali gerçekleştiren kişi ya da kişilere yaptırım uygulanabilecektir. Bu kapsamda değerlendirdiğimizde öncelikle yakalama ve tutuklama kararının yerine getirilmesi hallerini açıklamayı uygun bulmaktayız.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 4. maddesine göre yakalama; *Kamu güvenliğine, kamu düzenine veya kişinin vücut veya hayatına yönelik var olan bir tehlikenin giderilmesi için denetim altına alınması gereken veya suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına veya muhafaza altına alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasını, ifade eder.*

Yakalama, koşulların oluşması halinde başvurulan ve suç şüphesiyle[284] ceza muhakemesi sürecinde maddi gerçekliğe ulaşmak için kişinin[285] özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanmasıdır.

Burada müzekkeresiz yakalama, yakalama emri bulunmaksızın yapılan yakalamadır. Bu yakalama resmi sıfatı bulunan kişiler tarafından gerçekleştirilebileceği gibi herkes tarafından da yapılabilir. Yakalama yetkisinin herkese tanınmasındaki amaç, toplum düzeninin sağlanması ve kişinin koruma içgüdüsüyle hareket edebilmesidir.[286]

Müzekkereli yakalama ise, yakalama emrinin olması sonucu yapılan yakalamadır. 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunun (CMK) 98.maddesine göre yakalama emri ve nedenleri;

1. *Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Ayrıca, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından da yakalama emri düzenlenebilir. (2) Yakalanmış*

[284] Hüsnü Aldemir, **Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama, Adli Kontrol (Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri),** Ankara: Seçkin Yayınevi, 2012, s.51.
[285] Bahir Öztürk, Behiye Eker Kazancı ve Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri,** Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s.28.
[286] Ali Kemal Yıldız, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.14, S.1, Y.2006, s.139.

iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler. (3) Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim veya mahkeme tarafından düzenlenir. (4) Yakalama emrinde, kişinin açık eşkâli, bilindiğinde kimliği ve yüklenen suç ile yakalandığında nereye gönderileceği gösterilir.

Bu şartlara uygun olarak yapılan yakalama, yaşam hakkının ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Yakalama kararı yerine getirilirken kişinin kaçmasını önlemek adına belirli tedbirlere başvurulabilir. Bunun amacı kamu güvenliğini sağlamak, kişinin kaçmasını veya daha büyük bir tehlikenin oluşmasını önlemek için kişinin vücut bütünlüğüne karşı zarar verilmesi olasıdır. Ancak alınan tedbir, kişinin hareketleriyle orantılı olmalı ve durumun gereğine göre hareket edilmelidir. Aksi takdirde haksız bir yakalama oluşmaktadır. Bu durumda yakalanan kişi devletten maddi ve manevi tazminat isteme hakkına sahip olur.

Tutuklama ise, ceza muhakemesinde kesin hükümle mahkum olunmadan önce kişinin özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Tutuklama sıkı şartlarla donatılmış ve anayasamızda da düzenlenmiş bir koruma tedbiridir.[287] Anayasa'nın 19.maddesine göre; *Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabilir.*

Anayasa mahkemesinin Cemil Danışman bireysel başvuru kararında yakalama ve tutuklamanın yerine getirilmesi ile ilgili olarak; *Anayasanın 17. maddesinin son fıkrasına göre, kamu görevlilerince güç kullanılmasının bir anlamda en ağır düzeyini ifade eden silah kullanılmasına "meşrû müdafaa" ile "yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi" gibi kuralda sayılan durumlarda cevaz verilebilecektir. Ancak söz konusu durumlarda, öldürücü kuvvete başvurulmasının yaşam hakkının ihlalini doğurmaması için, güç kullanmayı gerekli kılacak "zorunlu bir durum"un varlığı aranacaktır.*[288]

Yakalama ve tutuklama kararı yerine getirilirken orantılı davranılmalıdır. Yaşam hakkına yönelik bir güç kullanımına yasal olmadıkça başvurulmamalıdır. En nihayetinde diğer tüm hakların kullanılabilmesi yaşam hakkına sahip olmakla başlamaktadır. Bu kapsamda değerlendirirsek yaşam hakkını ihlal edecek her tür davranıştan kaçınılmalıdır. Aksi halde yaşam hakkı önemini ve niteliğini kaybedecek, tutuklama kararı haksız ve aşırı bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır. Diğer kişilerin yaşam hakkı, kamu güvenliği ve düzenini tehdit edecek bir durum olmadıkça kişinin yaşam hakkı en üst şekilde korunmalıdır.

---

[287] Yener Ünver- Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** 10.b. Ankara: Adalet Yayınevi, 2015, s.352.

[288] (Cemil DANIŞMAN, B.N.:2013/6319, K.T.:16.7.2014, R.G. Tarih-Sayı: 16.10.2014-29147) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6319?Dil=tr (E.T.27.01.26)

2.2.1.4.3. Tutuklu veya Hükümlünün Kaçmasının Önlenmesi

Tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi için birtakım tedbirlere başvurulabilir. Bundaki amaç, kamu güvenliğinin sağlanması, diğer kişilerin yaşamsal bütünlüğünün korunması, daha büyük bir tehlikenin önlenmesine yönelik olarak kolluk kuvvetlerince kuvvet uygulanması ve hatta silah kullanılmasına kadar gidebilecek müdahaleleri kapsayabilir. Ancak bu durumun belirtilen kapsamda gerçekleşmesi gerekir.

Kişi, zor kullanılarak etkisiz duruma getirildiğinde, zor kullanma hemen sona erdirilmelidir.[289] Aksi halde yaşam ve vücut bütünlüğü hakkı ihlal edilmiş olacak ve durum meşru olmaktan çıkacaktır.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı sınırlandırılan kişinin kaçma olasılığının olması, özellikle de ilk yakalanış aşamasının kolay gerçekleşmemesi, adli makamlardan kaçma ve izini yok etmeye çalışması gibi olasılıklarda mümkün olacaktır.[290] Böyle tehlikeli durumlara karşı alınan tedbirler yaşam hakkı sınırlarını aşabilmektedir.

Olağanüstü yönetim usullerinde de kolluk kuvvetlerince tutuklu veya hükümlünün şartlar gerçekleştiği takdirde, kaçmasının önlenmesi amacıyla uygulanan güç veya silah kullanımı, yaşam hakkına aykırılık oluşturmayacaktır.

2.2.1.4.4. Ayaklanma veya İsyanın Bastırılması

Ayaklanma ve isyan çıkması durumlarında birtakım tedbirlerin alınması gerekecektir. Çünkü böyle hallerde isyan ve ayaklanmanın geniş boyutlara ulaşması ve durdurulamayacak şekilde vahim boyutlara ulaşabilecektir. Bunun için önlemler alınırken zor ve silah kullanılması gerekebilir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 16.maddesinde zor ve silah kullanımını; *Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir,* şeklinde ifade etmiştir.

Durumun şartlarına uygun ve orantılı bir şekilde kuvvet kullanılması, yaşam hakkına müdahale olarak görülebilir. Ancak kamu düzeninin korunması ve diğer kişilerin yaşam ve vücut bütünlüğü haklarının korunması güç kullanılması kaçınılmaz olabilir.

---

[289] M. Bedri Eryılmaz ve Ayhan Bozlak, "Hukukumuzda Zor ve Silah Kullanma Yetkisi", **TBB Dergisi**, S.83, 2009, s.229.

[290] Ersan Şen ve Bilgehan Özdemir, **Tutuklama (Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması)**, 3.b. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011, s.64.

Ayaklanma veya isyan bastırıldıktan sonra ve gerekli önlemler alındığında, herhangi bir hareket oluşmadıkça tekrardan kişilere yönelik kuvvet kullanılmaması gerekir. Bu yaşam hakkının korunması için önemlidir.

2.2.1.4.5. Olağanüstü Hallerde Silah Kullanılması

Anayasa'nın 17.maddesi'nde; *olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri* yaşam hakkının istisnası olarak düzenlenmiştir.

Burada kullanılan gücün amacı gerçekleştirmek için mutlak gerekli olması şarttır. Ayrıca güç kullanma yetkisine sahip görevlinin hareketi, hareketin planlanması ve kontrolü açısından mutlak zorunlu olarak gerçekleşmelidir.[291] Zorunluluk sınırını aşan hal suç niteliğindedir.[292]

Olağanüstü Hal Kanunu'nun 23.maddesine göre; *Olağanüstü hal ilanından sonra kolluk kuvvetleri ile kendilerine görev verilen özel kolluk kuvvetleri ve silahlı kuvvetler mensupları, görevlerini yerine getirirken kanunlarda silah kullanmayı icap ettiren hal ve şartlardan herhangi birinin tahakkuku halinde, silah kullanma yetkisini haizdirler.*

Silah kullanma yetkisi, silahlı kuvvetler mensuplarının görevleri arasında idari ve istisnai bir yetkidir. Kamu düzeninin yeniden kurulması, emniyeti sağlamak, can ve mal güvenliği için zorunlu hallerde silah kullanımına başvurulabilir.[293]

Anayasa'da yer verilen bu istisna hali AİHS'nde düzenlenmemiştir. Kanaatimize göre AİHS'nde de yer almayan bu hükme göre yaşam hakkının korunması açısından çelişkileri beraberinde getirecek, yargısal anlamda sorunlara sebebiyet verecektir.

2.2.1.5.1982 Anayasası'na Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkı

2.2.1.5.1. 1982 Anayasası'na Göre Olağanüstü Hal Kavramı

Yaşam hakkı, olağanüstü hal rejimlerinde dahi kullanımı durdurulamayan sert çekirdekli temel haklar kapsamındaki haklardan birisidir. Diğer tüm hakların varlık sebebi yaşam hakkına bağlı olduğu için daha üstün bir koruma alanı oluşturulmuştur. Yaşam hakkının bir takım istisnai halleri mevcut olmakla birlikte bu hakkın esas anlamda güvenceye alınması devletin gerekli yasal düzenlemeleri en üst düzeyde sağlamasının yanında uygulamada da yasal düzenlemelerin gereğinin yerine getirilmesinde devlete önemli bir görev düşmektedir.

---

[291] Mustafa Yayla (Derleyen), **Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi,** Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2022, s.15.

[292] M. Onursal Cin, "Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.8, S.1-2, Y.2000 (Milenyum Armağanı), s.679.

[293] Turgay Ünsal, "Polisin İdari Kolluk Yetkileri ve Ölçülülük İlkesi"**, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 10(1), Bahar 2023, s.178.

Yaşam hakkının olağanüstü hallerde bile kullanımının durdurulamayan hak olarak öneminin anlaşılması adına öncelikle hak ve özgürlüklerin kullanımının hangi şartlar altında durdurulabileceğinin açıklanmasını uygun bulmaktayız.

Anayasa'nın *Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması* başlıklı 15.maddesine göre; *Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.*

Anayasa Mahkemesi kararında; *Olağanüstü yönetim usullerine, iç karışıklık, ayaklanma, savaş tehlikesinin baş göstermesi, savaş hali, doğal afet, ağır ekonomik bunalım ve bunlara benzer nedenlerle devletin ve toplumun güvenliğini büyük ölçüde sarsan durumlarla karşılaşıldığında başvurulur. Bu durumların, devletin ve toplumun varlığı ve güvenliği bakımından büyük bir tehlike oluşturduğu kuşkusuzdur. Olağan yönetimlerin bu tehlikelerin giderilmesinde yetersiz kalması nedeniyle tüm hukuk sistemlerinde olağanüstü yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır. Ancak, demokratik ülkelerde olağanüstü yönetim usulleri, hukuku dışlayan keyfi bir yönetim anlamına gelmez. Olağanüstü yönetimler kaynağını Anayasa'da bulan, anayasal kurallara göre yürürlüğe konulan, yasama ve yargı organlarının denetiminde varlıklarım sürdüren rejimlerdir. Ayrıca, olağanüstü hal yönetimlerinin amacı, anayasal düzeni korumak ve savunmak olmalıdır. Bu nedenle olağanüstü yönetim usulleri yürütme organına önemli yetkiler vermesine, hak ve özgürlükleri de önemli ölçüde sınırlandırmasına karşın, demokrasilerde sonuçta bir "hukuk rejimi"dir.*[294]

Anayasa Mahkemesi kararında da belirtildiği üzere, olağanüstü yönetimler ancak zorunlu durumlarda başvurulan yöntemlerdir. Bu yönetimler anayasal çerçevede uygulandığı sürece hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği sonucu çıkarılamaz.

Anayasa'nın *Olağanüstü Hal Yönetimi* başlığındaki 19.maddesinde olağanüstü halin ilanı; *Cumhurbaşkanı; savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması, tabiî afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir* şeklindedir.

---

[294] (Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1990/25, K. 1991/1, 10.1.1991, R.G. Tarih-Sayı: 05.03.1992-21162) chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1991-1-nrm.pdf (E.T.27.01.26)

Madde hükmünde de belirtildiği üzere, demokratik ülkelerde olağanüstü hal ilanının gerekli olduğu durumlarda nasıl ilan edildiği, ilan şartları ve bununla ilgili sınırlar, bu amaçla yapılan yargısal denetim usulü Anayasalar ile düzenlenmektedir.[295]

Olağanüstü hal rejimleri, olağan hukuk kurallarının belirli şartlarda kurum ve düzen için yetersiz kalması üzerine mümkün olabilecek en iyi işleyişin sağlanması adına olağanüstü bir tehlike karşısında devletin başvurduğu bir yönetim usulüdür.[296] Bu usul özel bir yönetim halinin gerekli olduğu ve olağan yasal düzenlemelerle düzenin korunamadığı hallerde geçici olarak uygulanan bir rejimdir.

Olağanüstü halin belirli sebeplerle ilan edilmesiyle hak ve özgürlükler geçici bir süre için kısmen veya tamamen durdurulmakta, vatandaşlar için para, mal, çalışma vb. yükümlülükler getirebilmektedir.[297] Olağanüstü hal ilanının amacı ise, bozulmuş olan kamu düzenini yeniden kurmak ve olağanüstü hal durumuna sebebiyet veren olumsuzlukları gidermektir.[298] Böylece vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin daha üst şeklide korunmasına gayret gösterilecek ve kuvvetler arası denge sağlanmış olacaktır.[299]

Tehlikeli salgın hastalıkların baş göstermesi halinde de Devlet birtakım tedbirler alma yükümlülüğü altında kalabilir. Hastalığın yayılması ve durumun ağırlaşması halinde olağanüstü hal ilan edilebilir ve sokağa çıkma yasağı gibi belirli temel hak ve özgürlükleri kısmen veya tamamen durdurucu tedbirler alınabilir.[300]

Olağanüstü hal rejimlerinde birtakım hak ve özgürlüklerin kullanımı askıya alınabilmektedir. '*Bu madde uyarınca olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabilmesi veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilmesi mümkündür. Ancak 15. madde, bu konuda sınırsız bir yetki tanımamakta, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına üç ölçüt getirmektedir. Buna göre sınırlandırma; milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklere aykırı olmamalı, durumun gerektirdiği ölçüde olmalı ve 15. maddenin ikinci fıkrasında belirtilen hak ve özgürlüklere dokunmamalıdır.*[301] Olağanüstü hal rejimlerinde dahi hak ve özgürlüklerin kullanımı kısmen veya tamamen durdurulabilmesi için, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemeli ve ölçülülük ilkesinin sınırları dışına çıkılmamalıdır. Bunlar temel hak ve özgürlüklerin kısmen veya tamamen durdurulmasının sınırıdır.

---

[295] Osman Can ve Duygu Şimşek Aktaş, "Olağanüstü Hal Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Yargısal Denetimi Üzerine", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.23, S.1, Y.2017, s.16.

[296] Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku,** 7.b. Konya: Mimoza Yayınevi, 2012, s.341.

[297] Metin Günday, **İdare Hukuku,** 10.b. Ankara: İmaj Yayınevi, 2011, s.317.

[298] Bülent Tanör- Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku'** İstanbul: Beta Yayınevi, 2012, s.413.

[299] Abdurrahman Tekin, "Olağanüstü Hal Rejimi Hususunda Anayasa Değişikliği İhtiyacı", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, S.2, Y.2021, s.258.

[300] İbrahim Subaşı, "Küresel Covid-19 Salgınının Türk Bireysel İş Hukukuna Etkisi", **İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.5, S.9, 2020, s.187.

[301] (Anayasa Mahkemesi Genel Kurul Kararı, Esas Sayısı: 2016/171, Karar Sayısı: 2016/164, Karar Tarihi: 2.11.2016, R.G. Tarih-Sayı: 8.11.2016-29882).

Anayasa'nın 15.maddesine göre; *Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla,* temel hak ve özgürlüklerin kullanımı kısmen veya tamamen durdurulabilmektedir.

2941 S. Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 3.maddesine göre Seferberlik: *Devletin tüm güç ve kaynaklarının, başta askeri güç olmak üzere, savaşın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanması, toplanması, tertiplenmesi ve kullanılmasına ilişkin bütün faaliyetlerin uygulandığı; hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı haldir.*

2941 S. Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nun 3.maddesine göre savaş; *Savaş: Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.*

Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler, milletlerarası hukukun temel ilkeleriyle birlikte özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu sözleşmelerin getirdiği yükümlülükleri de kapsamaktadır.[302] Milletlerarası sözleşme ise, genel olarak iki veya daha fazla taraflı olarak ele alınır.[303] Antlaşmalar, taraflar arasında belirli yükümlülükler doğmasına sebebiyet verebilir veya bu yükümlülükleri sona erdirebilir.[304] Bu bakımdan iç hukukta uluslararası sözleşmelere aykırı bir düzenleme yapılamamaktadır.

Milletlerarası hukuk, insan haklarını koruyucu ve bu hakların geliştirilmesine olanak sağlayan kurallar benimser. Özellikle özgürlüğün kazanılması adına yapılan mücadeleler sonucu kabul edilen uluslararası sözleşmeler hem tarihi açıdan hem de insan hakları açısından çok büyük önem taşımaktadır.

Anayasa md.90'a göre; *Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*

Anayasamıza göre milletlerarası alanda yapılan antlaşmalar kanunla eş değerdedir. Ayrıca madde metninde de belirtildiği üzere, 'temel hak ve özgürlükler' bakımından iç hukukta bir uyuşmazlık olması durumunda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınmaktadır. Bu durumda temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının kısmen ya da tamamen durdurulabilmesi için milletlerarası antlaşmalara uygun olarak ve bunun sınırlarını aşmayacak şekilde yapılması gerekmektedir. Eğer insan hakları konusunda iç hukuktaki bir kural milletlerarası alanda kabul ettiğimiz antlaşma hükümleriyle

[302] Yılmaz Aliefendioğlu, "Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri"**, Amme İdaresi Dergisi**, C.25, S.2, Haziran 1992, sy.31.
[303] Atar, a.g.e. sy.351.
[304] Uzun vd. a.g.e. sy.40.

uyum halinde değilse, milletlerarası kurallar esas alınır ve bu kurallara aykırı hareket edilemez.

İnsan haklarının ihlal edilmesi halinde ulusal yargı denetiminin yanında uluslararası denetimi de söz konusu olabilir. Bu bakımdan AİHS ve ek protokolleri hükümleri dahilinde korunan insan haklarına karşı yapılan ihlaller, taraf ülkelerce yükümlülük şartlarına uyulmamasından, belirli yaptırımlara katlanmak zorunda kalır ve iç hukuktaki aykırılıkların giderilmesi gerekli kılınır.[305]

Olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlüklerin durdurulmasının sınırlarından bir diğer ise ölçülülük ilkesidir. Ölçülülük, temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı olarak, yasama, yürütme ve yargı düzenlemelerinde kullanılan araç ile ulaşılan amaç arasında bir orantılılığın olmasını ifade eder.[306] Ölçülülük ilkesinin temeli, hukuk devleti ilkesinden doğmaktadır. Bu amaçla ölçülülük araç ile amaç arasındaki dengenin sağlanmasını gerektirir.[307] Ayrıca ölçülülük ilkesi temel hak ve özgürlüklere keyfi müdahaleyi önler ve kişileri devlete karşı korur.[308]

Ölçülülük ilkesi, birey toplum arasındaki menfaatleri dengede tutacak ilke olma görevi üstlenir.[309] Devlet veya toplum düzeninin bozulmaması için temel hak ve özgürlüklere müdahale ölçülülük ilkesi kurallarına uygun olarak yapılmalıdır.

Kamu düzeninin bozulması gibi durumlarda tedbir almak için belirli yer ve zamanda ölçülülük ilkesi alınan tedbirin sınırını belirler.[310] Bu sınırın aşılması halinde, temel hak ve özgürlüklerin koruma alanına sirayet eder ki bu da anayasal anlamda, hak ve özgürlüklere müdahalede uygun bir durum oluşturmaz.

Ölçülü bir sınırlamadan bahsedebilmek için, sınırlamanın elverişli, zorunlu ve oranlı olması gerekmektedir.

Orantılı bir müdahaleden söz edebilmek için hak ve özgürlük alanında yapılan düzenlemenin elverişli olması gerekmektedir. Bir araç ulaşılmak istenen amaca uygunsa elverişli kabul edilir. [311] Ayrıca uygulanan tedbirin sonuca katkı sağlaması ve çözüme kavuşturması gereklidir.[312]

---

[305] Tezcan vd. a.g.e. sy.33.
[306] Fatih Karaosmanoğlu, **İnsan Hakları,** 2.b. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2012, sy.99.
[307] Zafer Gören, "Temel Hakların Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırı"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12, Y.6, Güz 2007/2, sy.50.
[308] Atilla Özer, **Türk Anayasa Hukuku (Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma),** Ankara: Turhan Kitabevi, 2012, sy.145.
[309] Erdem, a.g.m. sy.973.
[310] Yıldızhan Yayla, **İdare Hukuku,** İstanbul: Beta Yayınevi, 2010, sy.59.
[311] Gören, **Temel Hakların Sınırlanması…,** sy.51.
[312] Atar, a.g.e. sy.130.

Ölçülülük ilkesine uygun bir müdahalede bulanabilmek için alınacak tedbirin zorunlu olması gerekir. Bunun için kullanılacak araç en uygunu ise zorunlu eğer ağır bir araç gerekli değilse aşırı müdahale olarak kabul edilir.[313] Burada hak ve özgürlüğe müdahalede en yumuşak aracın seçilmesi zorunluluğun gereğidir.[314]

Ölçülülük belirli bir oranda yapılmalıdır. Bir temel hak ve özgürlüğün sınırlandırılması durumun şartlarına göre zorunluluk arz ediyorsa, sınırlama için amaca en uygun araç seçilmelidir. Örneğin; sınırlama yapılırken orantısız bir güç kullanımından kaçınılmalıdır. Çünkü önemli olan kişi hak ve özgürlüğünü korumaktır, bunu ihlal edecek boyutta sınırlamak değildir.

Temel hak ve özgürlüklerin kullanımını kısmen veya tamamen durdurabilmek için Anayasa'da da yer aldığı üzere ölçülü olacak şekilde müdahale yapılmalıdır. Ölçülülük ilkesine uyulmadığında hakkın özü zedelenmekte ve hukuk devleti gereklerine uygun hareket edilmemiş olacaktır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin durdurulmasında AİHS'ne göre de ölçülülük ilkesine uygun davranılması şart olduğundan iç hukukun üstünde bir gereklilik ön plana çıkmaktadır.

2.2.1.5.2. 1982 Anayasası'na Göre Yaşam Hakkının Dokunulmazlığı

2.2.1.5.2.1.Yaşam Hakkının Dokunulmazlığının Sınırı

Yaşam hakkı olağanüstü hal rejimlerinde bile kullanımı durdurulamayan, AİHS ile de koruma altına alınan en üstün insan hakkıdır. Ancak Anayasa md.15/2'ye göre; *Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında,* ifadesiyle savaş durumunda savaş hukukuna uygun olarak gerçekleşen ölümler, yaşam hakkının dokunulmazlığının sınırı kabul edilir.

Olağanüstü hallerde dahi kimsenin yaşam hakkına müdahale edilemez, ölüm cezası verilemez. Ancak savaş hukukuna uygun olarak gerçekleşen ölümler, 15.madde de belirtildiği üzere yaşam hakkının dokunulmazlığının ihlali anlamına gelmemektedir. Burada savaş hukukuna aykırı nitelikte gerçekleşen, savaş hukuku sınırlarını aşacak mahiyetteki ölümleri Anayasa korumamaktadır. Yaşam hakkının dokunulmazlığını ihlal edilmezliğinin hangi şartlarda gerçekleşeceğini öngörebilmek için savaş hukukuna uygunluğu tespit etmek önemlidir.

[313] Gören, **Temel Hakların Sınırlanması**… sy.51.
[314] Atar, a.g.e. sy.130.

Savaş, karşılıklı anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için zor kullanma yoluyla aktörlerin karşılıklı başvurdukları durumdur.[315] Devletlerin çıkarının zorunlu olması halinde kullanılacak egemen hak olarak ve devletlerin zarara uğramasıyla hakkını korumak amacıyla devletin kendisine zarar veren durum ya da aktörleri cezalandırmak için uygulanan yoldur.[316]

Savaş hukuku da savaş sırasında çıkan çatışmanın insancıl boyutları aşmaması ve sivil halka sirayet etmemesi için kullanılması gereken ilkelerdir. Savaşın hukuk kurallarına uygun olarak yapılması, hasta, yaralı, savaş esiri gibi mağdurların zarar görmemesi önemlidir. Silahlı olamayan bu kişilere eziyet edilmesi ve insanlık dışı davranışlar sergilenmesi savaş hukuku ilkelerinde kabul görmez ve savaş suçu olarak sayılır.[317] Savaş hukukuna uygun gerçekleşen ölümler ise Anayasa'da yaşam hakkına yönelik bir ihlal olarak değerlendirilemez.

2.2.1.5.2.2.1982 Anayasası'na Göre Olağanüstü Hallerde Yaşam Hakkı

Anayasa md.15/2'ye göre; *Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.*

Temel hak ve özgürlüklerin sert çekirdek alanı olarak ifade edilen dokunulmaz haklar, olağanüstü hal rejimlerinde dahi kullanımı durdurulamayan haklar kapsamındadır. Anayasa'nın 15.maddesinde de açıklandığı üzere savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında bu hak ve özgürlüklerin sınırları kesin şekilde çizilmiştir.

Yaşam hakkının dokunulmaz niteliği, Devlet dahil üçüncü kişiler karşısında korunmuş olmasıdır.[318] Yaşam hakkının zarar görmesi durumunda diğer haklarını kullanımının bir anlamı olmayacaktır.

Yaşam hakkı hem Anayasamızda hem de AİHS ile dokunulmaz haklar arasında yer almaktadır. Yaşam hakkının birtakım istisnai halleri mevcut olsa bile Devletin yaşam hakkını koruması ve diğer ülke vatandaşlarının da yaşam hakkına saygı göstermesi,

---

[315] Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis),** (Çeviri: Seha L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s.17.
[316] Funda Keskin Ata, "Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış", **Mülkiye Dergisi**, 38(3), 2014, s.87.
[317] M. Yasin Aslan, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri"**, TBB Dergisi**, S.79, 2008, s.271.
[318]Güven**, a.g.e**. s.99.

savaş sırasında bile bu sınırı aşmaması gereklidir. İnsan onurunun gereklerine uygun davranılarak, sert çekirdek kapsamındaki yaşam hakkının gözetilmesi hem ulusal hem de uluslararası alanda sorumluluk gerektirir.

Maddi ve manevi varlığın bütünlüğü de bu şartlar altında devletin anayasa ile korumaya aldığı haklardandır. Olağanüstü hal rejimleri kişinin vücut bütünlüğü, manevi değerlerinin zarar görmesine sebebiyet vermeyecek düzeyde tedbirlerle düzenlenmelidir.

Sonuç olarak, olağanüstü yönetim usullerinde, devletin iç ve dış tehlikelere karşı güvenliğini sağlanmak için yönetim yetkisinin gücü artmaktadır. Çünkü olağanüstü haller, acil ve etkili bir yönetimin varlığını gerektirir. Yönetim olağanüstü hallerde, bir takım tedbirler alma yükümlülüğü altındadır.

"Sert çekirdekli temel haklar" olarak adlandırdığımız bu hakların korunması, olağanüstü yönetim usullerinin varlığı halinde bile devletin adil ve hukukun üstünlüğüne bağlı bir şekilde yönetilmesine bağlıdır. Çünkü dokunulmaz nitelikteki haklar, üstün koruma altına alınması gereken haklardır. Devlet bu korumayı, hukukla bağlı olunan kuralları, etkin bir denetim mekanizmasının hayata geçirilmesi ile sağlayabilir.

2.2.2. Türk Ceza Hukuku'nda Yaşam Hakkı

Ceza, işlenen suç sonucunda belirli bir ceza verilmesinin zorunluluğuyla devlet tarafından uygulanması gereken bir yaptırımdır.[319] Yaşam hakkının korunması bağlamında kişinin başka kişilerin yaşam hakkına yönelik bir saldırısını caydırıcı kılmak veya oluşan suçun cezasını yaptırıma bağlamak için ceza hukukunda yasal düzenlemeler yapılmaktadır.

Öncelikle yaşam hakkının hem devlete hem de diğer kişilere karşı korunması amacıyla ülkemizde ölüm cezası kaldırılmıştır. Çünkü yaşamın kutsallığı ve dokunulmaz bir hak olarak var olması bunu gerekli kılmıştır.

[319] Nur Centel, "Cezanın Amacı ve Belirlenmesi"**, Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları,** 2001, s.337.

Türk Ceza Kanunu, kast veya taksir sonucu kusurlu hareketle bir kişinin yaşamını sona erdirilmesi suç olarak düzenlenirken, kişinin kendi yaşamını sona erdirme veya buna teşebbüs suç olarak düzenlenmemiştir.[320]

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda öldürme fiilinin cezalandırılması amacıyla İkinci Kitap Birinci bölümünde ve ikinci kısım birinci bölümünde düzenlemeler yapılmıştır.[321]

Buna göre *Soykırım Suçu'*nu düzenleyen madde 76/1-a'da *kasten öldürme* suçu düzenlenmiştir. *İnsanlığa Karşı Suçlar* başlıklı 77.maddenin 1-a'da *kasten öldürme* suçuna yer verilmiştir.

İkinci kısım Birinci bölümde yer alan *Kasten Öldürme* başlıklı 81.maddesine göre; *Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır* düzenlemesiyle kasten yaşama son vermenin cezası ağır bir yaptırım olan müebbet hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bunula birlikte 82.madde de kasten öldürme suçunun nitelikli hallerine yer verilerek *ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası* ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi başlıklı 83.maddesinin 3.fıkrasında uygulanacak yaptırım şu şekilde yer almaktadır; *Belli bir yükümlülüğün ihmali ile ölüme neden olan kişi hakkında, temel ceza olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar, müebbet hapis cezası yerine onbeş yıldan yirmi yıla kadar, diğer hallerde ise on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunabileceği gibi, cezada indirim de yapılmayabilir.*

Türk ceza hukukunda kişinin kendi yaşamına son vermesi yani intihar etmesi veya buna teşebbüs etmesi suç olarak düzenlememiştir fakat kişinin intihara yönlendirilmesi TCK'nun 84.maddesinde *İntihara Yönlendirme* başlığı ile bir suç olarak yer verilmiştir.

[320] Güzeldağ, **a.g.e.** s.49.
[321] Tanrıkulu, **a.g.m**. s.67.

Kasten öldürmenin cezasına TCK'da yer verilirken, kast olmaksızın taksirle ölüme sebebiyet vermiş olmak da 85.madde de suç olarak düzenlenerek ceza yaptırımına bağlanmıştır.

Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış İşkence suçunu düzenleyen 95.maddenin 4.fıkrasında *İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur* şeklindeki düzenlemeyle yaşam hakkının işkence sonucu sona erdirilmesi yaptırıma bağlanmıştır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun *Şüpheli Ölümün İhbarı* başlıklı 159.maddesinde, ölümü normal nedenlere bağlı olmayan durumların ihbar usulü şu şekilde düzenlenmiştir; *Bir ölümün doğal nedenlerden meydana gelmediği kuşkusunu doğuracak bir durumun varlığı veya ölünün kimliğinin belirlenememesi halinde; kolluk görevlisi, köy muhtarı ya da sağlık veya cenaze işleriyle görevli kişiler, durumu derhâl Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdürler.*

Asker kişilerin suçları ise normal kişilerin suç ve cezalarından ayrı şekilde 1632 Sayılı Askeri Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir. Yaşam hakkının korunması bağlamında *Büyük Zararlar Veren İtaatsizliğin Cezaları* başlıklı 89.maddesinde; *Emre itaatsizlik sonucu bir insanın hayatını tehlikeye koyan* ibaresi ile bu duruma sebebiyet veren asker kişilere yönelik uygulanacak cezaya yer verilmiştir.

2.2.3. Türk İdare Hukuku'nda Yaşam Hakkı

İdarenin sorumluluğu altında yaşam hakkının korunmasının ihlalinin sonuçlarına yönelik olarak Anayasa'nın 125.maddesinde*; İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır,* ifadesiyle anayasal anlamda idarenin sorumluluk alanının sınırları çizilmiştir. Aynı maddenin 7. fıkrasında; *İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür,* düzenlemesiyle yaşam hakkına yönelik bir zarar meydana gelmişse idare bunun maddi veya manevi tazminat şeklinde ödemekle sorumludur.

İdari sorumluluk kavramı, idarenin yapmış olduğu faaliyetlerin kapsamı ve kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olmasıyla orantılı olarak oldukça geniştir. Şu halde sosyal devlet ilkesinin de getirdiği bir sebep olarak kimi zaman idarenin kusursuz olduğu

zararlarda dahi tazmin yükü doğmaktadır.[322] İdarenin kusurlu sorumluluğundan bahsedebilmek için idarenin bir fiili, bunun sonucu olarak doğan bir zararın olması, zararla sonuç arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir. Sorumluluk kavramı sonucunda maddi ya da manevi tazmin yükümlülüğü doğmaktadır.

Maddi tazminat kişinin bir zarara uğraması sonucu zararın tazminini talep etmesini ifade etmektedir. Yani kişi idarenin hukuka aykırı bir işlemi sonucunda somut olarak bir kayba uğramışsa bunun maddi tazmin şeklinde ödenmesini talep edebilir.

Manevi tazminat, kişilerin uğradıkları zarar hayatlarında bir takım huzursuzluğa neden oluyorsa kişiye elem ve üzüntü vermekteyse zararın konusu manevi olarak betimlenir. Bu zarar malvarlığı dışında kalan[323] soyut anlama gelen zararı ifade eder.

Danıştay kararında; *idare kural olarak yürüttüğü kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlü olup idari eylem ve işlemlerden doğan zararlar, idare hukuku kuralları çerçevesinde hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir. İdarenin hizmet kusuru nedeniyle sorumlu tutulabilmeleri için öncelikle ortada bir zararın bulunması, bu zararın kesin, güncel ve meşru bir zarar olması ve zarar ile idarenin eylem ve işlemi arasında nedensellik bağının bulunması gerekmektedir.*[324]

Anayasanın 129.maddesine göre; *Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.*

İdarenin kusur sorumluluğundan bahsedebilmek için idari faaliyetin yürütülmesinde bir aksaklık veya bozukluk nedeniyle bir zararın olması şartının aranması, hizmet kusuru kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.[325]

---

[322] Buket Deniz, "İdarenin Sorumluluğunu Doğuran Hizmet Kusuru ve Hizmet Kusuru-Kişisel Kusur Ayrımı", **TBB Dergisi**, 2021, s.188.

[323] Kübra Demir, "Manevi Tazminatın Belirlenmesine Genel Bir Bakış"**, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.8, S.1-2, s.67.

[324] (Danıştay Onuncu Daire, K.2016/15108, E.2021/4054)

[325] Yasin Söyler, "Yargıtay Kararları Işığında Kişisel Kusur"**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 14, Y. 2010, S.2., s.556.

Kusurlu sorumluluk kamu hizmetlerinde görülen aksaklık, eksiklik olarak ifade edilir. Hizmet kusurunun mevcut olduğu durumlarda kamu görevlisi aleyhine değil, idare aleyhine dava açılabilir.[326]Kanunlarda özel düzenleme bulunmadığı sürece tüm kamu tüzel kişilerinin sunduğu her türlü hizmet için hizmet kusuru genel bir sorumluluk türüdür.[327]

Paul Duez'in sınıflamasına göre hizmet kusurunu; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi ve hiç işlememesi şeklinde üç başlık altında toplamıştır. Hizmet kusurunun oluşması için öncelikle işlemin kamu hizmetinin görülmesi sırasında ve kamu görevlilerinin faaliyetleri sonucunda meydana gelen bir zarar durumunun olması gerekmektedir. Bu durumda idarenin mali sorumluluğu meydana gelmekte ve idare bunu tazminle yükümlü kılınmaktadır. Burada önemli olan husus ise, zararın oluşmasına sebebiyet veren kamu görevlisine doğrudan dava açılamaması, idare aleyhine dava açılmasıdır. İdare, yasa hükümleri doğrultusunda karşıladığı zarar için kamu görevlisine bir yıl içerisinde rücu davası açarak ödediği bedeli geri alabilmektedir. Eğer bir kamu görevlisi, kamu görevini icra ettiği sırada bir kişinin yaşam hakkına yönelik bir zararda bulunduysa idare bu zararı tazminle yükümlüdür.

2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun (İYUK) 2.madde 1-b'ye göre; *İdari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları, idari yargı da açılmaktadır.*

Hukuk devletinin bir sonucu olarak, idarenin eylem ve işlemlerinin sebep olduğu hak ihlallerine karşı kişilerin idari yargıda tam yargı davası açılabileceği hüküm altına alınmıştır.[328]

Örneğin, adli kolluk hizmetiyle bağı kesilen hizmet sunumundaki kusurlarından ve hizmet kusuru olarak nitelenen eylem ve işlerinin sebep olduğu iddia edilen zararların tazminine ilişkin uyuşmazlıkların, idari faaliyet alanına yönelik olması ve özel bir yasa hükmü bulunmaması nedeniyle idare hukuku ilke ve kuralları içerisinde idari yargıda çözümlenmesi gerekir.[329]

Tam yargı davalarında zarara neden olan idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğu öncelikle incelenir, hizmetin idarenin kusuru araştırılır, eğer hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk halinin olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

---

[326] Deniz, **a.g.m**., s.188.

[327] Ahmet Bozdağ, "İdare Hukukunda İdarenin Hizmet kusuru ve Danıştay Uygulaması"**, Türk İdare Dergisi**, S.468, Eylül 2010, s.37.

[328] Yakup Gönen, "Hak Arama Özgürlüğü Bağlamında Tam Yargı Davasındaki Usul ve Sürelerin Haksız Fiilden Kaynaklanan Tazminat Davası İle Karşılaştırılması", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.7 S.1 Y.2016, s.472.

[329] Uğur Yiğit ve İlhami Öztürk, "Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat İstemiyle Ağır Ceza Mahkemelerinde Açılan Davalarda Yargı Harcı", **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** S.1, 2020, s.64.

Bununla birlikte sorumluluğun kalkması ve azalmasına neden olan durumlarda söz konusudur. Bunlar, mücbir sebepler, beklenmeyen durumlar, zarar görenin kusuru ve üçüncü kişinin kusurudur. Bu hallerde illiyet bağı kesilmekte ve idarenin kusurlu sorumluluğuna gidilememektedir. Çünkü ortaya çıkan zarar idarenin fiiliyle oluşmamaktadır.

İYUK 13.maddenin 1.fıkrasına göre; *İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka süretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında otuz gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir.*

İdari eylemler, kamu idarelerince tesis edilirler, tek yanlıdırlar, kamu hukuku kurallarına göre oluşturulmuşlardır, herhangi bir makam ya da kişinin icazetine bağlı olmadan uygulanabilirler. İdari eylemler ya bir idari işlemin uygulanması durumunda ya da doğrudan yapılan idari eylemler şeklinde ortaya çıkmaktadır.[330]

2.2.4. Özel Hukukta Yaşam Hakkı

Özel hukuk yaşam hakkına yönelik bir ihlal gerçekleştikten sonrasında bunun tazmini amacıyla tazminat davası açılabilmesini düzenler.

4721 S. Türk Medeni Kanunu'nun 23. Maddesine göre; *Kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez* ifadesi kullanılarak yaşam hakkının vazgeçilmezlik özelliği kanun tarafından koruma altına alınmıştır.

Yaşam hakkının ihlali halinde fail biliniyorsa, 6098 Sayılı Borçlar Kanunu'nda yasadışı ya da haksız fiilden dolayı zarara uğrayan bireyler maddi ve manevi anlamda oluşan zararların tazminini isteyebilmektedir.[331] Ayrıca zarar gören, zararını ve zarar verenin kusurunu ispatlamak zorundadır. Hakim tazminatı kusurun ağırlığına göre belirlemektedir.

Kişinin ölmesi halinde ödenecek tazminat Borçlar Kanunu'nun 53.maddesinde; *Ölüm hâlinde uğranılan zararlar özellikle şunlardır: 1. Cenaze giderleri. 2. Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar. 3. Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu*

[330] Emrah Özcan, "Fiili Yol"**, (**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2009, s.105.
[331] Tanrıkulu, **a.g.m.** s.68-69.

sebeple uğradıkları kayıplar, şeklinde düzenlenmiştir. Burada yaşamın sona ermesinden sonra oluşan kayıpları tazmin yükü belirlenmiştir.

Borçlar Kanunu'nun "Bedensel Zararlar" başlıklı 54.maddesinde oluşan zararın tazmin yükü şu şekilde ifade edilmiştir; *Bedensel zararlar özellikle şunlardır: 1. Tedavi giderleri. 2. Kazanç kaybı. 3. Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar. 4. Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar.*

Manevi tazminat ise, manevi bütünlüğü etkileyen kişilik değerlerinin ihlal edilmesi sonucu ödenen bedeldir. Amaç, kişilik hakları zedelenen kişinin ihlale uğrayan hakkının tazmin edilerek giderilmeye çalışılmasıdır.[332]

Manevi tazminat hakkı B.K. madde 58 de şu şekilde belirtilmiştir*; Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir.*

Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.

2.2.5. Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu

Polis ve halkın ilişkileri insan haklarına duyarlı olmak açısından önemlidir. Polisin hak ve özgürlüklere karşı korumacı olması ve ihlalden kaçınması gereklidir. Bununla birlikte mağduriyete uğrayan insanların haklarının korunması, suçlunun yakalanıp cezasının verilebilmesi için polis yardımı mecburidir.[333] Kamu güvenliğinin ve sağlığının korunması, halkın herhangi bir tehlikeye karşı korunması ve bu yönde önlem alınması için polise önemli görevler düşmektedir. Bunun için polisin görevleri dahilinde bir takım tedbirler alması ve bunları uygulaması zorunluluk arz eder.

2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu'nun 1.maddesine göre; *Polis, asayişi amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz, can ve*

[332] Kübra Demir, "Manevi Tazminatı Belirlenmesine Genel Bir Bakış", **Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.8, S.1-2, Temmuz-Aralık 2020, s.86.
[333] Mustafa Durmaz, "Polis ve Halkla İlişkiler", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,** S.10, Y.2000, Şubat 2012, s.259.

malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder, ifadesiyle halkın yaşam hakkının korunması adına polisin görev tanımı yapılmıştır.

Polisin zor ve silah kullanma yetkisi de kanunda düzenlenmiştir. Buna göre 2559 Sayılı Kanun'un *Zor ve Silah Kullanma* başlıklı 16.maddesinde; *Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.* Polisin zor kullanma yetkisi belirli bir sınırlamaya tabi tutularak -direnişi kırmak amacı ve ölçüde – zor kullanma hakkı tanınmıştır. Burada ölçülülük ilkesi önemlidir. Bunun dışına çıkılması hak ihlallerine sebebiyet vereceği için devletin sorumluluk alanının dışına çıkılmış olacaktır.

Yine 16.maddede; *Polis, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun meşru savunmaya ilişkin hükümleri çerçevesinde savunmada bulunur* ifadesiyle polisin meşru savunmaya yönelik yetkisi düzenlenmiştir.

Polisin durumun gereklerine uygun olarak silah kullanma yetkisi vardır.[334] Silah kullanmanın amacı, haksız olarak direnen ve zarar vermek için saldırıda bulunan kişileri etkisiz hale getirmektir. Silaha durumun gerektirdiği ölçüde ve en son çare olarak başvurulması gerekir.[335] Kamu güvenliğinin sağlanması, daha büyük tehlikelerin önlenmesi için silah kullanımı elzem olabilmektedir. Ancak bunun zorunlu ve orantılı olarak kullanılması ve yaşam hakkı, maddi ve manevi varlığın korunmasını ihlal etmemesi önemlidir.

2.2.6. Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Kanunu

2803 Sayılı Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Kanunu'nun "Silah Kullanma Yetkisi" başlıklı 11.maddesine göre; *Jandarma, kendisine verilen görevlerin ifası*

---

[334] *Polis;*
a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında,
b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,
c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde,
d) (Ek: 27/3/2015-6638/4 md.) Kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir.
[335] Ünsal, **a.g.m**. sy.183.

sırasında hizmet özelliğine uygun ve görevin gereği olarak kanunlarda öngörülen silah kullanma yetkisine sahiptir, düzenlemesiyle silah kullanma yetkisi yasal olarak tanınmıştır.

Ayrıca Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği'nin "Silah Kullanmanın Kapsamı ve Uyulması Gereken Esaslar" başlıklı 40.maddesinde silahın tanımı ve kullanım amacına şu şekilde yer verilmiştir; *Silah kullanmak deyiminden, mutlak ateş etmek anlaşılmaz. Ateş etmek silah kullanmada en son çaredir.*

Bununla birlikte aynı yönetmeliğin 39.maddesinde "silah kullanma yetkisi ve bu yetkinin kullanılacağı durumlar" sayılmıştır.

2.2.7. Terörle Mücadele Kanunu

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na 5532 Sayılı Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16. maddesi ile eklenen ek madde 2'ye göre; *Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda "teslim ol" emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılabilecek ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler,* denilerek kolluk kuvvetlerinin "teslim ol" emrine uymayan terör örgütü mensuplarına karşı silah kullanımına yasal olarak yetki verilmiştir.

Madde de silah kullanımı kolluk kuvvetlerince uygulanırken ölçülülük kriterine de yer verilmiştir. Burada amaç, insan haklarının korunması sağlanırken güvenlik dengesinin sağlanmasıdır.[336] Kamu güvenliğinin sağlanması için kolluk yetkililerine verilen bu yetki ile terör örgütü mensuplarının hareketinin etkisiz kılacak ölçüde silah kullanılması gerekli ve meşrudur. Kanaatimize göre burada yaşam hakkı ihlali söz konusu değildir. Çünkü Devletin en önemli amacı kamu güvenliği ve düzenini korumaktır. Tehlike arz eden halin derhal önlenmesi gerekiyorsa kolluk kuvvetleri buna uygun tedbiri almakla görevli ve yükümlüdür.

2.3. YAŞAM HAKKININ KORUNMASINDA DEVLETİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

[336] Ergin Ergül, "Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri", **EÜHFD,** C.18, S.1-2, 2014, s.72.

2.3.1. Devletin Negatif Yükümlülüğü

İnsan haklarına yönelik AİHS kapsamında sözleşmeci devletlerin yükümlülükleri arasında ilk basamağını 'öldürme yasağı' oluşturur. Bu sebeple devlet tarafından gerçekleştirilen yaşam hakkının istisnai halleri dışında meydana gelen öldürme eylemleri meşru kabul edilemez.[337] Kişinin yaşamını tehlikeli durumlara atmamakta öldürme yasağı dahilindedir.[338]

AİHS'nin 2.maddesine göre; *hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez,* denilerek devletin yapmama zorunluluğu altında öldürme yasağının sözleşmeyle çerçevesi çizilmiştir. Bununla birlikte aynı maddede geçen *mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı* ifadesiyle yaşam hakkına ya da bedensel bütünlüğe zarar verebilecek bir güç kullanımını mutlak şekilde zorunluluk gerektirmesi söz konusudur.

AİHM'nin McCann ve Diğerleri V. Birleşik Krallık kararında mutlak zorunlu güç kullanımı için kullandığı ifade; *gerçekte, bir polis memuru ölümcül güç kullanması gerektiğine makul olarak karar verdiğinde, bu kararı almak mutlak surette gerekli olduğundan kaçınılmazdır. Mutlak surette gerekli olmadığında öldürmek kesinlikle makul olmayan bir davranıştır. Bu nedenle, makullüğün belirlenmesi, McCann davasında Sözleşme'nin 2. maddesine uygunluğun belirlenmesi durumundan farklı değildir. Mahkeme'nin mutlak gerekliliğe ilişkin daha önce karar verdiğine ilişkin iddia asılsızdır. Bu, gerçeği göz ardı etmek ve McCann davasında mahkemenin işaret ettiği şeyin, polisin yalnızca kendi hayatlarını değil başkalarının hayatlarını da tehlikeye sokabilecek davranışlarına ilişkin uygun olmayan bir engel teşkil ettiğini ileri sürmek olur.*[339]

Kolluk kuvvetlerince uygulanan aşırı güç kullanımı orantısızlığı ve hak ihlallerini de beraberinde getirdiği için devletin sorumluluğu doğacaktır. Anayasa mahkemesi de kararında güç kullanımı için; *Kolluk görevlileri, görevini yaparken direnişle karşılaşması hâlinde bu direnişi kırmak amacıyla ve direnişi kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Fiilî bir saldırının varlığı hâlinde kolluk görevlileri ayrıca meşru savunma kapsamında zor kullanma yetkisine sahiptirler. Ancak zor kullanımı*

[337] İlyas Doğan, **İnsan Hakları Hukuku,** 3.b. Ankara: Astana yayınları, 2020, s.527.
[338] Çiftçioğlu, **a.g.m.** s.145.
[339] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114899%22]} (E.T. 27.01.26)

yalnızca zorunlu hâllerde başvurulabilecek bir yol olduğu gibi, başvurulacak güç ölçülü ve kademeli olmalıdır,[340] ifadesini kullanmıştır.

Orantılılık için ise Anayasa mahkemesi şu ifadeleri kullanmıştır; *bireyin hakkına yapılan müdahale ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.*[341]

Kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen orantısız güç kullanımı sonucu devletin kişilerin yaşam hakkının gerektiği gibi korunmamasından dolayı AİHS ve iç hukuktaki yasal düzenlemelere uygun olmaması hak ihlallerine neden olacaktır. Böylece AİHM karşısında sorumluluk altına girecektir. Devletin negatif yükümlülüğü altında gözaltında ölümler ve kayıp kişiler gibi sorunları da oluşmaktadır.

Gözaltında ölümler ülkemizde ve dünyada yaşam hakkı sorunlarını beraberinde getirmektedir. Gözaltında bulunan kişilere insancıl muamele yapılması, insan onuruna yakışır şekilde davranılması için sıkı yasal önlemler alınmalı ve bunların kontrolü için yeterli denetim yapılmalıdır.[342] Hukuka aykırı olarak yapılan gözaltı, tazminat sorumluluğu yanında, bu fiile sebep olanlar için ceza sorumluluğunu gerektirecektir.[343]Bir kişinin gözaltındayken ölmesi sonucunda kusuru bulanan görevliler için adam öldürme suçu kapsamında değerlendirilecektir.[344]

AİHM gözaltında meydana gelen ölümlerle ilgili kararlarında gözaltına alınmadan önce sağlık durumunda sorun olmayan fakat gözaltı sırasında ve sonrasında meydana gelen sağlık durumundaki kötüleşme ve ölümler için devleti birinci derecede sorumlu olarak değerlendirmiştir. Mahkeme devleti oluşan sorunla ilgili açıklama yapmakla mükellef olduğunu ve ispat yükü altında bulunduğuna hükmetmiştir.[345]

---

[340] (Arif Haldun Soygür, B. No: 2013/2659, 15/10/2015, 51)
https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2659 (E.T. 27.01.26)
[341] (Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013)
https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/817 (E.T. 27.01.26)
[342] Bayram Erzurumluoğlu, "Gözaltıların İnsan Hakları ve Demokratik Şeffaflık Çerçevesinde Denetimi", **Ankara Barosu Dergisi**, S.1, Y.67, Kış 2009, s.44.
[343] Yıldız, **a.g.m**. sy.208.
[344] Cengiz Başak, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Gözaltında İnsan Hakları İhlalleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.51, S.4, Y.2002, s.43.
[345] Serkan Cengiz, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yaşam Hakkı", **TBB Dergisi,** 2011 (93), s.390.

AİHS'nin 3.maddesinin ihlal edildiğine dair iddialara sebep olan haller içerisinde polis tarafında gözaltındaki kişilere karşı kötü muamelede, insanlık dışı hareketlerde bulunulduğu hakkında şikayetler bulunmaktadır.[346]

Zorla kaybedilen kişilerde devletin negatif yükümlülüğü altındadır. Zorla kaybetme durumu, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin gözaltı veya tutuklanmasıyla yasaya aykırı şekilde yoksun bırakılmasıyla ortaya çıkabilir.[347] Bunlarla birlikte devlet kayıp kişilerin yakınlarına bilgi vermekten kaçınabilir ve inkar politikası izleyebilir.

Zorla kaybetmeler, günümüzdeki vahim olayları ortadan kaldırma ve zorla kaybetmeyi suç ilan ederek yasaklanması için uluslararası bir hareketi başlatmıştır. Zorla kaybetmelerde mağdur çokluğu insan haklarının ihlallerine sebebiyet vermiştir.[348]

BM Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'nin[349] 1.maddesine göre;

1. Hiç kimse zorla kaybedilmeye maruz bırakılamaz.

2. Fiili savaş durumu, savaş tehdidi, ülke içinde siyasal istikrarsızlık veya başka herhangi bir kamusal acil durum dahil olmak üzere, hangi istisnai koşullar söz konusu olursa olsun, bunlar zorla kaybedilme olayları için gerekçe olarak ileri sürülemez

Bu Sözleşme ile taraf devletlerin geçmişe yönelik telafi amacıyla hukuki yaptırımı olmasa bile zorla kayıpları geleceğe yönelik sonlandırmak için bir adım olabilecektir.[350]

2.3.2. Devletin Pozitif Yükümlülüğü

[346] Aisling Reidy, **İşkencenin Yasaklanması (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz),** İnsan Hakları El Kitapları No.6, 2002, s.12.
[347] Gökçen Alpkaya, "'Kayıplar' Sorunu ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** C.50, S.3, Y.1995, s.33.
[348] Jeremy Sarkin, "Zorla Kaybetme Yasağı Uluslararası Hukukta Neden Jus Cogens Statüsüne Ulaştı?", **Nordic Journal of International Law** 81 (2012), s.582.
[349] Not: Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.
[350] Hülya Dinçer, Kayıpları Görünür Kılmak: Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Sözleşme**, İstanbul: Ceza Hukuku Dergisi,** Aralık 2011, sy.34.

Devletin yaşam hakkı alanında pozitif yükümlülüğü, kişinin keyfi olarak kast ya da taksirle öldürülmesini önleme için koruyucu etkisini ifade eder.[351] Pozitif yükümlülük, bir hakkın etkin kullanılabilir hale gelmesinde devletin koruyucu müdahalesini gerekir.[352]

Devletin pozitif yükümlülükleri dört kategoriye ayrılmaktadır: Koruma yükümlülüğü, usule ve organizasyona ilişkin yükümlülükler, hukuki düzenleme yapma yükümlülüğü ve sosyal haklardan doğan yükümlülükler.[353]

Anayasa mahkemesi pozitif yükümlülük kavramı ile ilgili şu ifadelere yer vermiştir; *Anayasa'nın yaşam hakkını güvence altına alan 17. maddesinin kendisine yüklediği pozitif yükümlülükler uyarınca devlet, yetki alanındaki bireylerin yaşamlarını kamu görevlileri ile diğer bireylerin eylemlerinden hatta kişilerin kendi eylemlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı koruma ödevi altındadır.[354]*

Hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması adına pek çok yöntem benimsenebilir ve mevzuatta düzenlenmiş herhangi bir tedbirin yerine getirilmesinde başarısız olunsa bile pozitif yükümlülükler diğer bir tedbirle yerine getirilebilir. Unutulmaması gerekir ki yaşam hakkının gerektirdiği pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmesi kapsamında alınacak tedbirlerin belirlenmesi, idari ve yargısal makamların takdirindedir.[355]

Pozitif yükümlülük çerçevesinde devletin insanların haklarını koruma, saygı gösterme ve bunların yerine getirilmesini sağlama görevi getirir. İnsan haklarına saygı gösterilmesi, hakların kullanımı konusunda müdahale edilmemesi, kısıtlamaya tabi

---

[351] Güngör, **a.g.e.** s.419.
[352] Doğan, **a.g.e.** s.398.
[353] Yüksel Metin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.7, S.27, Güz 2010, s.113.

[354](Gökhan Yiğit Koç ve diğerleri, B. No: 2019/25727, 28/7/2022) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/25727 (E.T.27.01.26)

[355](Bilal Turan ve diğerleri, B. No: 2013/2075, 4/12/2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2075 (E.T.28.01.26)

tutulmamasıdır. Koruma görevi, hak ihlallerine karşı kişiyi koruma ve son olarak gerçekleştirme yükümlülüğü, haklardan yararlanmayı kolay hale getirmektir.[356]

Anayasa mahkemesinin *Sadık Yılmaz ve Diğerleri*,[357] davasında tıbbi ihmal sonucu ölüm olayının gerçekleşmesi üzerine manevi tazminat talebiyle dava açılmıştır. Mahkeme yaşam hakkının usul yönünden ihlal edildiğine karar vererek manevi tazminata hükmetmiştir. Alınan diğer bir karara atıf yaparak pozitif yükümlülük hakkında şu ifadelere yer vermiştir; *Pozitif yükümlülükler, sağlık alanında yürütülen faaliyetler için de geçerlidir. Nitekim Anayasa'nın 56. maddesinde; herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu, devletin "herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak ... amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini" düzenleyeceği ve bu görevini kamu kesimindeki ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getireceği kurala bağlanmıştır. Bu sebeple devlet; sağlık hizmetlerini, kamu veya özel sağlık kuruluşları tarafından yerine getirildiğine bakmadan hastaların yaşamlarının korunmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınabilmesini sağlayacak şekilde düzenlemek zorundadır.*[358]

2.3.3. Devletin Etkili Soruşturma Yükümlülüğü

Yaşam hakkı üzerinden değerlendirildiğinde etkili soruşturma yükümlülüğü, AİHS ile düzenlenen 2.maddede yer alan yaşam hakkının korunmasında usul boyutunu ele alan, devletin pozitif yükümlülüğü kapsamındaki sorumluluğudur.[359]

Etkili soruşturmanın asıl amacı maddi gerçekliği hukuk devleti kurallarına uygun olarak dürüstlük çerçevesinde olayı aydınlatmaktır. AİHM, etkili bir soruşturmanın gerçekleşebilmesi için soruşturmanın suç konusu olaya karışan kişilerden bağımsız resmi devlet organları tarafından kamu denetimine açık olacak şekilde belirli bir özen

[356] Semih Batur Kaya, "İnsan Haklarında Devletin Pozitif Yükümlülüğü: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Üzerine Bir Analiz"**, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 9 (1), Bahar 2022, s.52.
[357] (Sadık Yılmaz ve diğerleri, B. No: 2020/24134, 30.10.2024)
[358] (Nail Artuç, B. No: 2013/2839, 3.4.2014) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2839?KelimeAra%5B0%5D=ya&page=758 (E.T. 28.01.26)
[359] Güzeldağ, **a.g.e.** s.260.

ve disiplinle olayın aydınlatılmasını gerektirir.[360] Bunun sağlamak, soruşturma makamlarının suç şüphesini öğrendikleri tarihten itibaren kesin doğruluğa ulaşmak amacıyla elde edilebilecek tüm deliller yardımıyla sorumluların tespit edilmesi yönünde gerçekleşecektir.[361]

Yaşam hakkına yönelebilecek tehlikeli durumlar, şüpheli ölüm olayları gibi hallerde soruşturmayla yetkili makamlar kendiliğinden harekete geçmelidir. Bu devletin pozitif yükümlülüğünün bir neticesidir.[362] Devletin bu yükümlülüğü sadece ülke vatandaşları için değil, ülke sınırları içerisinde meydana gelen tüm olaylarda insan haklarının varlığını ve değerini korumak için gerçekleştirmesi gereken sorumluluğudur.

Şüpheli ölüm olaylarının meydan gelmesi halinde sorumluların belirlenmesi ve bunlara yaptırım uygulanması gerekliliğinin yanında ölüm olayından mağdur olan yakınlarının uğradıkları zararın tazmin edilmesi, etkili bir soruşturmanın varlığıyla mümkün olur.[363]

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 159.maddesine göre şüpheli bir ölümün meydana gelmesi sonucu yürütülmesi gereken usulü şu şekilde düzenlemiştir; *Bir ölümün doğal nedenlerden meydana gelmediği kuşkusunu doğuracak bir durumun varlığı veya ölünün kimliğinin belirlenememesi halinde; kolluk görevlisi, köy muhtarı ya da sağlık veya cenaze işleriyle görevli kişiler, durumu derhâl Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdürler.*

Anayasa Mahkemesi kararında;

Bireyin bir devlet görevlisi tarafından hukuka aykırı ve Anayasa'nın 17. maddesini ihlal eder biçimde bir muameleye tabi tutulduğuna ilişkin savunulabilir bir iddiasının bulunması hâlinde etkili bir soruşturmanın yapılması gerekmektedir. Bu soruşturma, sorumluların belirlenmesini ve cezalandırılmasını da sağlamaya elverişli olmalıdır. Devletin sahip olduğu etkili soruşturma yükümlülüğü kapsamında, işkence veya kötü muamele olduğunu gösteren yeterli kesin belirtiler

[360] Sesim Soyer Güleç, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkililiği İlkesi ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.15, Özel Sayı, 2013, s.1456.
[361] Hayri Keser, "Bireysel Başvuru İçtihatlarında Yaşam Hakkının Usuli Boyutu: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü", **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.12, S.2, Aralık 2022, s.421.
[362] Yavuz ve Bölükoğlu, **a.g.m.** s.170.
[363] Osman Doğru, **Yaşama Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Seris-5),** Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi, 2018, s.295.

mevcut olduğunda -kişilere müdahale üçüncü kişilerden gelmiş olsa dahi- şikâyet ya da ihbarda bulunulmadığında bile resen soruşturma açılmasının sağlanması gerektiği açıktır.[364]

Devletin varlık sebebi olan insanın yaşam hakkını güvence altına almak devletin sorumluluğundadır. Devlet kişinin yaşam hakkına yönelik bir ihlalde bulunmasa bile bu hakkı diğer kişilere, topluma ve hatta kişinin kendisine karşı korumakla yükümlüdür. Devletin yasal anlamda yaptığı iç hukuk düzenlemelerinin yanında insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin uygulamada etkin hale gelebilmesi için etkili soruşturma yükümlülüğünün işlevi önem kazanır. Hak ihlallerinin önüne geçmek ve sorumlu kişilere gerekli ceza yaptırımını uygulayabilmek bunu gerektirir. Bu süreci yetkili makamların en etkili şekilde yürütebilmesi için devlet gerekli olanakları sağlamalı ve soruşturmanın güvenliğini koruyarak somut olayın gerçekliğinin ortaya çıkarılması gerekir. Etkili bir soruşturmanın yapılmış olması yargılama safhasına ışık tutacaktır.

3. ÖTANAZİ SORUNU

3.1. ÖTANAZİ KAVRAMI VE KOŞULLARI

Ötanazi (euthanasia); yunanca bir kelime olup, kolay, iyi, hoş anlamına gelen "eu" ve ölüm anlamında "thanatos" kelimelerinin birleşimden türetilmiştir.[365] İlk kez kavram olarak İngiliz filozof ve hukukçu Francis Bacon tarafından kullanılan ötanazi, güzel, tatlı ölüm anlamına gelir.[366] 17.yüzyılda Francis Bacon, bilimin insanın durumunu iyileştirmeye yardımcı olması gerektiği inancını hekimin görevinin sadece sağlığı geri kazandırmak değil, aynı zamanda acı ve ızdıraplarını hafifletmek, bu yardımın bir tek iyileşmeye yol açabileceği durumları değil, aynı zamanda kolay bir geçişe hizmet edebileceği[367] şeklinde ifade etmiştir.

TDK Sözlüğüne göre ötanazi; "ölme hakkı" olarak tanımlanmıştır.

---

[364] (Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18.9.2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/969 (E.T. 28.01.26)

[365] Erdem Özkara, **Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar,** Ankara: Seçkin Yayınevi, 2001, s.11.

[366] Muharrem Özen-Meral Şahin Ekici, "Ötanazi"**, Ankara Barosu Dergisi**, S.4, Y.2010, s.15.

[367] Ezekiel J. Emanuel, The History of Euthanasia Debates in the United States and Britain, **Annals of Internal Medicine**, No.10, 1994, s.793-794.

Oxford İngilizce Sözlükte, *yumuşak ve kolay bir ölüme yol açma eylemi*, olarak tanımlanmıştır.[368]

Merriam Webster Sözlükte, *umutsuzca hasta ve yaralı kişilerin merhamet amacıyla acısız olarak öldürülmesi ya da ölümüne izin verilmesi* şeklinde tanımlanmıştır.[369]

Ötanazi terimi, ölmekte olan ya da ölümcül hastalığa yakalanmış bir hastanın kaçınılmaz ölüm sürecini nazik ve acısız bir şekilde atlatabilmesi için sağlanan tıbbi yardımdır.[370]

Ötanazi, dayanılamayacak kadar ağır acılara sahip, tıbbi verilere göre iyileşme ihtimali olmayan ve ölümüne kesin gözle bakılan kişinin tıbbi desteğin kesilerek ölüme terk edilmesi veya tıbbi yöntemlerle öldürülmesidir.[371] Buradaki amaç, kişiyi çekmekte olduğu acı ve ızdıraptan kurtarmaktır.[372] Bilinci yerinde olan hasta açık ve ısrarlı şekilde hekimden ötanazi talep ederse, hekim uygun bulduğu takdirde kişinin acılarını dindirmek amacıyla yaşamını sonlandırabilir.[373]

Ölmekte olan birey ölmeyi bekler, fakat süreç o kadar uzun sürebilir ki hasta artık buna dayanamaz. Kurtuluş ve nihai huzur istemektedir. Ayrıca hasta yoğun bakımı yani her türlü ahlaki ve fiziksel acıyı reddedebilir ve huzur içinde ölmek ister. Ötanazi talebi yalnızca dayanılmaz fiziksel acıyla değil, daha çok fiziksel ve zihinsel gerilemeyi reddetme, topluma ya da sevdiklerine yük olma korkusu ve her şeyin tükendiği ve yaşama isteğinin kaybıyla bağlantılıdır.[374]

Ötanazi, yaşama hakkının karşıtı bir anlamda, "olumsuz yaşama hakkı" olarak nitelendirilebilir.[375] Genel olarak yaşam hakkının yasal düzenlemelerle koruma altına alınmasıyla birlikte "ölme hakkı" için farklı düzenlemeler mevcuttur. Ölme hakkı kişinin kendi iradesiyle yaşamak yerine ölmeye karar vermesidir.[376] Ötanazi de ölme hakkı içinde değerlendirilir. Ötanazi ölümün hasta için bir gerek olduğuna inan hekim tarafından hastanın hayatının bilinçli olarak sonlandırılmasıdır.[377]

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin katkısıyla birlikte tıp alanında ilerleme kaydedilmiştir. Ölüm insan doğasının bir parçasıdır ve gelişen zamana karşılık, tedavisi olmayan birçok hastalık türü ve hasta mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında

---

368 https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=euthanasia (E.T. 21.01.26)
369 https://www.merriam-webster.com/dictionary/euthanasia (E.T. 21.01.26)

370 P. Voultsos- M. Tsounkas, "Efthanasia:Ena Nomothetika Akalypto, Polyptcho Kai Oriako Zitima"

IATPIKO BHMA, 2008, s.77.
371 Mehmet Emin Artuk ve A. Caner Yenidünya, "Ötanazi, 'Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi'" (Derleyen: Nur Centel), İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2011, s.298.
372 Ömer Ömeroğlu, "Ötanazi", **TBB Dergisi**,1993/2, s.188.
373 Özen-Şahin Ekici, **a.g.m**. s.18.
374 Claude Bersay, "Euthanasie", **Etudes Sur la Mort,** No.120, 2001, s.73.
375 Kudret Güven, **Kişilik Hakları ve Ötanazi,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2000, s.12.
376 Ali Kaya, "Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı"**, Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, C.4, S.2, 2004, s.198.
377 John Keown, **Euthanasia, Ethics and Public Policy: An Argument Against Legalisation,** Cambridge University Press, 2018, s.10.

ötanazi hastalıklardan bir çıkış yolu olarak görülmektedir.[378] Böylelikle kişinin kendisi veya yakınları ötanazi talebinde bulunabilmektedirler.[379]

Onurlu biçimde ölme hakkı olarak da ifade edebileceğimiz ötanazi, iradi olarak kişinin kendi yaşam üzerindeki tasarrufudur.[380] Her hastanın kendi kaderini belirleme hakkı vardır. Ancak yapılan her türlü müdahale insan haysiyeti ile bağdaşmalıdır.[381]

Bu sebeple ötanaziye ilişkin mevcut tartışma, doğal ölüm süreci başlamış olan hastanın huzur içinde ölmesine izin verilip verilemeyeceği ya da devletin zorlayıcı çıkarları ve teolojik mülahazalar sebebiyle yapay yollarla hastaların yaşamının uzatılıp uzatılamayacağı sorusuna cevap arar.[382]

Doğumla başlayan hayat, ölümle sona ermektedir. Ölüm, olağan bir şekilde gerçekleşebileceği gibi kimi zaman bunun dışında da varlığını göstermektedir. Yaşam hakkı hem ulusal hem de uluslararası mevzuatta kendisine yer bulmuş, en üstün hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam hakkını korumak hem kendi iç doğamızdan kaynaklandığı gibi hem de devletin görevleri arasındadır. Bununla birlikte ölüm isteğinin bir hak olması tartışmalı bir konudur ve burada en başta ötanazi konusu gündeme gelebilir. Ötanazi kimi ülkelerde yasaklanmış kimi ülkelerde ise yasal olarak düzenlense bile birtakım şartları da beraberinde getirmektedir. Bu şartlar gerçekleşmedikçe de ötanazi uygulanamaz.

Ötanazi yapılabilmesinin koşulları;

1. Ötanazi uygulayabilmek için öncelikle bir hasta ve hastalığın varlığı gerekir. Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 4.maddesine göre hasta; *Sağlık hizmetlerinden faydalanma ihtiyacı bulunan kimseyi,* ifade eder.

Hastalık geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Hekim nezdinde hastalık objektif bir kavramdır. Organlar ya da sistemlere ait patoloji olarak ifade edilebilir. Hastalık bir hekim tarafından konulan tanının başka hekimlerce de gözlem, tanı ve bulgularla ölçülebilen bir durumdur.[383] Hastalık hali kişiyi bedensel veya ruhsal açıdan zayıf

[378] Murat Yıldız, **Ötanazi, Hasta Vasiyetnamesi ile Palyatif ve Hospis Bakımına Genel Bir Bakış, 'Adli ve Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale'** (Ed. Burak Gönültaş- Didem Yücel), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017, s.244.
[379] Necati Sümer, "Hint Dinlerinde Acıdan Kaçışın Bir Yolu Olarak Ötanazi"**, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C.2, S.2, s.69.
[380] Tijen Dündar Sezer, "Yaşam Hakkının Vazgeçilmezliği ve Ötanazi"**, İzmir Barosu Dergisi,** S.2, Y.87, Ağustos 2022, s.300.
[381] Bahri Öztürk, "Hasta Hakları ve Ötanazi**", Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir** 2001, s.588.
[382] Rohitesh Tak, "'Right To Die Vis-A-Vis Right To Life'- An Analysis Of The Supreme Court Approach Towards Passive Euthanasia**," NLIU Law Review**, C.9, S.1, 2020, s.254.
[383] Osman Hayran, "Sağlık ve Hastalık"**, SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi,** İlkbahar 2012, s.82.

düşüren, bir hekimin destek ve yardımını gerektiren, insan haklarının sağlık hizmeti boyutuna karşılık gelir.[384] Hastalık bir çaresizlik hali olarak da görülebilir.[385]

Hastanın ötanazi uygulanabilecek bir hastalığının hekim tarafından onaylanması ötanazinin birincil koşuludur. Hastalık dünyada görülen örnekleriyle bedensel ve hatta ruhsal anlamda bir hastalık olabilir.

2. Hastalık tedavi edilemeyen bir hastalık olmalıdır.
Güncel tıp uygulamalarına rağmen hastalığın tedavisi mümkün değilse ötanazi uygulanabilir.[386] Tedavi edilebilen ancak tedavi devam ettiği sırada kötüleşmenin meydan gelmesi veya normal şartlarda sağlıklı olan ancak ani bir kaza halinde kurtuluşu olmayan bir zarara maruz kalmasıyla ölümcül hale gelmiş kişilerde bunlara dahildir.[387]

Tıbbın eriştiği günümüz koşullarında birçok hastalık tam anlamıyla çözüm bulmuş değildir. Bunlardan bir örnek vermek gerekirse, kanser hastalığı yapılan birçok çalışmaya rağmen tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamış, bazı durumlarda tedavisi mümkün olmayan bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun gibi hastalıkların mevcudiyeti ötanazi fikrini akla getiren ve anlamlı kılan bir sonuç olarak görülebilmektedir.

3. Hastalık dayanılmaz acılara neden olmalı, acı ve ızdırap hali sürekli olmalıdır.
Hissedilen fiziksel ya da ruhsal hastalık yaşam kalitesini düşürmeli, acı dayanılmayacak seviyelere ulaşmalı ve bu sürekli devam etmelidir. Böyle bir halde ölüm bir kurtuluş ya da çare olarak görülebilir. Acı ve ızdırap hali sürekli değil, geçici bir süre için devam ediyorsa ötanazi için makul bir sebep olamaz.

4. Ötanazi uygulaması için hastanın rızası gerekir.
Hasta Hakları Yönetmeliğine göre rıza; *Kişinin tıbbi müdahaleyi serbest iradesiyle ve bilgilendirilmiş olarak kabul etmesini,* ifade eder.

Tıbbi müdahale, kişinin yaşam hakkı, maddi ve manevi bütünlüğünü doğrudan ilgilendirdiği için hastanın bu işleme rıza vermesi gerekir. Kişinin konuyla ilgili aydınlatılmış olması, bilgilendirilmesi rızayı hukuka uygun kılar.[388] Ayrıca kişinin rızası ancak tıbbi zorunluluk halinde mümkündür.[389] Eğer kişi ötanazi uygulanmasına rıza göstermezse ve herhalde yaşamayı seçerse kişiye ötanazi uygulanması yasaktır. Burada hekimin cezai sorumluluğu gündeme gelebilir. Bazı durumlarda hastanın bilinci kapalıysa ve yaşam ümidi kalmadıysa pasif ötanaziyi zorunlu kılan hallerde

[384] Sibel Canpolat, "Hasta Hakları ve Etik"**,** (Tıpta Uzmanlık Tezi), İstanbul 2002, s.4.
[385] Reşat Açıkgöz, **Hastalık, Sağlık ve Toplum (Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi),** İstanbul: DBY Yayınları, 2021, s.64.
[386] Özge Gülmez, **Türkiye'deki Hukuk Profesyonellerinin Ötanaziye Bakış Açısı,** Bursa: Ekin Yayınevi, 2021, s.8.
[387] Artuk- Yenidünya, **a.g.m**. s.303.
[388] Zehra Kahraman, "Medeni Hukuk Bakımından Tıbbi Müdahaleye Hastanın Rızası", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.7, S.1, Y.2016, s.479-480.
[389] Uğur Şimşek, "Sağlık Hukukunda Aydınlatılmış Rıza"**, SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi** Sonbahar 2014, s.85.

hekim gerekli görürse hasta yakınları veya hekim buna karar verebilir. Burada bilinci yerinde olmayan ve geri döndürülemeyecek hastanın rıza vermesi beklenemez.

Hasta tıbbi müdahaleye rıza göstermiyorsa veya rıza verebilecek iradeye sahip değilse, hukuki açıdan uygunluğunun kabul edilebilmesi için belirli şartları oluşması halinde hastanın kanuni temsilcisi ya da yakınının rızası gereklidir. Rızanın alınması tıbbi müdahaleyi gerçekleştirecek doktor ile hasta veya üçüncü kişi tarafından imzalanan tıbbi müdahale sözleşmesinden ayrıca yasal bir sorumluluk gerektirir.[390]

5. Ötanazi ızdırabın hemen sonlandırılması amacıyla yapılmalıdır.

Yaşamı sonlandırma işleminde hastanın yüksek yararının olması gerekir.[391] Dayanılmaz acıya sahip olan hasta ve tıp otoritelerince ölümden başka bir yol kalmadıysa, ölüm izni verilmemesi kişiyi şiddetli acılara maruz bırakacaksa[392] ötanazi uygulanması gerekebilir.

6. Ötanazi işlemi acısız şekilde gerçekleştirilmelidir.

Talep edilen ötanazi uygulamasının hastanın yaşadığı acı ve ızdıraptan daha ağır olmaması gerekir.[393] Ötanazi işlemi için kişi önce uyutulur ve ölümü gerçekleştirecek olan ilaç sonrasında enjekte edilir. Bunun amacı da uyku halinde acı çekmeden yaşamın sonlandırılmasıdır. Zaten ötanazinin anlamının da iyi, güzel ve tatlı ölüm olmasının sebebi budur.

7. Ötanazinin bir hekim tarafından yapılması gerekir.

Sayılan şartların oluşması halinde ötanaziyi yasal olarak kabul eden ülkelerde bu şartlara ek olarak düzenlenen yasal prosedüre uygun olmasıyla ötanazi gerçekleştirilebilmektedir.

3.2. Ötanazinin Tarihçesi

İnsanın kendi yaşamını istediği şekilde sonlandırma, acı çekmeden bunu gerçekleştirme isteği antik çağlardan günümüze kadar gelmiş bir olgudur. Bunun için ötanazi düşüncesi günümüzde de güncelliğini korusa bile tarihi çok eski dönemlere dayanmaktadır.

Ötanazi antik Yunan ve Roma dönemlerinden itibaren görülmeye başlamıştır. Felsefe ve tıp literatüründe milattan önce yerini almıştır.[394] Antik çağda hastalık ve yaşlılık gibi kişisel nedenlerden dolayı bireysel intihara çokça rastlanılmıştır.[395]

Antik Roma'da Seneca'nın Neron'un kendisini ihanet ile suçlayarak idam cezasıyla cezalandıracağını düşündüğü için bileklerini keserek intihar girişiminde

---

[390] Wolfgang Oehler, "Doktorun Sorumluluğu Bağlamında Hastanın Doktor Tarafından Aydınlatılması ve Bunun Hastanın Rızasıyla İlişkisi Hakkında Düşünceler"**,** (Çev. Yener Ünver), **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.6, S.2, 2009, s.18.

[391] Gülmez, **a.g.e**. s.8.

[392] Yaşar Yiğit, **İslam Hukukuna Göre Ötanazi,** Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık, 2013, s.11.

[393] Gülmez, **a.g.e**. s.8.

[394]Güven**, a.g.e.** s.5.

[395] Sibel İnceoğlu, "Yaşama Hakkı Karşısında Ötanazi", (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997, s.4-5.

bulunmuştur.[396] *Bineceğim gemiyi, oturacağım evi seçiyorsam, ölümümü de seçmeliyim,* diyen Neron'un hocalığını yapmış olan Romalı düşünür Seneca, Neron'un izin vermesi ile intiharı seçmiştir.[397]

M.Ö. 460-M.Ö.370 yılları arası yaşayan tıbbın babası olarak kabul gören Hipokrat: *Benden öldürücü bir ilaç istendiğinde ne vereceğim ne de buna benzer bir şeyi tavsiye edeceğim.*[398] diyerek ötanazi reddetmektedir.

Pythagoras ise ilahi nedenlerle intiharı reddetmiş, intiharı Tanrı'ya karşı bir başkaldırış olarak görmüştür.[399] İntihar, vücudu yok ederek manevi yönü zedelemekte ve zarara uğratmaktadır. Kişinin yaşamından vazgeçmesi yani ölme hakkını kabul etmemiştir. Bu sebeple intiharı Tanrı'nın emirlerine boyun eğmek yerine karşı gelmek anlamına geldiğinde intiharı kabul etmemiştir.[400]

Platon, intiharı, hayatın zorluklarından kaçış, yaşamı ise ölümden sonra edinilen evrensel bilgiye erişmek için hazırlık süreci olarak görür.[401] Platon dini temeller üzerinden intihara karşı çıkmıştır. Kişi yaşadığı sıkıntı ve zorlayıcı sebeplerden kaçarsa, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmiş olacak ve bu sebeple intihar çıkış ve kurtuluş yolu olarak görülemeyecektir. Platon, intihar eden kişilerin ıssız bir yerde, mezar taşı ve ismi olmaksızın gömülme cezasını önermektedir. Ancak şu halde Platon ötanazi uygulanmasına karşı çıkmaz. Bunlar, tedavi edilemeyen ağır hastalıklar, şiddetli çığlık atan özürlü bebeklerin varlığı durumunda istisnai anlamda ötanazi uygulanabilir. Burada devletin çıkarına olacağı görüşü vardır.[402]

Platon'un öğrencisi Aristotales ise, insanı mutlu edecek olanın akla uygun yaşamak olduğunu savunmuş ve ölüme karşı çıkmaktadır.[403] Aristotales'in çeşitli kaynaklarda geçen ifadeleriyle genel olarak ötanaziye karşı olduğu vurgulanmaktadır.

Thomas More ise ötanaziye birey temelli yaklaşmış, iyileşmesi olanaksız olan hastalıklara sahip olan kişileri esasında bir ölü olarak değerlendirmiş, kişinin rızası halinde yaşamına son verilmesine olumlu bakmıştır.[404] Kişinin rızasına başvurulmadan böyle bir uygulama yapılamaz. More'un, bir hukuk ve devlet adamı olarak ötanazinin kabul edilmesinde yöneticilerin iznini öngördüğü gibi rahiplerin

---

[396] Murat Güven, "Ötanazi Hakkına Dair Genel Bir Değerlendirme", **TBB Dergisi** 2017, s.41.
[397] Nursel Gamsız Bilgin, "Ötanazi: Tanım ve Tarihçe"**, Lokman Hekim Journal**, 2013;3(2), s.25.
[398] Hippokrates, "Hipokrat Yemini", (Çev. İlyas Altuner), **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.7, Nisan 2015, s.4.
[399] İnceoğlu, **a.g.e.** s.5.
[400] Hasan Türkmen, "Ötanazi Sorunsalına Teolojik Açıdan Bir Bakış", **Kelam Araştırmaları Dergisi**, 13:1, 2015, s.500.
[401] İnceoğlu, **a.g.e.** s.8.
[402] Türkmen, a.g.m. s.500-501.
[403] Ahmet Gök, "Aristotales'in Etik Görüşü Bağlamında Ötanazi", (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Aydın 2015, s.100.
[404] Saadet Gani, **Türkiye'de Ötanazi Üzerine Tartışmalar,** (Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2022, sy.8.

rızası da önemlidir. More, ötanazinin dindarca ve erdemli bir karar olduğunu söyler.[405]

Günümüzdeki anlamıyla ötanazi kavramını ilk kullanan kişi olan Francis Bacon, 17.yüzyılın başında pozitif bilimlerin imkanları ile insan vücudunda olanları anlayarak insan yaşamını uzatmanın imkanlarını bulmak veya ümitsiz durumda olup, ağrı çekenlerin ızdıraplarını sona erdirmeyi yani ötanaziyi son çare olarak gören ilk düşünürlerdendir. "De Dignitate el Augmentis Scientiarum" eserinde çektiği acıyı dindirmek için imparator Augustus'un ötanaziyi istemesini örnek göstererek ötanaziyi tavsiye eder.[406] Ayrıca "Novum Organum" isimli eserinde şifası mümkün olmayan hastalıkların tedavisi için ötanaziyi ciddi şekilde ele almıştır.[407]

Napolyon döneminde ise, 1799'da Mısır seferi sırasında vebaya yakalanan askerlerin, hastalığın çaresi olmadığı ve orduya ayak bağı olacağı düşüncesiyle öldürülmelerini emretmişse de Napolyon'un bu emrine ordu hekimleri karşı koyarak askerlerin ötanazisini engellemişlerdir.[408]

Friedrich Nietzsche 'Hasta insan toplum için bir parazittir. Yaşama zevki kaybolduktan sonra yaşaması doğru değildir. O zaman yaşama hakkı toplumun hakir nazarından kurtarılmalıdır.' demektedir. Bu düşünce temelinde Hitler, Nietzsche'nin fikrini kabul ederek tatbik etmiştir. "Ich Klage an" (İtham Ediyorum) isimli film çekilerek Almanya'nın her yerinde halka gösterilmiştir. Deliler ve şifası mümkün görülmeyen hastalar listesi, devletçe hazırlanıp, bu kişiler öldürülmüştür. Nurenberg Mahkemesi sırasında 200.000 hastanın Morfin-Scoplamin zerkiyle ya da gaz odalarında veya aç bırakılarak öldürüldüğü tespit edilmiştir.[409]

1935 yılında C. Killick Millard'ın İngiltere'de Gönüllü Ötanaziyi Yasallaştırma Derneğini kurmasıyla ötanazi konusunda örgütlü hareket başladı. Derneğin tüzüğü 1936'da aynı konuda verilen önergede 1950 yılında Lordlar Kamarası'nda reddedildi.[410]

1937 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Nebraska eyaletinde istemli aktif ötanaziyi yasallaştırma girişimleri de başarılı olamadı. 1938 yılında ilk ötanazi cemiyeti olan "Euthanasia Society of America" kuruldu.[411]

1947 yılında NewYork'lu 2000 hekim, ötanazinin devlet mevzuat içinde yer alması için müşterek bir beyanname imzalamışlar ve hazırladıkları ötanazi kanun projesini ilan etmişlerdir. Buna göre tedavisi mümkün olmayan hasta eğer 21 yaşını geçmiş ve bilinci yerinde ise kendi isteğiyle mahkemeye müracaat ederek ölümünü

---

[405] Yiğit, a.g.e. s.33.
[406] Arslan Terzioğlu, "Euthanasie (Ötanazi) ve Getirdiği Etik Sorunlar"**, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuk Tarihi Dergisi,** 1994;2, s.17.
[407] Adnan Öztürel, "Ötanazi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.14, S.1, Y.1957, s.264.
[408] Ömür (Şaylıgil) Elçioğlu, Tarık Gündüz ve Nedime Köşgeroğlu, "Tıp, Hukuk ve Etik Açıdan Euthanasia", **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuk Tarihi Dergisi,** 1994;2, s.65.
[409] Öztürel, **a.g.m**. s.263-264.
[410] Pınar Okyay, "Ötanazi"**, Toplum ve Hekim Dergisi**, Nisan 1994, s.4.
[411] Yiğit, s.38.

isteyebilecektir. Bu teklife karşılık Amerika hekimleri tıp ve hekime karşı itimadı sarsacağını beyan etmişlerdir.[412]

1980'li yıllarda Avrupa coğrafyası öncelikli olmak üzere birçok ülkede ötanazi cemiyeti kurulmuştur. Sayısı 27 kadar olan bu cemiyetler, 1988 yılında Dünya Ötanazi Birliği'nin üyesi olmuşlardır.[413]

1981 yılında yayınlanan Lizbon Bildirgesi'nin 'kendi kaderini belirleme' başlıklı 3.maddesine göre;

a. Hasta kendi kaderini belirleme ve kendisi ile ilgili özgürce karar verebilme hakkına sahiptir. Hekim hastayı verdiği kararların sonuçları hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür.

b. Zihinsel yeterliliği olan erişkin bir hasta herhangi bir tanı veya tedaviye yönelik girişimi onaylama veya kabul etmeme hakkına sahiptir. Hastanın kendi kararını verebilmesi için gerekli şekilde bilgilendirilmeye hakkı vardır. Hasta uygulanacak test veya tedavinin amacının ne olduğunu, bunun sonuçlarının ne olabileceğini, tedaviyi kabul etmeme durumunda olabilecekleri açık bir şekilde anlamalıdır.[414]

1994 Amsterdam Bildirgesinin 3.maddesine göre; *hasta tıbbi girişimi reddetme veya durdurma hakkına sahiptir.*[415]

Türk hukuk tarihinde ise; 1989'da TCK Öntasarısının ikinci komisyon tarafından hazırlanan metninin 135. maddesinde 'Talep üzerine öldürme' başlıklı düzenlemeye göre; *İyileşmesi olanağı bulunmayan ve ileri derecede ızdırap verici bir hastalığa tutulmuş olan bir kimsenin, bilincinin ve hareketlerinin serbestliğine tam olarak sahip iken yaptığı ısrarlı talepleri üzerine ve sadece hastanın ızdıraplarına son vermek maksadıyla öldürme fiilini işlediği sabit olan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.*[416] Tasarıdaki bu talep üzerine öldürmeye ilişkin madde TBMM Adalet Komisyonu tarafından kabul edilmemiş, hüküm metinden çıkarılmıştır.[417]

TCK 1997 Öntasarısı'nda "acıyı dindirme saiki" kenar başlıklı 137.maddesinde ötanazi halleri düzenlenmiş, talep üzerine adam öldürmenin diğer şekillerine yer verilmemiştir.[418] Ancak ötanaziye yönelik bu düzenleme kabul edilmemiştir.

---

[412] Öztürel,**a.g.m.** s.265-266.
[413] Yiğit, **a.g.e.** s.40.
[414] Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/hashak/belge/mevzuat/lizbon_bildirgesi1981.pdf (E.T. 11.12.2025)
[415] https://www.hayad.org.tr/avrupa-hasta-haklarnn-gelistirilmesi-bildirgesi-olarak--28-30-mart-1994-amsterdam-bildirgesi.html (E.T. 11.12.2025)
[416] Muhammed Sulu, "Ötanazi Üzerine"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.22, S.2, s.559.
[417] Ahmet Gökcen ve Murat Balcı, "Kasten Öldürme Suçu (TCK M.81)", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** C.17, S.1-2, s.110.
[418] Hakan Hakeri, "Türk Ceza Kanunu 97 Tasarısında Hayata Karşı Suçlar", Marmara Üniversitesi İnsan Hakları Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi'nce, Ord. Prof. Dr. Sulhi

1998 yılında yürürlüğe giren Hasta Hakları Yönetmeliğinin 25.maddesine göre; *Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir.*

Yönetmeliğin 13.maddesine göre ise; *Ötenazi yasaktır. Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dahil, kimsenin hayatına son verilemez.*[419]

3.3. Ötanazi Türleri

3.3.1. Dar Anlamda Ötanazi- Geniş Anlamda Ötanazi- En Geniş Anlamda Ötanazi

Dar anlamda ötanazi, ölümün eşiğinde olan, yaşamından kesin anlamda ümit kesilen kişinin acılarına son vermek amacıyla hayatının kısaltılmasıdır.[420] Burada zaman bakımından kişi ölüme çok yakın haldedir. Yani ölmek üzeredir ve dayanılamayacak derecede acı çekiyordur.[421] Izdırap halinde olan hastanın yaşamını idame etmesi güçleştiği için ötanazi uygulanır.

Geniş anlamda ötanazi, ölümcül bir hastalığın olması ve bunun tedavisinin mümkün olmaması gerekmektedir. Başka bir deyişle hastalık ile ölüm arasında nedensellik bağlantısı kurmak olanaklı olmalıdır. Ancak burada dar anlamda ötanaziden farkı ölümün daha uzun bir vadede gerçekleşecek olmasıdır.[422] Burada kurtuluşu mümkün olmayan hastalık ve hastanın varlığı gerekir. Bu hastalığın dayanılmaz acılara sebep olması şarttır. Burada süre açısından geniş bir zaman dilimi söz konusu olabilir. Ölüm hemen gerçekleşebileceği gibi daha sonraki yıllarda da gerçekleşebilir.[423] Geniş anlamda ötanazide uzun süre yaşayabileceği tahmin edilebilen hastalara ötanazi uygulanması söz konusudur.[424] Yaşaması olası olan ve bir süre belirlenemeyen fakat dayanılmaz acılar içinde olan hastaya ötanazi uygulanması hastanın 'talebi' üzerine gerçekleşecektir.

En geniş anlamda ötanazi ise, tedavisi imkansız bir hastanın ya kendisi intihar ile yaşamını sonlandırmakta ya kendisini öldürmesi amacıyla yardımda bulunulmakta

---

Dönmezer'e 80. Doğum Günü armağanı olarak 10-11 Şubat 1998 tarihinde düzenlenen "Türk Ceza Kanunu 1997 Öntasarısı" konulu Sempozyu'mda sunulan tebliğdir. s.315-316.

[419] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (E.T.11.12.2025)

[420] Murat Yıldız**, a.g.e**. s.247.

[421] Bilal Kılınç, "Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi"**, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 4**, İstanbul, Haziran 2013, s.303-304.

[422] Yusuf Yaşar ve Işıl Turan, "Alman, Avusturya ve İsviçre Yüksek Mahkeme Kararları Çerçevesinde Talep Üzerine Öldürme Suçu ile Ötanazi İlişkisi", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.19, S.1, s.52.

[423] Artuk ve Yenidünya, **a.g.m**. s.300.

[424] Haşim Özkurt, "Türk Ceza Kanunu Açısından Ötanazi"**,** (İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2023, sy.26.

veyahut hastanın kendi talebiyle veya talebi olmaksızın öldürme işlemi gerçekleştirilmektedir.[425] Hayatın yaşamak için değersizleştiğine inanılan ve bu yönde karar verilen hallerde gerçekleştirilen ötanazi türüdür.[426]

En geniş anlamda ötanazi de yaşamı değersiz olarak görülen ya da tedavisi mümkün olmayan hastalar da vardır. Hilkat garibesi olarak doğan bir kişinin hayatına son verilmesi örnek olarak gösterilebilir.[427] Bu ötanazi türüne gerçek olmayan 'cinai' ötanazi de denmektedir.[428] En geniş anlamda ötanazide akıl hastalığı, kalıcı engel hastalıklar, bitkisel hayata girmek gibi durumlarda uygulandığı gözlemlenmektedir. Nazi Almanya'sında da uygulandığı bilinmektedir.[429] Anadolu Ajansı (AA) haber kaynağına göre; *Asperger'in de çalıştığı Viyana'daki "Am Spiegelgrund" kliniğinde 1940-1945 yılları arasında Nazilerin ötanazi programı çerçevesinde yaklaşık 800 engelli veya doğuştan ve kalıtsal hastalıklara sahip çocuk öldürülmüştü. Bu çocukların ölüm sebepleri, kayıtlara "zatürre" olarak geçilmişti. Liderleri Adolf Hitler"in ideolojisi çerçevesinde saf ırkı korumak için çeşitli programlar yürüten Nazi rejimi, doğuştan ya da genetik hastalığı olan, engelli çocuklara ötanazi uyguluyordu. "Aktion T4" adlı ötanazi programı çerçevesinde 1939 ve 1945 yılları arasında 300 binden fazla çocuk, Almanya, Avusturya, Polonya ve o zamanki adıyla Çekoslovakya'daki kliniklerde öldürülmüştü.*[430]

3.3.2. İradeye Bağlı Ötanazi- İrade Dışı Ötanazi

İradeye bağlı ötanazi, bilinci yerinde olan bir hastanın kendi hür iradesi ile bir baskı ve etkiye maruz kalmaksızın kendisinin ötanazi talebinde bulunması ile ötanazi uygulanması[431] ya da yine hastanın talebi doğrultusunda hekimin hareketsiz kalarak hastanın ölümüne yardımcı olmasıdır.[432] Hekimler, ağır hastalığı dolayısıyla veya yaralanma durumlarında bilinci açık olan hastanın ötanazi talebinde bilinci kapalı olan nörolojik hastalıklara göre kendilerini daha rahat hissederek işlemi uygularlar.[433]

Erdem Özkara'ya göre iradeye bağlı ötanazinin şartları

1. Temyiz Gücü: Kişinin kendi durumunu kavrayabilip karar verebilecek kapasitede olmasıdır. Demanslı, bilinci kapalı, akıl hastası veya mental geriliği olan kişiler temyiz gücüne sahip değildir.

---

[425] Artuk ve Yenidünya, **a.g.m.** s.300.
[426] Mustafa Filiz, Yalçın Karagöz ve Yusuf Karaşin, "Ötenazi Konusunda Algı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2023; (52), s.269.
[427] Özge Demirörs ve Sevinç Arslan Hızal, "Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** 65(4), 2016, s.1486.
[428] Öztürk, **a.g.e.** s.27.
[429] Artuk ve Yenidünya, **a.g.m**. s.300.
[430] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nazilerin-olum-programinda-asperger-izi/1123013 (E.T. 12.12.25)
[431] Osman Kaşıkçı, "Hukuk Tarihinde Ötanazi", **Türk Hukuk Tarih Araştırmaları**, S.6, Güz 2008, sy.87.
[432] İnceoğlu**, a.g.e.** s.135.
[433] Güven, **a.g.e**. s.14.

2. Aydınlatılmış Onam: İçinde bulunduğu duruma, bundan sonraki sürece ve olası tedavilerin etkilerine ilişkin tüm gerçeklerin hastaya anlatılarak hastanın seçtiği yöntem için izin alınmasıdır.

3. İstemlilik: Serbestçe, zorlayıcı etkilerin altında kalmaksızın karar verilmesidir. Başka bir deyişle; maddi veya manevi herhangi bir baskı altında kalmaksızın, hile, hata, korkutma, zorlama olmaksızın verilen kararlar istemli kararlardır.[434]

İradeye bağlı ötanazi en fazla kabul gören ötanazi türüdür. Bunda hastanın iradesiyle ve bu yöndeki kararıyla ötanazi işleminin yapılmış olmasının payı büyüktür.[435] Ötanazi işleminin iradeye bağlı olarak gerçekleştirilebilmesi için ötanazi talebinde bulunan kişinin iradesini açıklamaya ehil olması, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı vb. gibi irradeden yoksun bulunan hallerde olmaması gerekir. Ancak ötanazinin yasal olduğu ülkelerde kişi daha önceden yazılı beyanla ötanazi talep etmiş ve ötanazi uygulanmadan önce irade açıklayacak durumda değilse yazılı beyana dayanarak yapılan ötanazi iradeye bağlı olarak gerçekleşmiş sayılır.[436]

İrade dışı ötanazi, hastanın istemde bulanabilecek iradesinin olmasına fakat ötanazi talebi bulunmamasına rağmen ötanazinin gerçekleştirilmesidir.[437] Hastanın bilinci kapalıysa irade dışı ötanazi belirli sebepler ve şartların gerçekleşmesiyle yapılabilir. Bilincin kapalı olmasından kasıt, hastanın iradesinin yerinde olmaması veya psikolojik ve nörolojik sebeplerle oluşan zihinsel kapalılık hali olarak anlaşılır. Yani hastanın iradesinin olmaması varsayımıyla hareket edilir.[438] İradenin yetersiz olduğu durumlara örnek olarak akıl hastalığı ya da yaş küçüklüğü verilebilir ve bu sebeplerle kişinin iradesini kullanamaması halinde yakınlarının talebiyle ötanazi uygulanabilmektedir.[439] Ötanazinin yasal olduğu ülkeler irade dışı ötanaziye olumlu bakmamakta, ötanazi uygulamak için irade açıklamasının yapılmış olmasını aramaktadır.[440] İrade dışı gerçekleştirilen ötanazi, ancak zorunlu olduğu ve yasal temsilcisinin açık izninin olmasıyla yapılabilir. Hastanın yasal temsilcisi ya da yakını yoksa, hekim hastanın yaşama ihtimalinin olmadığına kesin olarak kanaat verirse, tedavinin sonlandırılması ve hastanın ölüme terk edilmesi de irade dışı gerçekleşen ötanazidir.

3.3.3. Aktif Ötanazi- Pasif Ötanazi

Aktif ötanazi, tıbbi yöntemin doğrudan kullanılarak ölüm sonucunun meydana gelmesidir.[441] Yani hastanın hayatı hekimin icrai hareketi sonucunda son

---

[434] Erdem Özkara, "Ötanaziye Farklı Bir Bakış: Belçika'da Ötanazi Uygulaması ve Ülkemizdeki Durum", **TBB Dergisi,** S.78, 2008, s.107-108.
[435] Gül Altay, "Nitelikli Yaşam Hakkı İçin Ötanazi", (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005, s.29.
[436] Abdullah Bilici, "Ölme Hakkı", **İstanbul Barosu Dergisi,** C.89, S.6, 2015, s.176.
[437] Erman Kar, "Aristotales'in Erdem Etiği Bağlamında Ötanazinin Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,** C.10, S.2, Y.2023, s.419.
[438] Artuk ve Yenidünya, **a.g.m**. s.301.
[439] Güzeldağ, **a.g.e**. s.72.
[440] Bilici, **a.g.m.** s.176.
[441] Güven**, a.g.e**. s.15.

bulmaktadır.[442] Uygulama hastanın talebiyle gerçekleştiğinde "gönüllü aktif ötanazi" denir.[443]

Bu ötanazi türünde hasta veya yakınları tarafından talep edilmesi üzerine, tıp alanında şifası olmayan, tedavi edilemeyecek, kurtulma ihtimali olmayan hastaya şiddetli ağrı ve acılarına son vermek için tıbbi metod uygulanarak öldürülmektedir.[444]

Hekim, derin bir sedasyon sonrası ani yaşamı sonlandıracak olan ölümcül dozdaki[445] kardiyak arrest yapacak olan, ölümü gerçekleştirecek dozda morfin ya da potasyum klorid vererek hastanın yaşamına son verilir.[446]

Aktif ötanazi de verilen ilacın yeterli dozda olması önemlidir. Çünkü ölümü gerçekleştirecek güçte ilaç verilmediği takdirde hastanın yaşamı sonlanmayabilir ve daha ağır sonuçlara sebep olabilir. Örnek verecek olursak TRT Haber kaynağında, Belçika'da gerçekleşen bir aktif ötanazi uygulaması sırasında yaşanan olaya göre*: Liege'deki Oupeye belediyesinden 36 yaşındaki bir kadının durumu, ölümcül kanser teşhisi konulduktan sadece aylar sonra ciddi şekilde kötüleşti. Kadın, Mart 2022'de ötanazi yapmayı seçtiğini bildirdi. İlaç kokteyli istenen etkiyi vermeyince, doktorun kadını yastıkla boğarak yaşamına son verdiği iddia edildi. Otopsi incelemesi boğulma belirtileri görüldüğünü yazdı. Kadının eşi Liege savcılığına şikayette bulunarak ötanaziyi yapan doktor ve iki hemşire hakkında yasal işlem başlattı.*[447]

Örnekte de yer verildiği üzere, aktif ötanazinin en fazla görüldüğü ülkelerden biri olan ve bu sebeple uzmanlaştığı varsayılan Belçika gibi bir ülkede bile yanlış uygulama sonucu tıbbi sorunlar yaşanmaktadır. Aktif ötanazide amaç yaşamı sonlandırmak değil, hastanın daha fazla acı ve ızdırap çekmesini sonlandırmaktır. Bu saikle hareket eden bir hekimin, hekimlik meslek etiğine uygun davranması gerekir. Aksi halde hem yasal olarak hem de insan haklarının korunması boyutunda sorunlara sebep olur. Ayrıca hekimin yasal olmayan bir yöntemle ölümü gerçekleştirmesi cezai sorumluluğu da beraberinde getirecektir.

Pasif ötanazi, hekimin hareketsiz kalmasıyla yani tıbbi müdahalede bulunmaksızın gerçekleşen ötanazi türüdür.[448] Hastanın yaşamını sürdürmesine yönelik girişimlerin devam ettirilmemesi, sonlandırılmasıyla doğal ölümün gerçekleşmesi olayıdır.[449] Burada hasta bir nevi ölüme terk edilir. Ölümü gerçekleştirecek veya acılarının dinmesini sağlayacak herhangi bir tedavi uygulanmamaktadır.[450]

---

[442] Arzu Besiri, "Ötanazi ve Yaşam Hakkı", **TBB Dergisi**, S.86, 2009, s.192.
[443] Yiğit, **a.g.e**. s.16.
[444] Yaşar Yiğit, "İslam Ceza Hukuku Açısından Ötanazi ve Hukuki Sonuçlarının Değerlendirilmesi", **İslami Araştırmalar Dergisi**, C.16, S.3, 2003, s.344.
[445] Özkara, **a.g.m**. s.106.
[446] Güven, **a.g.e.** s.15.
[447] https://www.trthaber.com/haber/dunya/belcikada-doktor-kadina-yastikla-otanazi-uyguladi-794045.html (e.t. 12.12.25)
[448] Güven, **a.g.e**. s.15.
[449] Özkara**, a.g.m.** s.106.
[450] Yiğit, **a.g.m.** s.344.

Pasif ötanazi ölümün eşiğinde olan hastalarla birlikte bitkisel hayattaki hastalara uygulanabilmektedir. Bitkisel hayatta olan hastalar için bir acı çekilmesi söz konusu olmadığı gibi ölümcül bir hastalıkta yoktur.[451] Bitkisel hayattaki kişinin solunumu devam edebilir. Bu hastalar aylar veya yıllarca destekle yaşamını sürdürebilir. Yaşama ümidi kalmayan bitkisel hayattaki hastadan yaşam desteğinin çekilmesi pasif ötanazidir.[452]

Hayati fonksiyonlarını tıbbi araçlarla sürdüren hastaya uygulanan tedavinin kesilmesi, gastrostomi tüpünün çekilmesi gibi, hastanın yaşamını nispeten uzatacak tedaviye başlanmaması veya tedavinin devam ettirilmemesi, son safhada oluşan zatürreyi antibiyotik tedavisiyle tedavi etmemek, pasif ötanazi örnekleri olarak gösterilebilir.[453]

Tedaviyi reddetme hakkının pasif ötanaziye karşılık geldiği anlaşılabilir. Tıbbi müdahalede vücut bütünlüğünün korunması hakkının varlığı zor yoluyla bir tedaviyi uygulamayı engeller.[454] Zira Hasta Hakları Yönetmeliğinin "Tedaviyi Reddet ve Durdurma" başlıklı 25.maddesine göre; *Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir. Bu halde, tedavinin uygulanmamasından doğacak sonuçların hastaya veya kanuni temsilcilerine veyahut yakınlarına anlatılması ve bunu gösteren yazılı belge alınması gerekir.* Böyle bir durumda hekimin tedavi uygulamadığı gerekçesi ile hekimin sorumluluğuna gidilemez, çünkü hasta tedaviyi kendi iradesi ile reddetmektedir.

Ancak ölümün eşiğinde olmayan, tedavi edilerek yaşamının sürmesi mümkün olan bir hastanın tedavi talebinde bulunması veya hastanın bilincinin yerinde olmaması ve tedavi imkanının olması halinde hekimin hareketsiz kalarak tıbbi müdahalede bulunmaması, kanaatimize göre hekimin sorumluluğuna girmektedir.

Bunlarla birlikte pasif ötanazi, tedavinin anlamsız kalması gibi ölümün eşiğinde olan hastanın yaşamını sürdürmesinin imkansız olduğu zamanlarda hekimin görüşü doğrultusunda tedavinin kesilmesi veya tedaviye hiç başlanmaması halidir. Örneğin kaza sonucu ağır yaralanmış, neredeyse yaşam fonksiyonlarını yitirmiş hemen öleceği hekim tarafında gözlemlenen kişiye ilaç vb. tıbbi müdahale yöntemleri yetersiz kalıyorsa hekimin pasif ötanazi yoluyla tedaviyi kesmesi yasal olarak tanınmıştır. Çünkü hekimin yapabileceği bir şey kalmamıştır. Ülkemizde de pasif ötanazi kabul edilmektedir.

Beyin ölümü gerçekleşmesi halinde ise hasta tıbbi anlamda ölüdür. Bu hastalara tıbbi desteğin verilmemesi ötanazi değildir. Beyin kesin olarak fonksiyonlarını yitirmiş, kalp ve solunum tamamen durmuşsa hastanın geri dönüşünün imkansız olduğuna

---

[451] Altay**, a.g.e.** s.28.
[452] Mahmut Tokaç, "Ötanazi", **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, İlk Bahar 2010, s.77.
[453] Güven, **a.g.e**. s.15-16.
[454] Ahmet Bayram, "Hak Temelinde Ötanazinin İçeriği ve Sınırları", (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2022, s.18.

hekimler karar vermişse hastayı yaşam destek ünitesinden alabilirler. Bu da pasif ötanazi sayılır.[455]

3.3.4. Kazai Ötanazi- Medikal Ötanazi

Kazai ötanazi; ötanazi uygulayan ülkelerin bazılarında mahkeme kararı şartının arandığı ötanazi türüdür.[456] Mahkeme kararına dayanmadan ötanazi uygulanamamaktadır.

Medikal ötanazi, ötanaziye izin veren ülkelerde hekim kararı yeterlidir.[457] Ayrıca mahkeme kararına gerek yoktur. Hekimler arası görüş birliği ile ötanaziye imkan verilebilir.[458]

3.3.5. İç Ötanazi- Dış Ötanazi

İç ötanazi, kişinin kendi iradesiyle ölüm kararı almasıdır. İç ötanazi içerik olarak intihar ile benzerlik gösterse de intiharda kişi kendi yöntemleri ile hayatına son verir. Ancak iç ötanazide, ötanazi kararını yine kişinin kendisi verir ama ölümü tıp mensupları gerçekleştirir.[459] Self ötanazi terimi de kullanılan iç ötanazi için hastanın kendi iradesi gerekir.[460]

Dış ötanazi, kendisine kanunen yetki tanınmış kişilerin iradesi alınarak üçüncü bir kişinin ötanazisinin gerçekleştirilmesidir. Hasta yakınlarının kararıyla gerçekleşen ötanazi, "non-volonter" ötanazi, mahkeme kararıyla yapılan ötanazi "volonter" ötanazi, dış ötanazi olarak tanımlanır. Bununla birlikte dış ötanazinin hekim talebiyle gerçekleştiği hallerde mevcuttur.[461]

3.3.6. Erken (Pediatrik) Ötanazi

Ağır anomalilerle yeni doğan bebeğin ötanazisidir. Özellikle ağır santral sinir sistemi anomalilerinin oluştuğu durumlarda ya da yaşama ihtimali güç olarak doğan bebeklerde söz konusudur. Bu ötanazi türü hastanın yüksek yararı, karar verme yeterliliği, gönüllülük esası gibi konularda eleştiri ve tartışmalar devam etmektedir. Ailenin onayı olsa bile etik açıdan değerlendirmek güçtür.[462]

3.3.7. Dolaylı Ötanazi- Doğrudan Ötanazi

Dolaylı ötanazi, ölüm gerçekleşinceye kadar yaşama ihtimali olmayan hastanın acı ve ızdırabını azaltmak için yaşamını kısaltmaktır. İşlem hakkında hasta bilgilendirilmelidir. Hastanın kendi yaşamını kendi iradesiyle tayin etmesi hakkı

---

[455] Tokaç**, a.g.m**. s.77.
[456] Özkara**, a.g.m.** s.109.
[457] Artuk ve Yenidünya, **a.g.m**. s.301.
[458] Güven, **a.g.e.** s.17.
[459]Özkara, **a.g.m**. s.109.
[460] Güven, **a.g.e.**s.16.
[461] Güven, **a.g.e.** s.17.
[462] Özkara**, a.g.m**. s.108-109.

gereğince dolaylı ötanazi ve pasif ötanazide hekim sorumlu olmamalıdır.[463] İlacın yan etkileri sonucu hastanın yaşamı kısalmaktadır.

Doğrudan ötanazi, direkt tıbbi müdahale ile hastanın yaşamının sonlandırılmasıdır. Öldürücü ilaç enjekte edilerek ötanazi gerçekleştirilir.

3.4. ÖTANAZİNİN DİNLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.4.1. Semavi Dinlerde Ötanazi

3.4.1.1.İslamiyet'te Ötanazi

İslam hukuk sisteminin kaynaklarını, Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma ve kıyas oluşturur. Bunlarla birlikte İslam hukuku içtihadi bir hukuk sistemidir ve bu doğrultuda içtihatlarla da şekillenmiştir.[464] Yaşam hakkı ve bunun üzerindeki tasarruf yetkisi, Kur'an- Kerim de ayetlerle belirtilmiştir.

İslam dininde insanların yaşam haklarına, can güvenliğine önem verilmiş, canların dokunulmaz olduğu ifade edilmiştir.[465] İslam'da insanın yaşaması ve yaşatılması en temel amaçlardan birisidir. Çünkü yaşam hakkı diğer hakların temeli olarak görülmüştür. Yaşam hakkı olmazsa diğer temel hak ve özgürlüklerden bahsedilemez. İslam'ın insanın şahsında gerçekleştirmeyi hedeflediği amaç, ahlak, sosyal, kültürel, ekonomik değerlerin bir anlama yüklenmesi insana yaşam hakkının tanımasıyla var olur.[466]

İslamiyet'te insanın yaşamı Allah'ın insana bahşettiği en büyük değerlerden biri olarak kabul edilmektedir. İsra Suresi 70. Ayet; *Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.* Yaşamın kutsallığını ön plana çıkara İslam, kişinin kendi yaşamı üzerinde sonsuz bir tasarruf hakkı olmadığını ve yaşamın sadece Allah'ın iradesinde gerçekleşebileceği ifade edilmiştir. İslamiyet'te ötanazi, kişinin yaşamına son vermesi veya başka biri tarafından kişinin yaşamının sonlandırılması yaşam hakkı ve ilahi düzenin ihlal edildiği anlamında gelmektedir. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadislerinde insan yaşamının korunması, sabır ve tevekkül gibi manevi değerlerle vurgulanmış ve ötanazi reddedilmiştir.[467]

İslam insanın eksiksiz olarak yaratıldığını söyler. Müslümanların kutsal kitabı Kur'an- Kerim kendisine kulak, göz ve gönül verilen insanın topraktan yaratıldığını ve onun tabiatın doğal bir parçası olduğunu belirtir. İnsanın İslam dininde diğer

[463] Artuk ve Yenidünya, **a.g.m.** s.302.
[464] Özkurt, **a.g.e.** s.19-20.
[465] Yiğit, **a.g.e.** s.57.
[466] Ali Kaya, "İslam Hukukuna Göre Ötanazi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.6, SY.1, Y.1994, s.134.
[467] Haydar Işık, "İslam Hukukunda İntihar, Ötanazi ve İstişhad", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2025, s.36.

varlıklardan ayrıcalıklı olduğu kabul edilir.[468] Ayrıca İslam, yaşamı Allah'ın emaneti olarak görür. Bu sebeple insanın kendisini öldürmesi yasak kılınmıştır. Bu anlamda ötanazi hak ve özgürlük kapsamında değerlendirilemez. Kur'an ve hadisler yoluyla Müslüman din adamları, yaşamın korunmasını vurgulamış, ötanaziyi günah olarak nitelendirmişlerdir.[469]

Allah'ın ahiret için vadettiği mükafat bir motivasyon kaynağıdır. Bu nedenle hasta birine aktif ötanazi uygulamak cinayet, pasif ötanazi cinayete yardım şeklinde kabul edilir. İslam insanla birlikte diğer canlıları (sebepsiz haller dışında) öldürme hakkı tanımaz.[470] Allah'ın özenerek yarattığı insan, savaş hali, meşru müdafaa veya yetkili makamların karara bağladığı infaz gibi haklı bir sebep olmadıkça insan hayatına son verilmesi yasaklanmış ve gerek başkasının canına kıyma gerekse de kendi canına kıymayı İslam en büyük günahlardan saymıştır.[471] Maide Suresi 32. Ayet'e göre; *Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır.*

İslam dininde genel olarak savaş, cihat anlayışı çerçevesinde yapılmaktadır. Yani İslam uğruna savaş anlayışı vardır. İslam dininde savaşı haklı kılan bir husus, savaşın nedeni olmalıdır. Kişilerin, toplumun kendini can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla savaşmasına İslam dini izin vermektedir. Bununla birlikte Müslümanlığın ilk çıktığı zamanlardaki savaşlar genellikle bu alanda değerlendirilir. İslam'da Allah'ın dini olan ve tek hakikat kabul edilen İslam dinini yaymak için savaşılmaktadır.[472] Cihat anlayışıyla yapılan savaşlarda insan yaşamının sonlandırılması meşru kabul edilmiştir.

Acıları dindirmek için ötanazi dünyadaki acıları durdurabilir fakat musibetlere sabır göstermek, son nefeste Allah'a imanı kabul ve izhar etme gibi kulun görevlerinin ihmali sebebiyle ahiret aleminde ağır bedellere sebep olur.[473] En'am Suresi'nin 162. Ayetine göre; *Ey Muhammed! De ki: Şüphesiz benim namazım da diğer ibadetlerim de yaşamam da ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.*

Hastalıklara sabır gösterme hususunda Hz. Eyyub'u örnek gösterecek olursak Enbiya Suresi 83 ve 84.ayetlere göre; *Eyyub'u da an! Hani Rabbi'ne, "Başıma bu dert geldi. Ama Sen merhametlilerin en üstünüsün" diye niyaz etmişti. Bunun üzerine Biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun*

---

[468] Necati Sümer, "Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Ötanazi", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.7, S.14, 2016/2, s.126.
[469] Sümer, **Yahudilik'te…,** s.130-131.
[470] Mustafa Ünverdi, **Ötanazi ve İntihar (Günümüz Kelam Problemleri)**, (Ed. Recep Ardoğan), 3.b. Kahraman Maraş: KLM Yayınları, 2024, s.230.
[471] Güven, **a.g.e.** s.68.
[472] Abdülkadir Akıl, "Antep Savunmasında Fransızların İşledikleri Savaş Suçları ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Sorumlulukları", **Uluslararası Gaziantep'in Kurtuluşu'nun 100. Yılında Misak-ı Milli ve Güney Hattı Sempozyumu**, Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2022, s.10.
[473] Ünverdi, **a.g.e.** s.230.

duasını kabul ettik; kendisine dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.[474]

İslam dininde Allah kudret ve kuvvet sahibidir. O'nun her şeye gücü yeter. Örnek vermek gerekirse, yaşam ihtimali olmayan hastalar için bile Allah'tan ümit kesilmez.[475] Çünkü Yasin Suresi 82.ayete göre; *Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir.*

Vakıa Suresi 60-61.ayetlere göre; *Sizin yerinize benzerlerinizi getirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmak üzere aranızda ölümü biz takdir ettik. (Bu konuda) bizim önümüze geçilmez.* Ayet'te de belirtildiği üzere ölüm hakkında karar vermek Allah'ın takdirindedir ve onu değiştirmeye Allah'tan başka kimsenin gücü yetmez.[476] Ayrıca Kur'an- Kerim'de bir kişinin ölümünün Allah'ın izin vermesine bağlı olan vakitte gerçekleşeceği bildirilmektedir.[477] Ali İmran Suresi'nin 145.ayetine göre; *Hiçbir kimse Allah'ın izni olmadan ölmez. Ölüm belirli bir süreye göre yazılmıştır.*

Hadislerde de insanın kendisini her ne şekilde olursa olsun öldürmesinin, diğer bir anlatımla intihar etmesinin yasaklandığı görülmektedir.[478] Ebu Hüreyre'den nakledildiği üzere, Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur; *Bir dağdan aşağı atarak canına kıyan kimse, cehennem ateşinde ebedi olarak yüksekten aşağı atlayıp duracaktır. Zehir içerek canına kıyan kimse, elinde zehri olduğu halde, cehennem ateşinde ebedi şekilde zehir içip duracaktır. (Bıçak, mızrak gibi) bir demiri karnına saplayarak kendisini öldüren kimse de demiri elinde olduğu halde cehennemde o demiri karnına ebedi surette saplayıp duracaktır.*[479]

Enes b. Malik'ten aktarılan hadiste ise Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur; *Hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü istemesin. Eğer mutlaka isteyecek olursa "Allah'ım, yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat, ölüm benim için hayırlıysa canımı al!" desin.*[480]

Ayrıca intihar eden kişinin İslam Hukuku'nda cenaze namazının kılınmaması ile ilgili olarak, Cabir b. Semüre'nin aktarımına göre; *Oklarla cana kıyan bir adamın cenazesi Hz. Muhammed'e getirildiğinde Hz. Muhammed onun cenaze namazını kılmadı.*[481]

Bir diğer hadiste ise; *Kim kendisini herhangi bir şeyle öldürürse kendisine cehennem azap edilir* buyurularak, her ne şekilde olursa olsun, kişinin kendisini herhangi bir

---

[474] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2566/83-84-ayet-tefsiri (E.T.23.01.26)
[475] Ayşe Başak Sarı, "Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi", (İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021, s.8.
[476] Yiğit, **a.g.e.** s.83.
[477] Muhsin Akbaş, "Biyoetik Bir Sorun Olarak Ötanazi: Tarihi, Çeşitleri ve Felsefesi", **Felsefe Dünyası Dergisi**, S.51, 2010/1, s.8.
[478] Adem Dölek, "İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dini Dayanağı", **İnsan Hakları ve Din Sempozyumu,** 15-17 Mayıs 2009, s.26.
[479] https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=5&SAYFA=507 (E.T. 23.01.26)
[480] https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=5&SAYFA=507 (E.T.23.01.26)
[481] https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=5&SAYFA=507 (E.T.23.01.26)

şeyle öldürerek intihar etmesinin sonucunun cehennem azabı olduğu belirtilmiş ve kendi yaşamını sonlandırma yetkisine sahip olmadığı vurgulanmıştır.[482]

Kur'an-ı Kerim'de ötanazi kavram olarak geçmese de intihar, insan öldürme gibi ifadelerde yerini bulmaktadır. İslam'da kader inancı vardır. Her şey kaderde yer alan sırasıyla ve zamanında gerçekleşmektedir. Ölüm de Allah'ın takdir ettiği zamanda gerçekleşeceği, kaderde değişmeyen zamanlar arasında sayıldığı için kişinin bunu belirleme ihtimali yoktur. Ötanazinin amacı çekilen acının sonlandırılması olarak nitelendirilse de İslam'da kesin olarak ötanazi yasaktır. Acılara sabrederek Allah'ın takdir ettiği zamanı beklemek şarttır. Çünkü insan yaşamı kutsal sayılır ve cana kıymak büyük günahtır. Ötanazi dünyada çekilen acıları sonlandırsa da ahirette bunun cezalandırılması gerekir. Ayrıca Allah'tan ümit kesmek de İslam'da büyük bir günah olarak görülür. Ötanazi de bir nevi ümitsizlik halidir. Yaşamanın anlamının kalmaması, bir an önce çekilen ızdırabın sonlandırılmak istenmesi Allah'a tevekkül etmekle bağdaşmaz.

3.4.1.2.Yahudilik'te Ötanazi

Eski Ahit'te Hz. Musa'ya Tur dağında vahyedilen On Emir'in altıncısında Allah, Hz. Musa'ya "Öldürmeyeceksin!" demektedir.[483] Kur'an-ı Kerim'de Maide Suresi'nin 32.ayetinde; *Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap'ta) şunu yazdık: "Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.* Şekildeki ifadeyle öldürmenin ne kadar büyük günah olduğu bunun İsrailoğullarına inen Tevrat'ta yazıldığı belirtilmiştir.

Yahudilik'te On Emirden altıncısı "Öldürmeyeceksin!" emri olmasına rağmen Yahudilerin bu emre uymadıkları hem geçmiş tarihte hem de günümüzde aşikardır. Anadolu Ajansının verilerine göre 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan İsrail-Filistin savaşında 7 Ekim 2025 tarihine kadar olan süreçte *İsrail'in abluka altındaki Gazze Şeridi'nde 2 yıldır devam eden soykırımda yaşamını kaybedenlerin sayısı 20 bin 179'u çocuk olmak üzere, 67 bin 173'e ulaşmıştır.*[484]

Kur'an-ı Kerim'de, hadis-i şeriflerde ve tarihi verilerde İsrailoğullarına ve Yahudilere çok sayıda peygamber gönderilmiştir. Yahudiler, kendilerine gönderilmiş olan peygamberlerin çoğunu yalanlamış ve bir kısmını da öldürmüşlerdir.[485] Maide Suresi 70. ayete göre; *Andolsun Biz İsrailoğulları'ndan kesin söz almış ve onlara peygamberler göndermiştik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin*

[482] Dölek, **a.g.m.** s.26.
[483] Yiğit, **a.g.e.** s.43.
[484] https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazzede-2-yildir-suren-israil-saldirilarinda-can-kaybi-67-bin-173e-ulasti/3709620 (E.T. 28.01.26)
[485] Mukadder Arif Yüksel, **Faziletten Lanete İsrailoğulları ve Yahudiler,** Samsun: Üniversite Yayınları, 2025, s.107.

hoşlanmadığı bir şey getirdiyse, bir kısmına yalancı dediler, bir kısmını da öldürdüler.[486]

Yahudi din adamları, yaşamın korunmasını Eski Ahit'te temellendirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda "komşunun canına zarar vermeyeceksin" ve "kurallarıma, ilkelerime sarılın çünkü onları yerine getiren onlar sayesinde yaşayacaktır" şeklindeki ifadelerde Yahudiliğin yaşama ve yaşamın korumasına verdiği önem gösterilmektedir. Eski Ahit'te Allah insanların önüne yaşam ve ölüm seçeneklerini koyarak onlardan yaşamı seçmelerini istemiştir. Ve yaşamayı seçenlerin kendilerinin ve çocuklarının yaşamını kurtaracağı söylenmiştir.[487]

İntihar konusunda ise, Yahudilik'te intihar yani kişinin kendi canına kıyması, kesinlikle yasaktır. İntihar sonucu ölen kişiler bazı ayrıcalıklardan yararlanamazlar. Bunlar, adına kaside okunmaması, Yahudi mezarlığının ana bölgesine gömülemezler. Ancak Yahudi geleneğinde kişinin aklı başındayken intihar etmeyeceği dolayısıyla sorumlu tutulamayacağına dair genel bir inanç vardır. Bu sebeple bazı Yahudi din adamları bu kişilere cenaze merasimi yapılabileceğini savunurlar.[488]

Yahudi geleneğinde insan yaşamını koruma üstün bir değerdir. Yaşamı kısaltacak her şey yasaklanmıştır. Çünkü insan yaşamının Allah'a ait olduğu, yaşamın Allah tarafından insanlara bahşedildiği için kutsal sayılmıştır. Yahudilikte ötanazi yasak sayılmaktadır ve bu cinayet olarak görülür.[489]

3.4.1.3.Hıristiyanlık'ta Ötanazi

Hıristiyanlık inancına göre ötanazi yasaktır. Yaşamın Allah tarafından verildiği inancı olduğu için yaşam önemlidir. Bazı kiliseler doğal yaşam ve ölüm sürecine karışmamanın gerektiğine vurgu yaparlar. Eğer kasıtlı bir şekilde ötanazi yapılıyorsa bu Allah'ın İlahi yasasına karşı çıkmaktır. Ve ahlaki olarak da insanın öldürülmesi kabul edilmemiştir.[490]

Ayrıca Hıristiyan inancına göre Allah'ın bir planı olduğu ve acının bu planın bir parçası olduğu belirtilir. Hz. İsa'nın yaşamını çarmıhta acı içinde vermesi, ilahi planın parçası ise insanlarında acıları ve ölümleri bu planda önem arz etmektedir.[491]

İncil'de; *Kendine biçim verenle çekişenin vay haline! Kil, topraktan yapılmış çömlek parçası, kendisine biçim verene 'Ne yapıyorsun? Yarattığın nesnenin tutacağı yok!' diyebilir mi? Babasına, "Dünyaya ne getirdin?" ya da annesine "Ne biçim şey doğurdun!" diyenin vay haline! İsrail'in Kutsalı, O'na biçim veren Rab diyor ki,*

---

[486] https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/739/70-ayet-tefsiri (E.T.28.01.26)
[487] Sümer, **Yahudilikte…,** s.118.
[488] Yiğit, **a.g.e**. sy.44.
[489] Mehmet Kalkan, "Biyoetik Sorunlar ve Dinlerin Ötanazi ve İntihara Bakışı", **Kent Akademisi Dergisi,** C.7, S.1, İlkbahar 2014, s.20.
[490] Kalkan**, a.g.m**. s.21.
[491] Akbaş, **a.g.m.** s.7.

"Çocuklarımın geleceği hakkında beni sorgulayabilir, ellerimin yaptıkları hakkında bana buyruk verebilir misiniz? Dünyayı ben yaptım, üzerindeki insanı ben yarattım. Benim ellerim gerdi gökleri, bütün gök cisimleri benim buyruğumda."[492]

Vatikan'ın 1974'te yayınladığı "Ötanazi Üzerine Beyanname" de; *Yaşam Allah vergisidir ve öte yandan ölüm kaçınılmazdır; bu yüzden, ölüm anının gelişini hiçbir surette hızlandırmadan, ölümü tam bir sorumluluk ve onur ile kabul edebilmemiz gerekir. Şu bir gerçektir ki ölüm bizim yeryüzüne ilişkin olan varlığımızın sona erdiğini gösterir, ancak aynı zamanda o ölümsüz yaşama kapı açar. Bu yüzden, herkesin insani değerler ışığında kendisini bu olaya hazırlaması gerekir ve Hristiyanların ise iman ışığında daha da çok hazırlanması gerekir.*[493]

Hıristiyanlık dünyasının ruhani liderliğini üstlenen Papa başkanlığında toplanan 1980 yılında II. Vatikan Ekumenik Konsüller Bileşiminde ötanazi konulu bir deklarasyon yayınlanmıştır. Diğer dinlerin birçoğunun da kendileriyle aynı görüşü savunacağını belirten deklarasyon ile piskoposlara, hizmetinden sorumlu oldukları müminlere bu alanda doğru öğretiyi vermelerinde yardımcı olmak ve onlara ötanazi ile ilgili sivil yetkililere sunmaları için fikri doküman sağlamayı amaçlamışlardır.[494]

Şöyle ki; insan yaşamı bütün iyiliklerin temelidir ve insanın her eyleminin ve tüm toplumun gerekli kaynak ve şartıdır. Çoğu insan yaşamı kutsal olarak algılar ve hiç kimsenin yaşamını kendi rızası ile yok etmemesi gerektiği düşüncesini taşır. Ancak müminler yaşamayı daha büyük bir şey olarak Allah sevgisinin bir armağanı olarak algılar ki insanlar bu armağanı korumak ve verimli kılmak ile yükümlüdür.[495]

Günümüzde, Hıristiyan mezhepleri arasında pasif ötanaziye yönelik olumlu düşünceler ve gelişmeler olsa bile genel olarak ötanazinin olumsuz yönde olduğu ve uygulamanın onaylanmadığı söylenebilir.[496]

3.4.2. Semavi Olmayan Bazı Dinlerde Ötanazi

3.4.2.1.Hinduizm'de Ötanazi

Hinduizm, yaşayan en eski din olarak kabul edilir. Bu din hiçbir belirli peygamber tarafından kurulmamıştır ve öğretileri hiçbir belirli grup tarafından düzenlenmemiştir. Hinduizm'in kaynakları kutsal kabul edilen metinleridir. Bu kutsal metinler; Şrutiler, Smiritiler, İtihasalar, Puranalar, Agamalar, Darşanalar'dır.[497]

Hintliler, kutsal metinlerin doğaüstü varlık veya Tanrısal güçlerle ilgili olduğuna inanmaktadırlar. Rishi adı ile anılan bilgeler kutsal metinleri sözlü olarak

---

[492] İncil, Yeşaya 45/9-12.
[493] Austin Flannery, "Ötanazi Üzerine Beyanname", (Çev. Osman Taştan), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.43, S.2, s.412.
[494] Güven, **a.g.e.** s.64.
[495] Güven, **a.g.e.** s.64.
[496] Özdemir, **a.g.m.** s.106.
[497] A. Ranjan Mohapatra, "Hinduizm", **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** (Çev. Hidayet Işık) C.13 S.13, 2002, s.215.

aktarmaktadırlar. Kutsal metinler gizlidir ve herkese öğretilmezler. Kutsal metinleri rishilerden başkası kişilere aktaramazlar.[498]

Hindu kutsal kitabı Bhagavad Gita'da ölümün, doğum, yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünün bir aşaması olduğu belirtilmektedir. Mahabaharata'da Yudhisthir'in sözleri de destanda alıntı olan: "ölümlü olduğunun farkında olan insanın, ölümünü kandırabileceğini deneyimlemek için ömrünün uzatması ve bu amacı gerçekleştirmek için elinden geleni yapması son derece şaşırtıcıdır."[499]

Hinduizm, dünyanın bir tuzak olduğunu ve ruhun ondan kurtulmaya çalıştığı düşüncesini öne çıkarmaktadır.[500] Ölüm sırasında ruh, yetileri kaldırmakta, dokuz açıktan biri ile bedeni terk etmektedir.[501] Ruhun bir sonraki bedene geçmesi için ruhun maddi olan vücuttan kurtulması gerekir. Bedenin ölümü ile atman, tenasüh yoluyla başka bir hayata doğabilmektedir. Ancak atman[502] için amaç, sonsuz yeniden doğuş çemberi olan samsaradan kurtulmaktır.[503] Hinduizm'de ideal ölüm bilinçli bir ölümdür ve bu zihinsel uyanıklığı azaltıyorsa palyatif tedavinin son olacağı anlamına gelmektedir. Bir insanın ötanaziyi seçmesine olanak tanıyan zihinsel durum, yeniden doğuş sürecini etkileyebilir. Çünkü insanın son düşünceleri bu süreçle ilgilidir.[504]

Hayat ve ölüm, Hinduizm'de birbirini tamamlayan bir süreçtir. Ancak bazı olaylar, bu doğal akışı bozmaktadır. Ötanazi de bu akışı bozan durumlardan bir tanesidir. Hinduizm, ötanazi için *tercihte özgürlük* ifadesi kullanılmaktadır. Bunun anlamı, kişinin tedavi edilmeyen bir hastalık veya aşırı yaşlılıkla karşı karşıya geldiğinde ızdırap ve acı çekmek yerine kendini öldürmek istemesi anlamına gelmektedir.[505]

Ötanazi ile ilgili iki Hindu görüşü vardır. Bunlar;

1. *Bir insanın ağrılı hayatına son vererek ona yardım etmek iyi bir iş sayılır ve böylece ona karşı ahlaki sorumluk tamamlanmış olur*
2. *Bir insanın hayatına son vermeye yardım ederek acılarını dindirebiliriz, fakat ölüm ve tekrar doğum dairesinde gelişen zamanlamayı bozmuş oluruz. Bunu yapmak iyi değildir. Onlar ötanazi ile hastanın Karmasında yerleşen işgale müdahil olmuş olurlar.*[506]

---

[498] Şengül Demirel, Hinduizm'in Tarihsel Serüveni, **SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi,** Y.4, S.18, Aralık 2017, s.565.
[499] Mousumi Kalita, "Euthanasia: A Comprehensive Analysis Indian Perspective", **International Journal Of Law: "Law And World",** C.10, S.4, Aralık 2024, sy.25.
[500] Yakup Özkan, "Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötanazi", **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C.3, S.2, s.196.
[501] Louis Renou, **Hinduizm**, İstanbul: İletişim Yayınevi, 1993, s.52.
[502] Atman: İnsan dahil her şeyin özü demektir. Ali İsra Güngör-Cemil Kutlutürk, Upanişadların Temel Kavramları, Getirdiği Yeni Yaklaşımlar ve Hint Dini ve Felsefi Dünyasına Katkıları, **Dini Araştırmalar Dergisi,** C.12, Eylül- Aralık 2009, s.38.
[503]Sümer, **Hint Dinleri…,** s.74.
[504] Namita Nimbalkar, "Euthanasia: The Hindu Perspective", **National Seminar on BIO ETHICS,** January 2007, s.38.
[505] Sümer, **Hint Dinlerinde…** s.76.
[506] Kalkan, **a.g.m.** s.19.

3.4.2.2.Budizm'de Ötanazi

Budizm, M.Ö. 6.yüzyılda Kuzey Hindistan'da dünyaya gelen Buda'nın öğretilerine dayalı olarak ortaya çıkmış olan ve büyük inanç sistemleri arasına giren dini bir hareketin adıdır. Yani Buda'nın Hindistan'da kurduğu din ve felsefe sistemi olarak adlandırılabilir.[507]

Budizm, yaşamdaki acı ve ızdıraplardan kişinin ancak kendi çabalarıyla kurtulabileceğini savunmaktadır. Budizm'e göre kurtuluş bazı hakikatleri kabul etmeye bağlı olarak gerçekleşir. Bu açıdan dört hakikat öne çıkar. Birincisi, yaşamın acılarla dolu olduğu, ikincisi, bu acı ve ızdırapların nedeninin arzu olması, üçüncüsü, hakikate göre acıları ortadan kaldırmak, bunları istemekten vazgeçmeye bağlıdır. Ve son olarak arzuların üstesinden gelmek Sekiz Dilimli Yolu takip etmekle olur.[508] Böylece bu aşamaları içselleştiren ve uygulayabilen kişiler, arzularını terk ederek Samsara çarkından kurtularak Nirvanaya ulaşabilir. Bu anlamda Sanskritçe bir sözcük olan Nirvana "ateşin sönmesi ya da tükenmesi" şehvetten kurtuluş demektir.[509]

Budizm yaşamın nihai bir değer ya da temel ilke olduğuna ve yaşamın başka değerler uğruna feda edilmemesi gerektiğine inanır. Yaşam temelde değerli kabul edilir ve merhamet, dostluk veya herhangi bir değer için vazgeçilmemelidir.[510]

Budizm ötanazi konusunda kasıtlı öldürmenin yasak olması anlamında çoğu Budist tarafından reddedilir. Bu acıyı dindirme yönündeki şefkatli bir niyetle desteklendiğinde bile geçerlidir. Bu açıdan Budizm Orta Yol ilkesine (majjhima patipada) bağlı kalmaktadır ve ötanazi yasağı yaşamın her ne pahasına olursa olsun uzatılması gerektiği doktrini olan vitalizme bağlılık anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla sonun yaklaştığı durumlarda tıbbi müdahalenin geri çekilmesi ahlaksızlık olarak değerlendirilmez.[511]

Budistlerin çoğu gönüllü olmayan ötanaziye karşıdırlar. Ancak gönüllü ötanazi hakkında net görüşler sergilemezler. Genel olarak gönüllü ötanazi yanlıştır. Çünkü bu kişinin ruh halinin kötü olduğu anlamına gelmektedir ve fiziksel acıya neden olan zihinsel acıya kişi kendi izin verir. Meditasyon ve ağrı kesiciler zihinsel acıyı dindirerek ötanazi ve intiharı gereksiz kılar.[512] Bu nedenle Budizm ötanaziye izin vermez. Bir kişiyi kasten öldürmek, kişi bunu kendisi istese bile yanlıştır.[513] Ayrıca Budizm'de ruh kutsal sayılır ve çekilen acıların ruhu olgunlaştıracağına inanıldığı için ötanaziye sıcak bakılmaz.

---

[507] Ahmet Güç- Ekrem Sert, "Budizm'de Dört Temel Gerçek, Sekiz Dilimli Yol ve Nirvana", **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,** C.5, S.12, Haziran 2020, s.7.
[508] Sümer, **Hint Dinleri…,** s.78.
[509] https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/nirvananibbana#:~:text=Budizm'de%20nihai%20kurtulu%C5%9F%20i%C3%A7in,da%20%C5%9Fehvetten%20kurtulu%C5%9F%E2%80%9D%20anlamlar%C4%B1na%20gelir. (E.T. 23.01.26)
[510] Subrata Chatterjee, "Euthanasia and Compassion Argument: A Buddhist Approach", **International Journal of Humanities & Social Science Studies,** C.9, S.4, Temmuz 2023, s.90.
[511] Damien Keown, "End of Life: The Buddhist View", **Viewpoint, Lancet 2005;366,** s.955.
[512] Kalkan, **a.g.m.** s.17.
[513] Chatterjee, **a.g.m.** s.90.

3.4.2.3.Caynizm'de Ötanazi

Caynizm, ataerkil yapının egemen olduğu sosyo-kültürel bir coğrafyada Hint alt kıtasında oluşmuş dini yapıdır. Bölgede erkek egemen anlayışınla kadının babasına, kocasına veya oğluna bağımlı bir yaşam sürmesi beklenmektedir.[514]

Caynizm'de ötanazi dolaylı bir şekilde teşvik edilmiştir. Bu dinin yüce yaratıcı anlayışını reddetmesi, dünyayı geçici görmesi, insanın zavallı, yalnız ve çaresiz olduğunun öne çıkarılması, maddenin ruhta karmik birikim oluşturduğu gerekçesiyle herkesin kurtuluşa ulaşamayacağı ilkesi ve katı züht yaşamını önermesi vb. karamsar anlayışlar sebebiyle ötanazi ilgi görmüştür. Caynizm, Ahimsa prensibi içinde aktif ötanaziyi yasaklamış ancak pasif ötanazinin uygulanmasına karşı çıkmamıştır.[515]

3.4.2.4.Satanizm'de Ötanazi

Satanizm, şeytana Tanrı diye tapma faaliyetidir. Yahudi ve Hıristiyan geleneğine ve dini tahakkümüne, özellikle de Hıristiyanlığa karşı başlatılmış reaksiyonun adıdır.[516]

Satanizm, şeytanın en önemli özelliği olan muhalefet ve başkaldırmayı esas alır, dinin ve dini olan her şeyin karşısında, ancak Tanrı'nın karşısında olanın yani şeytanın yanında yer alan harekettir.[517] Modern Satanizmin öncülerinden Anton Le Vay'dır. Modern Satanizm'de genel anlamda tek bir varlık olarak mevcut olan şeytan kabul edilmez. Şeytanı insanın içindeki istekler, dinsel ve ahlaksal baskılardan kurtulma isteği ve isyan duygularının uyanışı gibi durumlar için birleşik bir sembol olarak kabul edilir.[518]

Satanizmin, Teistik Satanizm ve LaVeyan Satanizm olmak üzere iki türü vardır. teistik Satanizm şeytanı ilahi varlık olarak görürken, LaVeyan Satanizm, ateist felsefeye dayanmakta ve doğaüstü varlığa inanmayı reddetmektedir. Bireysel özgürlük, haz ve kişisel sorumluluk gibi konulara odaklanır.[519]

Ötanazi anlamında Satanizm'de intihar şeytana ibadet olarak görülmekte kişisel özgürlüğün ifadesi olarak ötanaziye olumlu bakılmaktadır.

3.5. Ötanazi ile Bağlantılı Kavramlar

[514] Nuh Yılmaz, "Caynizm'de Manastır Hayatının Tartışmalı Öznesi Kadın ve Kurtuluş/Mokşa", **Amasya İlahiyat Dergisi,** Haziran 2022, s.433.
[515] Sümer, **Hint Dinleri…,** s.84-85.
[516] Nasuh Günay, "Şeytana Tapmada Modern Yol Satanizm", **Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları-** Y.1, S.2, 1999/2, s.112.
[517] Ahmet Güç, "Satanizm Misyonerliği ve Kimliğini Arayan Gençliğimiz", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 2003/7, s.40.
[518] Bülent Kısa, **Bilinmeyen Yönleriyle Satanizm,** İstanbul: Gençlik Kitabevi, 2004, s.20.
[519] Özdemir, s.111.

3.5.1. Kürtaj

Türk hukukunda kürtaj, yasal düzenlemelerde ve öğretide farklı şekillerde ifade edilmiştir. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun "gebeliğin sonlandırılması" şeklinde düzenlerken, başka yasal düzenlemelerde "rahim tahliyesi" gibi kavramlara yer verilmiştir.[520]

Gebeliğin sonlandırılması amacıyla yapılan kürtajın yapılma sebepleri farklılık oluşturur. Bunlardan birkaç tanesi, istenmeyen gebelik, anomalili gebelik, anne karnında canlılığını yitirmiş ama daha düşük olmamış gebeliklerin sonlandırılmasıdır.[521]

2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun'un "Nüfus Planlaması" başlıklı madde 2/3-4'e göre; *Gebeliğin sona erdirilmesi ve sterilizasyon, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu Kanunun öngördüğü haller dışında gebelik sona erdirilemez ve sterilizasyon veya kastrasyon ameliyesi yapılamaz.*

2827 Sayılı Kanun'un 5.maddesi ise gebeliğin sona erdirilmesini düzenler.[522] Gebelik onuncu haftadan sonra tıbbi bir zorunluluk olmadıkça sonlandırılamaz.

TCK "Çocuk Düşürtme" başlıklı 99.maddeye göre; *1. Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*

2. Tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur.

---

[520] Tansu Sayar ve Yasemin Kılıç Öztürk, "Türkiye'de Uygulanan Kürtajda Eşin Rızasını Alma Zorunluluğu ve Amerikan Yargısından Bir Örnek: Planned Parenthood of Southeastern Pennslyvania V. Casey Kararı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.20, S.1, 2018, s.323.

[521] Selma Özkan, "Kürtaj Yöntemi ve Komplikasyonları", **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, Sonbahar 2012, s.38.

[522] *Gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine rahim tahliye edilir.*
Gebelik süresi, on haftadan fazla ise rahim ancak gebelik, annenin hayatını tehdit ettiği veya edeceği veya doğacak çocuk ile onu takip edecek nesiller için ağır maluliyete neden olacağı hallerde doğum ve kadın hastalıkları uzmanı ve ilgili daldan bir uzmanın objektif bulgulara dayanan gerekçeli raporları ile tahliye edilir.
Derhal müdahale edilmediği takdirde hayatı veya hayati organlardan birisini tehdit eden acil hallerde durumu tespit eden yetkili hekim tarafından gerekli müdahale yapılarak rahim tahliye edilir. Ancak, hekim bu müdahaleyi yapmadan önce veya mümkün olmadığı hallerde müdahaleden itibaren en geç yirmidört saat içinde müdahale yapılan kadının kimliği, yapılan müdahale ile müdahaleyi icabettiren gerekçeleri illerde sağlık ve sosyal yardım müdürlüklerine, ilçelerde hükümet tabipliklerine bildirmeye zorunludur.
Acil müdahale hallerinin nelerden ibaret olduğu ve yapılacak ihbarın şekil ve mahiyeti ile sterilizasyon ve rahim tahliyesini kabul edenlerden istenilecek izin belgesinin şekli ve doldurulma esasları, bunların yapılacağı yerler, bu yerlerde bulunması gereken sağlık ve diğer koşullar ve bu yerlerin denetimi ve gözetimi ile ilgili hususlar çıkarılacak yönetmelikte belirtilir

TCK'na göre ise kürtaj için "çocuk düşürtme" ifadesini kullanarak, cezai yaptırım halini düzenlemiştir.

Kürtaj konusundaki en önemli tartışmaların başında ceninin kişilik hakkına sahip olup olmadığı mevzusudur. Bu konuyla ilgili olarak kürtaj hakkını savunanlar kişilik hakkının doğumla başladığını ve hamileliğin erken evrelerinde ceninin bir kişi sayılamayacağını savunmuşlardır. Yaşama hakkı üzerinden kürtaja karşı çıkanlar ise yaşamın kutsal olduğunu ve cenininde insan olarak yaşama hakkı olduğunu savunurlar.[523]

Doğmamışın hakkı konusunda alanın genişliği nedeniyle etik, hukuki, siyasi, dini anlamda farklı düşünceler vardır. Doğmamış bile olsa fetüsün belli hakları olabileceği bilimsel ve toplumsa çevrelerce tartışılmaktadır.[524]

Embriyoların yaşam hakkına ilişkin açık bir anayasal dayanak bulunamazsa, anayasal durum onlar için iki kat daha fazla elverişsiz hale gelir. Çünkü o zaman tüm yasak koruma düzenlemeleri, doğmuş kişilerin ekonomik yaşam, bilim ve özel hayat ya da sağlık haklarının sınırlamalarına tabi olur.[525]

Kürtaj, hukuk, felsefe ve etik açıdan incelenmesi gereken bir konudur. Kadın hakları açısından, 'hakların yarışması' olarak ifade edilen, kadının özgürlüğünün ceninin yaşam hakkından üstün olduğu görüşü, daha çık gelişmiş ülkelerde benimsenir. Bu açıdan kürtaj, en doğal haklardan biri olarak görülür.[526]

AİHM'nin A, B, ve C *v.* İrlanda kararında, İrlanda'da yaşan üç kadın İrlanda'da kürtajın yasağı üzerine başvuruda bulunmuştur. Olaya göre; *olayların olduğu dönemde üç başvurucu da İrlanda'da oturuyorlardı; üçü de kazayla hamile kalan başvurucular kişisel şartlarının çocuklarını dünyaya getirmeye uygun olmadıklarını düşündüklerinden kürtaj yapmaya karar vermişlerdir. Bekâr ve işsiz olan birinci başvurucu başka yerlere yerleştirilmiş dört küçük çocuğa sahipti. Bu başvurucunun anlattığına göre, başvurucu başka bir çocuğa sahip olmanın mevcut çocuklarının muhafaza hakkını alma şansını ve alkole olan bağımlılığını yenme konusundaki çabalarını tehlikeye atmasından korktuğu için kürtaj yapmaya karar vermiştir. İkinci başvurucu bir çocuğu tek başına büyütmeye hazır değildi. Başta doktorları ona dış gebelik durumunun söz konusu olabileceğini söylemiş ancak bu teşhis kürtaj yapmadan önce yalanlanmıştı. Kanser olan üçüncü başvurucu doğum yapmasının hayatı için tehlikeli olup olmadığı ve ceninin hangi ölçüde, hamile olduğunu öğrenmeden önce gördüğü ve gebeler için tavsiye edilmeyen, tıbbi tedaviden etkilenmiş olabileceği konularında tıbbi bir görüş alamadığını ileri sürmektedir. İrlanda'daki sınırlamalardan dolayı, üç başvurucu da İngiltere'deki özel bir klinikte kürtaj yapmak ve gereksiz yere pahalı, karmaşık ve travmatik olarak*

[523] Bilgehan Arifoğlu, "Türkiye'de Kürtajın Etik Açıdan İncelenmesi"**, TBB Dergisi,** 2020 (150), s.124.
[524] Çağatay Üstün, **Kürtajın Etik Boyutları (Tıp, Etik, Hukuk Boyutuyla Kürtaj)** (Ed. Çağatay Üstün), İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, Mayıs 2015, s.12-13.
[525] Peter Pernthaler, "Menschenrechte und Schutz des Embryos. Volles Recht auf Leben?" **Institut für Medizinische Imago Hominis, Anthropologie und Bioethik, Wien**, C.12, S.2, 2005, s.120.
[526] Bilgehan Arifoğlu, "Türkiye'de Kürtajın Etik Açıdan İncelenmesi"**, TBB Dergisi** 2020 (150), s.124.

nitelendirdikleri bir süreçten geçmek zorunda kalmışlardır. Birinci başvurucu bir tefeciden borç para almak zorunda kalmıştır. Üçüncü başvurucu, gebeliğin başında olmasına rağmen, tıbbi takip gerektirdiği ve kendisinin de İrlanda'da oturduğu gerekçesiyle, ona ilaçla kürtaj (ilaçlarla çocuğun düşürülmesi) yapmayı kabul edecek bir klinik bulamadığını ve sekiz hafta beklemeden sonra da cerrahi bir kürtaj yapmak zorunda kaldığını ileri sürmektedir. Bütün başvurucular İrlanda'ya döndüklerinde komplikasyon yaşadıklarını ancak kürtajla ilgili sınırlamalardan dolayı bir doktora görünmeye korktuklarını ifade etmektedirler.[527]

İrlanda'da kürtaj yaptırmanın yasak olmasına karşılık kürtaj için başka ülkelere gitme yasağı kalkmıştır. Başvurucular AİHS'nin *Özel ve aile hayatına saygı hakkı* başlıklı 8.maddesini referans göstererek başka bir ülkede kürtaj yaptırmak zorunda olmanın utanç verici ve küçültücü olduğundan bahisle başvuruda bulunmuşlardır. AİHM, 8.maddenin doğrudan kürtaj hakkını kapsamadığını ancak özel yaşam hakkı olarak incelebilir olduğu hakkında karar vermiş ve buna ek olarak, üçüncü başvurucunun 'kanser hastası' olması sebebiyle yaşam tehlikesi bulunduğu için kürtaj izni verilmemesini AİHS'nin 8.maddesinin ihlal edildiği yönünde karar vermiştir.

Türkiye'de ise kürtaj yasağı yoktur. Yapılan araştırmalarda Türkiye'de kürtajın yasal olmasının kürtajın yaygınlığı üzerinde arttırıcı bir etkisi olmadığı, kürtajın gebeliği önleyici yöntem kullanımına alternatif bir seçenek olmadığı, aksine kadınların nezdinde en son çare olarak görüldüğü ortaya konulmuştur.[528]

Kürtajın hem kadının yaşam hakkı hem de ceninin yaşam hakkı bağlamında günümüzde birçok alanda tartışmalar sürmektedir. Bazı çevrelerce kürtajı, kadın hakkı ve birtakım sebeplerle savunulurken bazılarında ise ceninin de yaşam hakkı olduğu konusunda ısrar ederek kürtaja karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşler doğrultusunda bazı ülkelerde kürtaj yasakken bazı ülkelerde ise yasaldır.

Kürtaj, insan hakları açısından değerlendirdiğimizde ceninin yaşam hakkını gözetmekle birlikte kadın hakları tarafında ise hem vücut bütünlüğü üzerindeki hakkı hem de kadının özgür iradesi yönünde çelişkiler taşımaktadır. Kanaatimiz birçok sebebe dayalı olarak kürtajın yasallığı yönündedir.

3.5.2. Açlık Grevi ve Ölüm Orucu

Açlık grevi, belirli amaçlara ulaşmak için yemek yememeyi bir eyleme dönüştürmektir. Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün yasal yollarından biridir. Ancak vücut bütünlüğüne zarar vermeye başladığı andan itibaren meşruiyetini

---

[527] A, B, ve C *v.* İrlanda Kararı, https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22k%C3%BCrtaj%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-118789%22]}

[528] Alanur Çavlin, Sabahat Tezcan ve Banu Ergöçmen, "Kadınların Bakış Açısından Kürtaj"**, Nüfus Bilim Dergisi**, 2012/34, s.52.

yitirir. Açlığa dayanma sınırının ilerisi durumda beslenmenin hala reddedilmesinde ise açlık grevine müdahale sorunu oluşur.[529]

Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 4.maddesine göre tıbbi müdahale; *Tıbbi müdahale: Tıp mesleğini icraya yetkili kişiler tarafından uygulanan, sağlığı koruma, hastalıkların teşhis ve tedavisi için ilgili meslekî yükümlülükler ve standartlara uygun olarak tıbbın sınırları içinde gerçekleştirilen fizikî ve ruhî girişimidir.*

Buna karşılık tedaviyi reddetme kapsamında değerlendirdiğimizde yine Hasta Hakları Yönetmeliğinin 25.maddesine göre; *Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir.* Buradan çıkarabileceğimiz sonuca göre açlık grevi yapan bir kişinin bu süreci devam ettirme hususunda göstereceği direnç, tedaviyi reddetme boyutuna ulaşabilir.

Ancak vücut bütünlüğüne zarar verecek açlık grevine müdahale edilmesine emredilmesi durumunda, yetkili merciin emri, Anayasanın kişilere kendi vücut bütünlüğüne zarar verme hakkı tanımamış olma sebebiyle hukuka uygun olarak değerlendirilecektir.[530]

Bununla birlikte 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 82/2.maddesine göre; *Beslenmeyi reddederek açlık grevi veya ölüm orucunda bulunan hükümlülerden, birinci fıkra gereğince alınan tedbirlere ve yapılan çalışmalara rağmen hayatî tehlikeye girdiği veya bilincinin bozulduğu hekim tarafından belirlenenler hakkında, isteklerine bakılmaksızın kurumda, olanak bulunmadığı takdirde derhâl hastaneye kaldırılmak suretiyle muayene ve teşhise yönelik tıbbî araştırma, tedavi ve beslenme gibi tedbirler, sağlık ve hayatları için tehlike oluşturmamak şartıyla uygulanır.*

Düşünce özgürlüğünün bir sonucu olan açlık grevine müdahale Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere, açlık grevi ya da ölüm orucunda bulunan kişiye hayati tehlikesi olması halinde tıbbi müdahalede bulunulabilecektir.

Ölüm, kelime anlamı olarak, canlılığın geri dönüşü olmayacak biçimde sonlandırılmasına denir. Kişinin kalbinin ve beyninin fonksiyonlarının durduğu andır.[531]

Ölüm orucu sonunda ölüm olacağı öngörüsünün olduğu bir olgudur. Gıda alımı kısmen veya tamamen iradi olarak durdurulmasıdır.[532]

---

[529] Metin Feyzioğlu, "Açlık Grevi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.43, S.1, Y.1993, s.157, 168.
[530] Feyzioğlu, **a.g.m**. s.167.
[531] Özkara, **a.g.e**. s.15-16
[532] Ömer Ömeroğlu, **"**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında; Hükümlü, Tutuklu ve Gözaltındakilerin Açlık Grevi, Ölüm Orucu ve Müdahale Sorunu", **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.15, S.3-4, 2011, s.84.

Ölüm orucu fiilinin hukuken değerlendirilebilir ilk sonucu, içerdiği şiddettir. Kendi bedenini ölüme yatırma fiilinin maddi içeriğini, eylemcinin kendisine yönlendirdiği şiddet oluşturmaktadır. İkinci sonucu ise, sivil itaatsizlik eylemlerinde görülen kamusal çağrıdır.[533]

Ölüm orucu, açlık grevinin en son aşamasıdır. Açlık grevinde, grev dönüşümlü olarak belli sıvı ve gıda takviyesi alarak devam etmektedir. Ölüm orucunda ise kişi beslenmeyi tamamen bırakmaktadır. Ölüm orucu süresi kişiden kişiye değişse de sonucu ölümdür.[534]

3.5.3. İntihar

İntihar (özyıkım) insanın kendisine yönelttiği şiddet eylemidir ve kişinin kendi iradesiyle hayatına son vermesidir. İntihar, savaşçı ilkel toplumlarda 'kahramanlık, cesaret ve yiğitlik' olarak görülmüştür.[535]

İntihar, bireyin topluma yönelttiği suçlama olarak görülebilecek bir eylemdir. Araştırmalarda bireysel ve toplumsal özellikler taşıyan intihar için daha çok dış etkenlerden ziyade bireyin içerisindeki nedenlere odaklanılmıştır. Bu nedenle psikolojik vakalar olarak nitelendirilmiştir. Sosyolojik açıdan ise intiharların bireysel taraflarından çok insan grupları üzerindeki etkisine odaklanır.[536]

İntihar nedenleri, hüzün kaynaklı depresyon, melankolik yapı, dehasal itkilerinin kuraklaşması, yaratıcı atılımların sönmesi gibi sebeplerden kaynaklanabilir.[537] Kişi, intihar etmek zorunda kalmış olduğunu düşünse de intihar konusunda nihai karar vericidir. Keyfi olarak gerçekleşmeyen intihar eylemi, çıkmazlar etrafında şekillenir. Bireyin yaşama isteğinin ölme isteğine yenik düşmesi ile hayata tutunma çabaları yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan intihar bir çıkış yolu olarak görülmektedir.[538] Ayrıca intihar düşüncesi kişilerin olumsuzluklar karşısında belirli hedeflere yönelmekten vazgeçilmesini vurgular.[539]

İntihar, geniş kapsamı olan sosyal, duygusal ve ekonomik sonuçları olan halk sağlığı sorunudur. Dünya genelinde yılda 720.000'den fazla intihar olayı olduğu tahmin edilmektedir. 10 Eylül Dünya İntiharı Önleme Günü olarak ilan edilmiştir. Bunun

---

[533] Mustafa Bayram Mısır, "Direnme Hakkı, Şiddet ve Ölüm Orucu Üzerine Bir Değini"**, Ankara Barosu Dergisi,** S.1, Y.65, Kış 2007, s.41-42.
[534] Murat Sevinç, "Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak: Açlık Grevi"**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 57-1, s.113.
[535] İbrahim Balcıoğlu ve Yeşim Abanoz, "Madde Bağımlılığı, İntihar, Sanık Psikolojisi"**, Dirim Tıp Gazetesi**, S.1, Y.84, 2009, s.17.
[536] Ayşe Köse ve Fatih Arslan, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar"**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.43, S.1, Haziran 2019, s.2.
[537] Ravana Bayova- Gül Çörüş, "Yaratıcı Kişilerde İntihar Davranışının Kuramsal Gözden Geçirilmesi"**, Journal of Medical Sciences** 2021, 2(3), s.12.
[538] Sait Yıldırım, **Türkiye'de İntihar,** 2.b. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024, sy.5.
[539] Burcu Pınar Bulut ve Hatice Demirbaş, "Kırılma Noktası: İkinci Nesil İntihar Kuramları"**, Nesne Psikoloji Dergisi,** 9(20), 2021, s.429.

nedeni küresel olarak intihar sorununa dikkat çekmek ve intiharın önlenebilir olduğu mesajını yaymaktır.[540]

Türkiye'de 2024 yılında 4.460 insanın intihar ederek yaşamına son verdiği görülmektedir. Bu vakaların %78,5'ini erkekler oluştururken, %21,5'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Yaş grupları değerlendirildiğinde, en yoğun intihar vakası 25-29 yaş (%13,7), 20-24 yaş (%13,1) ve 30-34 yaş (%12,4) aralıklarında olduğu gözlenmiştir.[541]

İntihar vakalarında çeşitli sebepleri olabileceği gibi kişilerin yaşadığı ülkelerdeki savaş, şiddet, baskı gibi nedenlerle yaşadığı psikolojik şiddet sonucuyla da pek çok kişi yaşamına son vermektedir. Buna örnek verecek olursak, İsrail- Filistin savaşında İsrail ordusu Givati Yedek Tugayı'nda görev yapan 28 yaşındaki subay, Gazze'de işlenen savaş suçlarından dolayı yaşadığı psikolojik baskı sebebiyle intihar etmiştir. Yakın Doğu Haber'in paylaşımına göre; *7 Ekim 2023'te Gazze yerleşimlerindeki çatışmalara katılmasının ardından 'ciddi psikolojik sorunlar' yaşamaya başladığı ve sonrasında Gazze Şeridi içindeki kara operasyonlarında benzer zihinsel sıkıntıların sürdüğü aktarıldı. Aksa Tufanı Operasyonu'nun ilk gününde Gazze yerleşimlerindeki çatışmalarda yaşadığı yoğun zihinsel travmanın sonrasında intihar etti. İsrail verileri 18 aylık dönemde ordu içinde 279 intihar girişimi olduğunu ve bu süreç içinde 36 askerin intihar sonucu öldüğünü ortaya koydu.*[542]

Toplumun intihar olgusu üzerindeki etkisi azımsanmayacak kadar olsa da kişiyi intihara sürükleyen başkaca etmenler, ölme hakkının tanınmadığı, ötanazinin yasal olmadığı bir yerde şiddetli acı ve ızdırap içinde yaşayan ve başka bir seçeneği olmayan kişi, intiharı ötanaziye alternatif bir seçenek olarak görür.[543]

Ceza hukuku açısından değerlendirdiğimizde, suçun hem mağduru hem de faili aynı kişi olamayacağı sebebiyle kişinin intihar etmesi suç olarak değerlendirilemez ve intihar eden kişiye ceza verilmez. Ancak semavi dinler açısından intihar yasaktır ve ölümden sonra intihar eden kişinin cezalandırılması mutlak görülmüştür.

3.5.4. Hekim Yardımlı İntihar

Hekimlerin, yaşamlarına son vermeleri için yardım talep eden hastaların artmasıyla sıkça gündeme gelen bu konu, insan hakları açısından da tartışmalara neden olmuştur. Burada ortaya çıkan soru, hastanın kendi ölümü üzerindeki tasarruf yetkisine sahip olup olmadığı ve varsa eğer bunun sınırının ne olduğudur. "Ölme hakkı" kapsamında

---

[540] World Suicide Prevention Day Camping Pact 10 September, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.iasp.info/wp-content/uploads/IASP-WSPD-Campaign-Pack-2025.pdf (E.T. 28.01.26)

[541] Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Toplum İçin Bilgilendirme Dizisi (2024/2025-76) Dünya İntiharı Önleme Günü 10 Eylül 2025, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/intiharionleme2025.pdf (E.T. 28.01.26)

[542] https://ydh.com.tr/d/32968/israil-givati-subayi-gazze-travmasi-sonrasi-intihar-etti (E.T. 12.12.25.)

[543] Selcen Özdemir, **Yaşama Hakkı Kapsamında Türk Ceza Hukukunda Ötanazi,** Ankara: Yetkin Yayınları, 2025, s.73-74.

hekim yardımlı intiharda hastanın ölüm zamanını ve usulünü seçme hakkı olarak da ifade edilebilir.[544]

Hastanın açık istemiyle hekimin hastaya kendisini öldürebilmesi için gerekli bilgi ve malzemeyi sağlamasından sonra öldürücü enjeksiyonu vb. yapma işleminin hastanın bizzat kendisinin gerçekleştirmesidir. Bu işlem enjeksiyon olabileceği gibi düzenek yardımı ile de gerçekleştirilebilir.[545] Ötanazi de ise işlemi hekimin bizzat kendisi gerçekleştirir.

Hekim yardımlı intihar aktif ötanazinin bir türüdür. Hastanın bir başkasının yardımıyla intihar etmesidir. Hekimler, ölmek isteyen hastaya öldürücü etkili bir ilaç reçete eder ve bu ilacın teminini sağlaması bu kapsamdadır. Ancak burada ölüme yol açan ilacı hasta alır. Hekim ilacı reçete etmesinin ardından devreden çıkar. Hasta aslında intihar eder fakat bunu doktorun yazdığı ilaç ile gerçekleştirir. Burada bunu talep eden hastanın rızası ve bu rızada bulunmak için fiil ehliyetinin olması şarttır. Diğer bir şart da intihara yardım eden hekimin bu eylemde kişisel bir menfaatinin olmaması gerekir.[546]

Türkiye'de hekim yardımlı intihar da ötanazi gibi yasaktır. 5237 Sayılı TCK'nun 'intihara yönlendirme başlıklı madde 84/1'e göre değerlendirildiğinde; *Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.* Kapsamında değerlendirilir. Çünkü intihara yönlendirme suçu herkes tarafından işlenebilen bir suçtur ve bunu hekimin gerçekleştirmesi bu durumu değiştirmeyecektir.

Bir hekim, hastanın rızası bulunsa dahi ölümünü gerçekleştirecek yardımda bulunması ya da bunun için yol göstermesi halinde Ceza Kanunu'na göre suç işlemiş sayılır. Ve bunun yukarıda belirtildiği üzere cezai yaptırımı vardır.

3.6. Ötanazi Hakkında Görüşler

3.6.1. Ötanaziyi Destekleyen Görüşler

Acıların dindirilemediği ve devasının bulunamadığı hastalıklar, hastanın yaşam kalitesini olumsuz anlamda etkileyerek kişinin ötanazi isteminde bulunmasına sebep olmaktadır. Ötanazinin ne olduğuna yönelik tanımların ortak paydasında kişinin tedavisi mümkün olmayan ölümcül bir hastalık sonucunda acılarına son vermek için

[544] Derya Nur Kayacan, "Almanya'da Yardımlı İntihar", **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** 2023, 5(1), s.84.
[545] Özkara**, a.g.m.** s.107.
[546] İpek Sağlam, "Doktor Yardımlı İntihar ve Bu Konuyu Ele Alan Düzenlemelere Bir Örnek Olarak 'California Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası'nın Değerlendirilmesi"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan**, C.23, 2017, s.563.

"kendi ölümünü istemesi" vardır.[547] Bu bağlamda ötanazinin genel ortaya çıkış sebepleri ve gerekliliği üzerine ötanaziyi destekleyen görüşler oluşmaya başlamıştır.

Ötanaziyi destekleyen görüşlerin temeline insan onuru vardır. İnsan onuru insanın sadece insan olma vasfıyla değerli ve saygıya layık bir varlık olmasından kasıtla sosyal, teolojik, hukuki anlamda boyutları olan bir kavramdır.[548] Bütün temel haklar insan onuru için gerekli olup, insan onurundan kaynaklanır ve onun bağımsız birer parçalarıdır. İnsanın tinsel bir varlık olarak özgür ve bilinçli, bağımsız karar verme yetisi ve çerçevesinde etkili olmasından doğar.[549]

İnsan onuru kavramından hareketle aşırı beden ve zihin engeli halinde, kişinin onuru ile yaşamasının imkan kalmadığında, onuru ile ölmesine müsaade edilmesinin gerekli olduğu ileri sürülmektedir.[550] İnsanlar acı çekerek yaşamak yerine insan onuruna yakışır bir şekilde ve acısız bir yöntemle yaşamlarının sona ermesini istemektedirler.

Bununla birlikte ötanazi uygulamasını savunanların özellikle 20.yüzyılın ilk yarısında ifade ettikleri gerekçe, ölümcül hastalığı bulunan ve şiddetli acılar içinde olan kişilere karşı kayıtsız kalmanın insanlık dışı bir davranış olduğunu savunurlar. Hatta can çekişen birinin isteğini yerine getirmemek bir hekimin sancıyı dindirme mecburiyetine karşı gelmesi olarak nitelendirilmiştir.[551] Öncelik verilmesi gerekenin insanın yararına olan ihtiyaçlarının ve isteklerinin yerine getirilmesidir. Bir insan için ölmeyi talep etmek çok güçtür. Nitekim bu görüşe göre büyük acı ve ızdırap içinde olan kişi için son çare olarak ölüm kalıyorsa bunun yerine getirilmesi insanlık adına faydalı olacaktır.

Hastanın özerkliği kapsamında ise, ayırt etme gücüne sahip hastaların tedavi sürecinin kendi kontrolleri altında seyretmesi gerektiği, kendi hayatları hakkındaki son kararı yine kendilerinin vermesi gerekliliği ile ötanazi meşruluğu ön plana çıkmaktadır.

Merhamet ilkesi boyutunda ise, önlenemez ızdırabın yanı sıra hastanın hak ettiği fayda[552] üzerinden değerlendirilmesidir. Kişinin daha fazla acı çekmesini önlemek onun yararına olacaktır. Şifası mümkün olmayan bir hastalığa yakalanıp acılar içinde olan bir kişinin yaşamına son verilmesi, insanlık vazifesidir.[553]

Ötanaziyi meşru görenlerin bir diğer savunusu, insanın yaşamaya değer bulmadığı bir anda hayattan çekilme yönündeki iradesini kullanabilmelidir. Ayrıca bireyin yanında toplum da bu hakkın sahibi olmalıdır. Bu görüştekiler, toplumun refah düzeyin

---

[547] İhsan Kutlu, Oğuzhan Çavuşoğlu ve Kevser Kübra Uygun, "Ötenazi Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma"**, Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.4, S.2, Temmuz 2018, s.244.
[548] Kahan Onur Arslan, "İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması"**, TBB Dergisi** (120), 2015, s.169.
[549] Zafer Gören, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12, Y.6, Güz 2007/2, s.21.
[550] Akbaş, **a.g.m**. s.11.
[551] Yiğit, **a.g.e**. s.50-51.
[552] Yiğit, **a.g.e.** s.51.
[553] Demirörs- Hızal, **a.g.m.** s.1495.

bireyin refahının önündedir. O vakit ötanaziyi uygulamak toplumun en doğal hakkı olmalıdır.[554]

3.6.2. Ötanazi Karşıtı Görüşler

Kişi, dünyaya gelmeyi kendisi seçmediği gibi ölümünü de belirleme ve seçme şansı olmamalıdır.[555] Bu düşünce temelinde şekillenen görüşler ve bununla beraber gelişen diğer düşüncelerle ötanazinin gayrimeşru olduğu ifade edilmektedir. Bu savunu daha çok dini düşünce ve görüşler çerçevesinde şekillenmiş, insanın üstünlüğü üzerine vurgu yapılmıştır.

Ötanazi karşıtı görüşler yaşamın kutsallığı tezi üzerinde temellenmişlerdir. Yaşamın kutsallığı tezine göre insan yaşamı diğer canlıların yaşamından üstündür ve kutsaldır. İnsan yaşamının kutsal olduğunu Allah söylemektedir. Allah'ın hakimiyetine müdahale etmek, emirlerine uymamak anlamına gelir ve bu kabul edilmez. Bu sebeple öldürme ve intihar yasağı vardır.[556] Yaşamın kutsallığı genel olarak dini temeller üzerine kurulmuştur. İnsanı Allah yarattığı ve üstün kıldığı için değerlidir.

Ayrıca yaşamın dokunulmazlığı ile kişinin yaşamı devlete ve üçüncü kişilere karşı korunurken, kendine yönelik olarak korunmalıdır. Hekim, acıları dindirmek amacıyla da hareket etse, kişinin yaşam hakkını ihlal edemez. Bunun için getirilecek herhangi bir istisna yaşama hakkının dokunulmazlığı ile çelişeceği için kabul görmez.[557]

Bunlarla birlikte yaşımın vazgeçilmezliği ve devredilmezliği, yaşam hakkının ötanazi karşısında önemini ortaya koyar.

Ötanaziyi kasten öldürme suçu olarak görenlere göre ötanaziyi uygulayan kişiye kasten insan öldürme suçu için öngörülen ceza verilir. Öldürme fiilinde hastanın talebinin ya da rızasının, hastanın acılarını dindirme güdüsünün, bu fiilin suç olma vasfını değiştirmeyeceği gibi, cezada indirim yapılmasını da gerektirmez.[558] Ceza hukuku anlamında da ötanazi adam öldürme suçuna girer ve bunun cezalandırılması gerekir.

Ötanaziye karşı çıkan görüşler, özerklik ilkesinin reddi ile bunu ötanazi konusunda kullanılamayacağını savunurlar. Toplumsal kurallar, kendi yaşamlarını sürdürme konusunda kişilere izin verse de bu onların her istediğini yapabileceği anlamına gelmez.[559]

---

[554] Akbaş, s.12.
[555] Seçil Özçiftçi ve Çağatay Üstün, "Hasta Hakları ve Ölme Hakkı: Masum Bir Hak ya da Suistimal", **Lokman Hekim Dergisi**, 9(3), 2019, s.281.
[556] İnceoğlu, **a.g.e.** s.21.
[557] Özdemir, **a.g.e.** s.129.
[558] Kılınç **a.g.m.,** s.35.
[559] Yiğit, **a.g.e**. s.54.

Ötanazinin yasal hale gelmesi ve meşru olması insan yaşamının suistimal edilebileceği yönünde ötanazi karşıtı bir görüşü daha ortaya koymaktadır. Ailevi, çevresel vb. etkiler nedeniyle menfaat çatışmaları meydana gelebilecektir.

Ayrıca semavi dinler boyutunda insanın yaşamından vazgeçmesi kabul görmemiş ve bunun cezalandırılacağı belirtilmiştir. Allah'ın verdiği cana kıymak büyük bir suç olarak nitelendirilmiştir. Kişi hem kendinin hem de başkalarının yaşamına saygı duymalıdır. Ayrıca yaşam hakkına zarar vermekten kaçınmak dini kuralların bir parçasıdır.

3.7. TÜRK HUKUKUNDA YAŞAM HAKKI KAPSAMINDA ÖTANAZİ

3.7.1. Anayasa'ya Göre Yaşam Hakkının Korunması Kapsamında Ötanazi

En temel insan haklarından biri olan yaşam hakkının önemi kabul edilmekle birlikte, bu hakkın sınırı sayılan ölümün de bir hak olup olmadığı tartışmalıdır. Bu tartışmanın temelini; ölüm yardımı, ölme hakkı veya ölümü isteme hakkı olarak ifade edilen ötanazinin tıp ve hukuk alanında kabul edilip edilmediği oluşturur.[560]

Yaşama hakkının vazgeçilmez- devredilmez niteliği bu hakka önemli bir güç kazandırmakta ve ona 'mutlak' bir nitelik vermektedir. Yaşam hakkının vazgeçilmez-devredilmez özelliğiyle çelişen ötanazinin bu bakımdan kavramsal ve kuramsal olarak sorunlara yol açmaktadır.[561] Anayasa'da doğrudan ötanaziye yönelik bir düzenleme bulunmasa dahi temel hak ve özgürlükler bağlamında yaşam hakkı üzerinden değerlendirmede bulunabilmemiz mümkündür.

Anayasa'nın 'Devletin Temel Amaç ve Görevleri' başlıklı 5.maddesine göre; *Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.*

Devletin amaç ve görevleri arasında "insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak" vardır. İnsanın sadece insani özelliklere sahip olması nedeniyle bütün hakları, gerçekte kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına hizmet etmektedir. Bu da bütün temel hak ve özgürlüklerin ortaya çıkış nedeni olmasından kaynaklanır. İnsanın maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi için gerekli şartları sağlamak devlete bir görev yükler. Böylece Devlet

[560] Işıl Tüzün Arpacıoğlu, "Ötanazi: Türk Hukuku Açısından Bir Değerlendirme"**, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi,** C.4, S.7, Ocak 2019, s.109.
[561] Ertuğrul Cenk Gürcan, "Ötanazi: Yaşama Hakkı Açısından Bir Değerlendirme"**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 60(2), 2011, s.263-264.

tarafından anayasal olarak da sorumluluk altına almış olur.[562] Bu açıdan yaşam hakkının korunması ve gözetilmesi Devletin birincil sorumluluğundadır.

Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Niteliği" başlıklı 12.maddesine göre; *Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.*

İnsanın yaşam hakkı üzerinden değerlendirdiğimizde, yaşama hakkının doğası gereği dokunulmaz, devredilmez ve ayrıca vazgeçilmez özelliklere sahiptir. Kişinin kendi iradesiyle yaşama hakkından vazgeçemeyeceği anayasal olarak da hüküm altına alındığı için ötanazi gibi yaşamı sonlandıran bir uygulama anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmayan bir kavramdır. Devlet, kişinin yaşamını hem kendisine karşı hem de üçüncü kişilere karşı birtakım tedbirlerle koruma altına alırken, ayrıca kişinin kendisine karşı da korunmasını yasal olarak gözetmiştir.

Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması" başlıklı 13.maddesine göre; *Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*

Devlet ve toplum hayatının var olabilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için hak ve özgürlüklerin sınırlanması gerekli görülebilir.[563] Sınır, kelime anlamı olarak bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgidir.[564] Temel haklar üzerine birtakım sınırlamaların konulması, temelde bu hakların düzenlenebilmesi yetkisini ifade etmektedir.[565]

İnsan hakları hukukunda genel kural insan haklarının korunmasıdır. Sınırlama ise istisnai bir düzenlemedir.[566] Temel hak taşıyıcısının hak ve özgürlükleri denetimsiz ve aşırı kullanma olasılığı, kamu yararıyla ve diğer hak sahiplerinin haklarıyla çatışabilir. Bu sebeple, hakların kullanımına sınır çizilmektedir.[567] Sınırlamanın amacı, kişinin insan haklarından içinde eşit şekilde faydalanabileceği demokratik hukuk devletinin sürekliliğini sağlamaktır.[568] Bunun için yaşama hakkına da bazı durum ve şartlarda istisnai sınırlar getirilebilmektedir. Ancak bu yaşam hakkının zedelendiği anlamına gelmez. Bununla birlikte bu sınırlama ötanazinin meşruluğu ya da uygulanabilirliğini de ifade etmemektedir.

Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması" başlıklı 15.maddesine göre; *Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası*

---

[562] Gümüş, **a.g.m**. s.134-150.
[563] Bilal Canatan, **Anayasa Hukuku,** 2.b, Ankara: Detay Yayıncılık, 2012, s.21.
[564] Özer, **a.g.e**. s.144.
[565] Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku,** 3.b., Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s.158.
[566] Kalabalık, **a.g.e.** s.158.
[567] Zafer Gören, "Temel Hakların Sınırlanması-Sınırlamanın Sınırı"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12, Y.6, Güz 2007/2, s.39.
[568] Ali Rıza Çoban, "İnsan Hakları Hukukunda 'Dokunulmaz Haklar' (Sert Çekirdekli Temel Haklar)", **Argumentum Aylık Hukuk Dergisi,** Nisan-Mayıs-Haziran 1997, Y.7, S.52, s.297.

hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Bu maddeyle birlikte yaşam hakkı olağanüstü hal rejimlerinde bile dokunulmaz haklar kapsamına alınmıştır. Bu denli korunan bir hakkın, kişinin kendi yaşamına karşı da sınırlarının olması kaçınılmazdır.

Anayasa'nın 'Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı' başlıklı 17.maddesine göre; *Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

Bu anlamda ötanazi, yaşam hakkı ve vücut bütünlüğünün dokunulmaz niteliğine aykırı bir durumdur. Ötanazinin tıbbi bir uygulamayla gerçekleştirilmesi de Anayasa ile koruma altına alınan haklara karşı aykırılık teşkil eder.

Anayasa'nın 'Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması' başlıklı 56.maddesine göre ise; *Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.*

Devlet, sağlık hizmetleri konusunda insan yaşamının önemini ve değerini vurgulayarak, insan yaşamının beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamayı kendisine görev edinmiştir. Sağlık hizmetlerinin verildiği yerler Devletin denetimi altındadır. Bu denetim sonucu ötanazi gibi bir uygulama Devletin kontrolü altındaki sağlık hizmetleri kapsamında gerçekleştirilemeyecektir.

Sonuç olarak Anayasa, ötanazi uygulamasını anayasal boyutta yasaklamış olmasa da yaşam hakkı boyutunda, yaşam hakkının değerini ve korunmasını ön plana çıkararak kişinin yaşam hakkı üzerindeki tasarrufunun sınırlarını çizmiştir.

3.7.2. Hasta Hakları Yönetmeliği Kapsamında Ötanazi

Hasta hakları, kişi, hekim ve sağlık kurumu arasındaki her türlü hukuksal ilişkiyi belirlemek, kişinin sağlıklı olarak yaşamına devam edebilmesini sağlamak, hastanın temel insani ihtiyaçlarını karşılamak, tıbbi hizmetlerin verilmesi sırasında insan

haklarını gözetmek, hastanın tıbbi imkanlara ulaşmasındaki engelleri kaldırmak amacıyla oluşturulan bir insan hakkı kavramıdır.[569]

Hasta Hakları Yönetmeliğinin 'Ötanazi Yasağı' başlıklı 13.maddesine göre; *Ötenazi yasaktır. Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dahil, kimsenin hayatına son verilemez.*

Kanaatimize göre, Yönetmelik'te belirtilen 'ötanazi' kavramının aktif ötanazi ve hekim yardımlı intihar olduğu yönündedir. Tıbbi yöntemlerle hastanın yaşamının sonlandırılması kesin olarak yasaklanmıştır. Kişinin tıbbi gerekçelerle bile olsa yaşam hakkından vazgeçemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca kişinin kendi iradesinin yanı sıra 'bir başkasının talebi' ifadesiyle kanaatimize göre hastanın yasal temsilcisi ya da yakınlarının talebi kastedilmektedir.

Türk hukuk sisteminde ötanazinin yasak olması sebebiyle ötanazinin yasal olarak kabul edildiği ve başka ülke vatandaşlarına ötanazi imkanı sunan ülkelere Türk vatandaşları ötanazi talebiyle başvuruda bulunabilmektedir. Kişinin ötanazi talebi sebebiyle başka bir ülkeye seyahat etmesinin önünde yasal bir engel bulunmamaktadır.

Nitekim ötanazi talebiyle İsviçre'deki bir kliniğe başvurusu kabul edilen ilk Türk vatandaşı hakkında CNNTÜRK haberine göre; *Ankara'nın Polatlı ilçesinde geçirdiği trafik kazası sonucu omurilik felci geçiren 25 yıllık resim öğretmeni T. Cankurt'un ötanazi talebi İsviçre'deki bir klinik tarafından Mart 2009 tarihinde kabul edildi. Ötanazi talebi kabul edilen ilk Türk olan Cankurt, ötanazi talebinin bir insan hakkı olduğunu ifade ederek, 'Boynundan aşağısı tutmayan birinin ölümü talep etmesi kadar normal bir şey yok. Ölmek benim hakkım ve o hakkımı kullanmak istiyorum.' dedi. Bunun üzerine Sağlık Bakanlığı yetkilileri Cankurt'u ölüm kararından vazgeçirmeye çalışmıştır.*[570]

Hasta Hakları Yönetmeliği'nin "Tedaviyi Reddetme ve Durdurma" başlıklı 25.maddesine göre; *Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir. Bu halde, tedavinin uygulanmamasından doğacak sonuçların hastaya veya kanuni temsilcilerine veyahut yakınlarına anlatılması ve bunu gösteren yazılı belge alınması gerekir.*

Yönetmeliğin bu maddesine göre kanunen zorunlu olan haller dışında hastanın tedaviyi reddetmesi veya durdurması kendi iradesine bırakılmıştır. Türk hukuk

[569] Hayrettin Kurt, "Hasta Haklarına İlişkin Değerlendirmeler"**, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S.51, Y.13, Temmuz 2022, s.203.

[570] https://www.cnnturk.com/yasam/diger/turk-ogretmenin-otanazi-istegi-kabul-edildi-235879 (E.T. 10.12.2025)

mevzuatında 'pasif ötanaziye' yönelik bir düzenleme bulunmasa dahi Yönetmeliğin 25.maddesinden pasif ötanazinin mümkün olduğu kanaatindeyiz.

Aynı şekilde Yönetmeliğin madde 5-d'ye göre; *Tıbbi zorunluluklar ve kanunlarda yazılı haller dışında, rızası olmaksızın kişinin vücut bütünlüğüne ve diğer kişilik haklarına dokunulamaz.*

Hasta yasal olarak zorunlu bir durumda olmadıkça tedavi edilmeyi veya tedaviyi reddetme hakkını kendisi kullanabilmektedir. Çünkü anayasal olarak da kişinin vücut bütünlüğü üzerindeki hakkı kendi iradesine aittir.

3.7.3. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi Kapsamında Ötanazi

Tıbbi Deontoloji Nizamnamesinin 14.maddesine göre; *Tabip ve diş tabibi, hastanın vaziyetinin icabettirdiği sıhhi ihtimamı gösterir. Hastanın hayatını kurtarmak ve sıhhatini korumak mümkün olmadığı takdirde dahi, ıstırabını azaltmaya veya dindirmeye çalışmakla mükelleftir. Tabip ve diş tabibi, hastasına ümit vererek teselli eder. Hastanın maneviyatı üzerinde fena tesir yapmak suretiyle hastalığın artması ihtimali bulunmadığı takdirde, teşhise göre alınması gereken tedbirlerin hastaya açıkça söylenmesi lazımdır. Ancak, hastalığın, vahim görülen akıbet ve seyrinin saklanması uygundur.*

Hekim hastanın yaşamını kurtarmakla mükelleftir. *Hastanın hayatını kurtarmak ve sıhhatini korumak mümkün olmadığı takdirde dahi, ıstırabını azaltmaya veya dindirmeye çalışmakla mükelleftir*, ifadesiyle hastanın yaşama ihtimalinin düşük olması durumunda bile hekimin hastanın acı ve ızdırabını dindirmesi gereklidir.

3.7.4. Türk Ceza Hukuku Kapsamında Ötanazi

3.7.4.1.Kasten Öldürme Suçu Bakımından Aktif Ötanazi

Türk hukukunda ötanazi yasak olduğu için aktif ötanazide her ne kadar kişinin rızası bulunsa da TCK bakımından "kasten öldürme" suçu içinde değerlendirilmektedir. Buna yönelik olarak TCK'nun 81.maddesi 'kasten öldürme' ve 82.maddesinde "kasten öldürmenin nitelikli halleri" içerisinde aktif ötanazinin konumunu değerlendireceğiz.

Buna göre, TCK'nun "kasten öldürme" başlıklı 81.maddesine göre; *Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.* Şeklinde düzenlenmiştir.

Ceza hukuku açısından, dayanılmaz acı ve ızdırap içerisinde ölümü bekleyen hastanın öldürülmesi ile sağlıklı bir kişinin öldürülmesi bakımından fark bulunmamaktadır.[571] Suçun oluşumu bakımından Türk ceza hukukunda öldürme saikine bir değer atfedilmemiştir.[572] Hekimin hastanın acılarını dindirmek adına ötanazi uygulaması

[571] Cem Süreyya Manav, **Ötanazi ve Yaşama Hakkı,** (Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016, s.57.
[572] Özdemir, **a.g.e**. s.205.

suçun niteliğini değiştirmeyecek, kasten öldürme suçu kapsamında değerlendirilecektir.

Aktif ötanazide suçun hukuki konusu yaşam hakkıdır. Yaşama karşı suçlar arasında düzenlenen kasten öldürme suçu, en ilkel toplumlardan en modern toplumlara kadar genel olarak bütün hukuk düzenlemelerinde yer alan bir suçtur. Kasten öldürme suçlarında ihlal edilen hak, yaşam hakkıdır ve bu hak geri dönüşü olmayacak şekilde yok edilmektedir.[573] Yaşama hakkı, insanın doğuştan gelen ve dokunulmaz nitelikteki temel hakların başında geldiği için ülkelerin ceza kanunlarının yanı sıra insan haklarına yönelik uluslararası metinlerde de yaşama hakkı kutsal ve dokunulmaz sayılmıştır.[574]

Bu nedenle aktif ötanazi fiilini gerçekleştiren kişiyi cezalandırmaya iten nedenin, yani korunan hukuki değer, yaşama hakkıdır.[575]

Kasten öldürme suçu özgü suç olmadığı için herkes tarafından işlenebilir. Ancak aktif ötanazi fail bakımından değerlendirildiğinde, failin ötanazi uygulayan hekim veya hekim gözetimindeki sağlık personeli olduğu kabul edilebilir.[576]

Suç, fail ile mağdur arasında oluşan hukuki bir olay olarak betimlendiğinde, mağdurun ceza hukuku açısından olmazsa olmaz olduğu görülmektedir. Mağdurun kim olduğu, suçta nasıl bir role sahip olduğu, kendisine karşı işlenen suçlarda rızasının varlığı veya haksız tahrik kurumunun olayda bulunup bulunmadığı önem arz eder.[577]

Suçun mağduru yaşayan biri olmak üzere herkes olabileceği gibi[578], aktif ötanazi söz konusu olduğunda suçun mağduru ve konusu şiddetli acı ve ızdırap içinde olan ve bu durumun ölümüne kadar süreceği kesin olan hastadır. Ötanazinin uygulanabilmesi için kişinin tam ve sağ doğması, henüz ölmemiş olması gerekir. Bu nedenle anne karnındaki cenin veya ölmüş olduğu tıbben belirlenen hasta suçun mağduru olamaz.[579] Bununla birlikte suçun mağduru ve faili aynı kişi olamayacağı için intihar durumunda intihar eden kişi bunu kendi iradesiyle gerçekleştirdiği ve intihar suç sayılmadığından mağdur ve fail olarak anılamaz.

Aktif ötanazi için suçun maddi unsurları bakımından, hareket, sonuç ve nedensellik bağlantısı üzerinden değerlendirme yaptığımızda öncelikle suçun oluşabilmesi için icrai bir hareketin yapılmış olması gerekir.

---

[573] Gökhan Taneri, **Hasta Hakları İle Hekim Ceza Sorumluluğu,** Ankara: Bilge Yayınevi, 2014, s.224.
[574] Eser Olgun**, "**Kasten Öldürme Suçunun Türk-Alman Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Bakımından İncelenmesi"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** C.19, S.2, Y.2013, s.1632.
[575] Özdemir, **a.g.e.** s.206.
[576] Gökçe Nur Dökmetaş, **Biyotıp Etiği ve Türk Ceza Hukukunda Ötanazi,** (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2023, s.78.
[577] Aslı Aydın, "Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı ve Viktimoloji", **Eskişehir: Umut Vakfı Hukukun Gençleri Sempozyumları Dizisi 6,** 2015, s.11.
[578] Özdemir, **a.g.e**. s.207.
[579] Dökmetaş**, a.g.e**. s.79.

Hareket, maddi unsuru yapma biçiminde olan bir davranış suçu olarak tanımlanabilir. İnsan vücudunun faaliyetidir. Bir veya birden fazla davranışın bütününden oluşur.[580] Kişinin ceza hukuku bakımından hareket etme kabiliyeti olmalıdır.[581] Aktif ötanaziyi kasten insan öldürme suçu kapsamında değerlendirdiğimizde suçun icrai hareketle işlendiğini söyleyebiliriz. Ancak icrai hareketin ölüme sebebiyet vermesi bakımından elverişli olması gerekmektedir.[582] Bununla birlikte bu suç serbest hareketli bir suç olduğu için herhangi bir hareketin yapılması suçun oluşması için yeterlidir.[583]

Sonuç ise, insan davranışının doğal etkisi olarak tanımlanabilir. Sonuç, davranışın dışında ondan farklı onunla bağlantısı olan bir durumdur. İnsan davranışının dış dünyada meydan getirdiği ve hukuk düzeninin cezai yaptırım bağladığı unsurdur.[584] Failin bilerek ve isteyerek yaptığı hareketin[585] suçun oluşumuna sebep olan sonuca götürmesi gerekir. Aktif ötanazide sonuç kişinin ölümüdür. İcrai bir hareketin kişinin ölümüne sebep olmasıyla suç gerçekleşmiş olacaktır.

Nedensellik bağlantısı, insan davranışı ile dış dünyada meydana gelen sonuç arasında[586] neden sonuç ilişkisi arasındaki bağdır. Aktif ötanazide kasten öldürme suçunun oluşabilmesi için failin öldürmeye yönelik hareketiyle ölüm sonucu arasında bir bağ bulunmalıdır. Burada nedenle sonuç arasında bağ kurulamıyorsa kasten öldürmeden bahsedilemez. Kanaatimize göre örneğin, hekimin hastanın tedavisinde tıbbi olarak kullanmak zorunda olduğu ilacın yan etkisi sebebiyle hasta ölmüş ise burada kasten öldürme suçu oluşmamıştır.

Suçun oluşması bakımından manevi unsur gereklidir. Manevi unsur kast ya da taksirle gerçekleşir. Aktif ötanazi bakımından suçun manevi unsuru kasttır. TCK'nun 21/1.maddesine göre; *Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.*

Failin kasten hareket etmiş sayılabilmesi için, sonuç alt unsuru dahil, yasal tanımda yer alan tüm unsurları öngörmüş, yani onları bilmiş olmalıdır. Bir şeyin bilinmiş olması o şeyin istenmiş olduğunu göstermez. Öngörme, aynı zamanda isteme anlamına gelmemektedir. Bu nedenle öngördüğü hususları istemiş olması da gerekmektedir.[587]

Kanaatimize göre ötanazi hakkında hastanın bilgisi ve rızası olsa bile Türk hukukunda aktif ötanazi yasak olduğu için aktif ötanaziyi gerçekleştiren hekim ya da sağlık personeli kasten hareket etmiş olacaktır. Çünkü sonucu bilerek ve isteyerek gerçekleştirmektedir. Hastanın daha fazla acı çekmesini önlemek, ızdırabını

---

[580] Nevzat Toroslu, **Ceza Hukuku,** 4.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2014, s.28.
[581] Adem Sözüer, **Ceza Hukuku Uygulama Rehberine Giriş ve Pratik Çalışma Notu,** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2015, s.13.
[582] Özkurt, **a.g.e.** s.109.
[583] Gülmez, **a.g.e**. s.38.
[584] Toroslu, **a.g.e.** s.28.
[585] Fatih Birtek, "Kasten Öldürmeye Teşebbüs ve Kasten Yaralama Suçlarının Manevi Unsur Bakımından Ayırt Edilmesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.58, S.2, 2009, s.233.
[586] Toroslu**, a.g.e**. s.29.
[587] Kayıhan İçel, "Ceza Hukukunda Temel Kusurluluk Şekli 'Kast'", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Y.6, S.12, Güz 2007/2, s.62-64.

sonlandırmak amacıyla hareket etse bile bu kasten hareket etmiş olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir.

Hukuka aykırılık bakımından değerlendirdiğimizde, suçun oluşması için hukuka uygunluk nedenlerinin bulunmaması gerekir.

TCK 21/1'e göre; *Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez.*

Madde hükmü gereğince, hakkın kullanımı için gerekli koşullar;

1. Kişinin doğrudan kullanabileceği subjektif bir hakkın varlığı

2. kişinin bu hakkı doğrudan doğruya kullanabilir olması

3. bu hak tanınma sebebinin sınırları içinde kullanılıyor olması

4. Hakkın kullanılması ile işlenen ve tipe uygun olan fiil arasında nedensellik bağlantısının bulunması gerekmektedir.[588]

Aktif ötanazi açısından değerlendirildiğinde kanaatimize göre, Türk hukukunda aktif ötanazi yasak olduğu için 'mesleğin icrası' açısından söz konusu olsa bile hekimin veya sağlık çalışanlarının 'hakkın kullanımı' adı altında ötanazi uygulaması, durumu hukuka uygun hale getirmemektedir.

TCK 21/2'e göre; *Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez.*

Bu düzenleme gereğince, ilgilinin üzerinde tasarruf edebileceği bir hakkına yönelik olarak vermiş olduğu rıza, kanuni tipte tanımlanmış bir fiili gerçekleştiren kişi, hukuka uygunluktan yararlanabilecektir.[589] Rızanın konusu elverişli olmalı, hakkın üzerinde mutlak surette tasarrufta bulunulabilmelidir.[590] Ayrıca rızanın geçerli olması için kişinin rıza gösterme ehliyeti olmalı ve rızasını açıkça ifade etmelidir.

Bu koşullar üzerinden değerlendirildiğinde her ne kadar kişinin rızası durumu hukuka uygun hale getirse bile, aktif ötanazi Türk hukukunda yasal olmadığı için kişinin verdiği rızanın hükmü yoktur. Aktif ötanaziyi gerçekleştiren kişi rıza verildiğini kanıtlasa bile sorumluluktan kurtulamaz ve durumun suç olma niteliği değişmez.

Aktif ötanazinin yasal olduğu ülkeler bakımından ötanazi talebinde bulunan kişinin açık rızasının olması zorunludur. Diğer şartlarında varlığı halinde ötanazi gerçekleştirilebilir. Rızanın yasal olması için akli melekelerinin yerinde olması ve kesin bir şekilde ifade edebilmesi gerekir. Ancak ötanazinin yasal olduğu bazı ülkelerde 'psikolojik sebeplerle' kişiler ötanazi talebinde bulunabilmektedir. Bu

[588] Dökmetaş, **a.g.e.** s.85.
[589] Zeynel T. Kangal, "Ceza Hukukunda Varsayılan Rıza"**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 15, S.4, Y. 2011, s.224.
[590] Özdemir, **a.g.e.** s.213.

konuda kişinin akıl sağlığının yerinde olup olmadığı ve verilen rızanın geçerliliği hala gündemde ve tartışmalı bir konudur.

Suçun nitelikli halleri bakımından;

1. Suçun Tasarlayarak İşlenmesi

Tasarlama konusunda öğretideki yaygın görüş sakin ve soğukkanlı bir şekilde suçun işlenmesi söz konusudur.[591] Tasarlayarak öldürme, failinin yoğun kastından ve bu kastın somut görünümü olan suçun işleniş biçiminden kaynaklanan nitelikli bir hal olarak düzenlenmiştir.[592] Tasarlayarak öldürme suçu TCK'nun 82/1-a maddesinde düzenlenmiştir.

Failin bir kişinin yaşam hakkı ya da vücut bütünlüğüne karşı harekette bulunmaya yönelik olarak karar vermesi, düşünüp planladığı suçu işlemeden önce makul bir süre geçmesine ve ulaştığı sakinliğe rağmen bu kararından vazgeçmeyip, ısrarla fiilini icra etmesi belli ve kurgu içerisinde fiilini icra etmesi gerekir.[593] Aktif ötanazi açısından suçun tasarlayarak işlenmesi, uygulama ile hastanın talep veya rızası arasında geçen süre ve bu sürenin sonunda ötanazinin gerçekleştiği varsayıldığında ötanaziyi uygulayan kişinin tasarlayarak insan öldürme suçunu işlediğini söylemek mümkün olacaktır.[594] Bu durumda fail için verilecek cezada arttırıma gidilmesi kaçınılmaz olacaktır.

2. Suçun Çocuğa ya da Beden veya Ruh Bakımından Kendisini Savunamayacak Durumda Olan Kişiye Karşı İşlenmesi

TCK'nun 82/1-e'ye göre; *Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,* işlenmesi halinde fail ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Kanaatimize göre Türk hukukunda aktif ötanazi kapsamında değerlendirildiğinde, kendisini savunamayacak durumda olan bu hallerdeki kişilerin kendileri için ötanazi talep etmesi ve buna rıza göstermesi mümkün olmayacaktır. Hasta kişinin acı ve ızdırap halinde olması ve hatta yaşama ihtimalinin bulunmaması halinde bile olsa, çektiği acıları sonlandırmak adına, yasal temsilci ya da yakınları onaylasa dahi ötanazi uygulanması yasaktır.

3.7.4.2.Kasten Öldürme Suçunun İhmali Davranışla İşlenmesi Bakımından Pasif Ötanazi

TCK "Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla Gerçekleşmesi" başlıklı 83.maddesine göre;

[591] Çağrı Kan, "Kasten Öldürme Suçunun Tasarlayarak İşlenmesi Nitelikli Haline İlişkin Haksız Tahrik Hükümlerinin Uygulanabilirliği", **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11, S.2, Temmuz 2025, s.664.
[592] M. Nedim Bekri, "Tasarlayarak Adam Öldürme Suçu ve Uygulama", **İzmir Barosu Dergisi**, S.3, Y.87, Aralık 2022, s.17.
[593] Gülmez, s.40.
[594] Özkurt, s.125.

1. Kişinin yükümlü olduğu belli bir icrai davranışı gerçekleştirmemesi dolayısıyla meydana gelen ölüm neticesinden sorumlu tutulabilmesi için, bu neticenin oluşumuna sebebiyet veren yükümlülük ihmalinin icrai davranışa eşdeğer olması gerekir.

2. İhmali ve icrai davranışın eşdeğer kabul edilebilmesi için, kişinin; a) Belli bir icrai davranışta bulunmak hususunda kanuni düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunması, b) Önceden gerçekleştirdiği davranışın başkalarının hayatı ile ilgili olarak tehlikeli bir durum oluşturması, gerekir.

3. Belli bir yükümlülüğün ihmali ile ölüme neden olan kişi hakkında, temel ceza olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar, müebbet hapis cezası yerine onbeş yıldan yirmi yıla kadar, diğer hallerde ise on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunabileceği gibi, cezada indirim de yapılmayabilir.

TCK'nın 83.maddesiyle kanun koyucu, ihmali bir harekette bulunan kişinin ne tür hallerde meydana gelen ölüm sonucundan sorumlu tutulabileceği düzenlenmiştir. Maddesinin 1.fıkrası, her türlü yükümlülük ihmali değil, ancak icrai davranışa denk kabul edilebilen yükümlülük ihmali, ihmal suretiyle kasten öldürme suçunu meydana getirecektir. Yükümlülük ihmalinin hangi hallerde icraya denk sayılacağı ise 2.fıkrada düzenlenmiştir. 3.fıkrda ise kasten öldürmeyi ihmali davranışla gerçekleştiren faile verilecek ceza düzenlenmiştir.[595]

Pasif ötanazi kapsamında ölüm, doğrudan olmayan, eylemsizlik sonucu oluşan, hastanın yaşamı için ihtiyacı olan yaşam desteğinin çekilmesi veya verilmemesi halinde gerçekleşir.[596] Eğer ölüm bu sebeplerle gerçekleşmişse TCK md.83 üzerinden sorumluluk gündeme gelecektir.[597]

Kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi suçunun pasif ötanazi çerçevesinde değerlendirildiğinde, hukuki konusunu 'yaşam hakkı' oluşturacaktır.

Fail bakımından, kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesinde suç, ancak belli bir sonucun gerçekleşmesini önleme için görevli olan, yükümlülüğü bulunan kişiler işleyebilir. Yasanın emrini yerine getirmeyen bu durumun sonucunda birinin ölümüne sebep olan kişilerdir. Bu yönüyle özgü bir suçtur.[598] Özgü suç, TCK md.40/2'de; *Özgü suçlarda, ancak özel faillik niteliğini taşıyan kişi fail olabilir. Bu suçların işlenişine iştirak eden diğer kişiler ise azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulur.*

Özgü suçlar için bazı suç türleri ancak suçun kanuni tanımında belirtilen özellikleri taşıyan kişiler tarafından işlenebileceği düzenlenmiştir. Bununla birlikte failin belli

[595] Emre Akbulut, "İhmal Suretiyle Kasten Adam Öldürme Suçu"**, TBB Dergisi**, S. 66, 2006, s.196.
[596] Gülmez, **a.g.e.** s.6.
[597] Özdemir, **a.g.e.** s.219.
[598] Özdemir, **a.g.e.** s.220.

özel niteliğe sahip olması gerekir. Örneğin sağlık mesleği mensubu için, hekim, hemşire, eczacı gibi kişiler olabilir.[599]

Buradan hareketle pasif ötanazi anlamında kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi suçu hekim veya sağlık mensubu kişiler fail olarak değerlendirilebilir.

Mağdur bakımından bu suç herkese karşı işlenebilecek bir suç olduğu için pasif ötanazi açısından değerlendirildiğinde suça konu olan hastadır.

Pasif ötanazi açısından suçun maddi unsurları hareket, sonuç ve nedensellik bağlantısı kapsamında değerlendirmemiz gerekir.

Kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesini hareket unsuru açısından ele aldığımızda burada ihmali davranış kaynağını davranış normlarından ve hukuk kurallarından alan belli bir icrai davranışta bulunma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi olarak gerçekleşir. İlgili hukuk kuralının korumayı amaçladığı yükümlük ihlal edilmektedir. Yerine getirilmesi gereken yükümlülüğün ihmali haksızlık teşkil edecektir.[600] İhmalin esası, kişinin yapmakla yükümlü olduğu hareketi yapmamasıdır.[601] Kasten öldürmenin ihmal suretiyle icra edilmesi yalnızca belirli kişiler tarafından gerçekleştirilebileceği için özgü suçtur.

Sağlık mensubu kişilerin teşhis ve tedavi amacıyla yardıma ihtiyacı olan hastaya gerekli tıbbi müdahalede bulunmamaları sonucunda hastanın sağlık durumunun daha fazla kötüleşmesi ya da ölmesi halinde, ceza sorumluluğunun gereği bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.[602] Pasif ötanazide hastanın yaşamı için gerekli olan ilaçlar vermemek, yaşam desteğinin sonlandırılması gibi uygulamalar, ihmali davranışa örnek olarak gösterilebilir. Bu halde hastanın ölümü gerçekleşirse ihmali hareketle kasten öldürme suçu işlenmiş olur.[603]

Kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesinde sonuç unsuru ise, pasif ötanazi açısından hastanın ihmali davranış sebebiyle ölmüş olması sonuç olarak gösterilebilir.

Maddi unsurlardan nedensellik bağlantısı ise, suçun oluşması için kişinin ihmali davranışı ile hastanın ölümü arasında bir bağ bulunmasıdır. Nedensellik bağlantısını kesen bir durum oluşursa hekim ya da sağlık mensubu kişinin bu suçu işlemiş olduğu söz konusu olmaz.

Kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi kapsamında manevi unsurunun pasif ötanazi anlamında değerlendirildiğinde manevi unsur kasttır. Sağlık çalışanı ya da hekimin sorumlu tutulabilmesi için hastanın yaşamını uzatacak tedbirin alınmaması

---

[599] Berrin Akbulut, "Bağlılık Kuralı"**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C.14, S.1, Y.2010, s.183.
[600] İzzet Özgenç, "İhmali Suç Teorisi", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.25, S.4, Y.2021, s.305.
[601] Önder Tozman, "İhmal Suçlarında Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme"**, TBB Dergisi,** S.84, 2009, s.161.
[602] İzzet Özgenç, "Tıbbi Müdahale Dolayısıyla Ceza Sorumluluğu: Cezai Sorumluluk", **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, İlkbahar 2011, s.92.
[603] Gülmez**, a.g.e.** s.41.

veya alınan tedbirin uygulanmaması ve ölüm sonucunun gerçekleşmiş olması gerekir. Aynı zamanda kişilerin bu ihmallerinin kasti şekilde gerçekleşmesi gerekir.[604]

Suçun işlenmesi için hukuka uygunluk nedenlerinin bulunmaması gerekir. Bunun için hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası açısından suç oluşturacak ihlal bulunmalıdır. Türk hukuku açısından ötanazi değerlendirildiğinde pasif ötanazi ülkemizde hukuka aykırı değildir. Hastanın tedaviyi reddetmesi veya durdurması açısından bakıldığında Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 25.maddesine göre; *Kanunen zorunlu olan haller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulanması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir. Bu halde, tedavinin uygulanmamasından doğacak sonuçların hastaya veya kanuni temsilcilerine veyahut yakınlarına anlatılması ve bunu gösteren yazılı belge alınması gerekir.*

Bu durumda hekim ya da sağlık personelin cezai sorumluluğuna gidilemez. Kanaatimize göre hastanın tedaviyi reddetmesi ya da durdurması, durumu hukuka uygun hale getirmektedir.

Ayrıca hastanın rızasının alınması durumu hukuka uygun hale getirecektir. Türkiye'nin de taraf olduğu Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi'nin 5.maddesine göre;

Sağlık alanında herhangi bir girişim, ilgili kişinin bu girişime özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde rıza (onam) vermesinden sonra yapılabilir.

Bu kişiye, önceden, girişimin amacı ve niteliği ile sonuçları ve tehlikeleri hakkında uygun bilgiler verilecektir.

İlgili kişi, verdiği onamın her zaman, serbestçe geri çekebilir.

Hastanın tedavi için rızası gerekmektedir. Kanaatimize göre hastanın gerekli olan rızayı göstermemesi ve tedaviyi reddetmesi durumunda ölüm gerçekleşirse hekim ya da sağlık personeli bundan dolayı sorumlu tutulamaz. Sorumluluktan bahsedebilmek için hastanın veya rıza gösteremeyecek durumda ise yakınlarının rıza vermesi ve tedaviyi talep etmesi üzerine hekim ya da sağlık personelinin ihmali bir davranışıyla ölüm gerçekleşirse, sorumluluk doğacak ve fiil suç olarak nitelendirilebilecektir. Pasif ötanazi açısından örnek verecek olursak, hastanın yaşama ihtimali olduğu halde hekimin tedaviyi sonlandırması veya tedaviye hiç başlamaması halinde ölüm gerçekleşmişse TCK md.83 üzerinden cezai sorumluluk oluşacaktır.

3.7.4.3.İntihara Yönlendirme Suçu Bakımında Ötanazi

İntihara yönlendirme suçu TCK md.84'te şu şekilde düzenlenmiştir;

[604] Özdemir**, a.g.e.** s.228.

1. Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

2. İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

3. Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

4. İşlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenlerle cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten öldürme suçundan sorumlu tutulurlar.

Burada ifade edilmesi gereken husus TCK'nda yer alan düzenlemenin hastanın dayanılmaz acılar içerisinde olması durumuna yönelik değildir. Bu bağlamda farklı ülke hukuk sistemlerinde hekim yardımlı intihar olarak yapılan ayrımın TCK'nda karşılığı bulunmamaktadır. Türk hukuku açısında bu düzenleme doğrultusunda cezai işlem yapılacaktır.[605]

İntihara yönlendirme suçunun hukuki konusu, yaşam hakkıdır. Kişilere karşı işlenen suçlar altında yaşama karşı işlenen suçlarda yaşama hakkı yasal olarak korunmak istenmektedir.[606]

İntihara yönlendirme suçunun faili ve mağduru ise "herkes" olabilir.[607] TCK md.84'teki intihara yönlendirme suçunu oluşturan haller, iştirak şekillerinden şeriklik statüsünü oluşturan azmettirme ve yardım etme eylemlerini kapsamaktadır. Bu açıdan, intihar eylemine faillik türlerinden herhangi birisiyle iştirak edilmesi halinde kasten öldürme suçundan bahsedilecektir.[608] Ötanazi anlamında değerlendirildiğinde intihara yönlendirme suçunu belirtilen seçimlik hareketleri gerçekleştiren kişi yani fail, hekim veya sağlık personeli olarak gösterilebilecektir.[609]

İntihara yönlendirme suçunun maddi unsurlar açısından hareket, sonuç, nedensellik bağlantısı açısından değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Hareket, insan tarafından gerçekleştirilen ya da insana özgü olan devinimler olarak belirtilebilir.[610] Bu açıdan intihara yönlendirme suçunun meydana gelebilmesi için herhangi bir sonucun gerçekleşmesi gerekmeksizin, kanunda sayılan seçimlik hareketler yeterlidir.[611] Ötanazi açısında bakıldığında hekim ya da sağlık

---

[605] Özkurt, **a.g.e.** s.139.
[606] Sercan Tokdemir, "Türk Ceza Kanunu'nda Düzenlenen İntihara Yönlendirme Suçunun Tipikliği Kapsamında Ortaya Çıkan Hukuki Sorunlar ve Bu Sorunlara İlişkin Bazı Öneriler", **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** 12 (1), Bahar 2025, s.320.
[607] Özdemir, **a.g.e**. s.237.
[608] Uğur Ersoy, "İntihara Yönlendirme Suçu", **TBB Dergisi** 2018 (136), s.134.
[609] Özdemir, s.238.
[610] Yaprak Öntan, "Ceza Hukukunda Davranış ve Netice", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara 2020, s.129.
[611] Özdemir, s.238.

personelinin, bir uygulamayla hastanın intiharına yardım etmesi, hukukumuzdaki intihara yönlendirme suçu kapsamında ve başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım seçimlik hareketi içerisinde cezalandırılacaktır. Türk hukuku açısından bu seçimlik hareket ile işlenen suçlar ötanazi olarak nitelendirilmeyecek, intihara yönlendirme[612] suçu üzerinden değerlendirilecektir.

İntihara yönlendirme suçunda sonuç unsuru bağlamında, TCK 84/1'e göre intihara yönlendirme suçunun sonuç unsuru bulunmamaktadır. Yani, ilgili suç tipi neticeli suçlardan değil, sırf hareket suçudur. Suçun oluşumu için seçimlik hareketlerden birinin icra edilmiş olması ve mağdurun bu seçimlik hareketlerden birinin sonucunda en azından intihara girişmesi yeterlidir.[613] Seçimlik hareketler sonucunda ölüm gerçekleşmesi gerekmemektedir. Sonuç olarak ölüm gerçekleşirse eğer, sonuç unsuru olarak değil, maddenin ikinci fıkrasında yer alan suçun cezasını ağırlaştıran nitelikli hali şeklinde düzenlenmiştir.

Nedensellik bağlantısı açısından intihara yönlendirme suçu konusunda çeşitli teoriler olmakla birlikte nedensellik bağlantısının tespiti neticeli suçlar açısından önemlidir. Bu suç tipinde sonucun hareketi gerçekleştiren faile yüklenmesi nedensellik bağlantısının tespiti ile olanaklıdır. İntihara yönlendirme suçunda nedensellik bağlantısının varlığı neticeli bir suç olduğu takdirde mümkün olacaktır.[614]

Suçun manevi unsuru bakımından kanaatimize göre, TCK md.84/1'e göre bu suç kasten işlenebilen bir suçtur.

3.8. KARLAŞTIRMALI HUKUKTA ÖTANAZİ UYGULAMALARI

3.8.1. Anglo- Sakson Hukuk Sistemine Göre Ötanazi

3.8.1.1.Anglo-Sakson Hukuk Sisteminin Genel Özellikleri

Common Law olarak da bilinen Anglo-Sakson Hukuk sistemi, İngiltere kökenlidir. İngiltere'nin daha önce yönettiği coğrafyalarda da uygulanmış ve günümüzde çok sayıda insanın tabi olduğu "Ortak Hukuk" sistemidir. ABD, Kanada, Hindistan, Güney Afrika ve Avustralya'da geçerlidir. Bu hukuk sitemini diğerlerinden ayıran en önemli özellik, mahkeme içtihatlarını hukuk kaynağı olarak kabul etmesidir.[615]

1. *Tedvin edilmemiştir; Yargıçların örf ve adet kurallarına bakarak hukuk kurallarını meydana getirmesiyle başlamıştır. Kanunlar dağınık haldedir.*

[612] Hilal Sırakaya Taşkıran, "Türk Ceza Hukukunda Ötanazi"**, (**Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021, s.97.
[613] Utku Şahin, "İntihara Yönlendirme Suçu"**, (**Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2024, s.195-197.
[614] Şahin, **a.g.e**. s.194-195.
[615] M. Fatih Çınar ve Vehbi Doğan, **Hukuk Bilimine Giriş,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s.20.

2. İçtihadi niteliktedir; yargıçlar davayı sonuçlandırırken o davadan önce görülmüş davaların kararlarıyla bağlıdırlar.

3. Kamu hukuku- Özel hukuk ayrımı yoktur; özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklar ile devlet ve özel kişiler arasındaki uyuşmazlık çözümü arasında fark yoktur.

4. Örf ve adet, asli kaynaklar arasındadır.

5. Yargı birliği ilkesi geçerli sayılmıştır; adli mahkeme idari mahkeme ayrımı yoktur.[616]

3.8.1.2.İngiltere

Yaşam ile ölüm arasındaki ikilem İngiltere'de 1980'li yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. İlk olay, Down sendromu ile 1980 yılında dünyaya gelen bebek John Pearson'la ilgilidir. Çocuğun ölümünden sonra yapılan otopsi sonucu ölüm sebebinin bu hastalık olmadığı çıkmıştır. Çocuğun annesi hastalığı öğrendiğinde onu istemediğini kocasına bildirmiş, kocanın da aynı duyguları paylaştığını anlayan hekim Arthur, hemşire bakımı talimatı vererek, bebeğe sadece su verilmiştir. Çocuk bundan 69 dakika sonra ölmüştür.[617]

Bu dava karara bağlanmadan açılan başka bir dava ise, 1981 yılında Down sendromlu doğan başka bir bebekte ayrıca bağırsak tıkanıklığı tanıları konmuştur. Bağırsak tıkanıklığı için aile operasyona izin vermemiş, bunun üzerine hekim idari makamlara başvurmuştur. Mahkeme kararıyla çocuk ameliyat edilmiştir. Bu davalar sonucunda iki adet ön tasarı hazırlanmış, aile rızası ve iki uzman hekimin görüşü ile yeni doğan ağır fiziksel veya akli yetersizliği bulunan ve tedavi edilemeyecek durumda olan yeni doğan döneminde ölüm hakkının söz konusu olabileceği kabul edilmiştir.[618]

Ötanazi konusundaki en önemli adım ise, 'Ölümcül Hastalara Yönelik Ölmeye Yardım Etme Yasa Tasarısı' 2004 yılında avam kamarası tarafından yapılan oylama sonucu reddedilmiştir.[619]

AİHM'de görülen Pretty-Birleşik Krallık davasında ise tedavisi mümkün olmayan ve acı çekerek ölmek istemeyen Pretty, intihar edebilecek fiziksel yeterliliğe sahip olmadığı için intihar etmesine kocasının yardım edebilmesini talep etmiş, ancak buna izin verilmemesini AİHS'nin 2-3-8-9-14.maddelerinin ihlali olduğunu ileri sürmüştür.

Pretty, tedavisi olmayan bu hastalık neticesinde acı çekerek ölmek istememiş, fakat intihar edebilecek fiziksel özelliklere sahip olmadığı için intihar etmesine kocasının

---

[616] Deniz Karakurt, **Ansiklopedik Katkılar,** https://www.google.com.tr/books/edition/Ansiklopedik_Katk%C4%B1lar/OJANEQAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=anglo+sakson+hukuk+sistemi&pg=PT84&printsec=frontcover (E.T. 24.01.26)
[617] Güven**, a.g.e.** s.39.
[618] Gülmez, **a.g.e**. s.34.
[619] Özdemir, **a.g.e.** s.163.

yardım etmesini talep etmiş, Pretty'nin kocası ve ailesi bir araya gelerek bu konuyu konuşup Pretty'nin isteğini yerine getirmeye karar vermiştir. AİHM belirtilen maddeler uyarınca ihlal olmadığına karar vermiştir.[620]

Bazı davalarda bitkisel hayattaki hastalardan yaşam ümidi kesildikten sonra beslenme tüplerinin çekilmesine izin verilmesi kabul edilmiştir. Ancak mahkemeler yaşam destek ünitelerinin ve beslenme tüplerinin çıkarılmasını ötanazi kapsamına girmediğine hükmetmiştir.[621] Mahkemelerin bu kararları İngiltere'de pasif ötanazinin yasak olmadığını yönünde yorumlanabilir.

İngiltere'de ötanazi kesin olarak yasak olsa da 20 Haziran 2025 tarihinde hekim yardımlı intiharı yasal hale getiren Terminally III Adults Bill yasası Avam Kamarası'nda kabul edilmiştir. Bu yasa karşıtı gruplar yasanın çıkarılmasını protesto etmektedir. Ancak yasanın yürürlük süreci devam etmektedir.

3.8.1.3.Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de "ölme hakkı" kavramı ilk defa *Cruzan davasında* ortaya çıkmıştır.[622]

Nancy Cruzan, ABD'de Federal Mahkemenin kararı ile hastanın ötanazi istemini gösteren bir belgenin olmaması durumunda istem dışı ötanazinin Anayasa'ya uygun olmadığına atıf yapar. Cruzan davasında hasta mekanik ventilatör cihazı olmadan solunumunu sağlayabiliyordu. Nancy Cruzan 1983'te geçirdiği trafik kazası sonrası bitkisel hayata girdi ve tüp aracılığıyla beslenmeye başladı. 1986 yılında Cruzan'ın ailesi, kızlarının bu şekilde yaşamak istemeyeceğini söyleyerek beslenmenin sonlandırılmasını talep etti. 1990 yılında Missouri Yüksek Mahkemesi ve Federal Yüksek Mahkemesi Cruzan'ın ailesini tıbbi destek sistemini sonlandırmak için yetkili kıldı ve Nancy Cruzan yapay beslenmenin kesilmesinin ardından 12 gün sonra yaşamı sonlandı. Cruzan davası pasif ötanazi sürecinin gelişiminde önemli bir örnektir.[623]

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) ötanazi uygulamalarında eyaletler arasında farklılık vardır. 1991 yılında Hastanın Kendi Kaderini Tayin Kanunu ile istemli pasif ötanazi kabul edilmiştir.[624] Bu Kanununa göre hastaların tıbbi tedaviyi reddetme ve hastaların seçimi ölümü hızlandırsa da pasif ötanazi hakları vardır. Pasif ötanazi suç ve haksız fiil değildir.[625]

Oregon eyaletinde Kasım 1994'te Onurla Ölüm Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa hekim yardımlı intiharı suç olmaktan çıkarmıştır. ABD eyaletleri istedikleri seçimi yapmakta

---

[620] Mert Nomer, "Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, Pretty- Birleşik Krallığa Karşı", **TBB Dergisi,** (113), 2014, s.45.49.
[621] Sırakaya Taşkıran**, a.g.e.** s.67.
[622] Güzeldağ, **a.g.e**. s.74.
[623] Çağatay Üstün, **Farklı Pencerelerden Ötanaziyi Yorumlamak, (Ötanazi),** (Ed. Çağatay Üstün), İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2013, s.13.
[624] Güzeldağ, s.73.
[625] Esra Alan Akcan, "Ötanazi", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.71, S.1, 2013, sy.16.

özgür bırakmıştır. Buna göre ABD'de bazı eyaletlerde hekim yardımlı intihar yasal kabul edilirken, aktif ötanazi hukuka aykırıdır.[626] Washington, Montana gibi eyaletlerde de hekim yardımlı intihar yasaldır. Örneğin Montana'da 2008 yılında tedavisi mümkün olmayan bir hastanın açtığı davada bu haldeki bir hastanın kendisine hekim tarafından öldürücü dozda ilaç vermesine hakkı olduğunu belirtmiştir. Montana Yüksek Mahkemesinin bu davada verdiği karar ötanazi konusunda emsal olmuştur. Buna göre ölmek üzere olan bir hastaya yardım eden hekimin kamu yararına uygun davrandığı ifade edilmiştir.[627]

ABD'de hekim yardımlı ötanazi uygulamalarında akla ilk gelen isim Ermeni asıllı hekim Jack Kevorkian olmuştur. Yıllarca ABD'de yasadışı şekilde hastalara ötanazi uygulayan Kevorkian'ın adı 'Doktor Ölüm' olarak tarihe geçmiştir. Hakkında birçok dava açılmış ve birçok hastaya ölmesi için yardım ettiğini söylemiştir.[628] Hekim Jack Kevorkian geliştirdiği intihar makinelerini kitaplarda, yazılı basında ve televizyonda tanıtmıştır. Bu makineler, hekimin damara soktuğu iğne sonrasında hastanın enjeksiyon için düğmeye basmasıyla hastaya zehir enjekte etmektedir. Böylece hekim doğrudan hastayı öldürmemekte ve sadece hastanın makineyi kullanması için yardımcı olmaktadır.[629] Kevorkian'ın eylemleri sonucunda 1993 yılında Michigan'da intihara yardım suç olarak kabul edilmiştir. Kevorkian gerçekleştirdiği aktif ötanazi sonucu 2.dereceden cinayetten suçlu bulunmuş, 10 ile 25 yıl arası hapse mahkum edilmiştir. Fakat 2007'de şartlı tahliye edilerek, tekrar ötanaziye katılması ve ötanaziyi teşvik edecek konuşma yapması yasaklanmıştır.[630]

California'da hekim yardımlı intihar, 2016 yılında Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle kabul edilmiştir. California'da yasanın yürürlüğe girmesinde "Brittany Etkisi" olarak bilinen olay etkili olmuştur.

Olaya göre California'da yaşayan 29 yaşındaki Brittany Maynard, 2014 yılında beyin tümörü teşhisi konmuş bir hastadır. Ameliyat olmasına rağmen kanser geçmemiş ve hekimler hastaya altı ay kadar yaşayabileceğini söylemişlerdir. Maynard bunun üzerine kocasıyla birlikte 'Haysiyetli Ölüm Yasası'ndan yararlanabilmek için Oregon'a taşınmıştır. Maynard ölüme yardımcı ilaç reçete edilmesi ve bunun yasallaştırılması için talepte bulunmuştur. Maynard bunu şu şekilde ifade etmiştir*; Ölmek istemiyorum. Ancak ölüyorum. Ve ölümümün kendi koyduğum şartlar altında olmasını tercih ederim.*[631]

---

[626] İnceoğlu, s.163.
[627] Alan Akcan**, a.g.m**. s.16.
[628] Mahmut Tokaç, "Ötanazi", **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi,** İlkbahar 2010, s.76.
[629] İnceoğlu, **a.g.e**. s.162-163.
[630] Erika Biton Serdaroğlu, **"**Ötanazi- Ölme Hakkı", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cevdet Yavuz'a Armağan,** C.22, S.3, 2016, s.477.
[631] İpek Sağlam, "Doktor Yardımlı İntihar ve Bu Konuyu Ele Alan Düzenlemelere Bir Örnek Olarak, 'California Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası'nın Değerlendirilmesi"**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan**, C.23, S.3, Y.2017, s.566.

Bu olaydan sonra California'da Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası kabul edilmiştir. Yasa'ya göre hekim yardımlı intihar şartları şu şekildedir;

1. *Hasta ergin olmalıdır*
2. *6 ay veya daha az ömrünün kalmasına sebep olabilecek hastalığı olduğunu iki hekimin öngörmesi gerekir*
3. *Hastanın karar verme zihinsel kapasitesine sahip olması gerekir*
4. *İkametinin California eyaletinde olduğunu ispatlamalıdır*
5. *Hasta kendi iradesiyle hareket etmelidir*
6. *Alternatif seçenekler hastaya sunulduktan sonra hasta karar vermelidir*
7. *Ölümü gerçekleştirecek olan ilaç hastaya temin edilse bile kullanmakta özgür olduğu bildirilir*
8. *Hasta ölümü gerçekleştirecek olan ilacı yardım almadan kullanabilecek halde olmalıdır*
9. *Yasanın gerektirdiği tüm prosedürleri gerçekleştirmeye gönüllü olmalıdır*[632]

Tüm bu koşullar sağlandıktan sonra hasta aşağıdaki sırayı izleyerek hareket eder;

1. *Hasta, ölüme yardımcı ilaç alımı için asıl hekimine iki ayrı sözlü talepte bulunmalı, bunların arasında en az onbeş gün süre olmalıdır. Ayrıca iki tanığın hazır bulunduğu yazılı bir talepte daha bulunmalıdır. Yazılı talep belgesi, hasta ve tanıklar tarafından imzalanmalıdır. Tanıklardan birisi hastanın akrabası ya da mirasçısı olamaz ve hastanın tedavi olduğu kurumda çalışamaz. Ayrıca hastanın hekimi tanıklık yapamaz.*
2. *Hasta, ölümü gerçekleştirecek ilaç talebi için hekimle yanında kimse olmadığı vakit konuşmalıdır. Hekim, ilacın alımını isteğe bağlı olduğunu hastaya bir kez daha söylemelidir. Hekim hastaya ilacın nasıl bir etkisi olabileceğini anlatmalıdır. Diğer alternatiflerle ilgili hastaya açıklama yapmalıdır.*
3. *Hasta daha sonrasında ikinci bir hekimle görüşmeli ve bu hekim hastanın teşhisini, tedaviyi ve ayırt etme gücünün varlığını tespit etmelidir.*
4. *Hastanın hekimi ve bağımsız diğer hekim (danışılan) bir araya gelerek ilaç reçetesini imzalamalıdırlar.*
5. *Hasta zihinsel sağlığı nasıl olursa olsun ölüme yardımcı ilaç talebini herhangi bir zamanda geri alabilir.*[633]

3.8.1.4.Avustralya

Avustralya'nın Kuzey Bölgesinde yer alan Northern Territory Federe Devleti 1996 yılında Ölümcül Hastaların Hakları Kanunu ile istemli ve aktif ötanaziyi ilk yasal hale getiren yer olmuştur. Ancak Avustralya Federal Senatosu Kuzey Bölgenin ötanaziyi yasal hale getirmeye yetkili olmadığını gerekçe göstererek 1997 yılında yasayı

[632] Sırakaya Taşkıran, s.65.
[633] Sağlam**, a.g.m**. s.571-573.

yürürlükten kaldırmıştır.[634] Dünyada ölme hakkıyla ilgisi yasayla ölen ilk hasta Kuzey Avustralya'nın Darwin Kentinde yaşayan Bob Dent olmuştur.[635]

Günümüzde Avustralya'da eyaletler bazında hekim yardımlı intihar yasal hale getirilebilmektedir. Bunun için genel gerekli şartlar, hekim yardımlı intihara başvuran kişinin onsekiz yaşından büyük olması, ayırt etme kabiliyetine sahip bulunması, kendi iradesiyle hareket etmesi ve 6-12 ay içinde ölümüne sebep olabilecek hastalığının bulunması şarttır.

Avustralya'da ötanazi ve hekim yardımlı intihar ilk olarak Victoria eyaletinde kabul edilmiş, 2019'da yürürlüğe girmiştir. Devamında ise hekim yardımlı intihar yasaları tüm eyaletlerde kabul edilmeye ve uygulanmaya başlamıştır. En son Başkent Bölgesinde 3 Kasım 2025'te uygulanmaya başlamıştır.[636]

Avustralya yasal düzenlemelerde hekim destekli intihar ifadesini kullansa da aslında uygulamada aktif ötanaziyi de içermektedir. Hastanın talep etmesi halinde öldürücü ilacı hekim tarafından uygulanabilirken, kişi ilacı kendisi de kullanabilir.[637]

3.8.1.5.Yeni Zelanda

Yeni Zelanda ötanaziyi 2019 yılında kabul ettiği ve 7 Kasım 2021'de yürürlüğe giren 'Yaşam Sonu Tercih Yasası' ile yasal olarak tanımıştır. Bu yasa, ölümcül hastalığı bulunan, dayanılmaz acıları sürekli olan ve yaşamına son vermek isteyen hastaları kapsar. 6 ay içinde ölmesi beklenen onsekiz yaş ve üstü Yeni Zelanda vatandaşı ya da Göçmenlik Yasası'na uygun koşullara sahip kişiler ötanazi uygulamasından yararlanabilmektedirler.[638]

3.8.2. Kıta/Kara Avrupası Hukuk Sistemine Göre Ötanazi

3.8.2.1.Kıta/Kara Avrupası Hukuk Sisteminin Genel Özellikleri

Kıta Avrupası Hukuk Sistemi günümüzde en fazla uygulanan hukuk sistemidir. Tarihsel olarak en eski hukuk sistemi olup, Roma Hukuk Sistemi ile Cermen Hukuk Sisteminin birleşimidir. Türk Hukuk Sistemi de bu aileye mensuptur.[639]

1. *Tedvin edilmiş yani düzenlenmiş hukuk sistemidir. Yazılı hale getirilmiş kurallardan oluşmaktadır.*

[634] Güzeldağ, **a.g.e.** s.81.
[635] Dilber, Tecir, Turla ve Aydın, **a.g.m**. s.415.
[636] Dilber, Tecir, Turla ve Aydın, s.415.
[637] Özdemir, **a.g.e**. s.166.
[638] Dilber, Tecir, Turla ve Aydın**, a.g.m**. s.416.; Özdemir, s.167.
[639] Çınar- Doğan, **a.g.e.** s.19.

2. *Yargı ayrılığı ilkesi vardır. Adli ve idari yargı ayrımı mevcuttur.*
3. *Özel hukuk- Kamu hukuku ayrımı vardır. Anayasa hukuku, İdare hukuku, Ceza hukuku kamu hukuku dalları arasında yer alırken, Medeni hukuk, Borçlar hukuku, Ticaret hukuku ve İcra ve İflas hukuku özel hukuk dalları arasında yer alır.*[640]

3.8.2.2.Hollanda

Hollanda ötanazi ve hekim yardımlı intiharı yasal hale getiren ilk ülkelerden biridir. Günümüzde yeni düzenlemeleriyle birlikte Hollanda'da ötanazi yaygın bir şekilde uygulanmaktadır.

Hollanda'da ötanazi ile ilgili yargıya taşınan ilk dava 1984 yılındaki *Alkmaar davasıdır.* Bu davada 95 yaşındaki kalça kırığı bulunan, sağır ve kör olan hastanın ısrarlı talebi sonucu kendisine yüksek doz morfin verilerek yaşamının son bulmasına neden olan hekim yargılanmıştır.[641] Olayda hasta acısına son verilmesi için hekimden ötanazi talebinde bulunmuştur. Ölümünden önce substantial deterioration geçirmiş, yemeden içmeden kesilmiş ve bilincini yitirmiştir. Bilincini tekrar kazandığında böyle bir tecrübeyi yeniden yaşamak istemediğini belirtmiş ve hekimden yaşamını sonlandırması için talepte bulunmuş ve bunda ısrarcı olmuştur. Hekim bu talebe ikna olmuş ve asistan hekimle durumu tartıştıktan sonra isteğini kabul etmiştir.[642] Bu davada tıbbi şartlara uygun davrandığı kabul olunan hekim beraat etmiştir. Öngörülen bu şartlar; ötanazi, tedavi olunamayan, tedavisi uzun sürecek olan ya da dayanılmaz ızdıraba sebep olan haller ile ölüm hali, ümitsiz durumda olmak ve başka çözüm yolunun bulunmadığı hallerde uygulanmalıdır.[643] Ayrıca hastanın kendi iradesi ve tekrarlanan talebi bulunmalıdır.

Hollanda'da aktif ötanazi yasası çıkarılmadan önce 1994 yılında ötanazi eylemini bildirim prosedürünü ortaya koyan bir yasa çıkarılmıştır. Hekim bu prosedüre uygun olarak hareket ettiğini kanıtlayan belgelerle birlikte yaptığı ötanazi uygulamasını savcılığa bildirdiğinde hakkında kovuşturma yapılmıyordu. Fakat yapılan uygulamalardaki denetim yetersizliği ve bazı sorunlar yeni arayışlara yönlendirince halkın bu konudaki beklentisi sorgulanmıştır.[644]

1994 tarihli yasanın belirlediği kriterler şu şekildedir[645];

1. *Hasta ötanazi için istekli olmalı, iyice düşünmüş, ısrarlı ve açık talepte bulunmalıdır. Hekim talebin istemli ve aydınlatılmış olduğundan kesin olarak emin olmalıdır. Ötanaziyi meşru hale getirici temel kavram özerklik veya kendi*

[640] Hüseyin Ertuğrul ve Murat Turpçu, **Temel Hukuk,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s.9-10.
[641] Sulu, **a.g.m**. s.561.
[642] İnceoğlu, **a.g.e**. s.174.
[643] Güven**, a.g.e**. s.27.
[644] Özkara**, a.g.m**. s.109.
[645] İnceoğlu, **a.g.e.** s.181-183.

kaderini belirleme hakkı olduğundan dolayı hastanın kendi talebi çok önemlidir ve temel şarttır.

2. *Hekim hasta ile talebinin istemli ve iyi düşünülmüş olduğunu anlayacak kadar yakın ilişki içerisinde olması önemlidir.*
3. *Genel kabul gören tıbbi düşünceye göre hastanın acısı dayanılmaz boyutlara ulaşmalı ve iyileşmesi mümkün olmamalıdır.*
4. *Hekim ve hasta ötanazi dışındaki alternatifleri görüşmüş olmalıdır. Sunulan alternatifler hasta tarafından reddediliyor ise artık herhangi bir alternatifin olmadığı kabul edilmesi gerekir.*
5. *Hekim bağımsız bir görüşe sahip en az bir hekimle konsültasyon yapmış olması gerekir. Psikiyatrik hasta söz konusu olduğunda bu konsültasyon yeterli görülmeyip, ikinci bir hekimin hastayı bizzat muayene etmiş olması gerekir.*
6. *Ötanazi iyi bir tıbbi uygulamaya uygun olarak yapılmalıdır.*

Hollanda'da ötanazi uygulaması, 2000 yılında yapılan referandum sonucunda halkın olumlu görüşüyle 2001 yılında kabul edilen, 1 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe giren "İstek Üzerine Hayata Son Verme ve İntihara Yardım Kanunu" ile ötanazi yasal hale gelmiştir.[646] Hollanda 1994 yılında çıkarılan prosedür ve 2001 yılında kabul edilen yasa ile kayıt dışı ötanazi uygulamasına önlemek, belirli kurallar çerçevesinde yapılmasını sağlamak istemiştir. Bu yasaya göre ötanazi şartları[647];

1. Hasta dayanılmaz ve sürekli acılar içerisinde bulunmalı

2. Hasta ölüm isteğini açıkça ifade etmeli, ayrıca ikinci bir hekiminde görüşü alınmalı

3. Hastanın yaşamına uygun tıbbi yöntemle son verilmeli.

Aynı kanun çocuklar için ayrıca bir düzenlemeye gitmiştir. Buna göre[648];

1. 16-18 yaş aralığında kendi çıkarlarını anlama yeteneğine sahip görülen hastalarda yasal temsilcisinin görüşü de alınarak karar verilir. Fakat bu görüşün bağlayıcılığı bulunmamaktadır.
2. 12-16 yaş aralığında kendi çıkarlarını anlama yeteneğine sahip görülen hastalarda aile izninin alınması şarttır. Burada ailenin kararı bağlayıcıdır. Hekim burada ötanazi ya da hekim yardımlı intihar yoluna gidebilir. Ancak hekim hastanın yararını gözeterek ailenin kararına uymayabilir.
3. 12 yaşından küçüklere ötanazi uygulanması yasaktır.

Ancak son yapılan uygulamalarda 12 yaş altı çocuklarda bazı durumlarda ötanazi uygulaması yapılmaya başlamıştır. Aydınlık Avrupa Haber kaynağına göre; *Hükümetin, dayanılamaz acı çeken ve iyileşme umudu kalmayan 12 yaşından küçük çocuk hastalara ötanazi hakkı tanımaya ilişkin yeni düzenlemesi, 1 Şubat 2024 itibariyle yürürlüğe girdi. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan düzenleme, 1 yaşına kadar olan çocukları kapsamıyor. Bu düzenlemeyle, yılda 12 yaşından küçük*

[646] Güzeldağ, **a.g.e.** s.76.
[647] Özkara, **a.g.m**. s.109-110.
[648]Dilber, Tecir, Turla ve Aydın, **a.g.m.** s.411.; Özkara, **a.g.m**. s.110.

yaklaşık beş çocuk yararlanabilecek. Ötanazi hakkı, sürekli epileptik atak geçiren ve öngörülebilir yakın bir gelecekte ölmesi beklenen çocukları kapsayacaktır.[649]

Ağır anomalilerle doğmuş olan ve dayanılmaz acılar çeken yeni doğmuş bebeklere ötanazi uygulaması 2006 yılında yasal hale gelmiştir.[650]

NTV Haber kaynağına göre; *Hollandalıların giderek artan bir kısmı ötanazi yoluyla ölmeyi tercih ediyor. Resmi istatistiklere göre 2024 yılında toplam 9 bin 958 kişi bu şekilde hayatını kaybetti.*[651]

3.8.2.3.Belçika

Belçika ötanazi uygulamasını kabul eden ilk ülkelerden birisidir. Belçika günümüzde ötanazi uygulamasının sıklıkla görüldüğü ve bu sebeple en fazla eleştirilen ülkelerin başında gelmektedir.

Belçika'da ötanazi, Belçika Parlamentosu'nun 16 Mayıs 2002 tarihinde kabul ettiği Ötanazi Kanunu 28 Mayıs 2002'de yürürlüğe girmiştir. Ötanaziyi yasallaştıran ikinci ülkedir. Ötanazi Kanunu'nda "Bir kişinin yaşamına, kendi isteğiyle, bir başka kişi tarafından son verilmesi eylemi" şeklinde tanımlanmıştır.[652]

Belçika Ötanazi Kanunu'na göre karar verme yeterliliğine sahip yetişkinlerde ötanazi uygulamasının taşıması gereken şartla şu şekildedir;

1. *Karar verme yeterliliğine sahip hastanın, özgür iradesiyle ötanazi istemesi ve bunu açıkça talep etmesi*
2. *Hastanın ötanazi isteğinin sonuçlarını çok iyi şekilde anlaması*
3. *Talebini belirlenmiş aralıklarla tekrarlaması*
4. *Ötanazi talebini yazılı olarak da ifade etmesi*
5. *Hastanın medikal durumu hakkında tam olacak şekilde bilgilendirilmiş olması ve ayrıca tıbbın ve palyatif bakımın sunabileceği diğer imkanlar hakkında bilgilendirilmiş olması*
6. *Hastanın dayanılmaz, çaresiz, giderilemeyen ve sürekli fiziksel ya da mental ızdırap çekmekte olması gerekir*
7. *İkinci bir hekim tarafından konsültasyonun yapılmış olması gerekir*
8. *Beklenen ölüm yakın değilse üçüncü bir hekimin de konsültasyonunun sağlanması gerekmektedir.*[653]

Hasta 18 yaşının altında ise gerekli kurallara ek olarak taşınması gereken şartlar şu şekildedir;

---

649 https://www.aydinlik.com.tr/haber/hollanda-cocuklara-da-otanazi-hakki-verdi-463939 (E.T. 14.12.2025)

650 Özkara, **a.g.m**. s.110.

651 https://www.ntv.com.tr/dunya/hollanda-mahkemesi-otanazi-kisitlamalarinin-yasal-olduguna-karar-verdi-1701315 (E.T. 14.12.2025)

652 Özkara, **a.g.m**. s.110.

653 Sevim Yağız, **Hollanda ve Belçika'da Pediatrik Hastalara Aktif Ötanazi Uygulamaları ve Doğurduğu Etik Tartışmalar, (**İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s.104-105.

1. Klinik psikoloğun da dahil olduğu multidisipliner pediatrik tıbbi ekip kontrolüyle, çocukta ayırt etme gücünün var olduğu, psikiyatrik hastalık ya da entelektüel sakatlığının olmadığı yönünde tespit yapılması gereklidir.
2. Çocukta hastalık veya kaza sonucu gelişen ciddi kronik hastalık tedavi edilememeli ve hastalığın neden olduğu acı; fiziksel, sürekli ve giderilemez olmalı, ölüm ise yakın vadede bekleniyor olması gereklidir.
3. Ebeveynlerin veya yasal temsilcinin de çocuğun ötanazi kararına onayın olması gerekmektedir.[654]

Hastanın ötanazi talebinde bulunmasıyla birlikte ötanazinin uygulanması arasında en az 1 ay geçmesi ve Federal Kontrol Komisyonu'nun nihai kararı vermesi de Kanun'da yer almaktadır. Kanuna göre Belçika'daki kişiler, isterlerse sağlıklı günlerinde bir yazılı vasiyet hazırlayarak, amansız bir hastalığa yakalandıklarında ya da bir kaza sonucu bilinçsiz kaldıklarında, kurtuluş ümidi olmadığı takdirde ötanaziye gidilmesini talep edebiliyorlar.[655] Böyle bir halde ötanazinin uygulandığı tarihten itibaren dört gün içinde Federal Kontrol Komisyonu'na bilgi sunulması zorunludur.

Ötanazi Kanunu'nun 6.maddesine göre Federal Kontrol Komisyonu'nun oluşum şekli; *Komisyon, Komisyonun yetki alanına giren konulardaki bilgi ve deneyimlerine dayanarak atanan on altı üyeden oluşur. Sekiz üye tıp doktorudur ve bunlardan en az dördü Belçika'daki bir üniversitede profesördür. Dört üye, bir Belçika üniversitesinde hukuk profesörü veya avukattır. Dört üye, tedavi edilemeyen bir hastalıktan muzdarip hastaların sorunlarıyla ilgilenen çevrelerden gelmektedir.*[656]

Belçika, kendi ülkesinde aktif ötanazinin yasak olduğu kişiler için de ötanazi imkanı sunmaktadır. Gerekli şartları sağlayan hastalar 'ötanazi turizmi' olarak adlandırılan, ötanazi amacıyla seyahat için Belçika'ya başvuruda bulunabilmektedir. Bununla ilgi Son Haber EU kaynağına göre; *Belçika, sadece kendi vatandaşlarına değil, aynı zamanda yurt dışından gelen hastalara da ötanazi imkanı sunuyor. 2024 yılında 120'ye yakın kişi, ötanazi için Belçika'ya geldi. Bunlardan 106'sı Fransız vatandaşıydı. Ayrıca, yurt dışında yaşayan Belçika kökenli kişiler de bu kapsamda değerlendirildi.*[657]

3.8.2.4.Lüksemburg

Lüksemburg'da ötanazi uygulaması 17 Mart 2009 tarihinde "Ötanazinin Gerçekleştirilmesi Hakkında Kanun" ile yürürlüğe girerek Avrupa'da ötanazinin uygulandığı üçüncü ülke olmuştur.[658]

Lüksemburg ötanazi yasasına göre, ötanazi talep eden hastanın ızdıraplı bir hastalığının olması, ötanaziyi kendi iradesiyle seçmiş olması, hekim tarafından

---

[654] Yağız**, a.g.e.** s.105.
[655] Özkara, **a.g.m**. s.111.
[656] https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22%C3%B6tanazi%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-233161%22]} (E.T. 14.12.2025)
[657] https://www.sonhaber.eu/belcikada-otanazi-neden-artiyor (E.T.14.12.2025)
[658] Güzeldağ, **a.g.e.** s.77.

bilgilendirildikten sonra da kararında ısrarcı olması gerekmektedir. Hastanın bitkisel hayat gibi bilincinin kapalı olduğu hallerde ailesi veya vasisi ile hekim arasındaki karara göre ötanazi uygulanabilir.[659]

Lüksemburg ötanazi yasasına göre ötanazi uygulanma şartları;

1. *Hastanın iyileşme ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalık sebebiyle dayanılmaz ve sürekli acı ızdırap halinde bulunması gerekmektedir.*
2. *Hasta açıkça ve yazılı olarak bu acıdan kurtulmak amacıyla yaşamının sonlandırılmasını istemelidir. Hastanın bu tabini açıklarken bilinci açık olmalı ve zihni yetilerini kaybetmemiş olması gerekmektedir. Ayrıca hastanın bu talebinde hiç kimsenin baskı ve etkisi altında olmadan talebini yapmış olması gerekir.*
3. *Bu kararın en az iki hekim tarafından uygun bulunması gerekmektedir. Burada hekimlerin birbirinden bağımsız hekimler olması zorunludur.* [660]

3.8.2.5.İspanya

İspanya'da 25 Haziran 2021 tarihinde ötanaziyi yasallaştıran kanun yürürlüğe girmiştir.[661] Ötanazi Yasası tedavisi mümkün olmayan ve dayanılmaz acılara sahip hastaları kapsamaktadır. Ötanazi talep eden kişilerin onsekiz yaş ve üstü olmalı, İspanya vatandaşı veya İspanya'da ikametgahı olması gerekmektedir. Temyiz kudretine sahip bilinci yerinde olan hastalar en az 15 gün arayla talebini yazılı olarak tekrarlamalıdır.[662] Burada hastaya bakan hekimin yanı sıra ondan bağımsız ikinci bir hekimin görüşüne de başvurulur. Hekimlerin ötanazi başvurusunu kabul etmeme hakları vardır.

İspanya'da ötanaziyi savunan bir grup ötanazinin yürürlüğe girmesinden sonra ilk bir buçuk yıla ilişkin rapor yayınladı. Raporda Haziran 2021 ile Aralık 2022 arasında 370 kişinin tıbbi yardım ile yaşamı sona ermiştir.[663]

3.8.2.6.Fransa

Fransa 2005 yılında "Pasif Ötanazi Kanunu" ile pasif ötanaziyi yasal hale getirmiştir. 17 Mart 2015 tarihinde Derin Uyku Kanunu'nu yasalaştırarak tedavisi mümkün olmayan dayanılmaz acı ve ızdıraba sahip kişilerin acılarını dindirmek amacıyla hastaların ölümüne kadar uykuda tutulmasına olanak sağlayarak ötanazinin önüne geçilmek istenmiştir.[664]

---

[659] Gizem Burcu Bolat ve Taner Artan, **Yaşam Sonu Kararı: Ötenazi İncelemeleri,** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Yayınevi, 2024, s.19.
[660] Bilal Kılınç, "Mukayeseli Hukukta Ötanaziye İlişkin Yaklaşımlar ve Hukukumuzda Ötanazinin Yeri Sorunu", **(**Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s.71.
[661] Özdemir, **a.g.e.** s.180.
[662] Ahmet Bayram, "Hak Temelinde Ötanazinin İçeriği ve Sınırları", **(**Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2022, s.91.
[663] https://europeanconservative.com/articles/news/spain-records-370-euthanasia-deaths-since-law-enacted/ (E.T. 15.12.2025)
[664] Biton Serdaroğlu, sy.473.

Ancak halkın yoğun talebi üzerine ötanazinin yasal hale getirilmesi için adımlar atılmaya başlanmıştır. Çünkü halk ötanazi talebiyle ötanazinin yasal olduğu ülkelere seyahat etmek zorunda kalmaktaydı. Bunun üzerine Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron 2022 yılı seçimlerinde "ötanaziyi seçim vaadi" olarak sunmuştur.

Ötanazinin yasal hale getirilmesi için çalışmalar başlamıştır. Ulusal Meclis 27 Mayıs 2025 tarihinde ilki "ölmeye yardım", ikincisi "palyatif bakım" üzerine iki tasarı kabul etmiştir.[665] Yürürlük süreci devam etmektedir.

Euro News kaynağına göre; *Yasa tasarısı, destekli ölümü belirli şartlarla mümkün kılıyor. Fiziksel durumu kendi başına ilaç almasına engel olan hastalara, doktor veya hemşire yardımıyla bu süreci tamamlama izni verilecek. Bu haktan yararlanmak için kişinin 18 yaşından büyük olması, Fransız vatandaşı ya da Fransa'da ikamet ediyor olması gerekmektedir. Ayrıca bir sağlık ekibinin, hastanın ileri veya terminal evrede ciddi ve tedavi edilemez bir hastalığa sahip olduğunu ve dayanılmaz acılar ve ızdırap çektiğini tespit etmesi gerekiyor. Psikiyatrik hastalığı olanlar ve Alzheimer gibi nörodejeneratif rahatsızlıkları bulunanlar bu kapsamda yer almıyor. Kişinin bu isteği bizzat kendisinin başlatması ve belirli bir düşünme sürecinin sonra tekrar onaylaması gerekecek. Kabul edilmesi durumunda doktor, ölümcül ilacı reçete edebilecektir. Bu ilaç evde, bakım evinde veya bir sağlık kuruluşunda alınabilecektir.*[666]

Belirtildiği üzere Fransa'da aktif ötanazi yerine hekim destekli ölüm tercih edilmiştir.

3.8.2.7.İsviçre

İsviçre'de aktif ötanazi yasal değildir, suç olarak kabul edilir. İsviçre Ceza Kanunu'n 115.maddesine göre *bir kimse egoist düşüncelerle ve çıkar sebebiyle birinin intiharına sebep olursa veya yardımcı olursa bu kişiye 5 yıl ceza verilebilir*.[667]

Ancak İsviçre Ceza Kanunu'nda talep üzerine öldürme, "Talep Üzerine Öldürme" başlığıyla 114. madde; *İnsan onurundan kaynaklı; özellikle merhamet, acıma duygusu gibi saiklerle; bir insanı, ciddi ve ısrarlı biçimde talep etmesi üzerine öldüren kimse, üç yıla kadar hapis cezası ile veya para cezası ile cezalandırılır,* şeklinde düzenlenmiştir. İntihara yardım ve teşvik suçuyla ilgili olarak Kanun'un getirdiği düzenlemeyle failin mağdurun ölmesi ve kişisel çıkar gözetilerek yapılmasının cezalandırılacağı hükmedilmiştir.[668]

---

665 https://perspektif.eu/2025/05/28/fransada-yeni-donem-tibbi-destekli-intihar-yasasi-ilk-asamayi-gecti/ (E.T. 15.12.2025)

666 https://tr.euronews.com/2025/05/27/fransada-destekli-olum-yasasi-ulusal-meclisten-gecti (15.12.2025)

667 Ali Osman Onar, "Ötanazi", **TBB Dergisi** (158), 2022, s.61-62.

668 Yaşar ve Turan, **a.g.m**. s.45-67.

Ancak bunun dışında yardımlı intihar hukuka uygundur. Yardım eden kişinin, kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmemesi gerekir. Bununla birlikte yardımlı intiharın hukuka uygun kabul edilmesi için uygulayan kişinin hekim olmasına gerek yoktur.[669]

İsviçre, yardımlı intiharın bu şekilde düzenlenmesiyle ve intihara yardımcı birçok kuruluşun varlığı sebebiyle ötanazi ve yardımlı intiharın yasak olduğu ülkelerden talep üzerine ölüm amacıyla kişilerin tercih ettiği bir yer olmuştur.[670]

2024 yılında intihara yardım amacıyla kullanılan Sarco kapsülü tartışmalara yol açmıştır. Bu konuda Euro News kaynağına göre; *intihar kapsülü" olarak da anılan ötanazi makinesi "Sarco" içinde bir kişinin ölü bulunmasının ardından olayla bağlantılı olduğundan şüphelenilen birkaç kişinin gözaltına alındığını ve bir ceza davası açıldığını bildirdi. Sarco kapsülü, içine giren kişinin bir düğmeye basması ile uygulanır, Kapsülün mühürlenmesine ve içeri nitrojen gazının dolmasına izin verecek şekilde tasarlanmış. Çalışma şekli ise şu şekilde: gaz kapsülün içine dolarken kişi uykuya dalıyor ve birkaç dakika içinde de boğularak hayatını kaybediyor.*[671]

BBC News kaynağında ise; İsviçre Sağlık Bakanı Elisabeth Baume- Schneider, Sarco kapsülünün kullanılmasının hem ürünün güvenlik mevzuatına uymaması hem de kapsülde azot gazı kullanılmasının yasa dışı olması nedeniyle yasal olmadığını belirtmiştir.[672]

Ötanazi ve yardımlı intiharın amacının sürekli ve dayanılmaz acılar içinde olan, yaşama ihtimalinin kalmadığı kişilerin acılarının son bulması amacıyla uygulanmasıdır. Bunun için kanaatimiz bu tarz uygulamaların insan hakları ve insan onuru açısından meşru olmadığı yönündedir. İsviçre dünyada yardımlı intihar amacıyla başvurulan ülkelerin başında gelmektedir. Böyle bir uygulama yardımlı intiharın amacına uymamaktadır.

3.8.2.8.Avusturya

Avusturya'da aktif ötanazi yasal değildir. 2006 yılında yürürlüğe giren Hasta Hakları Kanunu ile pasif ötanazi yasal hale getirilmiştir.[673]

Avusturya Ceza Kanunu'nda "Talep Üzerine Öldürme" başlıklı 77.maddesine göre; *Bir insanı kendisinden ciddi ve ısrarlı bir biçimde talep etmesi üzerine, öldüren kimse, 6 aydan 5 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.'*

Avusturya Ceza Kanunu'na göre "ilgilinin rızası" hukuka uygunluk sebebi teşkil etmektedir. Mağdurun öldürülmek konusundaki rızası kişinin yaşam hakkı nedeniyle

669 Özdemir, s.178-179.
670 Bayram, **a.g.m.** s.103.
671 https://tr.euronews.com/saglik/2024/09/24/isvicrede-polis-intihar-kapsulundeki-supheli-olumun-ardindan-cok-sayida-kisiyi-gozaltina-a#:~:text=%C4%B0svi%C3%A7re'de%20%C3%B6tanazi%20yasal%20de%C4%9Fil&text=%C4%B0svi%C3%A7re%2C%20yabanc%C4%B1lar%C4%B1n%20ya%C5%9Famlar%C4%B1na%20yasal%20olarak,say%C4%B1da%20%C3%BClke%20aras%C4%B1nda%20yer%20al%C4%B1yor. (E.T.15.12.2025)
672 https://www.bbc.com/turkce/articles/c62djj5lpxwo (E.T. 15.12.2025)
673 Özdemir, **a.g.e.** s.183.

hukuka uygun sayılmamaktadır.[674] Ancak destekli ölümle ilgili mutlak yasak, 2021 yılında Federal Mahkeme tarafından 'kendi kaderini tayin hakkını ihlal ettiğine' karar vermesi üzerine kaldırılmıştır.

Avusturya'da 2021 yılında destekli intihara izin veren yasa yürürlüğe girmiş, 1 Ocak 2022 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Yaşamlarına son vermek isteyen yetişkinler, destekli intihar için kendilerine konulmuş teşhisi ve kendi kararlarını verebilme iradesinin olduğunu kanıtlayarak destekli intihardan yararlanabileceklerdir. İki hekimden onay alındıktan sonra, hastalar kararlarını vermek için oniki hafta veya ölümcül hastalığı olanlar için iki hafta bekleme süresi vardır. Kararlarını avukata veya notere bildirimde bulunarak eczaneden öldürücü ilaçları temin edebileceklerdir.[675]

3.8.2.9.Almanya

Almanya, ötanazi sürecine genel tanımın dışında olağandışı bir şekilde başlamıştır. İstemsiz ötanazi olarak adlandırabileceğimiz kişilerin talebine bağlı olmadan bazı durum ve sebeplerle İkinci Dünya savaşı sırasında birçok kişiye ötanazi uygulamıştır.

Bu süreçte Almanya'da özürlü, hasta, yaşlı ve çingenelerin sistematik bir biçimde öldürülmeleriyle istem dışı uygulanan bu ötanazi meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.[676] Ötanazi konusunda kötü bir nama sahip olan Almanya'da ötanazi kanunla serbest bırakılmamıştır. 1939 yılında Hitler, hekimlere bu konuda geniş yetkiler tanımıştır. Irkın bozulmasını önlemek amacıyla istemsiz ötanazi uygulanmıştır. Bu kişilerin topluma fayda sağlamadığı, bu sebeple değersiz olduğu ideolojik olarak topluma benimsetilmeye çalışılmıştır.[677]

Alman Ceza Kanunu; "Talep Üzerine Öldürme" başlıklı 216.maddesi

1. Bir insanı; kendisinden açıkça ve ciddi bir biçimde talep etmesi üzerine, öldüren kimse, 6 aydan 5 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.

2. Yukarıdaki fıkrada belirtilen suça teşebbüs cezalandırılır." şeklinde düzenlenmiştir.[678]

Alman Ceza Kanunu'nda talep üzerine öldürme ve intihara yardım ayrı olacak şekilde düzenlenmekte ve cezalandırılmaktadır. Her iki suç için belirlenen cezalar kasten öldürme suçu için öngörülmüş olan cezalardan farklı olarak daha az cezalandırmakta ve intihara yardım suçunun cezası adli para cezasına çevrilebilmektedir.[679] Ayrıca

---

[674] Yaşar ve Turan, **a.g.m**. s.46.
[675] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59847676 (E.T.15.12.2025)
[676] Muharrem Özen ve Meral Ekici Şahin, "Ötanazi", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl.68, 2010/4, sy.18.
[677] Alan Akcan, **a.g.m.** s.17.
[678] Yusuf Yaşar ve Işıl Turan, "Alman, Avusturya ve İsviçre Yüksek Mahkeme Kararları Çerçevesinde Talep Üzerine Öldürme Suçu ile Ötanazi İlişkisi", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.19, S.1, 2013, s.45.
[679] Sırakaya Taşkıran, **a.g.e**. s..69.

ötanazi ayrı bir suç olarak düzenlenmemiş, talep üzerine öldürme cezası üzerinden değerlendirilmiştir.

Ceza Kanunu madde 217'yi eklemiştir;

1. *Her kim bir başkasının intiharına yardım niyetiyle, sistemli bir şekilde, intihar için imkân sağlar, tedarik eder veya ayarlarsa üç yıla kadar hapis cezasına veya para cezasına çarptırılır.*
2. *Sistemli bir şekilde yardım etme niyeti olmayan ve ilk paragrafta bahsi geçen (intihar etmek isteyen) kişinin akrabası veya yakını olan kişiler cezadan muaftır*

Buradaki asıl amaç, kazanç amacı gütmese dahi, sistematik biçimde intihara yardım sağlanmasının sürekli ya da tekrarlayan bir meşgale haline getirilmesinin önüne geçmektir. Hükümet intiharın normalleştirilmesinin önüne geçmeye çalıştığını, devletin yaşamı koruma görevine aykırı olacağını ifade etmiştir. Ancak 2020 yılında Alman Anayasa Mahkemesi kararıyla 217.madde anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Mahkeme 217.maddenin kişisel özerklik ve kendi geleceğini tayin etme hakkına yaptığı müdahaleyi orantılı bulmamış ve müdahalenin meşru olmadığına karar vermiştir.[680]

Pasif ötanazi ise belirli şartlar altında yasaldır. Buna göre, hastanın iyileşme ihtimali olmadığı ve hastanın bu yöndeki iradesi esastır.[681]

3.8.3. Sosyalist Hukuk Sistemine Göre Ötanazi

3.8.3.1.Sosyalist Hukuk Sisteminin Genel Özellikleri

Sosyalist Hukuk Sistemi 1917 Ekim Bolşevik Devriminden sonra Rusya'da uygulanmıştır. Roma ve Common Law hukuk sisteminden ayrılan bir sistemdir. Yeni bir düzen oluşturmak ve toplumu değiştirme amacı taşır. Hukuk ekonomik koşullara ve Marksist-Leninist görüşe dayanmaktadır. Özel hukuk kuralları Kamu hukukuna dönüşmüştür. Hukuk, sosyalist düzenin gerçekleştirilmesinde ancak bir araçtır [682] ve amaç komünist sisteme geçmektir.

Sistem komünist devrim sonrasında ilk olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Bloku, Demir Perde ülkeleri olarak bilinen Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlamıştır.[683]

---

[680] Derya Nur Kayacan, "Almanya'da Yardımlı İntihar"**, Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2023; 5(1), s.87-104.
[681] Yaşar ve Turan, s.63.
[682] Şevki Özbilen ve Muhammed Asıf Yoldaş, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları,** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019, s.27.
[683] Çınar- Doğan, **a.g.e.** s.21.

Günümüzde etkisi azalmış olan Sosyalist Hukuk Sistemi, Küba ve Kuzey Kore haricinde Kara Avrupası Hukuku ile esnetilmiş olarak Çin'de uygulanmaktadır.[684]

3.8.3.2.Küba

Küba, Latin Amerika ve Karayipler'de Kolombiya'nın sonrasında ötanaziye izin veren ikinci ülke olmuştur. 2023 yılında "Onurlu Ölüm Yasası" çıkarılarak, Komünizm ile yönetilen ülkenin Ulusal Meclisi, ötanaziyi ülkenin evrensel ve ücretsiz sağlık sistemine yönelik olarak yasal şekilde mevzuatın bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Mevzuatın son taslağına göre; *insanların onurlu bir ölüm hakkına sahip olmak istemesine istinaden, tedavinin sonuç vermediği, sürekli ya da kısmi bakım gerektiren ve yaşamı güçleştiren hallerde, geçerli prosedürleri sağlayan şartlarda yaşama son verme hakkına karar verilebilir,* denilmiştir.[685]

3.8.4. İslam Hukuk Sistemine Göre Ötanazi

3.8.4.1.İslam Hukuk Sisteminin Genel Özellikleri

Şeriat ya da Şer'i Hukuk olarak da tanımlanan bu hukuk sistemi, İslam dini kurallarının geçerli olduğu hukuk sistemidir.[686] İslam Hukuku'nun diğer hukuk sistemlerinden ayrılan en önemli özelliği, kökleri itibariyle onun vahye dayalı ilahi bir hukuk olmasıdır.[687] İlk vahiy 610 yılında Ramazan ayının son gecelerinin birinde geldi ve Hz. Muhammed, Nur Dağı'nda Hira Mağarası'nda uyuduğu sırada insan suretinde bir melek gelerek[688] *"Oku!" dedi. O, "Ben okuma bilmem" dedi. (Allah Resulü yaşadıklarını şöyle anlattı): "Beni tutup gücüm tükeninceye kadar sıktı, bırakıp tekrar "Oku!" dedi. "Ben okuma bilmem" diye cevapladım. İkinci defa tutup gücüm tükeninceye kadar sıktı. Bırakıp tekrar "Oku!" dedi. "Ben okuma bilmem" diye cevapladım. Üçüncü defa tutup gücüm tükeninceye kadar sıktı ve bırakıp şöyle dedi: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir alaktan yarattı. Oku! Senin Rabbin en Kerim olandır"*[689]

İslam nasıl ki Allah'ın gönderdiği son din olarak tüm insanları ve tüm zamanları çevreleyen evrensel niteliğe sahipse, insana hak ve sorumluluklarını öğreten İslam hukuku da evrenselliğe yani her çağda ve coğrafyada uygulanabilme özelliğine sahiptir.[690]

---

[684] Ahmet Yaman, **Fıkıh Araştırmaları,** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021, s.158.
[685] https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/kubada-otanazi-karari-onurlu-bir-olum-hakki-2155651 (E.T.24.01.26)
[686] Çınar- Doğan, **a.g.e.** s.22.
[687] Ali Pekcan, "İslam Hukukunun Genel Özellikleri", **Mehir Dergisi,** S.4, Konya 1999, s.69.
[688] Vesile Şemşek, "Rus Tarihçisi V. F. Panova'nın İslam Peygamberinin Hayatına Yaklaşımı (Peygamberlik Dönemi)", **Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi,** C.6, S.43, 2019, s.3179.
[689] https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=387 (E.T.24.01.26)
[690] Fatma Arslan, "İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler" **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Genç Atabe Dergisi,** S.3, Aralık 2022, s.8.

İslam'ın sosyal yaşamla ilgili norm ve önerileri ile fakihlerin bunları esas alarak ortaya koydukları fıkhi hükümlerin amacı, kişinin yaratılış değerlerine uygun, adalet ve hakkaniyet esaslarına bağlı, sağlık, huzur, güven ve barışı hedefleyen bir dünyanın kurulmasına ortam hazırlamaktır. İslam bilginleri bu amacın beş temel değeri korumakla sağlanabileceğini ifade ederler. Bunlar; can, din, ırz, akıl ve mal. Canı korumak, hayat hakkı ve beden bütünlüğünü, dini korumak ruhi-manevi bütünlüğü korumak, ırzı korumak nesil ve kişilik güvenliğini korumak gibi faydaları sağlayacaktır.[691]

İslam hukukunun ana kaynakları;

1. *Kitap: en önemli kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bir olay çözülürken ilk önce Kur'an-ı Kerim'e bakılır.*
2. *Sünnet: Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkasının söz ve davranışlarını onaylamasıdır.*
3. *İcma: İslam hukukçularının herhangi bir dönemde hukuki bir sorun üzerinde görüş birliği sağlamalarıdır. Kitap ve sünnete dayanır.*
4. *Kıyas: bir konu hakkında Kitap, sünnet ve icmada hüküm bulunmayan bir sorunu aralarındaki ortak özelliklerden dolayı hüküm bulunan bir meseleye benzeterek çözmektir.*[692]

İslam hukuk sistemi bu kaynaklar çerçevesinde değerlendirilmektedir.

İslam hukuku terminolojisinde kullanılan yönüyle ötanazi, Allah hakkını ihlal etmektedir. Çünkü Kur'an ve Sünnetin haksız yere öldürülmesini yasakladığı bir cana son verilerek Allah'ın koyduğu bir yasak ihlal edilmektedir. Böyle bir fiilin yaptırımı, fiilin niteliğine göre had veya kısas cezasıdır. Yine ötanazi kul hakkını ihlal eden bir fiildir.[693]

Ölümcül bir hastalığa yakalanmış ve ızdırap içinde olan bir müminin, sabretmesi, zor olmasına rağmen en güzel yoldur. Acı ve ızdıraplarını Allah'a havale etmesi ve O'ndan şifa dilemesi bir tesellidir. Çünkü Allah Teala Hz. Muhammed'in ifadesiyle, her hastalığın bir şifasını yaratmıştır. Ayrıca mümin hastalığının günah ve hatalarına keffaret olduğunu bilmelidir. İslam hukukunda ötanazinin caiz olmadığı ve hastanın bu isteğini yerine getiren kişinin de hukuki ve cezai sorumluluğunun devam edeceği kesindir.[694]

3.9. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA ÖTANAZİ

[691] Ahmet Yaman ve Halit Çalış, **İslam Hukukuna Giriş,** b.10, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015, s.23.
[692] Çınar- Doğan, **a.g.e.** s.22.
[693] Ali Kaya, "İslam Hukukuna Göre Ötanazi" **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C.6, S.1, 1994, s.139.
[694] Yaşar Yiğit, "İslam Ceza Hukukuna Göre Ötanazi", **Diyanet İlmi Dergisi,** C.36, S.2, Nisan-Mayıs-Haziran 2000, s.55.

3.9.1. Pretty-Birleşik Krallık Davası[695]

AİHM'nin 29 Nisan 2002 tarihli Pretty-Birleşik Krallık Davası'na göre, başvuran Diane Pretty 43 yaşındadır ve motor nöron[696] hastalığı bulunmaktadır. Hastalığın ilerlemesini önleyebilecek bir tedavi bulunmamaktadır. Pretty'in fiziksel yeterliliğinin olmamasına karşılık zekası ve karar verme yetisi bozulmamıştır. Hastalığın son evrelerinde bulunan başvurucu, hastalığının acı verici ve onur kırıcı olması nedeniyle bu durumdan kurtulabilmek için ne zaman öleceğini kontrol etmek ve karar vermek istemektedir.

İngiliz hukukunda "İntihar Yasası" kapsamında, intihar etmek suç olarak görülmemiş, ancak intihara yardım ve teşvik etmek suç olarak düzenlenmiştir. Başvurucu fiziksel yetersizliği sebebiyle intihar edememekte ve kocasının intiharına yardım etmesini istemektedir. Ancak bu durumun İntihar Yasası'nda suç olarak düzenlenmesinin AİHS'nin 2.maddesi (Yaşam Hakkı), 3.maddesi (İşkence Yasağı) 8.maddesi (Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı) 9.maddesi (Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü) ve 14.maddesi (Ayrımcılık Yasağı) maddeleri ile bağdaşmadığını ileri sürerek AİHM'de dava açmıştır.

AİHM Sözleşmenin ikinci maddesi olan yaşam hakkı için; *bu madde, yaşam hakkını güvence altına alır; yaşam hakkı olmadan Sözleşmedeki diğer hak ve özgürlüklerin herhangi birinden yararlanmak anlamsız hale gelir. Yaşam hakkından mahrum bırakılmanın haklı görülebileceği sınırlı durumları ortaya koyar ve Mahkeme, davalı Devletler tarafından bu istisnalara dayanıldığında sıkı bir inceleme uygulamıştır*[697] ifadesini kullanmıştır.

AİHM, *Sözleşmenin 2. Maddesini ihlal etmediği tespit edilse bile, bu durum, Birleşik Krallık'ın destekli intihara izin vermemesi durumunda 2. Madde kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal edeceği yönündeki çok farklı önermenin kanıtlanmadığı bu davada başvurucuya yardımcı olmaz* ifadelerini kullanarak Birleşik Krallık'ın destekli intihara izin vermemesi durumunu Sözleşme'nin ikinci maddesini ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Başvurucu çektiği acıların Sözleşmenin 3.maddesini yani İşkence Yasağını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Bunun üzerine AİHM işkence ve eziyet yasağının devletin negatif yükümlülüğünde olduğunu, intihara yardımın yasal bir fırsat sağlamasını

---

695 https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-60448%22]} (E.T.16.12.2025) (Başvuru No. 2346/02)

696 Motor nöron hastalığı olarak bilinen Amyotrofik Lateral Skleroz hastalığı (ALS), kas güçsüzlüğüne neden olan beyin ve omurilikteki sinir hücrelerini etkileyen ilerleyici bir nörodejeneratif hastalıktır. https://www.memorial.com.tr/hastaliklar/als-amyotrofik-lateral-skleroz-hastaligi-nedir-belirtileri-nelerdir#:~:text=Motor%20n%C3%B6ron%20hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20olarak%20da,etme%20g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20olarak%20ortaya%20%C3%A7%C4%B1kar. (E.T. 16.12.2025)

697 https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-60448%22]} (E.T.16.12.2025)

gerektiren pozitif yükümlülüğü olmadığını belirterek, 3.maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Başvurucu, AİHS'nin 8.maddesinin kendi kaderini tayin hakkını doğuracağını, Devletin yardımlı intihara yönelik yasağı Sözleşme'nin 8.maddesine müdahale anlamına geldiğini ileri sürmüştür. AİHM ise, "özel hayat" kavramının bir kişinin fiziksel ve psikolojik yaşamanı kapsadığını, bu davadaki müdahalenin başkalarının haklarının korunması için "demokratik bir toplumda gerekli" olduğu gerekçesi ile Sözleşme'nin 8.maddesini ihlal etmediği sonucuna varmıştır.

Başvurucu Sözleşme'nin 9.maddesinin düşünce özgürlüğünü koruduğunu ve yaşadığı durumun bu maddeyi ihlal ettiğini ileri sürmüştür. AİHM, başvuranın yardımlı intihar konusundaki görüşlerinin Sözleşme'nin 9.maddesinin 1.fıkrasında korunan anlamda inanç teşkil etmediğini ifade etmiştir. Böylelikle 9.maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Başvuran, durumları önemli ölçüde farklı olan kişilerle aynı şekilde muamele görmesi sonucu ayrımcılığa uğradığını ileri sürerek, yardımlı intihara yönelik yasağın tüm bireylere eşit olarak uygulansa da yardım almadan hayatına son veremeyecek kadar engelli olan kendisine Sözleşmenin 14.maddesi kapsamında uygulanmasını ayrımcı nitelikte olduğunu ileri sürmüştür. AİHM *14. Madde uyarınca da, yardımsız intihar edebilecek olanlar ile edemeyecek olanlar arasında ayrım yapılmaması için ikna edici nedenler mevcuttur. İki kategori arasındaki sınır genellikle çok ince olacaktır ve intihar edemeyecek durumda olduğu değerlendirilenler için kanuna bir istisna getirmeye çalışmak, 1961 tarihli Kanun'un korumayı amaçladığı yaşam korumasını ciddi şekilde zayıflatacak ve kötüye kullanım riskini büyük ölçüde artıracaktır.* Şeklinde yorumlayarak 14.maddenin ihlal edilemediğine hükmetmiştir.

Sonuç olarak AİHM ihlal olmadığı yönünde oybirliğiyle karar vermiştir.

3.9.2. Haas- İsviçre Davası[698]

AİHM'nin 20 Ocak 2011 tarihli kararına göre başvurucu yirmi yıldan beri ağır bir çift kutuplu duygusal bozukluk[699] hastalığının olması sebebiyle yardımlı intihardan yararlanmak istemektedir.

Başvurucu, *hastalığının kendisini onurlu bir şekilde yaşama olanağından yoksun bıraktığını düşünen başvurucu, intihara yardım hizmeti veren bir İsviçre özel hukuk derneğine, intihar etmesine yardımcı olmaları için başvurmuştur. Başvurucu*

698 https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22haas%20isvi%C3%A7re%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119475%22]} (E.T.16.12.2025) Başvuru No: 31322/07

699 Manik-depresif bozukluk ismi ile bilinen, iki ayrı hastalık döneminin görüldüğü iki uçlu psikolojik bir rahatsızlıktır. https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/bipolar-nedir-bipolar-bozukluk-belirtileri-nelerdir (E.T.16.12.2025)

reçeteyle alınan öldürücü bir madde (pentobarbital sodyum) elde etmek için, birçok psikiyatra başvurmuş ancak bu girişimlerinden bir sonuç elde edememiştir.[700]

Bunun üzerine başvurucu AİHS'nin 8.maddesinin ihlal edildiğini ileri sürerek AİHM'de dava açmıştır.

AİHM'nin AİHS'nin 8.maddesi ile ilgili yaptığı yorum ise; *Bir kişinin ne zaman ve ne şekilde hayatının sona ereceğine karar verme hakkı, kişinin bu konuda özgür olarak kararını verme ve buna göre hareket etme kabiliyetine sahip olması şartıyla, özel hayata saygı hakkının bir parçasıdır. Ancak, bu davada tartışma konusu olan başka bir şeydir: Söz konusu olan, 8. maddenin devlete, başvurucunun, acı çekmeden ve başarısız olma riskini ortadan kaldıracak bir şekilde, ölmesini sağlayacak maddeyi, reçetesiz olarak, alabilmesini sağlama "pozitif yükümlülüğünü" yükleyip yüklemediğine karar vermektir. Bu bağlamda, AİHM, bir kişinin hayatına ne zaman ve nasıl son vermeyi seçme hakkıyla ilgili olarak, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin, bir uzlaşmadan çok uzak olduklarını not eder. Bazı üye ülkelerde intihara yardım (en azından kısmen) suç olmaktan çıkarılmışsa da, üye ülkelerin büyük bir çoğunluğu hayatına son verme hakkı yerine kişinin hayatının korunmasına daha çok ağırlık veriyor gibi görünmektedirler. AİHM, bu durumdan, devletlerin takdir payının çok büyük olduğu sonucunu çıkarmaktadır.*[701]

Haas başvurusunun sebepleri ötanazinin koşullarından farklı olarak intihara yöneliktir. AİHM, devletin geniş yetkilerini göz önünde bulundurduğunda onurlu bir intihar konusunda AİHS'nin 8.maddesinin ihlal edilmediği kanaatine varmıştır.[702]

3.9.3. Gross- İsviçre Davası[703]

AİHM'nin 30 Eylül 2014 tarihli kararında, başvurucu Alda Gross, İsviçre Federasyonu'na karşı AİHS'nin 8.maddesinin ihlal edildiği gerekçesi ile AİHM'ne başvuruda bulunmuştur. Başvurucu, zayıflayan fiziksel ve akli melekeleriyle acı çekmeye devam etmek istemediğini belirterek uzun bir süre boyunca hayatına son vermek istediğini belirtmiştir. Yetkililerin kendisine öldürücü dozda ilaç

700 https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22haas%20isvi%C3%A7re%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119475%22]} (E.T.16.12.2025)

701 https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22haas%20isvi%C3%A7re%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119475%22]} (E.T.16.12.2025)

702 Dündar Sezer, **a.g.m**. s.286.

703 https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22gross%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-146780%22]} (E.T.16.12.25) (Başvuru No. 67810/10)

verilmemesini AİHS'nin 8.maddesi kapsamında özel hayata saygı hakkının ihlal edildiği gerekçesini ileri sürmüştür.

AİHM, 8.maddenin ihlal edildiğini çünkü İsviçre kanunlarında hangi sebeplerle intihara yardım edildiğinin belli olmadığını tespit etmiştir. Fakat başvurucu Büyük Daire'nin önüne geldiğinde, mahkemeye yanlış bilgi verdiği anlaşılmış ve başvuru hakkının kötüye kullanılması gerekçesi ile başvurusu reddedilmiştir.[704]

3.9.4. Lambert ve Diğerleri/ Fransa Davası[705]

Lambert ve Diğerleri/ Fransa davasını diğer davalardan ayıran özellik, kararın pasif ötanaziye yönelik bir karar olmasıdır.

AİHM'nin 5 Haziran 2015 tarihli Lambert ve diğerleri/ Fransa kararında başvurucular, Vincent Lambert'in yapay olarak beslenmenin ve su ihtiyacının giderilmesinin durdurulmasının Devletin AİHS'nin 2.maddesinden doğan yükümlülüklerine aykırı olacağını, bunun 3.madde içerisinde belirtilen ve işkencenin bir parçası sayılan kötü muamele olarak niteleneceğini ve AİHS'nin 8.maddesine göre kişinin vücut bütünlüğüne zarar vereceği iddiasıyla[706] pasif ötanaziye yönelik bir karardır.

11 Nisan 2014 tarihinde hekim Kariger 13 Ocak'tan itibaren idare mahkemesi tarafından bir müdahale olmaması halinde hastanın beslenmesine ve su ihtiyacının karşılanmasına son verileceğini açıklamıştır. Gerekçeli raporda Lambert'in tedavisi mümkün olmayan şekilde ağır beyin hasarına uğradığı, yapılan tedavilerin sonuç vermediği, hastayı hayatta tutmaktan başka etkisinin olmayacağını ve Lambert'in kazadan önce yaşamak istemediği durumda olduğu ortaya konulmuştur. Böylelikle hekim Kariger, hastanın hayatının yapay beslenerek ve su ihtiyacı karşılanarak uzatılmasının onu hayatta tutmak için mantıksız bir ısrar olduğu kanaatine varmıştır.

Bunun üzerine İdare Mahkemesi, hekim Kariger'in kararında Lambert'in ağır bağımlı bir halde tutulmak istemeyeceğine dair yazılı bir talimat vermediğini ve isteklerini bilen güvenilir bir kişi tayin etmediğini gözlemlemiştir. Bununla birlikte Mahkeme Lambert'in ailesiyle aynı ahlaki değerlerini ve dini inanışlarını paylaşmadığı gerekçesiyle tedaviyi reddedeceği anlamına gelmediğini belirtmiştir. Mahkeme hekim Kariger'in Lambert'in isteğini yanlış yorumladığına hükmetmiştir. Son olarak da Mahkeme, tedavinin zorlayıcı olmadığını ve acı çektirmediğini ifade ederek

[704] Dündar Sezer, **a.g.m**. s.287.
[705] Lambert ve diğerleri/ Fransa, Başvuru No: 46043/14. https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22%C3%B6lme%20hakk%C4%B1%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-163009%22]} (E.T. 29.01.26).
[706] Lambert ve diğerleri/ Fransa, Başvuru No: 46043/14 https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22%C3%B6lme%20hakk%C4%B1%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-163009%22]} (E.T. 29.01.26).

Kariger'in kararını Lambert'in yaşam hakkını açık ve ağır şekilde ihlal ettiğine ve kararının yürütülmesinin durdurulmasına karar vermiştir.

Danıştay kararında ise, olayın koşullarının bilirkişi raporlarını dikkate alarak, hekim Kariger'in yasada belirtilen koşullara uygun davrandığına hükmetmiştir.

Danıştay kararı üzerine aile, AİHM'nde dava açmıştır. AİHM ise Danıştay kararının Sözleşmenin 2.maddesi kapsamında pozitif yükümlülüğe uygun olduğunu ve 2.maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

3.9.5. Mortier/ Belçika Davası[707]

Mortier/Belçika kararı, AİHM'nin yardımlı intihara izin vermenin, bir devleti AİHS'nin "Yaşam Hakkı" başlıklı 2.maddesi uyarınca yaşamı koruma yükümlülüğüyle bağdaşıp bağdaşmadığı sorununu ilk kez ortaya koyduğu karardır.[708]

AİHM'nin 4 Ekim 2022 tarihli başvurucu kararında kırk yıl kadar bir süre kronik depresyondan muzdarip G.T.'nin oğludur. G.T. ötanaziye başvurmayı düşündüğü için aile hekimi ile görüşmüş ancak aile hekimi bu kararı üstlenmek istememiştir. Bunun üzerine onu Profesör D'ye yönlendirmiştir. Profesör D. G.T.'nin ağır travma geçirdiği, ciddi kişilik ve ruh bozukluğu olduğunu ve hastanın tedaviye artık inanmadığını tespit etmiştir. Bunun sonucunda Ötanazi Yasası kapsamında onun aile hekimi olmayı kabul etmiştir. G.T. artık çocuklarıyla irtibat kurmak istemediğini belirtmiştir.

Profesör 23 Aralık 2011 tarihinde G.T. ile görüşmüş, G.T. "terk edilmekten ve ötanazi talebinin reddedilmesinden korktuğunu" ifade etmiştir.

Başvurucuya göre, annesinin durumu, yasayla hükmedilen çerçevenin, savunmasız kişilerin yaşam hakkını korumak için etkili bir güvence oluşturmadığını göstermektedir. Başvurucu ötanaziyi uygulayan hekimin başkanlığını yaptığı LEIF Derneğinin bir miktar bağış alması sonrasında ötanazi talebini kabul etmesini açıkça

---

707 https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22%C3%B6lme%20hakk%C4%B1%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]} (E.T. 26.01.26) Başvuru No:78017/17.

708 Stevie Martin, "The Right To Life at The End of Life: A Note on Mortier v Belgium App No. 78017/17, 4 October 2022" **Medical Law International,** Vol.24, No.2, 2024, s.128.

çıkar amaçlı bulmuştur. Bununla birlikte başvuran Ötanazi Yasası'na bazı yönlerden uyulmadığını ileri sürmüştür.

AİHM psikiyatrik bozukluk sebebiyle ötanaziye ilişkin yasal çerçevenin koşulları sağladığına, ayrıca başvurucunun annesinin durumunda bu yasal hükümlere uygun gerçekleştiğine hükmetmiştir. AİHM delillere dayanarak kadının akıl sağlığının yerinde olduğuna, iyi düşünülmüş, tekrarlanan ve gönüllü bir talep olduğuna karar vermiştir. G.T.'nin tedaviye dirençli, sürekli ve durdurulamayan psikiyatrik rahatsızlıktan muzdarip olduğuna hükmetmiştir.[709]

AİHM Mortier davasında, ölümleri yakın olmayan ve acıları psikolojik temelli olan bireyler açısından ötanaziye izin vermenin AİHS'nin 2.maddeyle uyumlu olduğuna karar vermiştir. Mortier kararı, ötanazinin insan hakları hukukuyla uyumlu olduğunu kabul eden diğer devletlerdeki yerel mahkemelerin kararları listesinde yer almıştır.[710]

3.9.6. Koch/ Almanya Davası[711]

AİHM'nin 19 Temmuz 2012 tarihli Koch/Almanya kararında, Alman vatandaşı Ulrich Koch tarafından Alman hükümeti aleyhine dava açılmıştır. Başvuran felçli ve yapay solunumla yaşamını idame ettiren eşine yaşamına son vermesini sağlayacak ölümcül dozda ilaç temin etme izni verilmemesinin hem kendisinin hem de eşinin özel ve aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Bununla birlikte Alman yerel mahkemelerinin şikayetinin esasını incelemeyi reddetmesinden de şikayetçi olmuştur.

Alman ceza hukukuna göre, kendi isteğiyle kişinin intihar etmesi suç sayılmamaktadır. Bununla birlikte bir kişi yaşamına son vermek isteyen bir kişiye ölümcül bir uyuşturucu temin etmesi durumunda, Uyuşturucu Maddeler Yasası uyarınca cezai olarak sorumludur. Ancak Federal Adalet Divanı kararlarına göre,

---

[709] M. De Hert- S. Loos- K. Van Assche, "Euthanasia of a Person With a Psychiatric Disorder Does Not Violate the European Convention on Human Rights (Mortier v. Belgium [no. 78017/17])" **European Psychiatry Association,** 2022, s.1.
[710] Martin, **a.g.m.,** s.141.
[711] https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-112282%22]} (E.T. 26.01.26) (Başvuru No:497/09)

terminal dönemdeki bir hastanın yaşamını uzatıcı tedavisinin hastanın rızasıyla sonlandırılması, yani pasif ötanazi cezai sorumluluk doğurmaz.

Hekim yardımlı intihar talebiyle bağlantılı olarak Mayıs 2009'da yapılan 112. Alman Tıp Meclisi, doktorların ölüm sürecinde ve sırasında yardım sağlamaları gerektiğine, ancak hastaların ölmesine yardım etmelerinin yasak olduğuna karar vermiştir. Çünkü bir hekimin intihara karışması tıp etiğine aykırıdır.

Almanya'da ötanazi ve hekim yardımlı intiharın yasak olması üzerine başvurucu ve eşi İsviçre'deki Dignitas Kliniği'ne başvurmuş, ancak sürecin tamamlanabilmesi için öldürücü dozdaki ilacın Almanya'dan temin edilmesi gerekmiştir. Ancak Alman Federal Enstitüsü bir ilacın yaşamın kurtarılması amacıyla isteği reddetmiştir. Bunun üzerine çift yardımlı intihar sürecini İsviçre'de tamamlamıştır.[712]

Ancak Bay Koch hukuki süreci takip etmeye devam etmiştir. Federal Enstitü'nün itirazı reddetmesi üzerine, Önce Köln İdare Mahkemesine daha sonra Kuzey Ren-Vestfalya İdare Temyiz Mahkemesine itirazda bulunmuştur. Her iki mahkemede dava hakkının Bayan Koch' ait olduğunu ve Bay Koch'un dava ehliyeti olmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Bay Koch bu kararı "aile ve özel hayata saygı" hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.[713]

AİHM, bu kararda kendi iradesiyle karar verebilmesi koşuluyla kişinin hangi yollarla ve ne zaman yaşamına son vereceğine karar verme hakkının AİHS'nin 8.maddesinin görünüm şekillerinden birisi olduğunu, başvurucuyla eşinin yakın ilişki göz önünde bulundurulduğunda Alman yargısal makamlarının başvuruyu incelemeyi reddetmesinin intihara yardıma izin verilsin veya verilmesin 8.maddeyi ihlal ettiğine hükmetmiştir.[714]

3.9.7. Lings/ Danimarka Davası[715]

AİHM'nin Lings/Danimarka kararı AİHS'nin "düşünce özgürlüğü" çerçevesinde ötanazi ve hekim yardımlı intihar konusuna yöneliktir.

---

[712] Özdemir, **a.g.e.,** s.191.
[713] Kayacan, **a.g.m.** s.96-97.
[714] Dündar Sezer, **a.g.m.,** s.287.
[715] https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-217039%22]} (E.T.26.01.26) Başvuru No: 15136/20

AİHM'nin 12 Nisan 2022 tarihli kararında emekli bir hekim ve ötanazi yanlısı bir derneğin üyesi olan başvurucu, Danimarka Ceza Kanunu'nun 240.maddesi uyarınca iki adet intihara yardım ve bir adet intihara teşebbüs suçundan mahkum edilmiştir. 60 gün hapis cezasına çarptırılan başvurucunun bu cezası ertelenmiştir. Başvurucu intihara yardım konusunda rehber hazırlayıp internet sitesinde paylaşmış ve bunun sadece intihar hakkında tavsiye olduğunu savunmuş, mahkumiyetinin AİHS'nin 10.maddesine[716] (ifade özgürlüğü) aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

2015 civarında, Danimarka'da ötanazinin hale getirilmesini amaçlayan hekimler için "Ötanazi Yanlısı Hekimler" adlı bir dernek kurdu. Bu amaç doğrultusunda, başvuru sahibi internette bulunan "İntihar İçin Uygun İlaçlar" bir rehber hazırlamıştır. Rehber, intihar etmenin ayrıntılı prosedürünü, intihar etmek için uygun yaklaşık 300 yaygın ilacın listesini ve intiharı gerçekleştirmek için gereken dozun açıklamasını, olası ilaç kombinasyonlarını ve çeşitli ilaçlarla ilgili uyarıları bir araya getirmekteydi. Rehber ayrıca, farklı ilaçları birleştirerek ya da bir ilacın tam dozunu, başına plastik bir torba ve boynuna lastik bir bant geçirerek alınması, önerilen ilaç dozlarını alarak bir kişinin ölümünün nasıl sağlayabileceğine dair tavsiyeler de veriyordu.[717]

AİHM kararında ötanazi ve intihara yardım ile ilgili Sözleşmeci Devletler arasında bir konsensus bulunmadığını ve bu konuda Devletlerin takdir yetkisine sahip olduklarını belirtmiştir. Başvurucunun cezası demokratik toplumun gerekleri açısından incelenmiş ve sağlığın ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacına yönelik olarak oransız görülmemiştir.[718]

3.9.8. AİHM Kararlarının Değerlendirilmesi

AİHM ötanazi konusunun tıbbi, etik ve hukuki açıdan karmaşık olduğunu belirtmekte, pasif ötanazi açısından ise, tedavinin sona erdirilmesinin ulusal

---

[716] *Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir. (AİHS madde 10)*

[717] https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-217039%22]} (E.T.26.01.26)

[718] Dündar Sezer, **a.g.m.** s.288.

kanunlara ve Sözleşmeye uygunluğunu belirlemenin öncelikle ulusal makamların görevine girdiğini tespit etmektedir.[719]

Ötanazi genel olarak AİHS'nin 2.maddesi olan "yaşam hakkı" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte AİHM başvurularında ek olarak AİHS'nin diğer maddeleri olan 3.madde "işkence yasağı", 8.madde "özel ve aile hayatına saygı", 9.madde "düşünce, vicdan ve din özgürlüğü", 14.madde "ayrımcılık yasağı", 34.madde "bireysel başvuru", başvurularda başvurucular tarafından referans maddeler olarak gösterilmektedir.

AİHM, AİHS'nin 2.maddesi açısından yaşam hakkının zıddı olan "ölüm hakkını" hak kapsamına almamaktadır.[720] Bununla birlikte ilgili madde yaşamın korunmasını hak olarak tanımakla kalmaz, aynı zamanda kasıtlı öldürmeye objektif bir yasak da getirmektedir. Sözleşmenin amaçları doğrultusunda kişinin rızası veya talebi ötanazi açısından bir istisna da teşkil etmemektedir.[721]

AİHM sözleşmeci devletlerin ölme hakkı tanımamasını, AİHS'nin 3.maddesi olan "işkence yasağı" anlamında, devletlerin bireyleri işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleye veya cezaya tabi tutulmasını önleme yükümlülüğü şeklinde yorumlanmaması gerektiğini ifade etmektedir.[722] AİHM işkence yasağının negatif yükümlülüğe tabi olduğunu ve ötanazinin yasal bir fırsat sağlamasını gerektiren pozitif yükümlülük olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.

AİHM kararlarında, sözleşmeci devletlerin AİHS'nin 8.maddesi olan "özel ve aile hayatına saygı" açısından kişinin yaşamına son verme hakkından ziyade hayatının korunmasını daha önemli buldukları ve Devletlerin takdir yetkisi olduğunu belirtip, ilgili maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir.[723] Ayrıca ilgili maddenin "kendi kaderini tayin" hakkını doğurmayacağı ifade edilmiştir.

---

[719] Dündar Sezer, **a.g.m.** s.270.
[720] Güzeldağ, **a.g.m.** s.82.
[721] Cristian Claudiu Teodorescu, "The Right To Life Guaranteed by The European Convention On Human Rights And It's Exceptions", **Dny prava Days of Law, 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010,** s.2764.
[722] Özdemir, **a.g.e.** s.194.
[723] Onar, **a.g.m.** s.73.

AİHM, AİHS'nin 9.maddesi olan "Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü" açısından sözleşmeci devletlerin ötanaziyi yasal olarak kabul etmemesini ilgili maddenin ihlal edildiği şeklinde yorumlanmayacağını belirtmektedir.

AİHS'nin 14.maddesi olan "Ayrımcılık Yasağı" açısından AİHM değerlendirmesi ise, yardımsız olarak intihar edenler ve yardıma ihtiyaç duyarak intihar edebilecek durumda kalanlar açısından ayrımcılık yasağı teşkil etmeyeceğine karar vermiştir.

Genel olarak AİHM kararlarında yaşam hakkını üstün tutmuş ve korunması gereğine vurgu yapmıştır. Sözleşmeci devletlerin kendi iç düzenlemelerine saygı göstermiş ve ötanazi yasağını kişilerin kendi geleceğini tayin hakkının ihlal etmediğine karar vermiştir.

SONUÇ

Hak, doğuştan sahip olduğumuz, hukuk düzeni tarafından tanınıp korunmasıyla temel hak ve özgürlükler şeklinde düzenlenen menfaatlerimizdir.

Yaşam hakkı, tarihsel süreçte hem devletlerin ulusal mevzuatlarında hem de uluslararası belgelerde yerini almış, diğer bütün hak ve özgürlüklerin varlık sebebi olarak en birincil konumda olan insan hakkıdır. Bu sebepledir ki, yaşanan iki büyük dünya savaşının yıkıcı etkileri, yaşam hakkının önemini ve korunması gerekliliğini ön plana çıkartmış, ulusların bu amaç etrafında birleşmesine zemin hazırlamıştır.

Bunun üzerine Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından Roma'da 4 Kasım 1950 tarihinde imzaya açılan ve 3 Eylül 1953 tarihinde insan hak ve özgürlüklerinin koruma altına alınması amacıyla AİHS yürürlüğe girmiştir. Yaşam hakkı Sözleşmenin 2.maddesinde "Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur" şeklinde düzenlenmiştir. Bununla birlikte Sözleşmenin gereği gibi işleyebilmesi için 1959 yılında etkili bir denetim mekanizması olan AİHM kurulmuştur. Böylelikle yaşam hakkına yönelik ihlaller konusunda taraf devletler yargısal denetime tabi tutulmuştur.

AİHS'nin yaşam hakkının üstün bir hak niteliğinde olması sebebiyle dokunulmaz haklar kapsamına alınmıştır. AİHS'nin yaşam hakkı konusunda düzenlemeleri devam etmiş ve ölüm cezasının kaldırılmasıyla yaşam hakkının kutsallığı bir kez daha ortaya konulmuştur. Sözleşmeci devletlerde iç hukuklarında Sözleşmeye uygun olarak gerekli düzenlemeleri yapmış ve yaşam hakkı önündeki engelleri aşma yolunda adımlar atmışlardır. Türkiye'de de 2004 yılında ölüm cezası kesin olarak kaldırılmıştır.

Türk hukuk sisteminde yaşam hakkı 1982 Anayasası'nın 17.maddesinde "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca Anayasa'nın "Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması" başlıklı 15.maddesinde yaşam hakkı dokunulmaz haklar listesinin başında yer almıştır. Savaş hukukuna uygun ölümler haricinde olağanüstü hal rejimlerinde dahi yaşam hakkının korunması ve gözetilmesinden devlet sorumlu tutulmuştur. Yaşam hakkının dokunulmaz niteliğine karşılık yaşam hakkına yönelik bir takım istisnai hallerde mevcuttur. Kanaatimize göre istisnai hallerin yaşam hakkı ihlali sayılmamasının nedeni, toplumun can güvenliğini korumak, oluşabilecek tehlikeli durumların önüne geçmek, kamu düzenini korunmasını sağlamaktır. Bize göre bu hallerde ölçülülük ve zorunluluk kriterleri, yaşam hakkının ihlal edilip edilmediği yönünde belirleyici görev üstlenmektedir.

Bunlarla birlikte, gözaltında ölümler, faili meçhul ölümler, zorla kaybetmeler gibi yaşam hakkı ihlalleri devletin negatif yükümlülüğünü gündeme getirmektedir. Devletin kontrolü altındaki bu kişilerin akıbetleri hakkında AİHM'nin yargılama sürecinde devletin açıklama yapamaması, hukuk devleti olma niteliğine zarar vermektedir. Bunun sonucunda AİHM nezdinde Türkiye'nin yaşam hakkı ihlalleri yönünde liste başlarında yer almasına sebep olmaktadır. Öyle ki Türkiye 2025 yılı AİHM istatistiklerine göre "insan hakları ihlalleri" iddiasıyla başvurularda birinci sırada yer almıştır.[724] Bir önceki seneye göre başvuru oranın azalmış olması Türkiye'nin bu listenin başında yer almasına engel olmamıştır.

Kanaatimize göre, bu gibi sorunların önüne geçmek için devletin yaşam hakkının korunmasına yönelik etkili bir denetim sistemi oluşturması ve gerekli tedbirleri alması önem arz etmektedir.

Yaşam hakkının dokunulmaz, devredilmez, üstün bir hak olması dünya üzerinde genel olarak kabul görürken, yaşam hakkının vazgeçilmezliği konusunda farklı görüşler ortaya konulmuş, "yaşam hakkının" varlığına karşılık 'ölme hakkının' da meşruluğunun gözetilebilir olup olmadığı "ötanazi sorununun" doğmasına neden olmuştur.

İyi, hoş, kolay ölüm anlamlarına gelen ötanazi, ölümcül hastalığı sebebiyle dayanılmaz ve sürekli acılar içinde olan, kısa bir süre içinde öleceğine kesin gözle bakılan hastaların talepleri doğrultusunda yaşadığı acılara son vermek için tıbbi yöntemlerle yaşamın sonlandırılmasını "ölme hakkı" kapsamında "kendi kaderini tayin" şeklinde yorumlanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında AİHM sözleşmeci devletlerin "ötanaziyi" yasal hale getirip getirmemesini kendi takdirine bırakmış, yaşam hakkının üstünlüğüne ve değerine vurgu yapmıştır. Kanaatimize göre AİHM'nin bu yöndeki tutumunun en önemli sebebi, AİHS'nin ötanaziyi yaşam hakkının istisnaları arasında saymamış olması ve yaşam hakkının korunması gereği üzerindeki etkisidir.

[724] Detaylı bilgi için: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206172454074Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf (E.T.30.01.26)

Ötanazi tıp, hukuk, din, felsefe gibi bilim dallarını ortak noktada buluşturan, tarihi Antik Yunan ve Antik Roma'dan günümüze kadar uzanan, meşruluğu ve kabul edilebilirliği sürekli tartışılan çok kapsamlı bir kavramdır. Bu tartışmalar sırasında oluşan görüşlerin bir kesimi ötanazinin meşruluğu ve gerekliliği üzerinde tavır sergileyerek ötanaziyi desteklerken diğer bir kesim ise ötanazinin olumsuz yönlerini ileri sürerek ötanaziyi reddetmiştir.

Ötanaziyi destekleyen görüşlerin genel savunusu, kişinin kendi kaderini tayin etme hakkı üzerine temellenmiştir. Büyük acı ve eziyetlere katlanmanın insan onuruna aykırı olduğu, onurlu şekilde yaşaması gereken insanın yine onurlu bir şekilde ölmesi gerektiği, ayrıca merhamet ilkesi boyutunda da kişinin acı çekmesini önlemenin insanın yararına olacağı görüşü üzerinden ilerlemişlerdir.

Ötanazi karşıtı görüşler ise yaşam hakkının üstünlüğü ve yaşamın vazgeçilmez bir hak olmasıyla birlikte dini sebeplerle Allah tarafından bahşedilen canın kutsallığını öne sürerek ötanaziyi reddetmişlerdir.

Günümüzde modern tıbbının çaresiz kaldığı birtakım hastalıkların varlığı hastaların da çoğalmasına sebep olmakta ve ötanaziyi dünya genelinde bir ihtiyaç olarak gündeme getirmektedir. Dayanılmaz acılar çeken hastaların ötanazi talepleri gün geçtikçe artmakta ve vatandaşı oldukları ülkelerde ötanazinin yasal hale gelmesi için yetkililerin bu yönde adım atmasını sağlamak amacıyla girişimlerde bulunmaktadırlar. Bu taleplere kayıtsız kalmayan bazı ülkelerde ötanazi yasal hale getirilmeye çalışılırken bazı ülkelerde ise ötanazi talebi kabul edilemez bulunmaktadır.

Dünya genelinde ötanazi ve hekim yardımlı intiharı yasal hale getiren ülkelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Ancak aktif ötanaziden ziyade daha çok kabul gören uygulama hekim yardımlı intihardır. Kanaatimize göre bunun sebebi hekim ve sağlık çalışanlarının bu ağır sorumluluğu almak istememesi ve kişinin kendi kaderini tayin hakkı yönünde yaşamın sonlanma anını hastanın kendi iradesine bırakılması düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Karşılaştırmalı hukuk açısından ilk olarak ötanaziyi yasal hale getiren 1996 yılında Avustralya'nın Kuzey bölgesinde yer alan Northern Territory Federe Devleti

olmuştur. Ancak Avusturalya Federal Senatosu Kuzey bölgenin ötanaziyi yasal hale getirmeye yetkisi olmadığı gerekçesiyle 1997 yılında yasayı yürürlükten kaldırmıştır.

2000'li yılların başında ise ötanazi talepleri arttıkça Hollanda ve Belçika gibi ülkeler ötanazi ve hekim yardımlı intiharın yasal hale gelmesi için süreci başlatan öncü ülkeler olmuşlardır. Daha sonrasında makul sebepler ve taleplerin bu yönde olmasıyla diğer ülkeler de katılmaya başlamıştır.

Günümüzde İngiltere ve Fransa gibi ötanazi konusunda katı tavır sergileyen ülkelerde bu sürecin içerisine girme mecburiyetinde kalmışlardır. Kendi ülke vatandaşlarının yoğun talepleri doğrultusunda hareket eden bu ülkeler, "hekim yardımlı intiharı" seçmişlerdir. Güncel durumda henüz yasalaşma aşamasında oldukları için ötanazi taraftarı grupların yanında ötanazi karşıtı grupların da olumsuz eleştiri ve baskıları da devam etmektedir. Özellikle ötanazinin dini sebeplerle kabul edilmemesi gerektiğini ve insan yaşamının kutsallığını savunarak ötanazinin yasal hale gelmesine engel olma çabaları sürmektedir.

Almanya ve İtalya gibi ülkelerde ise ötanazi yasaktır. Fakat 2025 yılında İtalya'nın orta kesiminde yer alan Toskana Bölgesel Yönetimi "tıbbi yardımla ölüm" yasasını onaylayarak bu zinciri bölgesel anlamda kırmış ve bu durum İtalyan hükümetinin olumsuz tepkisiyle karşılansa da İtalya'da bu hakkı tanıyan ilk bölge olma unvanını elde etmiştir.

Kanaatimize göre modern tıbbın ölümcül hastalıklar karşısında yeteri düzeyde ilerleyememiş olması, günümüz koşullarında ötanazinin yaygınlaşmasına sebep olacak, böylelikle ötanazi ve hekim yardımlı intiharın yasak olduğu ülkelerden yasal olduğu ülkelere "ötanazi turizmi" adı altında seyahatler devam edecektir. Bu durum da ötanazinin yasak olmasını anlamsız kılacaktır.

Türk hukuk sistemi açısından incelediğimizde ise ötanazi kavramına Hasta Hakları Yönetmeliğinin 13.maddesinde 'ötanazi yasaktır' şeklinde yer verilerek, ülkemizde aktif ötanazinin uygulanamayacağının sınırı çizilmiştir. Kanaatimize göre yaşam hakkı açısından önemli bir sorun olan ötanazi kavramının sadece yönetmelikle düzenlenmiş olması yeterli değildir. Ayrıca pasif ötanazi açısından da bir ayrıma gidilmemiş olması, pasif ötanazinin muallakta kalmasına ve pasif ötanazinin eksik

yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu boşluk Türk Ceza Kanunu ile giderilmeye çalışılsa da ötanazinin kanunla düzenlenmesi ihtiyacını tam anlamıyla karşılamamaktadır. Özellikle pasif ötanazinin özgü bir suç olup olmadığı konusunda tartışmalar devam etmekte, aktif ötanazinin ise kasten öldürme suçuyla cezalandırılması "iyi niyetin varlığı" ya da "hastanın menfaatini" gündeme getirmemekte ve indirim sebebi oluşturmamaktadır. Bu çelişkilerin varlığı ve ötanazinin dünya genelinde yasal hale getirilme çabası Türkiye'de de ötanazinin gündeme gelmesini kaçınılmaz kılacaktır.

Bu noktada ötanazinin olumlu ve olumsuz yönleri hakkındaki tespitimizi açıklamayı uygun bulmaktayız. Ötanaziye olumlu açıdan bakıldığında, tedavisi mümkün olmayan hastalığı sebebiyle dayanılmaz acılar çeken hastaların acılarının son bulması amacıyla ötanazi uygulanması hem insan onuruna uygun bir son sağlamış olacak hem de acısız bir şekilde yaşamın sonlanmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca intihar gibi eylemlere başvurulmasının önüne geçilmiş olacaktır. Nitekim ötanazi işleminin hekim gözetiminde yapılıyor olması da intiharın olumsuz sonuçlarını azaltmış olacaktır. Bunlarla birlikte ötanazi, kişinin kendi kaderini tayin hakkı yönünde hür iradesine hizmet etmektedir.

Ötanazinin olumsuz yönleri ise, yaşam hakkının üstün ve vazgeçilmez özelliğini zedelemesi en başta gelen sebeplerinden birisidir. Diğer bir olumsuz sonucu ise, ötanazi işlemi sırasında tıbbi uygulamanın gereği gibi yapılmaması halinde meydana gelebilecek sorunların ortaya çıkmasıdır. Ötanazinin temel amacı acısız bir ölüm sağlanmasıdır. Ancak ötanazi uygulayan kimi ülkelerdeki örnekleriyle yeteri düzeyde ilaç verilmemesi ölümün sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesine engel oluşturmakta ve bunun üzerine ceza sorumluluğuna sebebiyet veren durumlar gerçekleşmektedir. Bu da insan hakları açısından kötü bir intibaya yol açmaktadır. Bir diğer olumsuz yönü ise, ticari bir amaç güdülerek yardımlı intihar işleminin uygulanması sırasında bazı ülkelerde insan onuruna yakışmayacak yöntemler geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu gibi durumlar insan haklarının amacına uygun değildir. İnsan yararı ve hakları ön planda tutularak bu işlem uygulanmalıdır.

Ötanazinin yaygın hale gelmesi, ötanazinin geniş yorumlanmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan ötanazinin kimlere uygulanabileceğinin sınırı korunamamaktadır. Örneğin

kimi ülkelerde engelli doğan bebeklere yaşama ihtimali olmasına karşılık pasif ötanazi yoluyla ölüme terk edilmiş olması ötanazinin amacına hizmet etmemektedir. Bize göre ötanazinin uygulanabilirliği yönündeki sorunlardan birisi de psikolojik sebepli hastalıklarda ötanazi talebinin kabul edilmesidir. Kanaatimize göre psikolojik hastalıklar dayanılmaz duygusal acı ve baskıya sebebiyet verse bile yaşam süresinin tespit edilmesinde belirsizlik yaşanacaktır. Ayrıca ötanazinin temel nedeni dayanılmaz acılar içinde bulunan, çoğunlukla yaşama ihtimali olmayan hastaların çektiği acıların sonlandırılması olduğu için bize göre psikolojik bir hastalığın bu çerçevede kabul görmemesi gerekir. Çünkü insan yaşamı tabiatı gereği değerlidir. Kişinin yaşama ihtimali bulunduğu sürece ötanazi uygulanmamalıdır.

Ötanazinin olumlu ve olumsuz yönleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'de ötanazinin yasal hale gelip gelmemesi konusunda değerlendirme yapmayı uygun bulmaktayız.

Ötanazi gün geçtikçe bir ihtiyaç haline gelmektedir. İnsanlar acısız bir ölümü, acı ve ızdırap çektikleri bir yaşama tercih etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında ötanazi kabul edilebilir görülmektedir. Böyle bir halde ülkemizde ötanazi yasal hale gelecek olursa önerimiz, gerekli tıbbi şartların oluşmasının yanı sıra, tıp ve hukuk alanında uzman kişilerden oluşacak bir kurul oluşturulması ve bu kuruldan ötanazi talebinin uygunluğuna dair onay alınması sonucunda ötanazi uygulanmalıdır. Ayrıca sürecin her aşamasının güvenli şekilde işleyebilmesi ve yaşam hakkının zarar görmemesi için etkili bir denetim mekanizması oluşturulmalıdır.

Ancak günümüz koşullarında Türkiye aktif ötanazi ve yardımlı intihar uygulamalarına hazır değildir. Çünkü hasta haklarının korunması konusunda eksiklikler mevcuttur. Bununla birlikte denetimsel sorunlar ötanazi uygulaması sırasında ortaya çıkabileceği için yaşam hakkının korunması açısından güvenli olmayacaktır.

Bizim kanaatimiz, yaşam hakkının değerli ve üstün bir hak olması sebebiyle hastanın son ana kadar yaşatılması yönündedir. Hastanın acılarının dindirilmesi için gerekli tedavinin uygulanması, bu da yeterli olmazsa yaşayabileceği son ana kadar uyutulması kanaatimize göre bir seçenek olabilecektir. Bu da hastane ve hasta

koşullarının iyileştirilmesi yönünde girişimlerde bulunularak, gerekli kolaylıkların sağlanması ile mümkün olacaktır.

Ötanazinin "kendi kaderini tayin hakkı" ve çekilen acıların son bulması yönünde iyi bir seçenek olsa bile kanaatimiz, insan yaşamının değerli olması sebebiyle yaşam hakkının korunması yönündedir.

KAYNAKÇA

ABANOZ ÖZTÜRK, Buket. "Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Hukuki Düzenlemesi ve Etkililiği: Türk ve Hollanda Ceza Hukukunun Karşılaştırılması". **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** 14/1. 2023. s.342-357.

AÇIKGÖZ, Reşat. **Hastalık, Sağlık ve Toplum (Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi),** İstanbul: DBY Yayınları. Mart 2021.

AKBAŞ, Muhsin. "Biyoetik Bir Sorun Olarak Ötanazi: Tarihi, Çeşitleri ve Felsefesi". **Felsefe Dünyası Dergisi**, S.51, 2010/1. s.1-15.

AKBULUT, Berrin. "Bağlılık Kuralı"**. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.14. S.1. Y.2010.s167-214.

AKBULUT, Emre. "İhmal Suretiyle Kasten Adam Öldürme Suçu". **TBB Dergisi**. S. 66. 2006.s.183-224.

AKÇA, Kürşat. "Birleşik Krallık Anayasası'nın Kaynakları". **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** 11 (2), Güz 2024.s.61-87.

AKGÜL, Aydın. "İşkence Nedeniyle Açılan Tam Yargı Davalarında Danıştay Ölçütleri". **TBB Dergisi**. S.112. 2014.s.189-236.

AKGÜL, M. Emin. "Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Bağlamında AİHS ve Anayasa Hükümleri Çatışmasında Öncelikle Uygulama Sorunu". **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. S.87. 2010.s.121-149.

AKIL, Abdülkadir. "Antep Savunmasında Fransızların İşledikleri Savaş Suçları ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Sorumlulukları". **Uluslararası Gaziantep'in Kurtuluşunun 100. Yılında Misak-ı Milli ve Güney Hattı Sempozyumu,** Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. 2022. s.1-32.

AKIL, Abdülkadir. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Milli Hukuk Sistemlerinin Avrupa Denetimine Tabi Tutulması.** İstanbul: Katip Yayınevi. 2023.

AKILLIOĞLU, Tekin. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz". **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.** C.44. S.03. Y.1989.s.155-173.

AKINTÜRK, Turgut. **Hukuka Giriş.** (Ed. Neval Okan). 6.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

AKİPEK ÖCAL, Şebnem. **Medeni Hukuk-I**. (Ed. Hayriye Şen Doğramacı). 5.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2013.

AKSOY İPEKÇİOĞLU, Pervin. "Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri". Dokuz **Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.9, Özel Sayı. 2007.s.1215-1254.

AKSOY, Soner. **Tarihi Süreç İçinde Özgürlük Anlayışı (İtiraz Etmek Erdemdir).** 2.b. Ankara: Atlas Kitap. 2019.

AKTEL, Mehmet. "Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması". **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.1998, S.3, Güz. s.177-184.

AKYAZI, Güner ve Onur TATAR. "Yaşama Hakkı ve Ölüm Cezası, AİHM'nin Ölüm Cezası Hakkındaki Yorumu". **Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu Yayınları**. 2002. s.7-64.

ALAN AKCAN, Esra. "Ötanazi". **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. C.71. S.1. 2013.s.3-26.

ALDEMİR, Hüsnü. **Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama, Adli Kontrol (Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri)** Ankara: Seçkin Yayınevi. 2012.

ALEVCAN, Muhammed Sami ve Abdülkadir AKIL. "Makul Sürede Yargılama Hakkına İlişkin Olarak Anayasa Mahkemesine Başvurmadan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvurulabilir Mi?". **İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** C.12. S.2. 2024. s.475-485.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz. "Anayasa Yargısı Açısından Olağanüstü Yönetim Usulleri". **Amme İdaresi Dergisi**. C.25. S.2. Haziran 1992.s.411-434.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz. "Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Anayasa Yargısı". **Amme İdaresi Dergisi**. C.24, S.3, Eylül 1991.s.27-46.

ALPKAYA, Gökçen. "'Kayıplar' Sorunu ve Türkiye"**. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. C.50. S.3. Y.1995. s.31-63.

ALTAY, Gül. "Nitelikli Yaşam Hakkı İçin Ötanazi". (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2005.

ALTUNBAŞ, Ali. "İslamiyet Öncesi Türklerde Hukuk". **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.12. S.23. Ocak 2022. s.15-31.

ANAYURT, Ömer. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İşkence Kavramı". **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C. 12. Y. 2008. S. 1-2.s.421-460.

ANAYURT, Ömer. "1924 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler"**. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C.7, S.2, Haziran-Aralık 2003.s.241-262.

ARİFOĞLU, Bilgehan. "Türkiye'de Kürtajın Etik Açıdan İncelenmesi"**. TBB Dergisi** 2020 (150). s.123-135.

ARSLAN, Fatma. "İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler" **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Genç Atabe Dergisi.** S.3. Aralık 2022. s. 7-14.

ARSLAN, Kahan Onur. "İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması". **TBB Dergisi** (120). 2015.s.155-172.

ARTUK, Mehmet Emin ve A. Caner YENİDÜNYA. "Ötanazi**". Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi.** (Derleyen: Nur Centel). İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık. 2011.s.297-319.

ASLAN, M. Yasin. "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri"**. TBB Dergisi**. S.79. 2008.s.235-274.

ATAK, Songül. "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmelerinde Öngörülen Denetim Yöntemleri". **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.** C.5. S.16. Bahar 2006. s.86-99.

ATAN, Murat, Emre EKİCİ ve İlker KARAKOYUNLU. "Özgürlük ve Hak Kavramlarının Çatışan Doğası: Özgürlük Hakkı ve Hak Özgürlüğü Görüşleri". **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi.** S.54. Y. Nisan 2023.s.131-160.

ATAR, Yavuz. **Türk Anayasa Hukuku.** 6.b. Konya: Mimoza Yayınevi. 2011.

ATAR, Yavuz. **Türk Anayasa Hukuku.** 7.b. Konya: Mimoza Yayınevi. 2012.

ATASOY, Ömer Adil. "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Yeni Bir Kavram: Ölçülülük İlkesi ve Yasa Uygulayıcılar Açısından Uyma Zorunluluğu"**. Anayasa Yargısı Dergisi**. C.19. 2002.s.123-139.

AYBAY, Rona. "Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri". **TBB Dergisi.** S.70. 2007. s.187-213.

AYÇİÇEK, Halil İbrahim. "Türklerin İslamiyet Öncesi ve Sonrası Devlet (Kamu) Yönetimi Anlayışının Karşılaştırılması". **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** C.26. S.1. 2022. s.1-8.

AYDIN, Aslı. "Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı ve Viktimoloji"**. Eskişehir: Umut Vakfı Hukukun Gençleri Sempozyumları Dizisi 6.** 2015.s.1-12.

AYDIN, Erdem. "Bilim, Araştırma ve Etik"**. Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**. 2007; 64(2). s.47-53.

AYDIN, M. Akif. **Türk Hukuk Tarihi.** 16.b. İstanbul: Beta Yayınevi. 2019.

AYGÖRMEZ UĞURLUBAY, Gülsün Ayhan. "İnsan Üzerinde Deney ve Deneme Suçuna İlişkin Bazı Tespitler". **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Özel Sayı.** C.1. Y.2015.s.165-206.

AYGÜN EŞİTLİ, Ezgi. "Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi". **TBB Dergisi** 2013 (104). s.225-246.

BABA, Anıt. **Dünden Bugüne İnsan Hakları.** İstanbul: Cinius Yayınevi. 2021.

BALCIOĞLU, İbrahim ve Yeşim ABANOZ. "Madde Bağımlılığı, İntihar, Sanık Psikolojisi". **Dirim Tıp Gazetesi**. S.1. Y.84. 2009.s.15-20.

BAŞAK, Cengiz. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Gözaltında İnsan Hakları İhlalleri"**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.51. S.4. Y.2002. s.41-72.

BAYRAM, Ahmet. "Hak Temelinde Ötanazinin İçeriği ve Sınırları". **(**Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İzmir 2022.

BAYOVA, Ravana ve Gül ÇÖRÜŞ. "Yaratıcı Kişilerde İntihar Davranışının Kuramsal Gözden Geçirilmesi". **Journal of Medical Sciences.** 2021. 2(3).s.12-21.

BAYRAKTAR, Rasim. **Fransız İhtilali Döneminde Batılı Düşünürlerin Tanrı ve Din Anlayışı.** Ankara: Astana Yayınları. 2023.

BEKRİ, M. Nedim. "Tasarlayarak Adam Öldürme Suçu ve Uygulama". **İzmir Barosu Dergisi.** S.3. Y.87. Aralık 2022.s.17-61.

BERSAY, Claude. "Euthanasie". **Etudes Sur La Mort.** No.120. 2001. s.69-75.

BESİRİ, Arzu. "Ötanazi ve Yaşam Hakkı". **TBB Dergisi.** S.86. 2009.s.188-203.

BITON SERDAROĞLU, Erika. "Ötanazi- Ölme Hakkı"**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cevdet Yavuz'a Armağan.** C.22. S.3. 2016.s.463-491.

BİLGİN, Ahmet Burak. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri". **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**. C.22. S.1. Y.2016.s.81-130.

BİLİCİ, Abdullah. "Ölme Hakkı"**. İstanbul Barosu Dergisi**. C.89. S.6. 2015.s.173-189.

BİRTEK, Fatih. "Kasten Öldürmeye Teşebbüs ve Kasten Yaralama Suçlarının Manevi Unsur Bakımından Ayırt Edilmesi". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.58. S.2. 2009.s.231-279.

BİROL, Sinem. "1961 Anayasası'nda İfade Özgürlüğü"**. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**. 2012/II. 43.s.39-54.

BOLAT, Gizem Burcu ve Taner ARTAN. **Yaşam Sonu Kararı: Ötenazi İncelemeleri.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Yayınevi. Ocak 2024.

BOZDAĞ, Ahmet. "İdare Hukukunda İdarenin Hizmet kusuru ve Danıştay Uygulaması"**. Türk İdare Dergisi**. S.468. Eylül 2010.s.33-48.

BOZKURT, Gülnihal. "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik". A**nkara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD).** 1981. C.38. S.1-4.s.65-103.

BOZKURT, Gülsün. **Özgürlük Kavramının Düşünsel Dayanakları**. 1.b., Ankara: Nobel Bilimsel Eserler Yayınevi. 2020.

BULUT, Burcu Pınar ve Hatice DEMİRTAŞ. "Kırılma Noktası: İkinci Nesil İntihar Kuramları"**. Nesne Psikoloji Dergisi**. 9(20). 2021.s.418-431.

BULUT, Nihat. "Türkiye'de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi"**. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.12. S.1-2. Y.2008.s.1-15.

BURCU, Esra ve Emel AKALIN. "Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar". **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**. S.8. 2008.s.29-54.

CAN, Osman ve Duygu ŞİMŞEK AKTAŞ. "Olağanüstü Hal Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerinin Yargısal Denetimi Üzerine". **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.23. S.1. Y.2017.s.13-43.

CANATAN, Bilal. **Anayasa Hukuku.** 2.b., Ankara: Detay Yayıncılık. 2012.

CANPOLAT, Sibel. **Hasta Hakları ve Etik.** (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). İstanbul 2002.

CENAN, Eren. "Osmanlı-Türk Anayasacılığının İlk Anayasası: 1876 Tarihli Kanun-i Esasi". **Adalet Dergisi**. S.71. 2023.s.565-604.

CENGİZ, Serkan. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yaşam Hakkı". **TBB Dergisi.** 2011 (93).s.383-404.

CENTEL, Nur. "Cezanın Amacı ve Belirlenmesi"**. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan. İzmir**. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. 2001.s.337-372.

CHATTERJEE, Subrata. "Euthanasia and Compassion on Argumant: A Buddhist Approach". **International Journal Of Humanities& Social Science Studies.** Vol.9. No.4. July 2023. s.85-91.

CİN, M. Onursal. "Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi"**. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.8. S.1-2. Y.2000 (Milenyum Armağanı). s.665-686.

CİVELEK, Jale. "1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi". **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni.** C.9. S.1. 1989.s.1-9.

CÜCELOĞLU, Doğan. **İnsan İnsana**. 64.b., İstanbul: Kronik Yayıncılık. 2021.

ÇAKIR, İbrahim Etem. "Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684". **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi.** S.36. 2014. s.201-216.

ÇALEN, Mehmet Kaan. "1909 Kanuni Esasi Tadilatı". **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. C.2. S.4. Temmuz 2012.s.129-140.

ÇAVLİN, Alanur, Sabahat TEZCAN ve Banu ERGÖÇMEN. "Kadınların Bakış Açısından Kürtaj". **Nüfus Bilim Dergisi**. 2012/34. s.51-67.

ÇEÇEN, Anıl Çeçen. **İnsan Hakları**. 5.b. Ankara: Astana Yayınları. 2020.

ÇELİK, Mahmut. "Türk Edebiyatı Sanatçılarının Eserlerinde Kölelik ve Cariyelik Anlayışı". **Hikmet Uluslararası Hakemli İlmi Araştırma Dergisi**. S.26. Kasım 2015. s.30-41.

ÇINAR, M. Fatih ve Vehbi DOĞAN. **Hukuk Bilimine Giriş.** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2020.

ÇİFTÇİOĞLU, Cengiz Topel. "Yaşama Hakkı"**. Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. 2012 (103). s.137-168.

ÇİMEN, Ali. **Tarihi Değiştiren Olaylar.** 20.b. İstanbul: Timaş Yayınları. 2019.

ÇOBAN, Ali Rıza. "İnsan Hakları Hukukunda 'Dokunulmaz Haklar' (Sert Çekirdekli Temel Haklar)". **Argumentum Aylık Hukuk Dergisi**. S.52. Y.7. Nisan, Mayıs, Haziran, 1997.s.291-304.

DABAN, Cihan. "Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi"**. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.** C.6. S.3. Y.2019.s.164-186.

DABANLIOĞLU ALANUR, Nesrin. "Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari 1. Protokol'e Göre Bireysel Şikayet Usulü". **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.23. S.1-2. 2019. s.1-51.

DEMİR, Kübra. "Manevi Tazminatı Belirlenmesine Genel Bir Bakış"**. Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.8. S.1-2. Temmuz-Aralık 2020. s.67-88.

DEMİRDAL, M. Balkan. "Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ölüm Cezasının Kaldırılması ve Türkiye'deki Süreç"**. Politik Ekonomik Kuram Dergisi.** C.2. S.1. 2018. s.57-72.

DEMİREL, Şengül. "Hinduizm'in Tarihsel Serüveni". **SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi.** Y.4. S.18. Aralık 2017. s.561-577.

DEMİRÖRS, Özge ve Sevinç ARSLAN HIZAL. "Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. 65(4). 2016. s.1481-1516.

DENİZ, Buket. "İdarenin Sorumluluğunu Doğuran Hizmet Kusuru ve Hizmet Kusuru-Kişisel Kusur Ayrımı". **TBB Dergisi.** 2021. s.187-234.

DEREKÖY, Sefa. "Magna Carta (Büyük Ferman) Bir Magna Sancta (Büyük Kutsal) Mı?" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.11. S.56. Nisan 2018.s.158-167.

DEVECİ BOZKUŞ, Yıldız. "İslamiyet Öncesi Dönemin Türk Kültür ve Uygarlığına Genel Bir Bakış. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** C.24. S.1. Mart 2022. s.335-349.

DİLBER, Ali İhsan, Umut TECİR, Ahmet TURLA ve Berna AYDIN. "Dünyada Ötanazi Uygulamaları: Acının Sonu Mu, Etik Bir Düğüm Mü?", **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.** 14(1). 2025.s.408-419.

DİNÇER, Hülya. "Kayıpları Görünür Kılmak: Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Sözleşme". **İstanbul: Ceza Hukuku Dergisi**. Aralık 2011. s.1-34.

DİNÇKOL, Bihterin. "İngiltere'de Parlamenter Monarşinin Erken Dönemi". **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.27. S.2. Aralık 2021.s.877-897.

DOĞAN, İlyas. **İnsan Hakları Hukuku.** 3.b. Ankara: Astana Yayınları. 2020.

DOĞRU, Osman. **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Hukukunda İşkence ve Kötü Muamele Yasağı.** İstanbul: Legal Yayınevi. 2006.

DOĞRU, Osman. **Yaşama Hakkı (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Seris-5).** Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi. 2018.

DOĞRU, Osman ve Atilla NALBANT. **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (Açıklama ve Önemli Kararlar).** İstanbul: Legal Yayıncılık. C.1. 2012.

DÖKMETAŞ, Gökçe Nur. "Biyotıp Etiği ve Türk Ceza Hukukunda Ötanazi", **(**Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2023.

DÖLEK, Adem. "İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dini Dayanağı". **İnsan Hakları ve Din Sempozyumu.** 15-17 Mayıs 2009. s.18-39.

DÖNMEZ, Ahmet. "Tanzimat, Islahat Fermanları ve Avrupa Devletleri: İçerik, Ortaya Çıkış ve Tepkiler (1839-1856)". **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.** S.22. Y.2019. s.37-65.

DÖNMEZ, Oğuz. "İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması"**. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.3. S.3. Y.1985.s.223-286.

DURHAN, İbrahim. "Tanzimat Dönemini Hazırlayan Temel Etkenler Üzerine Bir İnceleme". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.5. S.1-4. 2001.s.65-89.

DURMAZ, Mustafa. "Polis ve Halkla İlişkiler"**. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**. S.10. Y.2000. Şubat 2012.s.253-259.

DURSUN, İbrahim. "Devletin Faaliyet Alanını Belirleyen Temel Özgürlükler: Negatif ve Pozitif Özgürlükler". **Akademik İncelemeler Dergisi**. C.4. S.1. Y.2009. s.1-19.

DUYMAZ, Erkan. **Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanmasında Yetkinin Kötüye Kullanılması ve Yetki Saptırması (Avrupa İnsan Hakları Sistemi ve Türkiye - Seçilmiş Haklar Bakımından Bir Değerleme-)**. (Ed. Itır Aladağ Görentaş), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2020.

DÜNDAR SEZER, Tijen. "Yaşam Hakkının Vazgeçilmezliği ve Ötanazi"**.** İzmir Barosu Dergisi. S.2. Y.87. Ağustos 2022. s.235-312.

EFE, Haydar ve Seyfi HAN. "Uyum Yasaları İle Türkiye'de 'Yaşam Hakkı' Alanında Sağlanan Gelişmeler"**. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.4. S.5. Y.2013.s.113-128.

EKER, Sami. "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği"**. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**. C.2. S.1. 2015. s.31-66.

ELÇİOĞLU, Ömür (Şaylıgil), Tarık GÜNDÜZ ve Nedime KÖŞGEROĞLU. "Tıp, Hukuk ve Etik Açıdan Euthanasia". **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuk Tarihi Dergisi**. 1994;2.s.64-70.

EMANUEL, Ezekiel J. "The History of Euthanasia Debates In The United States And Britain". **Annals of Internal Medicine.** No.10. November 1994. s.793-802.

EMİNİ, M. Emin. "Hak Kavramı". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** S.12. Y.1 Ağustos 2004. s.203-216.

ER, Cüneyd. "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"**. TBB Dergisi**. S.60. 2005. s.169-188.

ERDEM, Jülide Gül. "Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.62. S.4. Y.2013. s.971-1006.

ERDEM, Mustafa Ruhan. "Mal Varlığına Yönelik Saldırılara Karşı Meşru Savunma İçin İnsan Öldürme ve Yaşama Hakkı (AİHS m.2)". **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.9. Özel Sayı. 2007. s.987-998.

ERDOĞAN, Mustafa. **Anayasa Hukuku**. 5.b. Ankara: Orion Yayınevi. 2009.

ERDOĞAN, Mustafa. **Anayasal Demokrasi.** 10.b. Ankara: Siyasal Kitabevi. 2013.

ERDOĞAN, Mustafa. **İnsan Haklarına Kavramsal Bir Yaklaşım**. Liberal Düşünce Dergisi. S.12. Y.3, Güz 1998. s.7-16.

ERDOĞAN, Mustafa. **İnsan Hakları ve Teorisi Hukuku.** 4.b. Ankara: Orion Yayınevi. 2015.

EREN, Abdurrahman. "1982 Anayasası'nın 90. Maddesindeki 2004 Değişikliğinin Anlaşmaların Türk İç Hukukundaki Yerine Etkisi". **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.8. S.3-4. Y.2004. s.47-77.

ERGÜL, Ergin. "Özgürlük ve Güvenlik Dengesi Bağlamında Uluslararası Terörle Mücadele Stratejileri"**. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.18, S.1-2. 2014. s.63-98.

EROĞLU, İzzet. "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması". **Yasama Dergisi.** S.14. 2010. s.79-157.

EROĞLU, Onur. "Vergi Ceza Hukuku Açısından Kanunilik İlkesi". **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İBBF Dergisi.** Aralık 2013. 8(3). s.157-180.

ERSOY, Uğur. "İntihara Yönlendirme Suçu"**. TBB Dergisi.** 2018. (136). s.75-140.

ERTAN, İzzet Mert. **Uluslararası Boyutlarıyla Sağlık Hakkı.** İstanbul: Legal Yayınevi. 2012.

ERTUĞRUL, Hüseyin ve Murat TURPÇU. **Temel Hukuk.** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2014.

ERYILMAZ, M. Bedri ve Ayhan BOZLAK. "Hukukumuzda Zor ve Silah Kullanma Yetkisi". **TBB Dergisi**. S.83. 2009. s.223-277.

ERZURUMLUOĞLU, Bayram. "Gözaltıların İnsan Hakları ve Demokratik Şeffaflık Çerçevesinde Denetimi"**. Ankara Barosu Dergisi**. S.1. Y.67. Kış 2009.s.43-53.

ETZİONİ, Amitai. "Life: The Most Basic Right". **Journal of Human Rights.** 9:1. 2010. s.100-110.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin. **Anayasa Hukuku.** Ankara: Yetkin Yayınları. 2015.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü"**. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**. S.25. Y.7. Şubat 2016. s.1-19.

FEYZİOĞLU, Metin. "Açlık Grevi"**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.43. S.1. Y.1993. s.157-168.

FEYZİOĞLU, Metin. "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.44, S.1, Y.1995. s.665-688.

FİLİZ, Mustafa, Yalçın KARAGÖZ ve Yusuf KARAŞİN. "Ötenazi Konusunda Algı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 2023; (52). s.268-284.

FLANNERY, Austin. "Ötanazi Üzerine Beyanname". (Çev. Osman Taştan). **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** C.43. S.2. s.405-412.

FRIEDMAN, Milton ve Rose FRIEDMAN. **Tercih Özgürlüğü Piyasanın Gücüne Dair Kişisel Bir İzah.** Ankara: Serbest Kitaplar Yayınları. 2020.

GAMSIZ BİLGİN, Nursel. Ötanazi: "Tanım ve Tarihçe". **Lokman Hekim Journal**, 2013;3(2). s.25-31.

GANİ, Saadet. "Türkiye'de Ötanazi Üzerine Tartışmalar". (Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2022.

GEMALMAZ, Mehmet Semih. **Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı.** İstanbul: Kavram Yayınları. 1993.

GÖK, Ahmet. **Aristotales'in Etik Görüşü Bağlamında Ötanazi.** (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Aydın 2015.

GÖKCEN, Ahmet ve Murat BALCI. "Kasten Öldürme Suçu (TCK M.81)". **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.17. S.1-2. s.95-218.

GÖLBAŞI UÇAR, Cemre Belçim. "1215 Söylencesi: Bir İnsan Hakları Belgesi Olarak Magna Carta". **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. 16(1). s.111-125.

GÖNEN, Yakup. "Hak Arama Özgürlüğü Bağlamında Tam Yargı Davasındaki Usul ve Sürelerin Haksız Fiilden Kaynaklanan Tazminat Davası İle Karşılaştırılması". **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.7 S.1 Y.2016. s.451-478.

GÖREN, Zafer. "Aktif Statü Hakları"**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.22. S.3. Y.2016. s.3303-3322.

GÖREN, Zafer. **Anayasa Hukuku.** Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları. 2015.

GÖREN, Zafer. "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru". **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Yıl.6. S.12. Güz 2007/2.s.21-37.

GÖREN, Zafer. **Temel Hak Genel Teorisi.** 3.b. Ankara: Adalet Matbaacılık. 1995.

GÖREN, Zafer. "Temel Hakların Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırı"**. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** Y.6. S. 12. Güz 2007/2. s.39-59.

GÖREN, Zafer. "Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası"**. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** Y.5. S.10. Güz 2006/2. s.67-97.

GÖRMEZ, Mehmet. "Veda Hutbesi Bir Veda Değil Bir Bedadır". **Hz. Peygamber'in Veda Haccı Hutbeleri. Sempozyum Tebliğler 2-3 Kasım 2019**. (Ed. M. Suat Mertoğlu). Ankara: Ted Matbaacılık. 2021. s.25-33.

GÖZLER, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**. Bursa: Ekin Yayınevi. C.2. 2011.

GROTIUS, Hugo. **Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis)** (Çeviri: Seha L. Meray), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 1967.

GÜÇ, Ahmet. "Satanizm Misyonerliği ve Kimliğini Arayan Gençliğimiz". **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** 2003/7. s.38-70.

GÜÇ, Ahmet ve Ekrem SERT. "Budizm'de Dört Temel Gerçek, Sekiz Dilimli Yol ve Nirvana". **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi.** C.5. S.12. Haziran 2020. S.3-28.

GÜLMEZ, Özge. **Türkiye'deki Hukuk Profesyonellerinin Ötanaziye Bakış Açısı.** Bursa: Ekin Yayınevi. 2021.

GÜMÜŞ, Musa. "Anayasal Meşruti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi". **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**. S.47. Güz 2008.s.215-238.

GÜMÜŞ, A. Tarık. **Türk Anayasasında Kişinin Maddi ve Manevi Varlığını Koruma ve Geliştirme Hakkı**. Konya: Eğitim Akademi Yayınları. 2010.

GÜNAY, Nasuh. "Şeytana Tapmada Modern Yol Satanizm". **Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-.** Y.1. S.2. 1999/2. s.111-128.

GÜNDAY, Metin. **İdare Hukuku.** 10.b**.** Ankara: İmaj Yayınevi. 2011.

GÜNGÖR, Hasan Atilla. "Yaşam Hakkı" (İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul 2007.

GÜNGÖR, Ali İsra ve Cemil KUTLUTÜRK. "Upanişadların Temel Kavramları, Getirdiği Yeni Yaklaşımlar ve Hint Dini ve Felsefi Dünyasına Katkıları". **Dini Araştırmalar Dergisi.** C.12. Eylül-Aralık 2009. s.31-46.

GÜRCAN, Ertuğrul Cenk. "Ötanazi: Yaşama Hakkı Açısından Bir Değerlendirme". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. 60(2). 2011.s.255-280.

GÜVEN, Kudret. **Kişilik Hakları ve Ötanazi.** Ankara: Nobel Yayınları. 2000.

GÜVEN, Murat. "Ötanazi Hakkına Dair Genel Bir Değerlendirme". **TBB Dergisi** 2017. s.31-56.

GÜZEL, Ali ve Deniz UGAN ÇATALKAYA. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuka Doğrudan (Self Executing) Etkisi ve Örnek Bir Yargıtay Kararı Üzerine**. Çalışma ve Toplum Dergisi**. C.2. S.81. Y.2024/2. s.423-458.

GÜZELDAĞ, Sibel. **Yaşam Hakkı ve Sınırları.** İstanbul: On İki Levha Yayınları. 2021.

HAKERİ, Hakan. **Tıp Hukuku.** 3.b. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2010.

HAKERİ, Hakan. "Türk Ceza Kanunu 97 Tasarısında Hayata Karşı Suçlar". Marmara Üniversitesi İnsan Hakları Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi'nce, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'e 80. Doğum Günü armağanı olarak 10-11 Şubat 1998 tarihinde düzenlenen "Türk Ceza Kanunu 1997 Öntasarısı" konulu Sempozyu'mda sunulan tebliğdir.s.305-321.

HANSKI, Raija ve Martin SCHEININ. **İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları** (Çev. Defne Orhun). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2005.

HAYRAN, Osman. Sağlık ve Hastalık**. SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi.** İlkbahar 2012. s.82-85.

HENRY, Leslie. "When is a Treaty Self-Executing" **Michigan Law Review**. Vol.27. No.7. 1929. s.776-785.

HERT, M. De- S. LOOS- K. Van ASSCHE. "Euthanasia of a Person With a Psychiatric Disorder Does Not Violate the European Convention on Human Rights (Mortier v. Belgium [no. 78017/17])". **European Psychiatry Association.** 2022. s.1-2.

HIPPOKRATES. "Hipokrat Yemini". (Çev. İlyas Altuner), **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** S.7. Nisan 2015. s.1-7.

HUDSON, David L. **The Bill of Rights The First Ten Amendment to The Constitution.** Published by First Amendment Press Middle Tennessee State University Murfreesboro. 2021.

IŞIK, Haydar. "İslam Hukukunda İntihar, Ötanazi ve İstişhad". (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2025.

İLAL, Ersan. "Magna Carta"**. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. C.34, S.1-4.s.210-247.

İÇEL, Kayıhan. **Ceza Hukuku (Genel Hükümler)** 6.b. İstanbul: Beta Yayınevi. 2014.

İÇEL, Kayıhan. "Ceza Hukukunda Temel Kusurluluk Şekli 'Kast'"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** Y.6. S.12. Güz 2007/2.s.61-70.

İLHAN, Suat. **Evrimleşen Türk Devrimi.** Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 1998.

İNALCIK, Halil. "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu"**. Belleten Dergisi**. C.28. S.112. Y.1964. s.603-622.

İNCEOĞLU, Sibel. "Yaşama Hakkı Karşısında Ötanazi". (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

KAHRAMAN, Zafer. "Medeni Hukuk Bakımından Tıbbi Müdahaleye Hastanın Rızası", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.7. S.1. Y.2016. s.479-510.

KALİTA, Mousumi. "Euthanasia: A Comprehensive Analysis Indian Perspective". **International Journal Of Law: "Law And World".** Vol.10. No.4. 2024. s.20-37.

KALKAN, Mehmet. "Biyoetik Sorunlar ve Dinlerin Ötanazi ve İntihara Bakışı". **Kent Akademisi Dergisi,** C.7. S.1. İlkbahar 2014.s.15-25.

KALABALIK, Halil. **İnsan Hakları Hukuku.** 3.b. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2013.

KAN, Çağrı. "Kasten Öldürme Suçunun Tasarlayarak İşlenmesi Nitelikli Haline İlişkin Haksız Tahrik Hükümlerinin Uygulanabilirliği"**. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.11. S.2. Temmuz 2025.s.663-688.

KANGAL, Zeynel T. "Ceza Hukukunda Varsayılan Rıza". **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C. 15. S.4. Y. 2011. s.223-251.

KAR, Erman. "Aristoteles'in Erdem Etiği Bağlamında Ötanazinin Değerlendirilmesi". **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. C.10. S.2. Y.2023.s.81-99.

KARA, Uğur, İlker Gökhan ŞEN, Atilla NALBANT ve Ayşe Işıl KARAKAŞ. **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2013.

KARAOSMANOĞLU, Fatih. **İnsan Hakları.** 2.b. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2012.

KAŞIKÇI, Osman. "Hukuk Tarihinde Ötanazi". **Türk Hukuk Tarih Araştırmaları**, S.6, Güz 2008. s.85-99.

KATGI, İsmail. "Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı ve Sonuçları)". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.** C.6. S.24. Kış 2013. s.180-211.

KAYA, Ali. "İslam Hukukuna Göre Ötanazi". **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** C.6. SY.1. Y.1994.s.133-146.

KAYA, Ali. "Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı". **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**. C.4. S.2. 2004. s.197-218.

KAYA, Köroğlu. "İnsan Haklarının Korunması ve Ceza Politikası Bağlamında İşkence Yasağı ve Hukuka Aykırı Deliller"**. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD),** S.24. Y.7. Ocak 2016. s.461-512.

KAYA, Semih Batur. "İnsan Haklarında Devletin Pozitif Yükümlülüğü: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Üzerine Bir Analiz"**. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. 9 (1). Bahar 2022. s.51-72.

KAYACAN, Derya Nur. "Almanya'da Yardımlı İntihar"**. Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. 2023; 5(1). s.81-116.

KAYGUSUZ, Serap. **Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar.** 3.b. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları. 2023.

KEOWN, Damien. "End Of Life: The Buddhist View" **Viewpoint Lancet.** 2005;366. s.952-955.

KEOWN, John. **Euthanasia, Ethics and Public Policy: An Argument Against Legalisation**. Cambridge University Press. 2018.

KESER, Hayri. "Bireysel Başvuru İçtihatlarında Yaşam Hakkının Usuli Boyutu: Etkili Soruşturma Yükümlülüğü"**. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.12. S.2. Aralık 2022. s.411-437.

KESKİN, ATA Funda. Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış**. Mülkiye Dergisi**. 38(3), 2014. s.83-99.

KESKİN, Dilşad. "Doğum Öncesi Gerçekleşen Zarar Verici Fiil Sebebiyle Tazminat: Ceninin Tazminat Talebi"**. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.17. S.1-2. 2013.s.743-774.

KILINÇ, Bilal. "Mukayeseli Hukukta Ötanaziye İlişkin Yaklaşımlar ve Hukukumuzda Ötanazinin Yeri Sorunu"**. (**Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2018.

KILINÇ, Bilal. "Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi"**. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 4. İstanbul**. Haziran 2013. s.299-322.

KISA, Bülent. **Bilinmeyen Yönleriyle Satanizm.** İstanbul: Gençlik Kitabevi. 2004.

KIZILYEL, Serkan. "Yaşam Hakkı: AİHM Kararları ve İdari Yargı Uygulaması"**. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.8. S.2. 2014. s.253-290.

KOCA, Salim. "Türkler ve İslamiyet". **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.** Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı-I. S.22. 1996. s.263-286.

KOÇ, Sermet ve Muhammet CAN (Ed.). **Birinci Basamakta Adli Tıp (Ölüm Kavramı ve Ölü Muayenesi)**. 2.b. İstanbul: İstanbul Tabip Odası.

KONAN, Belkıs. "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti'ne Bakış". **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.15. S.4. 2011. s.253-288.

KORFF, Douwe. **Yaşam Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2.maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz)**. İnsan Hakları El Kitapları. No:8. 2006.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad. **İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi.** İstanbul: Ötüken Neşriyat. 1983.

KÖSE, Ayşe ve Fatih ARSLAN. "Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar". **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.** C.43. S.1. Haziran 2019. s.1-20.

KÖYLÜ, Murat ve Halil İbrahim AYÇİÇEK. **Tanzimat Dönemi'nden, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kadar Anayasallaşma Hareketlerinin Analizi (1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu ve Makaleler). (**Hazırlayan: Murat Alper Parlak). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 2022.

KULAKSIZOĞLU MERCAN, Nergis. "Çağdaş Hukuk Düşüncesinde Maddi-Şekli Hukuk Devleti Ayrımı". **Anayasa Hukukundaki Gelişmelerin Işığında Kamu Hukuku Sempozyumu** (Ed. İbrahim Şahbaz- Melike Ezgi Yetimoğlu). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları. 2021. s.110-118.

KUTLU, İhsan, Oğuzhan ÇAVUŞOĞLU ve Kevser Kübra UYGUN. "Ötenazi Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma". **Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. C.4. S.2. Temmuz 2018. s.241-253.

KURT, Hayrettin. "Hasta Haklarına İlişkin Değerlendirmeler". **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi.** S.51. Y.13. Temmuz 2022.s.201-228.

KUZU, Burhan. "Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının İnsan Hakları Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi"**. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. C.54. S.1-4. 1991-1994. s.71-101.

LE BLANC, Guillaume. "Le Droit a La Vie". **Raison Politiques.** 2007. s.75-71.

MACİT, Abdulkadir, Adem ÖZCAN, Ahmet Vedat KOÇAL vd. (Ed. Hasan Acar) **Türk Siyasal Hayatı Osmanlı Modernleşmesinden Günümüze.** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2018.

MANAV, Cem Süreyya. "Ötanazi ve Yaşama Hakkı". (Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2016.

MARTIN, Stevie. “The Right To Life At The End Of Life: A Note On Mortier v. Belgium App No. 78017/17. 4 October 2022”. **Medical Law International.** Vol.24. No.2. 2024. s.128-141.

MERCAN, Ahmet. **Adalet Anlayışında İnsan Hakları.** 3.b. İstanbul: Siyer Yayınları. 2025.

METİN, Yüksel. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”**. Uluslararası İlişkiler Dergisi**. C.7. S.27. Güz 2010. s.111-132.

MISIR, Mustafa Bayram. “Direnme Hakkı, Şiddet ve Ölüm Orucu Üzerine Bir Değini”**. Ankara Barosu Dergisi**. S.1. Y.65. Kış 2007. s.38-47.

MOHAPATRA, A. Ranjan. “Hinduizm”. **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** (Çev. Hidayet Işık). C.13. S.1. s.211-227.

MUMCU, Ahmet. “1924 Anayasası”**. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**. Y.1986. C.2. S.5. s.383-400.

MUMCU, Ahmet ve Elif KÜZECİ. **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri.** 2.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2005.

NIMBALKAR, Namita. “Euthanasia: The Hindu Perspective”. **National Seminar on BIO ETHICS.** Ocak 2007. s.55-58.

NOMER, Mert. “Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, Pretty- Birleşik Krallığa Karşı”. **TBB Dergisi**. (113). 2014. s.41-55.

NWOCHA, Matthew Enya. “International and Domestic Dimensions Of The Right To Life”. **IOSR Journal Of Humanities And Social Science.** Vol.25. No.3. Mart 2020. s.59-64.

OĞAN BALKIZ, Neval. Uluslararası Belgelerdeki İşkence Kavramının Pratikte Yarattığı Sorunlar ve Türkiye’de İşkence Sorununa Hukuksal Bir Yaklaşım Denemesi (Öneriler). **Ankara Barosu Dergisi**. 2001-4. s.97-110.

OEHLER, Wolfgang. “Doktorun Sorumluluğu Bağlamında Hastanın Doktor Tarafından Aydınlatılması ve Bunun Hastanın Rızasıyla İlişkisi Hakkında Düşünceler” (Çev. Yener Ünver). **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.6. S.2. 2009. s.15-28.

OKDEMİR, Erdem, Semra SAVAŞ KETEN, Abdullah AVŞAR, Hakan ÖNAY. “Meşru Savunmada Orantılılık ve Durdurucu Güç Kavramı”**. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**. Y.6. S.22. Temmuz 2015. s123-131.

OLGUN, Eser. “Kasten Öldürme Suçunun Türk-Alman Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Bakımından İncelenmesi”**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.19. S.2. Y.2013.s1631-1666.

ONAR, Ali Osman. Ötanazi, **TBB Dergisi** (158). 2022. s.53-76.

ORMANOĞLU DURANLIOĞLU, Hatice Derya. "1921 Anayasası'nın Anayasal Boyut Kazandırdığı Meclis Hükümeti Sistemi İle İsviçre Hükümet Sisteminin Karşılaştırılması"**. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**. Y.15. S.58. Nisan 2024. s.1-32.

ÖMEROĞLU, Ömer. **"**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında; Hükümlü, Tutuklu ve Gözaltındakilerin Açlık Grevi, Ölüm Orucu ve Müdahale Sorunu"**. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.15. S.3-4. 2011.s.83-109.

ÖNTAN, Yaprak. "Ceza Hukukunda Davranış ve Netice"**. (**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara 2020.

ÖZBEK, Veli. **İnfaz Hukuku.** (Ed. Hakan Karakehya- Ozan Ercan Taşkın). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2013.

ÖZBİLEN, Arif Barış. "Vücut Bütünlüğüne Yönelik Müdahalelerin Hukuka Uygunluğu Bakımından Rızanın Aranmadığı Haller". **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Y.12 S.24 Güz 2013/2. s.99-124.

ÖZBİLEN, Şevki ve Muhammed Asıf YOLDAŞ. **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları.** Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2019.

ÖZBUDUN, Ergun. **Anayasa Hukuku.** 2.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2004.

ÖZCAN, Emrah. "Fiili Yol"**. (**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZÇETİN, Selvi ve Murat BALABAN. **Sağlık Hukuku.** 2.b. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2015.

ÖZÇİFTÇİ, Seçil ve Çağatay ÜSTÜN. "Hasta Hakları ve Ölme Hakkı: Masum Bir Hak ya da Suistimal"**. Lokman Hekim Dergisi**. 9(3). 2019.s.280-281.

ÖZDEMİR, Selcen. **Yaşama Hakkı Kapsamında Türk Ceza Hukukunda Ötanazi.** Ankara: Yetkin Yayınları. 2025.

ÖZDEK, E. Yasemin. **Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye.** Ankara: TODAİE Yayınları. 2004.

ÖZEN, Muharrem ve Meral ŞAHİN EKİCİ. "Ötanazi"**. Ankara Barosu Dergisi**. S.4. Y.68. 2010/4. s.15-36.

ÖZER, Atilla. **Türk Anayasa Hukuku, Türklerin Devlet Anlayışı ve Anayasal Yapılanma.** Ankara: Turhan Kitabevi. 2012.

ÖZER, Atilla. **Anayasa Hukuku (Genel İlkeler)**. 4.b., Ankara: Turhan Kitabevi. 2010.

ÖZGENÇ, İzzet. "İhmali Suç Teorisi"**. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.25. S.4. Y.2021. s.303-378.

ÖZGENÇ, İzzet. "Tıbbi Müdahale Dolayısıyla Ceza Sorumluluğu: Cezai Sorumluluk"**. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**. İlkbahar 2011.s.88-97.

ÖZKAN, Selma. "Kürtaj Yöntemi ve Komplikasyonları"**. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi.** Sonbahar 2012.s.38-39.

ÖZKAN, Yakup. "Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötanazi". **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C.3, S.2, s.191-197.

ÖZKARA, Erdem. **Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar.** Ankara: Seçkin Yayınevi. 2001.

ÖZKARA, Erdem. "Ötanaziye Farklı Bir Bakış: Belçika'da Ötanazi Uygulaması ve Ülkemizdeki Durum"**. TBB Dergisi**. S.78. 2008. s.105-122.

ÖZKURT, Haşim. "Türk Ceza Kanunu Açısından Ötanazi"**,** (İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2023.

ÖZKUL, Fatih. "1961 Anayasası'nın Türk Anayasacılığındaki Yeri ve Önemi"**. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.13. S.25. Ocak 2023. s.15-61.

ÖZPINAR, Berna. "Tıbbi Müdahalede Kötü Uygulamadan Doğan Hukuki Sorumluluğun Sebepleri ve Sonuçları"**. Ankara Barosu Dergisi.** Y.66. S.3. Yaz 2008. s.90-103.

ÖZTÜREL, Adnan. "Ötanazi". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.14. S.1. Y.1957. s.261-273.

ÖZTÜRK, Bahri, Behiye EKER KAZANCI ve Sesim SOYER GÜLEÇ. **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri.** Ankara: Seçkin Yayınevi. 2013.

ÖZTÜRK, Bahri. "Hasta Hakları ve Ötanazi"**. Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan. İzmir 2001**. s.573-590.

ÖZTÜRK, Murat. "İslamiyet'ten Önce Türklerin Din Anlayışı ve Gök Tanrı Dini". **History Studies International Journal Of History. Prof. Dr. Halil İnalcık'a Saygı**. C.5. S.2. Mart 2013. s. 327-346.

PALAMUT, Mehmet Emin. **Medeni Hukuk**. 2.b. İstanbul: Alfa Yayınevi. 2004.

PAMİR, Aybars. "Orta-Asya Türk Hukukunda 'Töre' Kavramı". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.58. S.2. Haziran 2009. s.359-375.

PAMİR, Aybars. **"**Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak'ın Yeri"**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.53. S.2. Y.2004. s.61-82.

PEKCAN, Ali. "İslam Hukukunun Genel Özellikleri". **Mehir Dergisi.** S.4. 1999. s.69-72.

PERNTHALER, Peter. "Menschenrechte und Schutz des Embryos. Volles Recht auf Leben?". **Institut für Medizinische Imago Hominis, Anthropologie und Bioethik, Wien**. Vol.12. No.2. 2005. s.1117-128.

REIDY, Aisling. **İşkencenin Yasaklanması (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Klavuz).** İnsan Hakları El Kitapları No.6. 2002.

REİSOĞLU, Safa. **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**. İstanbul: Beta Yayınevi. 2001.

REOU, Louis. **Hinduizm.** İstanbul: İletişim Yayınevi. 1993.

RIGA, Peter J. "Capital Punishment and The Right To Life: Some Reflections On The Human Right As Absolute". **University of Puget Sound Law Review.** Vol.5. No.23. 1981. s.23-46.

SABIR, Alim. **Kanunilik İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Yansımaları**. Ankara: Astana Yayınları. 2022.

SAĞLAM, Fazıl. "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme"**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.25. S.2. Aralık 2019.s.1236-1252.

SAĞLAM, İpek. "Doktor Yardımlı İntihar ve Bu Konuyu Ele Alan Düzenlemelere Bir Örnek Olarak 'California Hayatı Sonlandırma Seçeneği Yasası'nın Değerlendirilmesi". **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu'na Armağan**. C.23, 2017.s.559-579.

SANCAR, Mithat. **'Devlet Aklı' Kıskacında Hukuk Devleti.** 8.b. İstanbul: İletişim Yayınları. 2016.

SANİOĞLU, Hilal. "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları"**. Türkiye Barolar Birliği Dergisi.** S.74. 2008.s.77-111.

SARI, Ayşe Başak. **Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi. (**İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2021.

SARIKAYA, Mehmet Zakir. "Osmanlı Devleti'nde Yeni Bir Yapılanma: Tanzimat Fermanı". **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**. 100. Yıl Özel Sayısı. 2023.s.60-91.

SARKIN, Jeremy. "Zorla Kaybetme Yasağı Uluslararası Hukukta Neden Jus Cogens Statüsüne Ulaştı?". **Nordic Journal of International Law** 81 (2012). s. 537-583.

SAVCI, Bahri. **Yaşam Hakkı ve Boyutları.** Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No.449, 1980.

SAVCI, Bahri. "'Yaşam Hakkı' 'Felsefesel Açıdan Pratiğe Doğru'"**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.** C.35, S.01, Ocak 1980. s.19-27.

SAYAR, Tansu ve Yasemin KILIÇ ÖZTÜRK. Türkiye'de Uygulanan Kürtajda Eşin Rızasını Alma Zorunluluğu ve Amerikan Yargısından Bir Örnek: Planned Parenthood of Southeastern Pennslyvania V. Casey Kararı. **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.20. S.1. 2018. s.321-349.

SEROZAN, Rona. "Kişilik Hakkının Korunmasıyla İlgili Bazı Düşünceler". **İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.11. S.14. Y.1977. s.93-112.

SEVİNÇ, Murat. "Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak: Açlık Grevi"**. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.** 57-1.s.111-135.

SEVİNDİK, Hande. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Sistemleri. **İzmir Barosu Dergisi.** Eylül 2019. s.559-589.

SIRAKAYA TAŞKIRAN, Hilal. "Türk Ceza Hukukunda Ötanazi". **(**Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2021.

SLOSS, David. "Self- Executing Treaties and Domestic Judicial Remedies". **Santa Clara Law Digital Commons.** 2004. s.345-348.

SOYER GÜLEÇ, Sesim. "Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkililiği İlkesi ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi". **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.15. Özel Sayı. 2013.s.1393-1464.

SÖYLER, Yasin. "Yargıtay Kararları Işığında Kişisel Kusur". **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C. 14, Y. 2010. S.2. s.555-559.

SÖZÜER, Adem. **Ceza Hukuku Uygulama Rehberine Giriş ve Pratik Çalışma Notu.** İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi. 2015.

SUBAŞI, İbrahim. "Küresel Covid-19 Salgınının Türk Bireysel İş Hukukuna Etkisi". **İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.5. S.9. 2020. s.127-194.

SULU, Muhammed. "Ötanazi Üzerine"**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.22. S.2. s.551-574.

SÜMER, Necati. "Hint Dinlerinde Acıdan Kaçışın Bir Yolu Olarak Ötanazi"**. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** C.2. S.2. s.69-86.

SÜMER, Necati. "Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Ötanazi". **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.** C.7. S.14. 2016/2. s.115-132.

ŞAHBAZ, İbrahim. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Türk Yargı Sistemindeki Yeri". **TBB Dergisi**. S.54. 2004. s.178-216.

ŞAHİN, Ayşenur. "Vücut Bütünlüğünün İhlalinden Doğan Zararlar ve Tazmini". **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.15. S.2. Y.2011. s.123-166.

ŞAHİN, Mehmet. "Yasal (Meşru) Savunmada Sınırın Aşılması". **TBB Dergisi**. S.76. 2008.s.284-332.

ŞAHİN, Utku. "İntihara Yönlendirme Suçu"**, (**Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul 2024.

ŞEMŞEK, Vesile. "Rus Tarihçisi V. F. Panova'nın İslam Peygamberinin Hayatına Yaklaşımı (Peygamberlik Dönemi)". **Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi.** C.6. S.43. 2019. s.3178-3185.

ŞEN, Ersan, Bilgehan ÖZDEMİR. **Tutuklama (Uygulamada Şüpheli ve Sanık Haklarının Korunması)**. 3.b. Ankara: Seçkin Yayınevi. 2011.

ŞEN, Furkan Y. "Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötanazi ve Siyasal Sorumluluk"**. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 2015 (19). s.1-26.

ŞENOL, Cem. "AİHS Hükümleri ve AİHM Kararlarının Devletlerin Egemenlikleri Üzerindeki Etkisi". **Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** (2012/1). s. 259-287.

ŞENTÜRK, Recep. "Veda Hutbelerinde İnsan Hakları". **Hz. Peygamber'in Veda Haccı Hutbeleri.** Sempozyum Tebliğler 2-3 Kasım 2019. (Ed. M. Suat Mertoğlu). Ankara: Ted Matbaacılık. 2021. s.43-55.

ŞİMŞEK, Suat. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarına Göre Mülkiyet Hakkının Korunması Açısından Devletlerin Pozitif Yükümlülükleri"**. Sayıştay Dergisi**. S.84. Ocak-Mart 2012. s.1-24.

ŞİMŞEK, Uğur. "Sağlık Hukukunda Aydınlatılmış Rıza"**. SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi.** Sonbahar 2014. s.3535-3556.

TACİR, Hamide. "Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı"**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi.** C.19. S.2. 2013. s.1301-1320.

TAHİROĞLU, Bülent. "Osmanlı İmparatorluğunda Kölelik". **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.** C.45. S.1-4.s.649-676.

TAK, Rohitesh. "Right To Die Vis-A-Vis Right To Life-An Analysis Of The Supreme Court Approach Towards Passive Euthanasia". **NLIU Law Review.** Vol.9. No.1. 2020. s.253-285.

TANERİ, Gökhan. **Hasta Hakları İle Hekim Ceza Sorumluluğu.** Ankara: Bilge Yayınevi. 2014.

TANÖR, Bülent. **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri.** b.24. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2014

TANÖR, Bülent ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU. **1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku.** İstanbul: Beta Yayınevi. 2012.

TANRIKULU, M. Sezgin. "İHAM Kararlarında ve Türk Hukukunda Yaşam Hakkı"**. TBB Dergisi**. S.66. 2006. s.51-94.

TEKİN, Abdurrahman. "Olağanüstü Hal Rejimi Hususunda Anayasa Değişikliği İhtiyacı". **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.11, S.2, Y.2021.s.223-262.

TEODORESCU, Cristian Claudiu. "The Right To Life Guaranteed by The European Convention On Human Rights And It's Exceptions". **Dny prava Days of Law, 1. ed. Brno: Masaryk University**. 2010. s.2756-2770.

TERZİ, Mahir. **"**İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Ortadoğu Üzerine Bazı Öneriler)". **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**. C.22, S.2, Aralık 2017.s.53-92.

TERZİOĞLU, Arslan. "Euthanasie (Ötanazi) ve Getirdiği Etik Sorunlar"**. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Hukuk Tarihi Dergisi.** 1994;2. s.16-21.

TEZCAN, Durmuş, Mustafa Ruhan ERDEM, Oğuz SANCAKDAR ve Rifat Murat ÖNOK. **İnsan Hakları El Kitabı**. 3. Baskı(b), Ankara: Seçkin Yayınevi. 2010.

TOKAÇ, Mahmut. "Ötanazi"**. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**. İlk Bahar 2010. s.74-79.

TOKDEMİR, Sercan. "Türk Ceza Kanunu'nda Düzenlenen İntihara Yönlendirme Suçunun Tipikliği Kapsamında Ortaya Çıkan Hukuki Sorunlar ve Bu Sorunlara İlişkin Bazı Öneriler". **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** 12 (1). Bahar 2025. s.319-394.

TOROSLU, Nevzat. **Ceza Hukuku** (Ed. Ozan Ercan TAŞKIN) 3.b. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2013.

TOROSLU, Nevzat, Metin FEYZİOĞLU. **Ceza Muhakemesi Hukuku.** 14.b., Ankara: Savaş Yayınevi. 2015.

TOZMAN, Önder. "İhmal Suçlarında Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme". **TBB Dergisi**. S.84. 2009. s160-187.

TUNÇ, Bilal. "Türk Anayasa Tarihinde 1961 Anayasası'nın Yeri ve Önemi"**. Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi**. XVII/67. 2020. s.657-692.

TUNÇ, Bilal ve Eren AKARÇAY. "12 Mart Muhtırası Sonrası 1961 Anayasası'nda Yapılan Değişlikler Üzerine Bir Değerlendirme"**. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi.** 2022, 11(3). s.1543-1571.

TURHAN, Aydın. "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi". **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.4. S.2. Y.2013. s.357-378.

TURİNAY, Faruk Yasin. **Suçta ve Cezada Kanunilik Prensibinin Anayasal Temelleri.** (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). 2013.

TÜRKMEN, Hasan. "Ötanazi Sorunsalına Teolojik Açıdan Bir Bakış"**. Kelam Araştırmaları Dergisi.** 13:1. 2015. s.495-519.

TÜZÜN ARPACIOĞLU, Işıl. "Ötanazi: Türk Hukuku Açısından Bir Değerlendirme"**. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi.** C.4. S.7. Ocak 2019. s.110-122.

TYLER, Amanda L. "A 'Second Magna Carta': The English Habeas Corpus Act and The Statutory Origins of The Habeas Privilege". **Notre Dame Law Review.** Vol.91. No.5. 2016. s.1949-1996.

ULAŞAN, Fatih. "Limits and Exclusions Of The Right To Life Under The European Convention On Human Rights and Turkish Law". **Kırıkkale Hukuk Mecmuası.** C.3. S.2. Ekim 2023. s.525-549.

UZUN, Ertuğrul, Elif UZUN, Galip Engin ŞİMŞEK ve Ayşe Nur TÜTÜNCÜ. **Uluslararası Hukuk I.** (Ed. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ/Elif UZUN). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2012.

ÜÇIŞIK, H. Fehim. **Sağlık Hukuku.** 2.b. İstanbul: Ötüken Yayınevi. 2010.

ÜNAL AÇIKGÖZ, Merve. "1876 Tarihli Kanun-i Esasi'de Yasama Yürütme İlişkisi". **Yasama Dergisi**. S.43. Ocak-Haziran 2021. s.61-86.

ÜNSAL, Turgay. "Polisin İdari Kolluk Yetkileri ve Ölçülülük İlkesi"**. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** 10(1). Bahar 2023.s.169-188.

ÜNVER, Yener ve Hakan HAKERİ. **Ceza Muhakemesi Hukuku.** 10.b. Ankara: Adalet Yayınevi. 2015.

ÜNVERDİ, Mustafa. **Ötanazi ve İntihar (Günümüz Kelam Problemleri)**. (Ed. Recep Ardoğan). 3.b. Kahraman Maraş: KLM Yayınları. 2024.

ÜSTÜN, Çağatay. **Farklı Pencerelerden Ötanaziyi Yorumlamak, (Ötanazi),** (Ed. Çağatay Üstün). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi. 2013.

ÜSTÜN, Çağatay. **Kürtajın Etik Boyutları (Tıp, Etik, Hukuk Boyutuyla Kürtaj)** (Ed. Çağatay Üstün). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi. 2015.

VARLIK, Ali Bilgin. "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım"**. Avrasya Terim Dergisi.** 2013.s.114-129.

VOULTSOS, P. and M. TSOUNKAS. "Efhanasia: Ena Nomathetika Akalypto, Polyptcho Kai Oriako Zitima". **IATPIKO BHMA.** 2008. s.76-78.

YAĞIZ, Sevim. "Hollanda ve Belçika'da Pediatrik Hastalara Aktif Ötanazi Uygulamaları ve Doğurduğu Etik Tartışmalar"**. (**İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2019.

YALMANCI, Halime. "İnternet Ortamında Kişilik Haklarına Karşı Gerçekleşen Saldırı Türleri". **İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** C.5. S.9. Y.2024. s.119-150.

YAMAÇ, Müzehher. "Türkiye Devleti'nin İlk Anayasa'sı 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu". **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C.22. S. TBMM'nin 100. Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı. Kasım 2020.s.204-220.

YAMAN, Ahmet. **Fıkıh Araştırmaları.** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. 2021.

YAMAN, Ahmet ve Halit ÇALIŞ. **İslam Hukukuna Giriş.** b.10. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. 2015.

YAŞAR, Yusuf ve Işıl TURAN. "Alman, Avusturya ve İsviçre Yüksek Mahkeme Kararları Çerçevesinde Talep Üzerine Öldürme Suçu ile Ötanazi İlişkisi"**. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**. C.19. S.1. 2013.s.39-72.

YAVAŞİ, Mahmut. "Çalışma Yaşamında İnsan Hakları: Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasağı". **TÜHİS: İş Hukuku ve İktisat Dergisi**. C.19. S.3. Şubat 2005. s.23-33.

YAVUZ, Hakan A ve İsmail Doğukan BÖLÜKOĞLU. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Yaşam Hakkı Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü". **Terazi Hukuk Dergisi.** S.229. Eylül 2025. s.156-173.

YAYLA, Mustafa. (Derleyen), **Polisin Zor ve Silah Kullanma Yetkisi.** Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2022.

YAYLA, Yıldızhan. **İdare Hukuku.** İstanbul: Beta Yayınevi. 2010.

YAZICI, Nesimi. **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi.** Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. 1992.

YEĞİN, Ayşegül. **Trafik Kazalarında Zararın Hesaplanması ve Tazminatın Belirlenmesi.** Konya Barosu Dergisi. S.23 Y.40.

YEŞİLÇAYIR, Celal. **Felsefi Bağlamda İnsan Hakları ve Barış Eğitimi**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2019.

YILDIRIM, Sait. **Türkiye'de İntihar.** 2.b. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2024.

YILDIZ, Ali Kemal. "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma"**. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. C.14. S.1. Y.2006. s.131-214.

YILDIZ, Murat. **Ötanazi, Hasta Vasiyetnamesi ile Palyatif ve Hospis Bakımına Genel Bir Bakış, 'Adli ve Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale'** (Ed. Burak Gönültaş-Didem Yücel), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2017.

YILMAZ, Nuh. "Caynizm'de Manastır Hayatının Tartışmalı Öznesi Kadın ve Kurtuluş/Mokşa" **Amasya İlahiyat Dergisi.** Haziran 2022. s.429-461.

YİĞİT, Uğur ve İlhami ÖZTÜRK. "Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat İstemiyle Ağır Ceza Mahkemelerinde Açılan Davalarda Yargı Harcı". **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.** S.1. 2020. s.33-73.

YİĞİT, Yaşar. “İslam Ceza Hukukuna Göre Ötanazi”. **Diyanet İlmi Dergisi.** C.36. S.2. Nisan-Mayıs-Haziran 2000. s.37-58.

YİĞİT, Yaşar. “İslam Ceza Hukuku Açısından Ötanazi ve Hukuki Sonuçlarının Değerlendirilmesi”. **İslami Araştırmalar Dergisi**. C.16. S.3. 2003.s.337-349.

YİĞİT, Yaşar. **İslam Hukukuna Göre Ötanazi.** Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık. 2013.

YURTSEVEN, Yılmaz. “İslam Öncesi Türk Toplumlarında Ceza Hukuku Yaptırımlarının İnsaniliği Üzerine”. **Selçuk Hukuk Kongresi II. Konya.** C.1. S.2032. s.597-615.

YURTSEVEN, Yılmaz. “Klasik Dönem Osmanlı Örfi Hukukunda Reayanın Statüsü”. **İnsan Onuru ve İnsana Saygı Sempozyumu.** Antalya. Nisan 2020. s.113-121.

YURTSEVEN, Yılmaz. “Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi”. **Karşılaştırmalı Hukukta Hukuk Devleti İlkesi ve Yansımaları.** Antalya. (Ed. Yener Ünver- Kerem Öz). Ankara: Adalet Yayınevi. 2020. s.19-27.

YÜCEL, Özlem. “Filistin’de İsrail’in İnsan Hakları İhlalleri ve Türkiye”. **Ortadoğu Etütleri.** C.10. S.1. Haziran 2018. s.40-61.

YÜKSEL, Mukadder Arif. **Faziletten Lanete İsrailoğulları ve Yahudiler.** Samsun: Üniversite Yayınları. 2025

İnternet Kaynakları

Salih Karakuş Başvurusu, (Başvuru No: 2012/1017, 18.9.2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1017 (E.T. 11.10.25)

https://www.cnnturk.com/yasam/diger/turk-ogretmenin-otanazi-istegi-kabul-edildi-235879 (E.T. 10.12.2025)

https://www.hayad.org.tr/avrupa-hasta-haklarnn-gelistirilmesi-bildirgesi-olarak--28-30-mart-1994-amsterdam-bildirgesi.html (E.T. 11.12.2025)

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 (E.T.11.12.2025)

https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nazilerin-olum-programinda-asperger-izi/1123013 (E.T. 12.12.25)
https://www.trthaber.com/haber/dunya/belcikada-doktor-kadina-yastikla-otanazi-uyguladi-794045.html (e.t. 12.12.25)

https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22k%C3%BCrtaj%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-118789%22]}

https://ydh.com.tr/d/32968/israil-givati-subayi-gazze-travmasi-sonrasi-intihar-etti (E.T. 12.12.25.)
https://www.cnnturk.com/yasam/diger/turk-ogretmenin-otanazi-istegi-kabul-edildi-235879 (E.T. 10.12.2025)

https://www.aydinlik.com.tr/haber/hollanda-cocuklara-da-otanazi-hakki-verdi-463939 (E.T. 14.12.2025)
https://www.ntv.com.tr/dunya/hollanda-mahkemesi-otanazi-kisitlamalarinin-yasal-olduguna-karar-verdi-1701315 (E.T. 14.12.2025)
https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22%C3%B6tanazi%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-233161%22]} (E.T. 14.12.2025)

https://www.sonhaber.eu/belcikada-otanazi-neden-artiyor (E.T.14.12.2025)

https://europeanconservative.com/articles/news/spain-records-370-euthanasia-deaths-since-law-enacted/ (E.T. 15.12.2025)
https://perspektif.eu/2025/05/28/fransada-yeni-donem-tibbi-destekli-intihar-yasasi-ilk-asamayi-gecti/ (E.T. 15.12.2025)
https://tr.euronews.com/2025/05/27/fransada-destekli-olum-yasasi-ulusal-meclisten-gecti (15.12.2025)
https://tr.euronews.com/saglik/2024/09/24/isvicrede-polis-intihar-kapsulundeki-supheli-olumun-ardindan-cok-sayida-kisiyi-gozaltina-a#:~:text=%C4%B0svi%C3%A7re'de%20%C3%B6tanazi%20yasal%20de%C4%9Fil&text=%C4%B0svi%C3%A7re%2C%20yabanc%C4%B1lar%C4%B1n%20ya%C5%9Famlar%C4%B1na%20yasal%20olarak,say%C4%B1da%20%C3%BClke%20aras%C4%B1nda%20yer%20al%C4%B1yor. (E.T.15.12.2025)

https://www.bbc.com/turkce/articles/c62djj5lpxwo (E.T. 15.12.2025)

https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59847676 (E.T.15.12.2025)
https://www.memorial.com.tr/hastaliklar/als-amyotrofik-lateral-skleroz-hastaligi-nedir-belirtileri-nelerdir#:~:text=Motor%20n%C3%B6ron%20hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20olarak%20da,etme%20g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20olarak%20ortaya%20%C3%A7%C4%B1kar. (E.T. 16.12.2025)

https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-60448%22]} (E.T.16.12.2025)

https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/bipolar-nedir-bipolar-bozukluk-belirtileri-nelerdir (E.T.16.12.2025)

https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22haas%20isvi%C3%A7re%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119475%22]} (E.T.16.12.2025)

https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22fulltext%22:[%22haas%20isvi%C3%A7re%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119475%22]} (E.T.16.12.2025)

https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=euthanasia (E.T. 21.01.26)

https://www.merriam-webster.com/dictionary/euthanasia (E.T. 21.01.26)

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2566/83-84-ayet-tefsiri (E.T.23.01.26)
https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=5&SAYFA=507 (E.T. 23.01.26)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://orgm.meb.gov.tr/ekpssmebozel/content/magazines/flipbook/tar/turkislamtarihi2/files/downloads/turkislamtarihi2.pdf (E.T.23.10.26)

Deniz Karakurt, **Ansiklopedik Katkılar, https://www.google.com.tr/books/edition/Ansiklopedik_Katk%C4%B1lar/OJANEQAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=anglo+sakson+hukuk+sistemi&pg=PT84&printsec=frontcover** (E.T. 24.01.26)

https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=387 (E.T.24.01.26)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (E.T. 25.01.26)

Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/589), chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf (E.T. 25.01.26)

https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2000/en/18759 (Başvuru No: 821/1998) (E.T. 25.01.26)

https://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/VWS54657.htm (Başvuru No:546/1993) (E.T. 25.01.26)
https://hrlibrary.umn.edu/undocs/540-1993.html (Başvuru No: 540/1993) (E.T. 25.01.26)

https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/ (E.T.26.02.26)

Gäfgen-Almanya Davası, Başvuru No: 22978/05, 1 Haziran 2010 https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-111106%22]} (E.T.26.01.26)

Svinarenko ve Slyadnev/Rusya, Başvuru No: 32541/08 ve 43441/08, 17 Temmuz 2014) https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-153630%22]} (E.T.26.01.26)

(Eski/Türkiye, B. No: 8354/04, 5 Haziran 2012) https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-111266%22]} (26.01.26)

(Konstantin Stefanov/Bulgaristan, Başvuru No: 35399, 27 Ekim 2015) https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-158155%22]} (E.T.26.01.26)

(Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17.9.2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/752 (E.T. 27.01.26)

(Ahmet Acartürk, B. No: 2013/2084, 15.10.2015). https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2084 (E.T. 27.01.26)

(Cemil DANIŞMAN, B.N.:2013/6319, K.T.:16.7.2014, R.G. Tarih-Sayı: 16.10.2014-29147) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6319?Dil=tr (E.T.27.01.26)

(Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1990/25, K. 1991/1, 10.1.1991, R.G. Tarih-Sayı: 05.03.1992-21162) chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1991-1-nrm.pdf (E.T.27.01.26)

https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114899%22]} (E.T. 27.01.26)

(Arif Haldun Soygür, B. No: 2013/2659, 15/10/2015, 51) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2659 (E.T. 27.01.26)

(Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/817 (E.T. 27.01.26)

Gökhan Yiğit Koç ve diğerleri, B. No: 2019/25727, 28/7/2022) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/25727 (E.T.27.01.26)

(Bilal Turan ve diğerleri, B. No: 2013/2075, 4/12/2013) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2075 (E.T.28.01.26)

(Nail Artuç, B. No: 2013/2839, 3.4.2014) https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2839?KelimeAra%5B0%5D=ya&page=758 (E.T. 28.01.26)

World Suicide Prevention Day Camping Pact 10 September, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.iasp.info/wp-content/uploads/IASP-WSPD-Campaign-Pack-2025.pdf (E.T. 28.01.26)

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Toplum İçin Bilgilendirme Dizisi (2024/2025-76) Dünya İntiharı Önleme Günü 10 Eylül 2025, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/intiharionleme2025.pdf (E.T. 28.01.26)

Bouyid/Belçika, Başvuru No: 23380/09, 28.9.2015)

https://insanhaklari.gen.tr/Metin.aspx?id=72562&d=T (E.T. 29.01.26)

Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/20260206172454074Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202025%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf (E.T.30.01.26)